

ISSN: 2299–9922
e-ISSN 2391-9418 [Online]

Religious and Sacred Poetry:
An International Quarterly
of Religion, Culture and Education

edited by

Marek Mariusz Tytko

Year 2: 2014

Volume 1 (5)

January – February – March 2014

‘Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education’

Address:

<http://www.religious-and-sacred-poetry.info>
[The Internet service of the quarterly]

The primary version of the periodical is the electronic format

The quarterly is indexed in the databases:

Central and Eastern European Online Library (C.E.E.O.L.) Frankfurt am Main (Germany),
[Online Distribution License Agreement, 13.03.2013]
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (C.E.J.S.H.), Poznań (Poland),
Praha (Czech Republic), Bratislava (Slovak Republic), Budapest (Hungary),
[Abstracts License Agreement, 03.03.2013, Full Texts License Agreement 07.09.2014]
BazHum (B.H.), Warsaw (Poland) [Full Texts License Agreement 07.09.2014]

Evaluation

The quarterly will be evaluated by the Polish Ministry of Sciences and Higher Education / the Universities in Warsaw in 2015 (these points concern all publications since the year 2013)

Profile of the Quarterly:

Social sciences, humanistic sciences (humanities)

The International External Reviewers of the Quarterly:

- Prof. dr Halina Filipowicz, Ph.D. – The University of Wisconsin (Madison, Wisconsin, the United States of America),
Rev. Prof. dr Janusz Artur Ihnatowicz, Th.D. – The University of St. Thomas (Houston, Texas, the United States of America),
Prof. Dr Eric Ziolkowski, Ph.D. – The Lafayette College (Easton, Pennsylvania, the United States of America),
Prof. Dr Margaret Ziolkowski, Ph.D. – The Miami University (Oxford, Ohio, the United States of America),
Prof. dr Kas Mazurek, Ph.D. – The University of Lethbridge (Lethbridge, Canada)
Prof. dr Natal'ia Tigranovna Pahsar'ân, Ph.D. – The State University of Lomonosov (Moscow, Russia)
Prof. dr Aleksey Viktorovič Tatarinov, Ph.D. – The State University of Kuban (Krasnodar, Russia)
Dr hab. Peter Káša, Ph.D. – The University of Prešov (Prešov, Slovakia),
Prof. UKSW dr hab. Krzysztof Koehler, Ph.D. – The University of Cardinal Stefan Wyszyński (Warsaw, Poland)
Prof. UZ dr hab. Mirosław Kowalski, Ph.D. – The University of Zielona Góra (Zielona Góra, Poland)
Em. prof. UP dr hab. Henryka Kramarz, Ph.D. – The Pedagogical University (Cracow, Poland)
Prof. AI dr hab. Piotr Mazur Ph.D. – The University of “Ignatianum” (Cracow, Poland)
Prof. UR dr hab. Marek Nalepa Ph.D. – The University of Rzeszów (Rzeszów, Poland)

The International Scholarly Council:

Em. Prof. UJ dr hab. Bogusław Żurkowski, Ph.D. (**chief** of the International Board, Gdańsk, Poland), Dr hum. sc. Marek Mariusz Tytko, Ph.D. (**secretary**, Cracow, Poland), Univ.-Prof. Mag. Dr. Alois Woldan (Austria/Wien), Doc. Dr philol. sc., C.Sci., Ph.D. ÂŹugen Arkadz'evič Pan'koŹ [Eugeniusz Pańkow] (Belarus, Grodno), Doc. Dr philol. sc., C.Sci. Ph.D., Vol'ga ÂŹugen'eŹna Pan'kova [Olga Pańkowa] (Belarus, Grodno), Prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc. (Czech Republic, Praha), Doc. PhDr. Hana Bočková, Dr. (Czech Republic, Brno), Prof. UW: Doc. PhDr. Libor Martinek (Czech Republic, Opava), Doc. PhDr. Martin Pilař, CSc. (Czech Republic, Ostrava), Prof. PhDr. Michaela Soleiman pour Hashemi CSc., (Czech Republic, Brno), Prof. Ph.D., M.A. Janina Falkowska (Canada, London, Ontario), Prof. Dr Peter Drews, apl. Prof., Ph.D. (Germany, Freiburg im Breisgau), Prof. Dr hab. phil. sc. Alicja Teresa Nagórko, Ph.D. (Germany, Berlin), Prof. WSE Dr hab. Teresa Jadwiga Bela Ph.D. (Poland, Cracow), rev. father Dr hab. Roman Bogacz, Th.D. (Poland, Cracow), Dr hab. Beata Maria Gaj Ph.D. (Poland, Opole), Prof. KUL JP: Dr hab. Piotr Juliusz Jaroszyński, Ph.D. (Poland, Lublin), Prof. UKSW Dr hab. Wojciech Feliks Kudyba, Ph.D. (Poland, Warsaw), rev. sister Prof. UPJP: Dr hab., Th.D. Adelajda Sielepin, CHR (Poland, Cracow), Prof. UŚ Dr hab. Urszula Jolanta Szuścik, Ph.D. (Poland, Katowice – Cieszyn), Prof. UJ Dr hab. Maciej Jan Urbanowski, Ph.D. (Poland, Cracow), Prof. UMCS Dr hab. Anna Marta Żukowska, Ph.D. (Poland, Lublin), rev. father Ass. Prof. Dr Vladimir Vukašinović, Th.D. (Serbia, Beograd), Doc. PhDr. Marián Andričik, Ph.D. (Slovakia, Košice), rev. father Prof. PhDr. Pavol Dancák, Ph.D. (Slovakia, Prešov), Doc. PhDr. PaedDr. Miroslav Gejdoš, Ph.D. (Slovakia, Ružomberok), M.Prof. KU doc.PaedDr. Tomáš Jablonský, Ph.D. (Slovakia, Ružomberok), Doc. PhDr. Zuzana Kákošová, CSc. (Slovakia, Bratislava), rev. father Prof. PaedDr. ThDr. Jozef Leštinský, Th.D. (Slovakia, Ružomberok), Prof. PhDr. Viera Žemberová, CSc. (Slovakia, Prešov), rev. father Akad. Prof. Dr Jože Krašovec, Th.D. (Slovenia, Ljubljana), Prof. Dr Jens Herlth, Ph.D. (Switzerland/Helvetia, Freiburg/Fribourg), Prof. Dr hab. Volodimir Ivanovič Antofijčuk, Ph.D. (Ukraine, Chernivtsi), Prof. dr. hab. Oleksandr Grigorovič Astaf'ev, Ph.D. (Ukraine, Kiev), Prof. Dr hab. Boris Ivanovič Bunčuk, Ph.D. (Ukraine, Chernivtsi), Prof. Dr hab. Nadiâ Georgiïvna Kološuk, Ph.D. (Ukraine, Luck), Prof. Dr hab. Svitlana Ivanivna Kravčenko, Ph.D. (Ukraine, Luck), Prof. Dr hab. Mar'âna Bogdanivna Lanovik, Ph.D. (Ukraine, Ternopil), Prof. Dr hab. Zorâna Bogdanivna Lanovik, Ph.D. (Ukraine, Ternopil), Prof. Dr hab. Luïza Konstantinovna Olander, Ph.D. (Ukraine, Luck), Prof. Dr hab. Nataliâ Mikolaïvna Sidorenko Ph.D. (Ukraine, Kiev), Prof. Dr hab. Lidiâ Vitaliïvna Snicarčuk Ph.D. (Ukraine, Lviv), Prof. Dr Anna Frajlich-Zajac, Ph.D. (the United States, New York)

Members of the Editorial Board (the Editorial Team):

Editor-in-Chief: Dr hum. sc. Marek Mariusz Tytko, Ph.D. (marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl),

Vice-Editor-in-Chief: rev. sr. Prof. UPJP: Dr hab. Adelajda Sielepin CHR, Th.D. (s.adelajda[at]gmail.com)

Subject Editors (Sub-editors):

Em. Prof. UJ Dr hab. Bogusław Żurkowski Ph.D. – pedagogy, culture, literature (boguslaw.zurkowski[at]gmail.com), Prof. WSE Dr hab. Teresa Jadwiga Bela Ph.D. – English and American literature (terbela[at]gmail.com), rev. father Dr hab. Roman Bogacz Th.D. – Biblical theology and Biblical studies (atbogacz[at]cyf-kr.edu.pl), rev. sr. Prof. UPJP: Dr hab. Adelajda Sielepin CHR, Th.D. – liturgical theology and liturgical spirituality (s.adelajda[at]gmail.com), Dr hab. Beata

Maria **Gaj**, Ph.D. – Greek and Latin literature, ancient culture, modern classical culture, classical studies, classical tradition (beatagaj8[at]wp.pl), Prof. KUL JP II Dr hab. Piotr Juliusz **Jaroszyński**, Ph.D. – philosophy of culture and aesthetics (jarosz[at]kul.lublin.pl), Prof. UKSW Dr hab. Wojciech Feliks **Kudyba**, Ph.D. – literature (kudyba[at]op.pl), Prof. UJ Dr hab. Maciej Jan **Urbanowski**, Ph.D. – literature and contemporary literature (maciej.urbanowski[at]uj.edu.pl), Prof. UŚ Dr hab. Urszula Jolanta **Szuścik**, Ph.D. – psychology of creativity (ulaszus[at]poczta.onet.pl), Prof. UMCS Dr hab. Anna Marta **Żukowska**, Ph.D. – pedagogy, history of education and upbringing (anmartzuk[at]interia.pl), Prof. Dr hab. Svitlana Īvanivna **Kravčenko**, Ph.D. – Russian philology, Ukrainian philology and social communication (grelya64[at]mail.ru), Prof. UWŕ., Doc. Ph.Dr. Libor **Martínek** Ph.D. – Czech philology (libor.martínek[at]fpf.slu.cz), Doc. PhDr. Marián **Andričik**, Ph.D. – Slovak philology, Slovak literature, English philology, theory of literary translation, theory of interpretation of literature (marian.andricik[at]upjs.sk), PaedDr. Ivica **Hajdučeková**, Ph.D. – Slovak philology, Slovak literature (hajducekova[at]gmail.com), Prof. Dr hab. Mar’ána Bogdanivna **Lanovik**, Ph.D. – foreign literature, Russian and Ukrainian literature, literary theory, comparative studies, sacrology, the Bible in literature, literary translation theory (m-z[at]ukr.net), Prof. Dr hab. Zorána Bogdanivna **Lanovik**, Ph.D. – foreign literature, Russian and Ukrainian literature, literary theory, comparative studies, sacrology and hermeneutics, the Bible in literature (m-z[at]ukr.net)

Statistical editor:

Em. Prof. AGH Dr hab. Adam Michał **Nodzeński** D.Tech. – statistics (nodzen[at]agh.edu.pl),

Language editors for Polish and native speakers (Polish language consultants):

Agnieszka Luiza **Kubicka**, M.A. – language editor for Polish language (agnieszkaluiza[at]wp.pl)

Language editors for English and native speakers (English language consultants):

rev. sr. Prof. UPJP II Dr hab., Th.D. Adelajda **Sielepin**, CHR – language editor for English language, **chief** of English Section (s.adelajda[at]gmail.com), Prof. WSE Dr hab. Teresa Jadwiga **Bela** Ph.D. – special editor for texts in English (terbela[at]gmail.com), Muir Alan **Evenđen** (the United States) – English native speaker (mevendē[at]gmail.com), Thomas **Koziara** M.A. (the United States) – English native speaker (thomas.koziara.polska[at]gmail.com), Linda **Tytko** B.A. (the United States) – English native speaker (ltytko[at]sbcglobal.net), Mark Simon **Bonnett** (the United Kingdom) – English native speaker (Bignoze1[at]hotmail.com), Doc. PhDr. Marián **Andričik**, Ph.D. – English philology (marian.andricik[at]upjs.sk), Mgr. Aleksander Vadzimavič **Babuk**, M.A. – language editor for English language (alexander-babuk[at]yandex.ru)

Language editors for Russian and Ukrainian, native speakers (Russian and Ukrainian language consultants):

Prof. Dr hab. Svitlana Īvanivna **Kravčenko** – language editor for Russian language and native speaker (grelya64[at]mail.ru), Prof. dr hab. Nadiâ Georgiivna **Kološuk** – language editor for Russian and Ukrainian language and native speaker (n_koloshuk[at]ukr.net)

Language editor for Slovak and native speaker:

PaedDr. Ivica **Hajdučeková**, Ph.D. language editor for Slovak language and native speaker (hajducekova[at]gmail.com),

Language editor for Czech and native speaker:

Prof. UW. Doc. Ph.Dr. Libor **Martinek** Ph.D. – language editor for Czech language, Bohemian native speaker (libor.martinek[at]fpf.slu.cz),

Language editors for Belarusian and Polish, native speakers:

Doc. Dr philol.sc., C.Sci., Ph.D. Äügen Arkadz’evič **Pan’koŭ** [Eugeniusz **Pańkow**], subject editor for Belarusian and Polish literature, Polish and Belarusian philology (olgapankov[at]interia.pl, pankov_graal[at]mail.ru), Doc. Dr philol. sc., C.Sci., Ph.D., Vol’ga Äügen’eŭna **Pan’kova** [Olga **Pańkowa**] subject editor for Belarusian and Polish literature, Belarusian and Polish philology, Russian language editor (olgapankov[at]interia.pl, pankov_graal[at]mail.ru).

Language editor for Greek and Latin (Greek and Latin consultant):

Dr hab. Beata Maria **Gaj**, Ph.D. – Greek and Latin literature, ancient culture, modern classical culture, classical studies, classical tradition (beatagaj8[at]wp.pl),

Technical editors and webmaster:

M.Sc. Eng. Krzysztof **Kubicki** – technical editor, webmaster (krzysiek.kubicki[at]gmail.com), Bacc. Beata Anna **Tytko**, Baccalaureate, technical editor (beata.tytko[at]poczta.fm), Andrzej **Szełęga** M.A. – technical editor, photographer, graphic image technology editor, computer graphics, cameraman and film editor, (info[at]jasfoto.net)

Editor:

Dr hum. sc. Marek Mariusz Tytko, Ph.D.,

Address of the editorial office:

ul. Włoska 17/27, 30-638 Kraków (Cracow), Poland
phone: +48 511 350 665
e-mail: religious.and.sacred.poetry[at]gmail.com

The Patronage:

The journal “Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education” is published under the scholarly patronage of the Polish Theological Society in Cracow

(Polskie Towarzystwo Teologiczne w Krakowie)

<http://www.ptt.net.pl/>

Copyright © by Marek Mariusz Tytko and the Authors of this volume 2013

Copyright © by Fundacja Naukowa Katolików „Eschaton” 2013

The Publisher:

Fundacja Naukowa Katolików 'Eschaton' (Kraków, Polska)
[The Scholarly Foundation of Catholics 'Eschaton', Cracow, Poland]
Number KRS **0000451001** [The Judgement for Cracow-Centre, Department No. XI, 13.02.2013]
Number NIP **6793090655** [The Financial Office for Cracow-Podgorze (Podgórze), 20.03.2013]
Number REGON **122802966** [The Main Statistical Office – GUS Cracow (Kraków), 05.04.2013]

Address of the Publisher:

ul. Włoska 17/27, 30-638 Kraków (Cracow), Poland
phone: +48 511 350 665; e-mail: fundacja.eschaton[at]gmail.com

President of the Scholarly Foundation of Catholics 'Eschaton':

Dr hum. sc. Marek Mariusz Tytko, Ph.D.

Roman Catholic Church Assistants of the Publisher:

Father Dr hab. Roman **Bogacz** Th.D. – Church Assistant (atbogacz[at]cyf-kr.edu.pl),
Father Ireneusz **Okarmus**, Th.M. – Church Assistant (iokarmus[at]parafiapiaskinowe.pl)
[Church assistants (ecclesiastical assistants) were appointed by His Eminence Metropolitan Cardinal
Stanisław **Dziwisz**, Th.D., The Metropolitan Curia in Cracow, 15.05.2013, Number 1132/2013]

On the cover of the periodical (first page of the cover):

Icon of *Mother of God from Częstochowa* (1408), tempera on wood, Częstochowa, Jasna Góra
(Poland), [A type of icon, a copy painted by Krzysztof Cudo, 2004]

On the cover of the periodical (the last page of the cover):

Wojciech Kudyba & Marek Mariusz Tytko, Cracow, February, 19th 2012 (photo: Beata Anna Tytko)

The text on the last page of the cover:

Marek Mariusz Tytko, transl. into English by Adelajda Sielepin CHR, Muir Evenden & Mark Bonnet

Cover design:

The cover was designed by Krzysztof Kubicki and inspired by Marek Mariusz Tytko,
Design consultant: Jarosław Kubicki

The graphic trademark of the Quarterly and the Foundation (a Christian fish):

Edward Przebieracz and Krzysztof Kubicki inspired by Marek Mariusz Tytko

ISSN: 2299–9922 [for paper's print version]

[The National Library in Warsaw, The National Centre of the ISSN, 18.02.2013]

e-ISSN 2391-9418 [for online version]

[The National Library in Warsaw, The National Centre of the ISSN, 05.12.2014]

Δος Βαρβάρα τὸ ἀεὶ μακάριον!

Requiescat in pace!

**dr n. hum. Barbara Krystyna Niemiec Ph.D.
(1943-2014)**

Ilustracja 1. Dr Barbara Krystyna Niemiec. Zdjęcie legitymacyjne z oficjalnego dokumentu – legitymacji służbowej nauczyciela akademickiego. W prawym dolnym rogu widoczna pieczęć – odcisk suchego stempla Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie z polskim orłem w koronie – godłem państwowym Rzeczypospolitej. Autor fotografii jest nieznany. Fotografia pochodzi z archiwum redakcji “Religious and Sacred Poetry” w Krakowie. Dr Barbara Krystyna Niemiec dostarczyła skan tego zdjęcia e-mailowo bezpośrednio do naszej redakcji w listopadzie 2012 r. celem umieszczenia go na stronie internetowej www.religious-and-sacred-poetry.info

Obituary in English / Nekrolog po angielsku:

Barbara Krystyna Niemiec, PhD (born on July 13th 1943 and died on January 8th 2014 in Kraków), a Polish philologist, linguist, pedagogue, academic teacher, assistant professor at the Jagiellonian University (1979-2003), a lecturer of the Jesuit Academy "Ignatianum" in Krakow, social and political activist, writer and scholar. A "Solidarity" trade-union activist, under Martial Law in Poland she was a member of the Underground Workers' Committee of the NSZZ "Solidarity" of the Jagiellonian University (1981-1988), a vice president of the National Committee of "Solidarity" (1991-1992), a judge of the Tribunal of State of the Republic of Poland (1991-1992), an editor of Solidarity's weekly - "Tygodnik Solidarność" - (1995-2001). For the "Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education" she was a Polish language editor and dealt with such subjects as the didactics of the Polish language, social communication, language culture and pedagogy. A Polish patriot, Roman-Catholic, she died in reputation of holiness. God rest her soul! *Requiem aeternam dona ei Domine, Requiescat in claritate Tua! Requiem aeternam Barbarae nostrae da Domine! Requiescat in pace!*

The Editorial Team

[English translation by Sr Adelajda Sielepin CHR]

Obituary in Polish / Nekrolog po polsku:

Barbara Krystyna Niemiec (ur. 13.07.1943 r. w Krakowie, zm. 8.01.2014 r. tamże), dr nauk humanistycznych, polska filolożka, językoznawczyni, pedagogka, nauczyciel akademicki, adiunkt Uniwersytetu Jagiellońskiego (1979-2003), wykładowczyni Akademii „Ignatianum” w Krakowie, działaczka społeczna i polityczna, publicystka, autorka prac naukowych. Aktywistka NSZZ „Solidarność”, w stanie wojennym – członkini Tajnej Komisji Zakładowej „Solidarności” Uniwersytetu Jagiellońskiego (1981-1988), Wiceprzewodnicząca Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” (1991-1992), Sędzia Trybunału Stanu Rzeczypospolitej Polskiej (1991-1992), redaktorka „Tygodnika Solidarność” (1995-2001). W Redakcji „Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education” pełniła społecznie funkcję redaktorki językowej w zakresie języka polskiego (filologii polskiej) oraz redaktorki tematycznej w zakresie dydaktyki języka polskiego, komunikacji społecznej, kultury języka i pedagogiki. Polska patriotka, rzymska katoliczka. Zmarła w opinii świętości. Wieczne odpoczywanie racz jej dać, Panie! *Requiem aeternam dona ei Domine, Requiescat in claritate Tua! Requiem aeternam Barbarae nostrae da Domine! Requiescat in pace!*

Redakcja

[The Editorial Team]

Obituary in Czech / Nekrolog v češtině / Nekrolog po czesku:

Barbara Krystyna Niemiec (13. 7. 1943 v Krakově – 8. 1. 2014 tamtéž), doktorka humanitních věd, polská filoložka, lingvistka, pedagožka, akademická vyučující, asistentka na Jagellonské univerzitě (1979-2003), přednášející v Akademii „Ignatianum“ v Krakově, společenská a politická aktivistka, publicistka, autorka vědeckých prací. Aktivistka Nezávislého odborového svazu Solidarita (Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność“), během vojenského stavu byla členkou Tajné komise odborů Solidarita Jagellonské univerzity (1981–1988), viceprezident Národní komise Nezávislého odborového svazu Solidarita (1991–1992), soudkyně u nejvyššího soudu Polské republiky (1991–1992), redaktorka Týdeníku Solidarita (1995–2001). V redakci Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education plnila zároveň funkci jazykové redaktorky v oblasti polského jazyka (polské filologie) a tematické redaktorky v oblasti didaktiky polského jazyka, sociální komunikace, kultury jazyka a pedagogiky. Polská vlastenka, římská katolička. Zemřela se zřetelem svatosti. Věčné odpočinutí jí dej, Pane! *Requiem aeternam dona ei Domine, Requiescat in claritate Tua! Requiem aeternam Barbarae nostrae da Domine! Requiescat in pace!*

[Czech translation / Český překlad Libor Martinek]

Obituary in Slovak / Nekrológ v slovenčine / Nekrolog po slowacku:

Barbara Krystyna Niemiec (13. 7. 1943 v Krakove – 8. 1. 2014 tamže), doktorka humanitných vied, poľská filologička, lingvistka, pedagogička, akademická vyučujúca, asistentka na Jagelonskej univerzite (1979-2003), prednášajúca v Akadémii „Ignatianum“ v Krakove, spoločenská a politická aktivistka, publicistka, autorka vedeckých prác. Aktivistka Nezávislého odborového zväzu Solidarita (Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność“), v čase výnimočného stavu bola členkou Tajnej komisie odborov Solidarita Jagelonskej univerzity (1981 – 1988), viceprezidentkou Národnej komisie Nezávislého odborového zväzu Solidarita (1991 – 1992), sudkyňou najvyššieho súdu Poľskej republiky (1991 – 1992), redaktorkou Týždenníka Solidarita (1995 – 2001). V redakcii Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education plnila zároveň funkciu jazykovej redaktorky v oblasti poľského jazyka (poľskej filológie) a tematickej redaktorky v oblasti didaktiky poľského jazyka, sociálnej komunikácie, kultúry jazyka a pedagogiky. Poľská vlastenka, rímskokatolíčka. Zomrela v povesti svätosti. Večné odpočinutie daj jej, Pane! *Requiem aeternam dona ei Domine, Requiescat in claritate Tua! Requiem aeternam Barbarae nostrae da Domine! Requiescat in pace!*

[Slovak translation / Slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Obituary in Russian / Некролог по-русски / Nekrolog po rosyjsku:

Барбара Кристина Немец, (13.07.1943, Краков – 8.01.2014, там же), кандидат гуманитарных наук, польский филолог, языковед, педагог, преподаватель высшей школы, адъюнкт Ягеллонского университета (1979-2003); преподавала также в Академии «Ignatianum» в Кракове. Общественный и политический деятель, автор научных трудов. Активистка Независимого самоуправления профсоюза «Солидарность»; во времена военного положения в Польше была членом подпольной общественной комиссии «Солидарности» в Ягеллонском университете (1981-1988); вице-председателем национальной комиссии НСПС «Солидарность» (1991-1992), судьёй Государственного трибунала Республики Польша (1991-1992), редактором «Еженедельника Солидарность» («Tygodnik Solidarność») (1995-2001). В редакции «Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education» на общественных началах исполняла обязанности редактора в области польского языка (польской филологии) и функции тематического редактора по направлениям, связанным с преподаванием польского языка, общественной коммуникацией, культурой речи и педагогикой. Польская патриотка, католичка (римско-католическая церковь). Умерла в ореоле святости. Пошли ей вечный покой, Господи! Requiescat in pace! / Да упокоится с миром!

[Russian translation / Русский перевод: Надежда Георгиевна Колошук]

Obituary in Ukrainian / Некролог українською мовою / Nekrolog po ukraińsku:

Барбара Крістіна Немец, (13.07.1943, Краків – 8.01.2014, там само), кандидат гуманітарних наук, польський філолог, мовознавець, педагог, викладачка вищої школи, ад'юнкт Ягеллонського університету (1979-2003); викладала також в Академії «Ignatianum» у Кракові. Громадський і політичний діяч, авторка наукових праць, активістка Незалежної профспілки «Солидарність»; під час введення військового стану в Польщі була членом підпільної громадської комісії «Солидарності» у Ягеллонському університеті (1981-1988), заступником очільника національної комісії НСПС «Солидарність» (1991-1992), суддею Державного трибуналу Республіки Польща (1991-1992), редактором «Тижневика Солидарність» («Tygodnik Solidarność», 1995-2001). У редакції «Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education» на громадських засадах виконувала обов'язки польського редактора, а також функції тематичного редактора зі сфер суспільної комунікації, культури мовлення та педагогіки. Польська патріотка, католичка

(римо-католицька церква). Померла, будучи святою в суспільній opinii. Пошли їй, Господи, вічний спокій! *Requiem aeternam dona ei Domine, Requiescat in claritate Tua! Requiem aeternam Barbarae nostrae da Domine! Requiescat in pace!* Хай спочиває з миром!

[Ukrainian translation / Український переклад Надія Георгіївна Колошук]

**Obituary in Belarusian / Некралог на беларускай мове /
Nekrolog po bialorusku:**

Барбара Крысціна Немец, кандыдат гуманітарных навук (13.07.1943, Кракаў – 8.01.2014, там жа), польскі філолаг, мовазнавец, педагог, выкладчык вышэйшай школы, ад'юнкт Ягелонскага ўніверсітэта (1979- 2003); выкладала таксама ў Акадэміі «Ignatianum» у Кракаве. Грамадскі і палітычны дзеяч, аўтар навуковых прац. Актывістка Незалежнага самакіруемага прафсаюза «Салідарнасць»; у часы ваеннага становішча ў Польшчы была ўдзельнікам падпольнай грамадскай камісіі «Салідарнасці» ў Ягелонскім універсітэце (1981-1988); віцэ-старшынёй нацыянальнай камісіі НСПС «Салідарнасць» (1991-1992), суддзёй Дзяржаўнага трыбунала Рэспублікі Польшча (1991-1992), рэдактарам «Штотыднёвіка Салідарнасць» («Tygodnik Solidarność»), (1995-2001). У рэдакцыі «Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education» на грамадскіх пачатках выконвала абавязкі рэдактара ў галіне польскай мовы (польскай філалогіі) і функцыі тэматычнага рэдактара па напрамках, звязаных з выкладаннем польскай мовы, грамадскай камунікацыяй, культурай маўлення і педагогікай. Польская патрыётка, каталічка (рымска-каталіцкая царква). Памерла ў арэоле святасці. Пайшлі ёй вечны пакой, Божа! *Requiem aeternam dona ei Domine, Requiescat in claritate Tua! Requiem aeternam Barbarae nostrae da Domine! Requiescat in pace!*

[Belarusian translation / Тлумачэнне на беларускую мову: Eugeniusz Pańkow і Olga Pańkowa]

[In English:] About Barbara Krystyna Niemiec in Ancient Greek:

[In Polish / Po polsku:] O Barbarze Krystynie Niemiec w języku starogreckim:

[In Czech / Po česku:] O Barbarze Krystynie Niemiec ve starořečtině:

[In Slovak / Po slovacu:] O Barbare Kristine Niemec v starogréckom jazyku:

[In Russian / Po rosyjsku:] О Барбаре Кристине Немец по-древнегречески:

[In Ukrainian / Po ukraińsku:]

Про Барбару Крістину Немец старогрецькою мовою

[In Belarusian / На беларускай мове:]

Аб Барбары Крысціне Немец на старажытнагрэчаскай мове:

Δος Βαρβάρᾳ τὸ αἰ μακάριον!

[English translation:]

Lord, grant Barbara the blessedness of the Departed for ever!

[Polish translation / Polskie tłumaczenie:]

Daj Barbarze na zawsze błogosławiony stan zmarłych!

[Czech translation / Český překlad:]

Dej Barbaře navždy blahoslavený stav zemřelých!

[Slovak translation / Slovenský preklad:]

Daj Barbare naveky blahoslavený stav mŕtvych!

[Russian translation / Русский перевод:]

Пошли, Господи, вечный покой и царство небесное Рабе Божьей Барбаре!

[Ukrainian translation / Український переклад:]

Дай Барбарі життя вічне і спокій у царстві небеснім!

[Belarusian translation / Тлумачэнне на беларускую мову:]

Дай Барбары назаўсёды добраслаўлены стан памерлых!

**The Latin Commemorative Text about Barbara Krystyna Niemiec:
[Łaciński tekst upamiętniający Barbarę Krystynę Niemiec]:**

Hoc sepulchrum
Satis pulchrum
Pulcherrimae Animae Feminam tegit
Mala nostri aevi cotidie fortiter vincentis
Singularibus natalium virtutumque ornamentis.
BARBARAE – sed non inhumani
GERMANAE – sed Poloniae additae
Beatitudinem aeternam et gloriam Viventis
Caelo da Domine Vi Omnipotenti!

[This Latin text has been written by Beata Maria Gaj]
[Tekst łaciński napisany przez Beatę Marię Gaj]
[Latinský text napsala Beata Maria Gaj]
[Latinský text napísala Beata Maria Gaj]
Латинский текст написан Беатой Марией Гай
[Латинський текст належить Беаті Марії Гай / написано Беатою Марією Гай]
[Латинські тэкст Беаты Марыі Гай]

**The English translation of the Latin commemorative text:
[Angielskie tłumaczenie łacińskiego utworu upamiętniającego:]**

This commemoration¹
Fairly beautiful
Conceals a woman,
With a soul of signal beauty,
Overcoming bravely, every day, the evil of our times
By means of her remarkable virtues.
To BARBARA² – but not BARBARIAN³ –
To GERMAN – but devoted to Poland –
Grant, the Almighty God,
Eternal glory and living fame
In Heaven.

[The English translation of the Latin text by Teresa Bela]
[Angielskie tłumaczenie łacińskiego tekstu: Teresa Bela]

¹ Latin: *sepulchrum*: a grave, a tomb, a sepulchre, a commemoration.

² In Latin (literally): ‘To a Barbarian’.

³ Opposite to ‘barbarian’. This negation results in a reinforcement in Latin.

**The Polish translation of the Latin commemorative Text:
[Polskie tłumaczenie łacińskiego tekstu upamiętniającego:]**

To upamiętnienie⁴
Dość piękne
Kryje kobietę niezwykle pięknej duszy
Na co dzień zwyciężającej dzielnie zło naszego czasu
Za pomocą szczególnych cech charakteru.
BARBARZE⁵ – ale nie barbarzyńskiej⁶
NIEMIEC⁷ – lecz Polsce oddanej
Chwałę wieczną i sławę żyjącej
W niebie daj Panie Swą Władzą Wszechmocną!

[The Polish translation of this Latin text by Beata Maria Gaj]

[Polskie tłumaczenie łacińskiego tekstu: Beata Maria Gaj]

**The Czech translation of the Latin commemorative Text:
[Czeskie tłumaczenie łacińskiego tekstu upamiętniającego:]
[Překlad latinského díla dedikačního]**

Tento pomník⁸
Docela pěkně
Uchovává ženu s neobvykle krásnou duší
Každodenně statečně vítězí nad zlem naší doby
S pomocí zvláštních charakterových vlastností.
BARBARZE⁹ – ale ne barbarské¹⁰
NIEMIEC – avšak věrné Polsku
Chválu věčnou i slávu živoucí
V nebi dej Pane svou vládu všemocnou!

[Český překlad latinského textu Libor Martinek]

[The Czech translation of this Latin text by Libor Martinek]

⁴ Łac. *sepulchrum* – grób, grobowiec, nagrobek, pomnik, upamiętnienie.

⁵ Po łacinie dosłownie: „Barbarzyńce”.

⁶ Odwrotnie, niż barbarzyńskiej. To zaprzeczenie powoduje wzmocnienie w języku łacińskim.

⁷ łac. *Germana* – Niemka, *Germanae* - Niemce.

⁸ Lat. *sepulchrum* – hrob, hrobka, náhrobek, pomník, připomenutí.

⁹ Latinsky doslova: Barbarce.

¹⁰ Naopak než barbarský. Toto popření v latině posiluje.

The Slovak translation of the Latin commemorative Text:
[Slovenské tłumaczenie łacińskiego utworu upamiętniającego:]
[Preklad latinského diela / textu dedikácie / dedikačného]

Tento pomník¹¹
Celkom pekne
Uchováva ženu s nezvyčajne krásnou dušou
Každodenne statočne víťazí nad zlom našich čias
S pomocou zvláštnych charakterových vlastností.
BARBARZE¹² – ale nie barbárskej¹³
NIEMIEC¹⁴ – avšak vernej Poľsku
Chválu večnú a slávu živú
V nebi daj Pane svojou vládou všemocnou!

[The Slovak translation of this Latin text by Ivica Hajdučeková]
[Slovenský preklad latinského textu : Ivica Hajdučeková]

The Russian translation of the Latin commemorative Text:
[Русский перевод латинского текста-эпитафии]
[Rosyjskie tłumaczenie łacińskiego utworu upamiętniającego:]

Это надгробье¹⁵
Достаточно красиво
Скрывает женщину необычно прекрасной души.
Ежедневно свершавшей противостоянье злу нашего времени,
Будучи одарённой особыми чертами характера.
БАРБАРЕ¹⁶ – но не варварке¹⁷,
НЕМЕЦ – но преданной патриотке Польши –
Вечная хвала и слава!
Жизнь вечную дай ей на небе, Господи, Владыко всемогущий!

[The Russian translation of this Latin text by: Nadiya Georgijivna Koloshuk]
[Русский перевод латинского текста: Надежда Георгиевна Колошук]

¹¹ Lat.: *sepulchrum* – hrob, hrobka, náhrobok, pamätník, mohyla.

¹² Doslovné z latinského: barbarka.

¹³ Vyvrátenie: nie barbarka. Je to námietka z dôvodu potvrdenia v latinskom jazyku.

¹⁴ Lat. *Germana* – Nemka [Nominativus Singularis, Femina], *Germanae* – Nemke [Dativus, Singularis, Femina]

¹⁵ Lat.: *sepulchrum* – гроб, склеп, надгробье, памятник, увековеченье, надгробок.

¹⁶ Doslovně s latinského: варварка.

¹⁷ Опровержение: не варварка. Это возражение по поводу утверждения в латинском языке.

The Ukrainian translation of the Latin commemorative Text:
Український переклад латинського тексту-епітафії
[Ukrainiske tłumaczenie łacińskiego utworu upamiętniającego:]

Цей надгробок¹⁸
 Досить гарно
 Ховає жінку надзвичайно гарної душі.
 Яка щоденними справами змагалася зі злом нашого часу,
 Наділена особливими рисами характеру.
 Барбарі¹⁹ – не варварці²⁰,
 Немец – відданий Польщі –
 Вічну хвалу і славу
 В небесах пошли їй, Господи Всемогутній!

[The Ukrainian translation of this Latin text by: Nadiya Georgijivna Koloshuk]
 [Український переклад латинського тексту: Надія Георгіївна Колошук]

The Belarusian translation of the Latin commemorative Text:
[Białoruskie tłumaczenie łacińskiego utworu upamiętniającego:]
[Глумацэнне на беларускую мову лацінскай эпітафії:]

Гэта эпітафія²¹
 Даволі прыгожая,
 Хавае жанчыну надзвычай прыгожай душы,
 Якая штодзень адважна перамагала зло нашага часу
 З дапамогай выключных уласцівасцяў характару.
 Барбары²² — але не варварскай²³,
 Немец — але Польшчы адданай —
 Вечную хвалу і славу, той, якая жыве
 У небе, дай, Божа, Сваёй Усемагутнай Уладай!

[The Belarusian translation of this Latin text by Eugeniusz Pańkow and Olga Pańkowa]
 [Глумацэнне на беларускую мову: Eugeniusz Pańkow i Olga Pańkowa]

¹⁸ Лат. гріб, склеп / гробівець, надгробок, пам'ятник, увічнення.

¹⁹ Лат. дослівно: варварка.

²⁰ Зворотне до «варварка / варварська». Заперечення стосується ствердження латинською мовою.

²¹ Лат. *sepulchrum* – магіла, грабніця, помнік, надмагільний надпіс

²² На лацінській мові даслоўна: „Варварцы”.

²³ Супрацьлеглай варварскай. Гэтае адмаўленне выклікае ўзмацненне ў лацінській мові.

Barbara Krystyna Niemiec w Krakowie w 1989 r.

Ilustracja 2. Dr Barbara Krystyna Niemiec. Spotkanie przedwyborcze prof. Romana Ciesielskiego, wybranego z listy „Solidarności“ senatora I kadencji Senatu Rzeczypospolitej Polskiej 1989-1991). Wiec w Krakowie przed Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego, dnia 11.05.1989 r. Na fotografii na pierwszym planie po lewej stronie stoi **Barbara Krystyna Niemiec** (w ciemnej bluzce, w okularach, z zegarkiem na lewej ręce). Obok niej na pierwszym planie po prawej stronie na zdjęciu stoi (w jasnym płaszczu, z ciemną torbą w ręku) prof. **Anna Krzysztofowicz**, od 18.03.1989 r. wiceprzewodnicząca Komisji Zakładowej Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” Uniwersytetu Jagiellońskiego. Fot. Andrzej Stawiński. Zdjęcie pochodzi z archiwum Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie (signatura fotografii: CDCN_Dig0050_22_012.tif [dawna sygnatura: c 012]). Za udostępnienie fotografii – dziękujemy.

Barbara Krystyna Niemiec (1943-2014)

Ilustracja 3. Barbara Krystyna Niemiec (1943-2014). Zdjęcie legitymacyjne, wykonane w latach 80. XX w. Autor fotografii: nieznany. Źródło fotografii: zbiory Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” Region Małopolska w Krakowie. Adres strony: <http://www.solidarnosc.krakow.pl/?q=node%2F555> [dostęp: 30.01.2014]. Fotografia opublikowana [w:] Adam Gliksman, *Leksykon ludzi małopolskiej „Solidarności”*, t. 1, wyd. GQS, Kraków 2012, s. 208 przy haśle „Niemiec Barbara”, ibidem, s. 208-209. Fotografia dostarczona przez dr Barbarę K. Niemiec – A. Gliksmanowi w 2012 r. do ww. *Leksykonu*. Dziękujemy za udostępnienie zdjęcia.

Spis treści

<i>Barbara Krystyna Niemiec (1943-2014) [fotografia]</i>	7
<i>Obituary in English / Nekrolog po angielsku [przekład Adelajda Sielepin CHR]</i> ...	8
<i>Obituary in Polish / Nekrolog po polsku [Redakcja]</i>	8
<i>Obituary in Czech / Nekrolog v češtině / Nekrolog po czesku</i> [przekład Libor Martinek]	9
<i>Obituary in Slovak / Nekrológ v slovenčine / Nekrolog po slowacku</i> [przekład Ivica Hajdučeková]	9
<i>Obituary in Russian / Некролог (по-русски) / Nekrolog (po rosyjsku)</i> [przekład Nadija Georgijiwna Koloszuk]	10
<i>Obituary in Ukrainian / Некролог українською мовою / Nekrolog po ukraińsku</i> [przekład Nadija Georgijiwna Koloszuk]	10
<i>Obituary in Belarusian / Некралог на беларускай мове /</i> <i>Nekrolog po białorusku [przekład Eugeniusz Pańkow i Olga Pańkowa]</i>	11
<i>O Barbarze Krystynie Niemiec w języku starogreckim</i> <i>Δος Βαρβάρᾳ τὸ ἀεὶ μακάριον!</i>	12
BEATA MARIA GAJ	
<i>Łaciński tekst upamiętniający Barbarę Krystynę Niemiec [Inc. ...Hoc sepulchrum]</i> [tekst po łacinie]	13
BEATA MARIA GAJ	
<i>Angielskie tłumaczenie łacińskiego utworu upamiętniającego</i> [Inc. ...This commemoration]; [tekst po angielsku, przekład Teresa Bela]	13
BEATA MARIA GAJ	
<i>Polskie tłumaczenie łacińskiego tekstu upamiętniającego [Inc. ... To upamiętnienie];</i> [tekst po polsku, przekład Beata Maria Gaj]	14
BEATA MARIA GAJ	
<i>Czeskie tłumaczenie łacińskiego tekstu upamiętniającego [Inc. ... Tento pomník]</i> [tekst po czesku, przekład Libor Martinek]	14
BEATA MARIA GAJ	
<i>Słowackie tłumaczenie łacińskiego tekstu upamiętniającego [Inc. ... Tento pomník]</i> [tekst po slowacku, przekład Ivica Hajdučeková]	15

BEATA MARIA GAJ

Rosyjskie tłumaczenie łacińskiego tekstu upamiętniającego [Inc. ...*Это надгробье*]
[tekst po rosyjsku, przekład Nadija Georgijiwna Koloszuk] 15

BEATA MARIA GAJ

Ukraińskie tłumaczenie łacińskiego tekstu upamiętniającego
[Inc. ...*Цей надгробок*]; [tekst po ukraińsku,
przekład Nadija Georgijiwna Koloszuk] 16

BEATA MARIA GAJ

Białoruskie tłumaczenie łacińskiego tekstu upamiętniającego
[Inc. ...*Гэта энимафія*]
[tekst po białorusku, przekład Eugeniusz Pańkow, Olga Pańkowa] 16

Barbara Krystyna Niemiec (1943-2014) [fotografia z 1989 r.] 17

Barbara Krystyna Niemiec (1943-2014) [fotografia z lat 80. XX w.] 18

Spis treści 19

Table of Contents 23

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska),

Wstęp do „Poezji Religijnej i Sakralnej” (5) [tekst po polsku] 27

I. Dissertations and Articles (Rozprawy i Artykuły) 43

BEATA MARIA GAJ (Polska)

*Genethliakón – a Religious and Humanistic Poem-Song
in Commemoration of Life or Rhetorical Approbation of Poetry?*
[*Genethliakón – religijna i humanistyczna pieśń urodzinowa
czy retoryczna pochwała poezji?*] [tekst po angielsku] 45

CHARLES S. KRASZEWSKI (USA)

*De-Clawing the Christian Horace: The Suppression
of Sarbievius' Roman Catholicism by His British Translators*
[*Wyszarpywanie pazurów (odpazurzenie) chrześcijańskiego Horacego: Tłumienie
rzymskiego katolicyzmu Sarbieviusa przez jego brytyjskich tłumaczy*]
[tekst po angielsku] 61

OLEKSANDR GRIGOROVICH ASTAF'EV [ALEKSANDR GRIGOROVICH ASTAF'EV] [ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ АСТАФ'ЄВ] [АЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ АСТАФЬЕВ] [OLEKSANDR GRIGOROVICH ASTAFEV] [ALEKSANDR GRIGOROVICH ASTAFEV] (Ukraina) <i>Twórczość Macieja Kazimierza Sarbiewskiego i jej recepcja w dawnych ukraińskich poetykach XVII - XVIII w.</i> [tekst po polsku]	79
---	----

OL'GA MIHAJLIVNA CIGANOK OL'GA MIHAJLIVNA CIGANOK [(ОЛЬГА МИХАЙЛІВНА ЦИГАНОК), OL'GA MIHAJLOVNA CIGANOK, (ОЛЬГА МИХАЙЛОВНА ЦИГАНОК), OLGA TSYGANOK] (Ukraina) <i>O rękopiśmiennej zbiorze wierszy funeralnych z 1750 r.</i> [O rękopiśmiennym zbiorze wierszy funeralnych z 1750 r.] [tekst po rosyjsku]	119
--	-----

JAN BUJAK (Polska) <i>Motywy religijne w poezji ks. Józefa Janiszewskiego (1880-1940) z okresu bukowińskiego (1908-1919)</i> [tekst po polsku]	135
<i>Aneks. Materiały źródłowe – Wiersze ks. Józefa Janiszewskiego</i>	159

AGNIESZKA SOJKA (Polska) <i>The Values of Sacrum and Sanctum in the Lyrics of Polish Religious Songs after 1945 [Wartości sacrum i sanctum kreowane w tekstach polskich pieśni religijnych po 1945]</i> [tekst po angielsku]	213
---	-----

AGNIESZKA SOJKA (Polska) <i>Wartości sacrum i sanctum kreowane w tekstach polskich pieśni religijnych po 1945 roku</i> [tekst po polsku]	229
---	-----

II. Book Reviews (Recenzje książek) 247

MAŁGORZATA KOWALIK (Polska) [Rec. książki:] <i>Pedagogiczna inspiracja w nauczaniu Jana Pawła II,</i> red. Marian Nowak, Cezary Kalita, [tekst po polsku]	249
---	-----

III. Reports (Sprawozdania) 259

Odezwa Lwowskiej Narodowej Muzycznej Akademii im. M. Łysenki do akademii muzycznych na Ukrainie, a także do światowej wspólnoty muzycznej
[tekst po polsku] 261

ANNA ZAWADZKA-GOŁOSZ (Polska)
Przemówienie przed koncertem pt. Pamięci Ofiar Majdanu [tekst po polsku] ... 263

Koncert pt. Pamięci Ofiar Majdanu [tekst po polsku] 264

ANNA ZAWADZKA-GOŁOSZ (Polska)
Виступ перед концертом «Пам'яті жертв Майдану»
[Przemówienie przed koncertem pt. Pamięci Ofiar Majdanu]
[tekst po ukraińsku; przekład Nadija Georgijiwna Koloszuk] 265

Концерт-вшанування жертв Майдану
[tekst po ukraińsku; przekład Nadija Georgijiwna Koloszuk] 266

IV. A Sacred Picture (Obraz sakralny) 271

ANNA MARTA ŻUKOWSKA (Polska)
Ikona Matki Boskiej Częstochowskiej [tekst po polsku] 273

V. Information for Authors (Informacja dla Autorów) 279

Evaluation Form 281

Формуляр рецензії 283

Formularz recenzji 285

Autorzy tekstów w tomie 1 (5) 2014 287

Autorzy artykułów recenzowanych w tomie 1 (5) 2014 288

Informacja o Przewodniczącym Międzynarodowej Rady Naukowej
„Religious and Sacred Poetry” [tekst po polsku] 289

Informacja o Przewodniczącym Międzynarodowej Rady Naukowej
„Religious and Sacred Poetry” [tekst po angielsku] 290

Informacja o Redaktorze Naczelnym „Religious and Sacred Poetry”
[tekst po polsku] 291

Informacja o Redaktorze Naczelnym „Religious and Sacred Poetry”
[tekst po angielsku] 292

Table of Contents

<i>Barbara Krystyna Niemiec (1943-2014) [the photography]</i>	7
<i>Obituary in English [translated by Adelajda Sielepin CHR]</i>	8
<i>Obituary in Polish [Editorial Team]</i>	8
<i>Obituary in Czech [translated by Libor Martinek]</i>	9
<i>Obituary in Slovak [translated by Ivica Hajdučeková]</i>	9
<i>Obituary in Russian [translated by Nadija Georgijivna Koloshuk]</i>	10
<i>Obituary in Ukrainian [translated by Nadija Georgijivna Koloshuk]</i>	10
<i>Obituary in Belarusian [translated by Eugeniusz Pańkow i Olga Pańkowa]</i>	11
 <i>About Barbara Krystyna Niemiec in Ancient Greek</i> <i>Δος Βαρβάρα τὸ ἀεὶ μακάριον!</i>	12
 BEATA MARIA GAJ <i>The Latin Commemorative Text about Barbara Krystyna Niemiec</i> [“... <i>Hoc sepulchrum</i> ”] [the text in Latin]	13
 BEATA MARIA GAJ <i>The English translation of the Latin commemorative text</i> [“... <i>This commemoration</i> ”]; [the text in English; translated by Teresa Bela]	13
 BEATA MARIA GAJ <i>The Polish translation of the Latin commemorative text</i> [“... <i>To upamiętnienie</i> ”]; [the text in Polish by Beata Maria Gaj]	14
 BEATA MARIA GAJ <i>The Czech translation of the Latin commemorative text</i> [“... <i>Tento pomník</i> ”] [the text in Czech, translated by Libor Martinek]	14
 BEATA MARIA GAJ <i>The Slovak translation of the Latin commemorative text</i> [“... <i>Tento pomník</i> ”] [the text in Slovak, translated by Ivica Hajdučeková]	15
 BEATA MARIA GAJ <i>The Russian translation of the Latin commemorative text</i> [“... <i>Это надгробье</i> ”] [the text in Russian, translated by Nadija Georgijivna Koloshuk]	15

BEATA MARIA GAJ	
<i>The Ukrainian translation of the Latin commemorative text</i>	
[“...Цей надгробок”]; [the text in Ukrainian, translated by Nadija Georgijivna Koloshuk]	16

BEATA MARIA GAJ	
<i>The Belarusian translation of the Latin commemorative text</i>	
[“...Гэта энимафія”] [the text in Belarusian; translated by Eugeniusz Pańkow, Olga Pańkowa]	16

<i>Barbara Krystyna Niemiec (1943-2014)</i> [the photography from 1989]	17
---	----

<i>Barbara Krystyna Niemiec (1943-2014)</i> [the photo from the years 1980-1990] ..	18
---	----

<i>Table of Contents</i> [in Polish]	19
--	----

<i>Table of Contents</i> [in English]	23
---	----

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)	
<i>An Introduction to the "Religious and Sacred Poetry" (5)</i>	
[the text in Polish]	27

I. Dissertations and Articles 43

BEATA MARIA GAJ (Poland)	
<i>Genethliakón – a Religious and Humanistic Poem-Song in Commemoration of Life or Rhetorical Approbation of Poetry?</i>	
[the text in English]	45

CHARLES S. KRASZEWSKI (USA)	
<i>De-Clawing the Christian Horace: The Suppression of Sarbievius' Roman Catholicism by His British Translators</i>	
[the text in English]	61

OLEKSANDR GRIGOROVICH ASTAF'EV	
[ALEKSANDR GRIGOROVICH ASTAF'EV]	
[ALEKSANDR GRIGOROVICH ASTAF'EV] (Ukraine)	
<i>Maciej Kazimierz Sarbiewski's Creative Work and Its Reception in Old (Ancient) Ukrainian Poetics of the Seventeenth and Eighteenth Centuries</i> [the text in Polish]	79

OL'GA CIGANOK [OLGA TSYGANOK] (Ukraine) <i>On a Manuscript Collection of Funeral Poetry of 1750</i> [the text in Russian]	119
JAN BUJAK (Poland) <i>Religious Motifs in Fr. Joseph Janiszewski's Poetry (1880-1940) of the Bukovinian Period (1908-1919)</i> [the text in Polish]	135
<i>Addition. The Source Based Materials – Poems by father Józef Janiszewski</i>	159
AGNIESZKA SOJKA (Poland) <i>The Values of Sacrum and Sanctum in the Lyrics of Polish Religious Songs after 1945</i> [the text in English]	213
AGNIESZKA SOJKA (Poland) <i>The Values of Sacrum and Sanctum in the Lyrics of Polish Religious Songs after 1945</i> [the text in Polish]	229
II. Book Reviews	247
MAŁGORZATA KOWALIK (Poland) [An Review of the book:] <i>Pedagogical Inspiration in Teaching of John Paul II,</i> ed. Marian Nowak, Cezary Kalita [the review in Polish]	249
III. Reports	259
<i>The Appeal of Lysenko Lwow's National Music University to the Music Universities in Ukraine, and also to World Music Commonwealth</i> [the text in Polish]	261
ANNA ZAWADZKA-GOŁOSZ (Poland) <i>The Speech before the Concert for Memory of the Victims in the Majdan</i> [the text in Polish]	263
<i>The Concert for Memory of the Victims in the Majdan</i> [the text in Polish]	264
ANNA ZAWADZKA-GOŁOSZ (Poland) <i>The Speech before the Concert for Memory of the Victims in the Majdan</i> [the text in Ukrainian, translation by Nadija Georgijivna Koloshuk]	265

<i>The Concert for Memory of the Victims in the Majdan</i> [the text in Ukrainian, translation by Nadija Georgijivna Koloshuk	266
--	-----

IV. A Sacred Picture 271

ANNA MARTA ZUKOWSKA (Poland) <i>The Icon of Mother of God from Czestochowa</i> [the text in Polish]	273
--	-----

V. Information for Authors 279

Evaluation Form [in English]	281
Evaluation Form [in Russian]	283
Evaluation Form [in Polish]	285
The Authors of the Texts in the Issue 1 (5) 2014	287
The Authors of the Reviewed Papers in the Issue 1 (5) 2014	288
Information about the Chief of the International Scholarly Council of „Religious and Sacred Poetry” [the text in Polish]	289
Information about the Chief of the International Scholarly Council of „Religious and Sacred Poetry” [the text in English]	290
Information about Editor-in-Chief of „Religious and Sacred Poetry” [the text in Polish]	291
Information about Editor-in-Chief of „Religious and Sacred Poetry” [the text in English]	292

Wstęp do „Poezji Religijnej i Sakralnej” (5)

Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus! Szczęść Boże!

Laudetur Jesus Christus! Beneficiat vobis Deus!

Ἐυλογῆμενος ὁ Ἰησοῦς Χριστός! Ὁ Θεός ὑμῶς αὐτοῦς εὐλογεῖ!

Z wielką przyjemnością oddaję do rąk Wielce Czcigodnych Czytelników nowy numer naszego czasopisma międzynarodowego, poświęconego m.in. poezji religijnej i sakralnej, religijnej kulturze literackiej oraz literackiej edukacji chrześcijańskiej. Publikacja jest nieco opóźniona, nie zmienia to jednak faktu, że zostały zachowane wszelkie wymogi stawiane czasopismu naukowemu (w tym – międzynarodowe Peer Review obiektywną metodą podwójnie anonimową – recenzent nie zna autora, autor nie zna recenzenta, tzw. double-blind-review process).

Czasopismo „Religious and Sacred Poetry : An International Quarterly of Religion, Culture and Education” jak dotąd skupia się głównie na problematyce literatury krajów słowiańskich (ale nie tylko) w aspekcie obecności motywów religijnych, duchowych, metafizycznych. Trzeba tu przypomnieć – dla jasności obrazu – pewne fakty z zakresu historii kultury w Europie, aby móc lepiej zrozumieć chrześcijański kontekst kulturowy poszczególnych literatur narodowych.

Jak wiadomo, korzenie kulturowe Europy są oparte na trzech starożytnych filarach: starogreckiej mądrości (filozofii, nauce), starorzymskim prawie i antycznym chrześcijaństwie (Biblii, Ewangelii) oraz jego uniwersalnych zasadach religijnych i moralnych, stąd chrześcijański charakter naszego kontynentu od I tysiąclecia jest wyrazem uniwersalnego ducha ludzkiego. Poniżej ukazano w wielkim skrócie dla przypomnienia uproszczony, niepełny, wybiórczy, bardzo ogólnikowy zarys rozwoju chrześcijaństwa w Europie, aby uświadomić sobie, z jak wielkim obszarem badawczym w zakresie literatury chrześcijańskiej mamy do czynienia i jak potencjalnie obiecujące mogą być wyniki badań publikowane w naszym czasopiśmie w przyszłości. Jesteśmy otwarci na historię literatury chrześcijańskiej wszystkich narodów europejskich i z Europy się wywodzących. „Religious and Sacred Poetry” to projekt ciągle otwarty, tworzony *in statu nascendi* i tylko od Autorów zależy, jaką treścią wypełnią się łamy naszego wspólnego, społecznościowego czasopisma naukowego, tj. jakie teksty przysła.

Chrześcijańska kultura obecna jest w Europie od czasów starożytnych. Dzieje Apostolskie wspominają o pierwszych chrześcijanach w Europie już w I w. po Chrystusie. Apostoł Paweł osobiście udał się na misje do Macedonii Egejskiej (obecna Grecja). Dzięki św. Pawłowi Macedończycy (Grecy w Filippi) byli pierwszymi wiernymi ochrzczoneymi w Europie. Pierwszą mieszkanką Europy w dziejach, która dzięki św. Pawłowi z Tarsu przyjęła chrzest w Filippi, była Greczynka Lidia (pochodząca z Tiatyry w Azji Mniejszej) około 55 r. po Chrystusie (*Dzieje Apostolskie* 16,13-14). Pierwsza w Europie wspólnota chrześcijańska powstała w domu Lidii w greckiej Filippi.

Pierwsi Maltańczycy przyjmowali naukę chrześcijańską od św. Pawła w 60 r. po Chrystusie, kiedy ten prowadził tam swoje misje (*Dzieje Apostolskie* 28,1).

W starożytnym Rzymie i Grecji, począwszy od I wieku, liczni mieszkańcy ówczesnej Europy cywilizowanej, pozostającej w tzw. *limesie* rzymskim, przyjmowali chrześcijaństwo, o czym świadczy Nowy Testament i zabytki piśmiennictwa wczesnochrześcijańskiego.

Kraje Wschodniej Europy, takie jak Armenia czy Gruzja mają tradycję chrześcijańskiej kultury od prawie 1700 lat. Pierwszym państwem na świecie, które przyjęło chrześcijaństwo, była Armenia (317 r. po Chrystusie). Wschodnia Gruzja (tj. Iberia) przyjęła chrzest w 337 r. (władca Mirian II). Zachodnia Gruzja (Lazyka, Egrisi, spadkobierczyni Kolchidy) przyjęła chrzest w V w. (pierwsze biskupstwo chrześcijańskie już w IV w.).

Chrześcijaństwo jako religia oficjalnie tolerowana istniało w Imperium Rzymskim od IV w. (mediolański edykt tolerancyjny cesarza Konstantyna i Licyniusza z 313 r. po Chrystusie). Mowa tam była o tym, aby

„dać chrześcijanom i wszystkim innym wolność wyznawania religii, jaką kto chce. W ten sposób bowiem bóstwo w swej niebieskiej siedzibie i dla nas, i dla wszystkich, którzy poddani są naszej władzy, można będzie zjednać i usposobić łaskawie”¹.

Ostatni cesarz władający zarówno Zachodnim, jak i Wschodnim Cesarstwem Rzymskim – Teodozjusz I Wielki dnia 28 lutego 380 r. wydał znany edykt przeciwko arianom (antytrynitarzom), w którym m.in. napisał o katolicyzmie jako jedynej dopuszczalnej wierze w Imperium Romanum:

„Chcemy widzieć wszystkie ludy, które podlegają miłościwej władzy Naszej Łaskawości, żyjące w wierze, jaką przekazał Rzymianom Apostoł Piotr i którą głosi się tak jak niegdyś także dzisiaj, i którą wyznaje, jak każdy wie, papież Damazy i biskup Piotr z Aleksandrii (...). Nakazałem, żeby ten

¹ Tekst *Edyktu mediolańskiego* [z:] Laktancjusz, *De mortibus persecutorum*, 48 (tłum. ks. Przemysław M. Szewczyk). Cyt. za: ks. Przemysław M. Szewczyk, *Postawa Ojców wobec pogan w świetle edyktów cesarskich IV w.* [w:] *Wczesne chrześcijaństwo a religie*, red. Ireneusz Sławomir Ledwoń, Mariusz Szram, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012. Źródło internetowe: <http://patres.pl/postawa-ojcow-wobec-pogan-w-swietle-edyktow-cesarskich-iv-w/> [dostęp: 31.03.2014].

tylko, kto przestrzega tego prawa, mógł przybrać imię katolika, a wszyscy inni jako nierozumni i szaleni byli napiętnowani hańbą nauki heretyckiej (...)”².

Oznaczało to w konsekwencji uznanie chrześcijaństwa za religię państwową całego Imperium Rzymskiego, co dokonało się ostatecznie w 392 r. (tzw. dekrety teodozjańskie, zakazujące kultu pogańskiego na terenie Cesarstwa). Stało się to jeszcze przed podziałem Cesarstwa na Wschodniorzymskie i Zachodniorzymskie (w 395 r.), a więc dekrety prochrześcijańskie (antypogańskie) cesarza Teodozjusza I Wielkiego obejmowały obydwie części Imperium Romanum (wszak wspólne Cesarstwo Rzymskie istniało jeszcze w latach 392-395).

Ostatnie ponad osiemdziesiąt lat istnienia Zachodniego Cesarstwa Rzymskiego (395-476 r. po Chrystusie) należy nazywać po imieniu – chrześcijańskim okresem zachodniego Imperium Romanum. Chrześcijaństwo mogło się w tym okresie bez przeszkód rozwijać w ramach *limesu* rzymskiego jako jedyna oficjalna religia państwowa. We Wschodnim Cesarstwie Rzymskim chrześcijaństwo było religią państwową przez około tysiąc sześćdziesiąt lat, tj. od 395 r. aż do upadku Konstantynopola w 1453 r. zdobytego przez Turków Osmańskich. Kultura bizantyńska zaowocowała m.in. rozwojem malarstwa ikonowego.

Z kolei chrześcijaństwo celtyckie istniało na wyspach brytyjskich jeszcze w okresie panowania tu starożytnych Rzymian w IV/V w. po Chrystusie. W 410 r. Rzymianie opuścili Brytanię. Około 450 r. Brytanię opanowali poganie – germańscy Anglowie, Jutowie i Sasi, którzy zniszczyli istniejące tu wcześniej wspólnoty chrześcijańskie rzymskiej Brytanii. Chrześcijaństwo zostało zepchnięte na tereny celtyckiej Walii i Kornwalii (na tzw. Krawędź Celtycką), gdzie przetrwało w zupełnym odosobnieniu dwa wieki (VI-VII w.) jako tzw. Kościół Starobrytyjski. Rechrystianizacja wschodniej Anglii miała miejsce na przełomie VI i VII wieku w związku z chrztem władców Aethelberta i Saeberta oraz stworzeniem biskupstw w miejscowościach Kent i Essex. Także król Anglów wschodnich Raedwald przyjął sakramenty w królestwie Kentu (ok. 604 r.). A św. Augustyn z Canterbury (zm. ok. 604/605 r.) jako biskup konsekrował kościół koło Ely blisko Grantabridge. Brytyjska kultura chrześcijańska liczy sobie zatem co najmniej ponad tysiąc sześćset lat.

W Irlandii właściwa chrystianizacja w V wieku wiąże się z misją św. Phádraiga, tj. św. Patryka (nie licząc nieskutecznej, wcześniejszej misji Palladiusa). Zanim jeszcze upadł Rzym starożytny (w 476 r. po Chrystusie), św. Patryk przed 461 rokiem nawrócił irlandzką arystokrację, ustanowił rodzimą, iryjską hierarchię kościelną i założył klasztory. Kościół iroszkocki stworzył odrębną liturgię (ryt iroszkocki) i obyczaje, co wynikało z odmienności kultury iryjskiej. Klasztory iroszkockie były ostoją chrześcijaństwa antycznego przez kilka wieków.

² Ibidem.

Na terenie obecnej Francji m.in. zamieszkiwali Burgundowie (Królestwo Burgundii), którzy w V w. już byli chrześcijanami, sprzymierzeńcami chrześcijańskiego Cesarstwa Rzymu. Burgundowie w V w. podbili zachodnią część obecnej Szwajcarii, wprowadzając chrześcijaństwo. Pierwszym germańskim biskupstwem na terenach szwajcarskich było biskupstwo w Konstancji (ok. 600 r. po Chr.).

Po upadku zachodniej części Cesarstwa Rzymskiego (476 r.) chrześcijaństwo (katolicyzm) zostało przyjęte na Zachodzie Europy przez kolejne kraje, począwszy od państwa Franków w V w. Król frankijski Chlodwig I przyjął chrzest w Reims w Boże Narodzenie 496 r., ochrzczony przez biskupa św. Remigiusza wraz z kilkoma tysiącami Franków.

Teren obecnej Portugalii zamieszkiwał w starożytności lud Luzytanów, stąd ich kraj podbity przez Rzymian stał się częścią Imperium Romanum (II w. przed Chr. – początek V w. po Chr.) jako prowincja Luzytania. W związku z tym Luzytanie zostali zromanizowani oraz zchrystianizowani w IV/V w. Chrześcijaństwo luzytańskie (czyli portugalskie – nazwa od miasta Porto) ma starożytne korzenie. Po upadku Imperium Rzymskiego chrześcijańską Luzytanię przejściowo zajęli germańscy, pogańscy Swewowie (do 585 r.) i Wizygoci. W latach 711–718 po Chrystusie Arabowie rozbili królestwo Wizygotów i zaprowadzili tu przejściowo muzułmański kalifat. W wyniku chrześcijańskiej rekonkwisty w IX–XI w. odbito z rąk muzułmańskich region Bragi, Porto i Coimbrę, a w XII w. Lizbonę.

Na Półwyspie Iberyjskim, na terenie obecnej Hiszpanii – istniało chrześcijaństwo starożytne za czasów Imperium Romanum w IV/V w. Po najeździe pogańskich, germańskich Wizygotów sytuacja chrześcijan uległa pogorszeniu, szerzył się arianizm (antytrynitaryzm). Dopiero w VI w. po Chrystusie władca Królestwa Wizygotów – król Rekkared I przyjął katolicyzm jako religię w 587 r. (lub w 589 r. po Chrystusie) i zakazał arianizmu. Najazd arabskich muzułmanów w VIII w. na Półwyspie Iberyjskim przeszkodził tu w rozwoju chrześcijaństwa na kilka wieków, do czasu rekonkwisty.

W połowie VIII w. za panowania władcy Franków Pepina Małego (714–768), utworzono chrześcijańskie, papieskie Państwo Kościelne (pierwotnie jako tzw. Egzarchat Raweński) istniejące ponad 1100 lat aż do 1870 r. w Italii.

Chrześcijaństwo umocniło się na Zachodzie Europy w państwie Franków za cesarza Karola Wielkiego w VIII/IX w., obejmując m.in. teren obecnej Francji i część obecnych Niemiec, czyli tzw. Alemanię.

W dokumencie pt. „Darowizna Konstantyna” z VIII w, zapisano *de facto*, że papież sprawuje władzę nad całym obszarem Europy łacińskiej, a to oznaczało w praktyce chrześcijański charakter kultur w dawnym tzw. *limesie* rzymskim Zachodniej Europy.

Wygynany król Danii Harald Klak w 826 r. ochrzcił się w czasie pobytu na frankijskim dworze Ludwika Pobożnego. Po powrocie sprawdził do swego państwa chrześcijańskiego misjonarza Angara (potem – arcybiskupa w Hambur-

gu). W 965 r. król Danii Harald Sinozęby przyjął chrzest, odtąd chrystianizacja Duńczyków miała już trwały charakter.

Po 843 r., tj. kiedy rozpadło się państwo Franków – nowe kraje powstałe na jego terenie przyjmowały chrzest albo umacniały chrześcijaństwo w obrządku łacińskim w Zachodniej Europie. W ten sposób kultura chrześcijańska rozwijała się, mając wielki potencjał twórczy także w zakresie organizacji nowych państw.

Chrześcijaństwo pojawiło się jako podbudowa kultur w krajach słowiańskich pod koniec I tysiąclecia po Chrystusie. W IX w. równolegle do rozwoju kultury chrześcijańskiej na Zachodzie, także w centrum i na południu Europy miała miejsce misja świętych Cyryla i Metodego, w tym chrzest państwa Wielkomorawskiego (stworzenie obrządku słowiańskiego w Kościele), a także zapoczątkowanie alfabetu słowiańskiego, tj. glagolicy, a następnie – po jej zreformowaniu – cyrylicy.

W Państwie Wielkomorawskim, leżącym głównie na terenach obecnych Czech i Słowacji, władca Mojmir I przyjął chrzest w 822 r. w obrządku łacińskim. Dzieje chrześcijaństwa czeskiego liczą więc prawie 1200 lat. W państwie tym działali także okresowo św. Cyryl i św. Metody, zatem także chrześcijaństwo bizantyńskie obrządku słowiańskiego rozkwitało obszarze Wielkich Moraw. Ponieważ w IX wieku Państwo Wielkomorawskie obejmowało także tereny Górnego i Dolnego Śląska, Małopolski, Zakarpacia i Węgier oraz Łużyc, przeto chrześcijaństwo bizantyńskie na tych terenach także zakorzeniło się w IX wieku. Kultura chrześcijańska jest tu ugruntowana w licznych zabytkach sztuki i literatury od średniowiecza po współczesność.

Bulgaria przyjęła chrzest w obrządku bizantyjskim w IX w. w osobie chana Bułgarów. Władca Państwa Bułgarskiego – chan Borys I Michał przyjął chrzest około 963-966 r. (historycy spierają się o datę). Odtąd kultura chrześcijańska rozkwitała także w Bułgarii. Chrześcijaństwo bułgarskie liczy więc sobie już 1150 lat żywej historii, a bułgarska kultura chrześcijańska to nie tylko tereny obecnej Bułgarii, ale także krajów przez nią przejściowo podbitych (obecnych terenów Rumunii, Serbii, Macedonii, Albanii, Węgier, częściowo Rusi – obecnej Ukrainy).

W słowiańskiej Macedonii w IX w. miasto Ochryd stało się centrum chrześcijaństwa wszystkich Słowian. Ochryd jako tzw. „Słowiańska Jerozolima” liczył 365 cerkwi (jednych z najstarszych na ziemiach Słowian). Macedonia była kolebką Apostołów Słowian – świętych braci Cyryla i Metodego, czyli tzw. Braci Sołuńskich (Sołuń – to jak wiadomo – słowiańska nazwa Tesalonik), którzy tu działali wraz ze swymi uczniami – św. Klimentem (Klemensem) Ochrydzkim i św. Naumem Cudotwórcą.

W IX w. Ochryd był najważniejszym centrum słowiańskiej kultury i literatury chrześcijańskiej. Tu święty Cyryl w 2 połowie IX w. (przed 863 r.) stworzył glagolicę (od glagol’ – słowo), czyli pierwszy alfabet słowiański. Św. Cyryl i św. Metody przetłumaczyli Ewangelię na słowiański dialekt z okolic Sołunia (Tesalonik). Powstały dzięki nim także pierwsze słowiańskie księgi cerkiewne (kościelne) i

rozwinął się słowiański język pisany (staro-cerkiewno-słowiański), rozkwitła chrześcijańska kultura Słowian.

W IX w. dzięki św. Cyrylowi i św. Metodemu, papież uznał język słowiański (staro-cerkiewno-słowiański) za czwarty oficjalny język liturgii Kościoła, obok trzech dotychczasowych języków liturgicznych: hebrajskiego, greckiego i łacińskiego. Choć jeden z jego następców wycofał się z tej decyzji, to język staro-cerkiewno-słowiański był obecny w liturgii aż do przełomu XII i XIII w. gdzieś tam w Kościele Katolickim.

Papież Hadrian II wyświęcił św. Klemensa Ochrydzkiego i św. Nauma Cudotwórcę w Rzymie na kapłanów w czasie ich wizyty u boku św. Cyryla i św. Metodego w 868 r. w Wiecznym Mieście. Św. Kliment i św. Naum wraz ze św. Metodem udali się w 869 r. ponownie na Wielkie Morawy. Po 885 r. jednak (wygnani) powrócili stamtąd do Ochrydu w ówczesnym państwie bułgarskim (obecna Republika Macedonii, tzw. Macedonia Wardarska).

Św. Kliment Ochrydzki, kontynuując dzieło swych mistrzów – Braci Sołunskich, przetłumaczył z greckiego inne księgi Pisma Świętego oraz bizantyńskie księgi liturgiczne na język staro-cerkiewno-słowiański. Zreformował przy tym głągolicę i ten unowocześniony alfabet słowiański nazwał cyrylicą – jak wiadomo – na cześć św. Cyryla, swego mistrza. Przez ponad 1150 lat cyrylica zmodyfikowana (później m.in. także jako tzw. graždanka, np. w Rosji) służyła i nadal służy wielu literaturom narodowym, licznym narodom słowiańskim: Białorusinom, Bośniakom (dawniej), Bułgarom, Czarnogórcom, Macedończykom, Rosjanom, Rusinom, Serbom, Ukraińcom. Głągolica służy dziś nadal m.in. Chorwatom i Serbom jako alfabet zapisu słowiańskiego, uroczystego języka liturgicznego (liturgia cerkiewno-słowiańska). W XXI w. posługuje się cyrylicą kilkaset milionów ludzi na Ziemi. Także autorzy w „Religious and Sacred Poetry”, pisząc swoje teksty np. po rosyjsku, ukraińsku czy białorusku, posługują się wschodnimi alfabetami, sięgając zatem do dziedzictwa św. Cyryla i św. Metodego oraz ich ochrydzkich uczniów.

Św. Kliment założył w Ochrydzie tzw. ochrydzką szkołę piśmienniczą (staro-cerkiewno-słowiańską), czyli „pierwszy uniwersytet słowiański” pod koniec IX wieku. Szkołą tą kierował później św. Naum Cudotwórca, jego następca. Kształciła ona chrześcijańskich nauczycieli i duchownych słowiańskich. Jej absolwentami było ok. 3500 uczniów, później chrystianizujących Słowian w Europie. W ochrydzkim klasztorze św. Pantalejmona powstało centrum przekładowe i kopiistyczne ksiąg słowiańskich. Kultura staro-cerkiewno-słowiańska była ze swej istoty chrześcijańska w najwyższym stopniu.

Do XI wieku centrum piśmiennictwa głągolickiego istniało także w środkowych Czechach w bendyktyńskim klasztorze słowiańskim w Sazawie (Sasau), gdzie działał św. Prokop i gdzie kultywowano obrządek liturgiczny w języku staro-cerkiewno-słowiańskim. W latach 1347-1419 centrum słowiańskiego piśmiennictwa stała się także czeska Praga. Tu w klasztorze Emaus, w ówczesnym religijnym

i kulturalnym centrum Słowiańszczyzny, tzw. głągolasze, tj. władający głągolicą (cyrylicą) chorwaccy pisarze, rozwijali słowiańską kulturę pisaną. W głągolicy zachowało się do dziś około 25 tysięcy dokumentów lub ksiąg z terenu Słowiańszczyzny. Warto studiować chrześcijańską literaturę słowiańską – to wielki skarb.

W Polsce książę Mieszko I (Mieczysław I), władca Polan, wraz z dworem przyjął chrzest z rąk misjonarzy czeskich w obrządku łacińskim w 966 r. a w dwa lata później w 968 r. powstało pierwsze polskie biskupstwo misyjne w Poznaniu (biskup Jordan). Książę Mieszko I prawnie oddał Państwo Polskie bezpośredniej opiece papieża i jak dotąd do dziś nikt nie odwołał tego aktu prawnego oddania Polski papieżowi, więc jest nadal prawomocny. Polska historia wiary w Chrystusa i kultury chrześcijańskiej ma już 1050 lat. W 2016 roku będzie miał miejsce jubileusz z tej okazji, połączony z przyjazdem papieża do Rzeczypospolitej Polskiej.

Okolo 974 r. ochrzczono Węgry. Książę Węgier Gejza Arpad został ochrzczony przez misjonarzy niemieckich w obrządku łacińskim. W 1001 r. powstała pierwsza metropolia kościelna na Węgrzech w Ostrzyhomiu (po węgiersku – Esztergom, po niemiecku – Gran, po słowacku – Ostrihom, w serbskim i chorwackim – Ostrogon, po łacinie – Strigonium) i osiem biskupstw węgierskich. Chrześcijańska kultura węgierska liczy sobie zatem ponad tysiąc lat.

Na Rusi Kijowskiej (obecnej Ukrainie) książę Włodzimierz Wielki Rurykowicz przyjął chrzest w obrządku bizantyńskim w 988 r. Ruś podlegała patriarchatowi w Konstantynopolu. W 1036 r. w Kijowie powstała metropolia. Podlegały jej arcybiskupstwa w Czernihowie i Perejślawiu, nadto biskupstwa w Białogrodzie, Nowogrodzie oraz Połocku. Miało to miejsce jeszcze przed podziałem Kościoła w 1054 r. na Wschodni (Prawosławny) i Zachodni (Katolicki). Chrześcijaństwo na Rusi (obecnej Ukrainie) liczy sobie już ponad 1025 lat. Kultura chrześcijańska ma tu bogate i ponadtysiącletnie tradycje, w średniowieczu pisano tu cyrylicą tzw. staroruskie latopisy.

Ewenementem na skalę europejską był demokratyczny sposób przyjęcia chrześcijaństwa w Islandii. Zgromadzenie Ludowe / Zgromadzenie Narodowe (tzw. *Althing*) Islandii w 1000 r. na wniosek jego przewodniczącego – Thorgeira, pogańskiego kapłana, czyli *godi*, zwanego głosicielem prawa, najwyższego urzędnika wolnej Islandii, większością głosów przyjęło chrześcijaństwo jako oficjalną religię w tym państwie, co zapewniło wolność Islandii na dwa wieki. Stało się to pod „Skałą Prawa”, tj. „Skałą Mówionego Prawa” na Thingvellir, przed którą przemawiano publicznie. Ari Thorgilsson Mądry (1067-1148), w dziele pt. *Islen-dingabók (Księga Islandii)*, które napisał w latach 1122-1132 w języku islandzkim, utworze zachowanym dzięki odpisowi późniejszego, anonimowego autora *Landnamabók*, zanotował m.in. następującą historię przyjęcia chrześcijaństwa:

„Król Olaf, syn Tryggvy, zaprowadził chrześcijaństwo w Norwegii i Islandii. Wysłał on do Islandii księdza Thangbranda, który nauczał mieszkańców i chrzcił wszystkich, którzy przyjęli nową

wiarę. Pierwsi kazali się ochrzcić Hall, syn Thorsteina z Sidy, Hjalti, syn Skeggi z Thorsaldala, Gizur Biały, syn Teitsa i wnuk Retilbjörnsa z Mosfell i wielu innych naczelników rodów. Ale tych, którzy byli przeciwni lub odmówili chrztu, była większość. (...) Kiedy [ksiądz Thangbrand] wrócił do Norwegii, opowiedział królowi Olafowi, co się jemu przytrafiło i nie miał nadziei, aby w Islandii przyjęto chrześcijaństwo. (...) Tego lata przybył do Norwegii Gizur i Hjalti z Islandii, którzy już przyjęli nową wiarę i wyprosili u króla wolność dla Islandczyków w Norwegii, obiecując, że zrobią wszystko, aby przyjęli chrześcijaństwo.

Następnego lata pojechali do Islandii na wyspy Vestmannaeyjar wraz z księdzem Thormondem. (...) Gizur i Hjalti stanęli przed Skałą Prawa i przekazali zgromadzonym swoje poglądy o nowej religii. A mówili bardzo dobrze. Skutek jednak był taki, że zrobili to również przedstawiciele drugiej strony i obie partie chrześcijanie i poganie uznali, że nie są upoważnieni do wypowiadania się w tej sprawie i opuścili Skałę Prawa.

Wtedy chrześcijanie poprosili Halla ze Sidy, aby on ogłosił prawo tak, jak to odpowiada chrześcijanom. Ale ten odmówił i poprosił »głosiciela prawa« Thorgeira, aby on przedstawił tę sprawę zgromadzeniu. Thorgeir był jednak poganinem. (...) Następnego dnia (...) polecił zebrać się wszystkim przed Skałą Prawa. I kiedy mężowie tam przyszl, przemówił i powiedział, że w jego przekonaniu sytuacja jest nie do utrzymania, jeżeli nie będzie w kraju obowiązywało jedno prawo (tj. jedna religia). (...) Wydaje mi się, powiedział Thorgeir, że również my nie możemy między sobą walczyć i musimy wprowadzić porozumienie, aby obydwie strony trochę miały rację i aby obowiązywało jedno prawo i jedna religia (chrześcijańska). Musimy sobie uświadomić, że jeżeli prawo zostanie naruszone, to również i pokój zostanie zerwany. Zakończył swoje przemówienie z sukcesem tak, że obydwie strony zgodziły się, iż wszyscy mają mieć jednakowe prawo (tj. religię), której zasady im teraz przedstawił. I tak uchwalono prawo, że wszyscy, którzy jeszcze nie są chrześcijanami, przyjmą chrzest³.

Ponad tysiąc lat islandzkiej kultury chrześcijańskiej jest więc faktem niezaprzeczalnym, i to kultury przyjętej demokratycznie w państwie wolą ludu.

Z kolei król Szwecji Olaf Skotkonung w 1008 r. przyjął chrzest, lecz chryścianizacja państwa szwedzkiego trwała do XII w. i napotykała na trudności. Szwedzka kultura chrześcijańska datuje się także od czasów średniowiecza.

Norwegia została schryścianizowana skutecznie na przełomie X i XI w., choć już Hakon Dobry, władca Norwegów, przyjął chrzest w 933 r., ale bez dalszych skutków. Dopiero Święty Olaf II (Olav Haraldsson den Hellige, 995–1030), król Norwegii (1016–1028) przyjął chrzest, ustanowił chrześcijaństwo oficjalną religią państwową i nakazał przyjąć ją wszystkim swoim poddanym. Sprowadził do Norwegii czterech angielskich biskupów (m.in. bpa Grimkjella). W Moster około 1022 r. na spotkaniu biskupów i doradców królewskich ustalono, że Kościół w Norwegii będzie związany z władzą królewską, czyli, że chrześcijaństwo stanie się religią państwową (od 1024 r.). Odtąd miano budować nowe

³ Ari Thorgilsson, *Księga Islandczyków* = (*Íslendingabók*), przekł., wstęp i oprac. Artur Foryt, Wydawnictwo Armoryka, Sandomierz 2013. Cyt za: S.Z., *Jak Islandia przyjęła chrześcijaństwo*, <http://www.islandia.org.pl/jak.html> [Dostęp 30.03.2014]. Wcześniej tekst *Íslendingabók*, tj. reprint kopii z oryginału dokonanej przez Jóna Erlendssona (zm. 1672 r.) Towarzystwo Polsko-Islandzkie wydało w 1984 r. w ramach serii „Materiały o Islandii” (nr 55).

kościół w każdym okręgu a utrzymanie kościołów i księży poruczono mężczyznom zamieszkującym każdy okręg. Olaf wprowadził w Norwegii chrześcijaństwo odgórnie, wbrew oporowi pogańskiemu i stworzył tam biskupstwa. W 1152 r. powstało arcybiskupstwo w Nidaros (Trondheim). Norweska kultura chrześcijańska liczy sobie także prawie tysiąc lat.

Dzieje wprowadzenia chrześcijaństwa do Finlandii są bardzo złożone. Około 1020 r. pojawili się pierwsi misjonarze na Wyspach Alandzkich. Pierwsi mieszkańcy Finlandii (głównie kupcy) przyjęli chrześcijaństwo. Ok. 1120 r. w Finlandii i obecnej Estonii swoje misje prowadzili Szwedzi. W XII wieku przybrzeżna Finlandia stopniowo zchrystianizowała się. W 1154 r. Eryk IX, król szwedzki wysłał do Finlandii w celu chrystianizacji biskupa angielskiego Henryka. W 1172 r. papież Aleksander III napisał o biskupstwie misyjnym w Finlandii i nawróceniu Finów na chrześcijaństwo. W 1196 r. biskup Kol z Linköping nosił tytuł Księcia Finlandii. W 1229 r. papież Grzegorz IX objął Finlandię opieką Kościoła Katolickiego i nakazał budowę chrześcijańskich świątyń w miejsce pogańskich. W XIII wieku w Finlandii powstało zatem wiele kościołów a w Koroinen powstała drewniana katedra. W 1249 r. Finlandia została przyłączona do Szwecji na prawie siedemset lat (aż do 1917 r.). W 1249 r. powstała diecezja Finlandii (od 1259 – jako diecezja Turku) a zakon Dominikanów zbudował w Turku klasztor. Około 1250 r. rozwinął się kult św. Henryka, biskupa, patrona Finlandii. W latach 1276-1300 zbudowano katedrę w Turku. Miasto stało się siedzibą biskupstwa oraz Szkoły Katedralnej, najstarszej placówki edukacyjnej w Finlandii. W 1345 r. – Laponię podzielono między biskupstwa Turku i Uppsala. W 1385 r. pierwszy Fin Bero II Balk został biskupem Turku. W XV w. powstały najstarsze chrześcijańskie zabytki fińskiego piśmiennictwa.

Dzieje chrystianizacji Łotwy są skomplikowane. W 1148 r. na Łotwie, na ziemiach Liwów powstał pierwszy kościół z kamienia. W 1180 r. niemiecki mnich Meinhard na brzegu Dźwiny prowadził misje wśród Liwów. W 1190 r. Książę liwski, Kaupo, przyjął chrzest.

Pierwsze misje szwedzkie na tereny obecnej Estonii datują się na rok 1120 po Chrystusie. Z kolei w 1165 r. Eskir, szwedzki arcybiskup Lund, utworzył biskupstwo misyjne w Estonii, a pierwszym estońskim biskupem stał się Fulco, którego potem mianowano biskupem misyjnym Finlandii. W 1211 r. Niemcy zdobyli Viljandi w Estonii i nawrócili mieszkańców na chrześcijaństwo. W 1215 r. pierwszy Fin, ksiądz Pietari Kaukovalta został misjonarzem kraju Estów.

W 1227 r. Karelia przyjęła prawosławie i uzależniła się od Nowogrodu. Niedługo potem Wilhelm z Modeny, legat papieski, z 20-tysięczną armią podbił Wyspę Saaremaa. Kraj Estów został najejchany przez łacińskich krzyżowców. Na terenach obecnej Estonii i Łotwy utworzyli oni państwo zakonne (Zakonu Kawalerów Mieczowych), połączone następnie z Państwem Zakonu Krzyżackiego w

1237 r., we władaniu głównie niemieckich rycerzy-mnichów. Estowie, Liwowie, Latgalowie, Kurowie i Zemgalowie stali się ich poddanymi.

Zakon Krzyżacki, który został sprowadzony na ziemie polskie w 1226 r. dla obrony Mazowsza przed pogańskimi Prusami, nie tylko że nie nawrócił Prusów na chrześcijaństwo, ale ich całkowicie wytępił, wymordował. Ponadto jeszcze *de facto* wygubił Jaćwingów (ostatni Jaćwingowie żyli jeszcze w XVI w.). Państwo Zakonu Krzyżackiego jest negatywnym przykładem „chrystinizacji” ziem pogańskich przez bezwzględną agresję i fizyczną likwidację pogan. Tu ‘kultura’ krzyżacka ma swoje ciemne, negatywne strony, zasady chrześcijaństwa całkiem wypaczone.

Jako ostatnie państwo w średniowiecznej Europie została całkowicie pokojowo zchrystianizowana Litwa – a stało się dzięki Polakom. Wielki książę litewski Jagiełło ochrzcił się w Krakowie w 1386 r., przyjmując imię Władysław i poślubiając Węgierkę – św. Jadwigę Andegawenską, królową Polski. Litewska kultura chrześcijańska liczy sobie ponad sześćset lat. Wielkie Księstwo Litewskie istniało jako chrześcijański obszar w unii z chrześcijańską Koroną Polską około czterysta lat od XIV do XVIII w.

Ów pobieżny przegląd historyczny kultur europejskich skłania do oczywistej refleksji, że wszystkie obecnie istniejące narody europejskie zawdzięczają kulturowo wiele chrześcijaństwu. Także literatury wszystkich narodów europejskich nie mogą być badane bez kontekstu chrześcijańskiego jako jedynego właściwego od czasów późnoantycznych po współczesność.

Zarówno kultury słowiańskie, germańskie, w tym skandynawskie i anglosaskie, nadto romańskie, ugrofińskie, bałtyckie, grecka czy maltańska itd. pozostają w istotnej relacji do chrześcijaństwa. Stąd zaś wynika wniosek, że nasze czasopiśmo, „Religious and Sacred Poetry” skupione głównie (ale nie tylko) na literaturach słowiańskich, powinno otworzyć się na dzieje chrześcijańskich literatur wszystkich narodów europejskich, a co za tym idzie – narodów amerykańskich jako pewnej emanacji kultur europejskich, przeniesionych do Nowego Świata (Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, Kanada, Ameryka Łacińska), nie wliczając w to kultur autochtonicznych, indiańskich, tam od prawieków obecnych. Nie należy także pomijać innej emanacji kultur europejskich, jaką są po części Australia i Nowa Zelandia, nie licząc tu kultur rodzimych – aborygeńskiej i maoryjskiej.

Czy znajdują się autorzy w naszym czasopiśmie, którzy zechcą opisywać systematycznie poezję religijną i sakralną, religijną kulturę literacką w nowych perspektywach współczesnej metodologii naukowej w odniesieniu do wymienionych obszarów badawczych – to zupełnie inna kwestia. Redakcja jest otwarta na propozycje uczonych z różnych krajów, różnych kultur chrześcijańskich.

Po nakreśleniu tak szerokiej, otwartej na przyszłość, wielonarodowej perspektywy badawczej w relacji do poszczególnych narodowych kultur chrześcijańskich o proveniencji europejskiej, należy powrócić jednak do omówienia obecnego numeru „Religious and Sacred Poetry” i sytuacji bieżącej.

Rok 2014 rozpoczął się dla nas, jako Redakcji, dramatycznie. Dnia 8 stycznia 2014 r. odeszła do Domu Ojca nasza Koleżanka redakcyjna dr Barbara Krystyna Niemiec, językowniczka, polonistka, pedagogka, niezwykle oddana czasopiśmu „Religious and Sacred Poetry” w ciągu ostatnich kilku lat, od samego początku. Potrafiła ona z wielką wnikliwością nie tylko poprawiać językowo polskie teksty, ale także czytać je głębiej, ze zrozumieniem i wychwyceniem logicznych błędów oraz dalekosiężnych niekonsekwencji myślowych, wchodząc w meritum obcego tekstu autorskiego. Miała tzw. cnotę długomyślności. Mówiła mi wielokrotnie, że czyta teksty cudze bardzo powoli, ale jako bardzo krytyczny czytelnik. Powtarzała, że autorom trzeba pomóc, poprawiając ich artykuły, ulepszając słabsze miejsca, bo od tego jest właśnie Redakcja. Była także zdania, że od autorów należy wymagać, wzmacniając w nich cnotę odpowiedzialności za słowo. Taki nam zostawiła testament na przyszłość.

Odeszła, mimo wszystko, przedwcześnie po długiej i ciężkiej chorobie. Żegnało ją w Krakowie na Cmentarzu Rakowickim (Prandoty) w dniu 15 stycznia 2014 r. kilka tysięcy ludzi, kilka pocztów sztandarowych „Solidarności”, posłowie, politycy, samorządowcy, związkowcy, naukowcy, artyści malarze, poeci, muzycy, pedagodzy, nauczyciele, uczniowie, duchowni, społecznicy, studenci, zwyczajni obywatele⁴. Niekończący się orszak żałobników szedł ulicami miasta z jej rodzinnej parafii Miłosierdzia Bożego na pobliski Cmentarz Miejski. A przedtem uroczystą Mszę Świętą koncelebrowało kilkudziesięciu kapłanów. Obecny był biskup miejsca, odczytano list Jego Eminencji kardynała dra Stanisława Dziwisza, Metropolity Krakowskiego poświęcony osobie Barbary Niemiec i jej rozlicznym zasługom społecznym.

Sekcja polska naszego czasopisma utraciła główną podporę językowniczką, co nam także sprawiło wielki smutek. Jej nadzwyczajnej postaci poświęcony jest blok tekstów poprzedzających główny zrab naszego czasopisma (powyżej). Wśród nich są nekrologi w siedmiu językach oraz wiersz upamiętniający dr Barbarę Krystynę Niemiec, napisany przez prof. Beatę Marię Gaj, naszą redakcyjną latynistkę i hellenistkę. Wiersz ten, rodzaj epitafium, publikujemy, poza wersją łacińską, w siedmiu innych językach w przekładach naszych redakcyjnych kolegów i koleżanek: prof. Teresy Beli (angielski), prof. Beaty Marii Gaj (polski), prof. Libora Martinka (czeski), dr Ivicy Hajdučekovej (słowacki), prof. Nadiji Georgijewnej Koloszuk (rosyjski i ukraiński) oraz doc. Eugeniusza Pańkowa i doc. Olgi

⁴ Fotografie z pogrzebu ś. p. Barbary Niemiec (autorstwa dra Józefa Wieczorka) dostępne w internecie pod adresem:

https://www.google.pl/?gfe_rd=cr&ei=sM1HVfj8Deuv8weRzoCwCg&gws_rd=ssl#q=Pogrzeb+barbary+niemiec+14+stycznia [dostęp: 30.01.2014].

Film pt Pożegnanie ś. p. Barbary Niemiec (autor: dr Józef Wieczorek) adres internetowy:

<https://wkrakowie2014.wordpress.com/2014/01/15/pozegnanie-s-p-barbary-niemiec/> [dostęp 30.01.2014]

Pańkowej (białoruski). Ci sami tłumacze przekładali z polszczyzny na te same języki obce także nekrolog poświęcony Barbarze Krystynie Niemiec, z wyjątkiem nekrologu w wersji angielskiej, przetłumaczonego przez siostrę Adelajdę Sielepin, jadwizankę wawelską. Dodać należy, że przekład rosyjski i ukraiński był konsultowany z ukraińskim latynistą prof. Myroslavem Zakałużnym (Мирослав Закалюжний) z Ternopola, szczególnie w zakresie tłumaczenia nieprzetłumaczalnej łacińskiej gry słów – *sepulchrum* – *satis pulchrum*. Prócz tekstów o Barbarze Krystynie Niemiec – publikujemy także trzy jej archiwalne fotografie. Dziękujemy za wszystko – wszystkim i każdemu (każdej) z osobna.

Kolejne dramatyczne wydarzenia początku 2014 roku wiążą się z Ukrainą i wojną rosyjsko-ukraińską, oficjalnie nigdy niewypowiedzianą. Sytuacja wojenna na Ukrainie bardzo nam skomplikowała sytuację redakcyjną. Wszak aż jedenastu profesorów w naszej międzynarodowej radzie naukowej „Religious and Sacred Poetry” oraz cztery nasze redaktorki to uczeni (uczone) z Ukrainy. Jednak zgodnie z przysłowiem *inter arma silent musae* – czas wojenny nie sprzyja pisaniu prac naukowych, dlatego też w sposób znaczący obniżyła się liczba nadsyłanych do naszej Redakcji artykułów z Ukrainy, spadając aż pięciokrotnie. To było obiektywną przyczyną pewnego opóźnienia w publikacji czasopisma. Nie wiadomo, jak się rozwinie sytuacja, ale Ukrainie życzymy pokoju i dobra. Po franciszkańsku: *Pax et Bonum!* W związku z Ukrainą piszemy także „muzycznie” w innym miejscu (*Sprawozdania*).

W obecnym piątym numerze „Religious and Sacred Poetry” w części pierwszej (zasadniczej) znajduje się sześć oryginalnych artykułów (zrecenzowanych naukowo każdy osobno przez dwóch niezależnych recenzentów).

Beata Maria Gaj (z Opola w Polsce) wprowadza w zagadnienie nowożytnej, śląskiej poezji greckiej o korzeniach starożytnych (helleńskich), które analizuje w tekście pt. *Genethliakón – a Religious and Humanistic Poem-Song in Commemoration of Life or Rhetorical Approbation of Poetry?* [*Genethliakón – religijna i humanistyczna pieśń urodzinowa czy retoryczna pochwała poezji?*]. Tekst napisany został po angielsku.

Charles Stephen Kraszewski (Karol Stefan Kraszewski) z Pensywalnii w USA interesująco analizuje brytyjskie konteksty poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, najwybitniejszego siedemnastowiecznego poety polskiego, a czyni to w artykule pt. *De-Clawing the Christian Horace: The Suppression of Sarbievius' Roman Catholicism by His British Translators* [*Wyszarpywanie chrześcijańskiego Horacego: Thumienie rzymskiego katolicyzmu Sarbieviusa przez jego brytyjskich tłumaczy*]. Wybitny ów tekst napisany został po angielsku przez amerykańskiego literaturoznawcę, znanego zachodniego „sarbiewologa” z pensylwańskiego Uniwersytetu Katolickiego. Ch. S. Kraszewski był redaktorem naczelnym nowojorskiego kwartalnika naukowego *The Polish Review*.

Niejako dla „przeciwwagi” zamieszczamy tekst wschodniego badacza, wykładowcy staropolskiej literatury Oleksandra Grigoroviča Astaf’eva z Kijowa na Ukrainie. W swoim przeglądowym, zarysowym, szkicowym, przypomnieniowym tekście pt. *Twórczość Macieja Kazimierza Sarbiewskiego i jej recepcja w dawnych ukraińskich poetykach XVII-XVIII w.*, napisanym po polsku, autor wprowadza w sposób elementarny w dobrze znane w Polsce *sarbieviana* oraz usiłuje odnaleźć konteksty staroruskie (staroukraińskie) dla twórczości staropolskiego poety Macieja Kazimierza Sarbiewskiego. Termin „staroukraiński” jest ahistoryczny, jakkolwiek autor próbuje przesunąć chronologiczny zakres jego użycia o wiele wieków wstecz.

Z kolei Ol’ga Mihajlivna Ciganok z ukraińskiego Kijowa w bardzo oryginalnym artykule pisanym po rosyjsku pt. *О рукописном сборнике funerальных стихов 1750 г.* [*O rękopiśmiennym zbiorze wierszy funeralnych z 1750 r.*] naświetla prawie zupełnie nieznane u nas teksty wschodnich autorów z terenów dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, utwory poświęcone tematyce funeralnej.

Niewątpliwie współcześnie wielkim odkryciem dla literaturoznawstwa jest praca Jana Bujaka (z Krakowa), który w obszernym tekście pt. *Motywy religijne w poezji ks. Józefa Janiszewskiego (1880-1940) z okresu bukowińskiego (1908-1919)*, pisanym po polsku, odnalazł po ponad stu latach wiele utworów zupełnie zapomnianego poety z Bukowiny na obecnym pograniczu rumuńsko-ukraińskim. Bujak, współczesny, znany badacz dziejów Bukowiny do swojego tekstu dołączył bardzo obszerny aneks z odnalezionymi przez siebie po stu latach, w wyniku kwerend trudno dostępnych roczników „Gazety Polskiej”, licznymi utworami wierszowanymi polskiego duchownego ks. Józefa Janiszewskiego, męczennika, zamordowanego przez Niemców w obozie koncentracyjnym podczas II wojny.

Na koniec autorka także z Krakowa – Agnieszka Sojka ukazuje kwestie aksjologiczno-sakrologiczne w nowych polskich pieśniach religijnych, a czyni to, niejako podsumowując swoje dotychczasowe badania, w artykule napisanym po angielsku pt. *The Values of Sacrum and Sanctum in the Lyrics of Polish Religious Songs after 1945*. Autorka napisała swój tekst, koncentrując się na wnioskach ogólnych ze swoich badań z pogranicza aksjologii, pedagogiki, muzykologii i literaturoznawstwa. Ten sam tekst, osobno recenzowany przez dwóch recenzentów w każdej wersji językowej, publikujemy równolegle w wersji polskiej pt. *Wartości sacrum i sanctum kreowane w tekstach polskich pieśni religijnych po 1945 roku*. Teksty w dwóch wersjach językowych różnią się nieco odmiennymi tytułami.

W drugiej części obecnego numeru naszego kwartalnika pt. *Book Reviews* (*Recenzje książek*) publikujemy tekst Małgorzaty Kowalik z polskiego Lublina. Autorka napisała recenzję z książki zbiorowej pt. *Pedagogiczna inspiracja w nauczaniu Jana Pawła II*, pod redakcją Mariana Nowaka i Cezarego Kality.

W części trzeciej, poświęconej sprawozdaniom, przypominamy dramatyczne chwile na Ukrainie (Majdan w Kijowie zimą 2013/2014 r.). Publikujemy tekst apelu Lwowskiej Narodowej Akademii Muzycznej im. Łysenki oraz tekst

przemówienia prof. Anny Zawadzkiej-Gołosz (z Krakowa) wygłoszonego przed koncertem u krakowskich Ojców Franciszkanów, poświęconego pamięci ofiar na Ukrainie. Tekst polskiego przemówienia został przetłumaczony na język ukraiński przez Nadiję Georgijivną Koloszuk. Przejmujący koncert muzyki mistrzów pt. *Kiedy brak słów, zostaje muzyka. Pamięci ofiar Majdanu*, można zobaczyć i wysłuchać w całości w internecie na YouTube⁵.

W części czwartej, poświęconej obrazowi sakralnemu, Anna Marta Żukowska pisze na temat obrazu na okładce obecnego numeru naszego czasopisma, tj. ikonie Matki Boskiej Częstochowskiej (1408) z Jasnej Góry.

W części piątej przeznaczonej dla autorów (*Informacje dla autorów*) publikujemy wzór formularza recenzyjnego w języku angielskim, rosyjskim i polskim, skierowany dla autorów ze Wschodu i Zachodu. W części tej dodano alfabetyczny wykaz wszystkich autorów tekstów zamieszczonych w numerze pierwszym oraz informacje o przewodniczącym rady naukowej i redaktorze naczelnym.

Dodać należy, że w niniejszym numerze, wzorem poprzedniego, publikujemy w siedmiu językach notki biograficzne o autorach tekstów w „Religious and Sacred Poetry”. Biogramy przekładali nasi redaktorzy językowi: prof. Teresa Bela (angielski), prof. Libor Martinek (czeski), dr Ivica Hajdučeková (słowacki), prof. Nadija Georgijivna Koloszuk (rosyjski i ukraiński), doc. Eugeniusz Pańkow, doc. Olga Pańkowa (białoruski). Notki białoruskie pomagały tłumaczyć także następujące panie: Wiktoria Gołosiewicz, Tatiana Kowalczuk, Helena Pietrukowska, Wiktoria Wasilewicz, Krystyna Zinowienko, Walentyna Żardziecka, Helena

⁵ Koncert pt. *Kiedy brak słów, zostaje muzyka. Pamięci ofiar Majdanu*, nagrany w kościele Ojców Franciszkanów w Krakowie dnia 30 III 2014 r., można zobaczyć i wysłuchać w internecie pod adresem: <https://www.youtube.com/watch?v=QbVs694XQyo> [dostęp: 6.04.2014].

Koncert pamięci ofiar Majdanu, Bazylika oo. franciszkanów w Krakowie (30.03.2014). Program: Paul Hindemith - Trauermusik, Samuel Barber - Adagio for strings. Wykonanie: Krakowscy muzycy akademicy. Słowo do koncertu: Prof. Anna Zawadzka-Gołosz (Akademia Muzyczna w Krakowie) - tłumaczenie na język ukraiński: Prof. dr hab. Nadiâ Georgijivna Kološuk (Wołyński Narodowy Uniwersytet im. Łesi Ukrainki w Łucku). Wykorzystano wiersz Leszka Długosza pt. "Wieczorem 18-go lutego" - tłumaczenie: Irena Kulesza. Współpraca: Dr Marek Mariusz Tytko (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie). Kamera i montaż: Andrzej Szełęga.

Концерт пам'яті Небесної Сотні (Концерт-Вшанування жертв Майдану), Базиліка отців францисканців у Кракові (30 березня 2014), Програма: Пауль Гіндемїт - Траурна музика Семюел Барбер - Адажіо для струнних Виступили: «Краківські академічні музики» Виступ перед концертом: Проф. Анна Завадська-Голош (Музична академія у Кракові) - переклад: Професор доктор наук - Надія Георгіївна Колошук, (Волинський національний університет ім. Леся український Луцьк), Вірш: "Ввечері 18 лютого 2014 р." (Лєшек Длугосш) - Переклад: Ірини Кулєші, Співробітництво: Dr Marek Mariusz Tytko (Ягеллонський університет у Кракові), Камера, монтаж: Andrzej Szełęga. [Тлумачення українське – Nadija Georgijivna Koloszuk].

Żurawłowa (białoruski). Niektóre teksty angielskie o autorach sprawdzał mgr Thomas Koziara, historyk z USA, nasz redakcyjny English native speaker.

Wszystkim tłumaczom bardzo dziękujemy za pomoc. Nadto na język polski z czeskiego, słowackiego, ukraińskiego tłumaczył oraz nadesłane wersje polskie szlifował niżej podpisany.

Jako czasopismo naprawdę międzynarodowe, chcielibyśmy tę zasadę biogramów w siedmiu językach utrzymać, o ile się da, także w kolejnych numerach, choć wymaga to dodatkowej pracy i przysparza wielu problemów translatorskich (brakuje czasem odpowiedników terminologicznych w jakimś języku, więc tłumaczenie jest siłą rzeczy tylko przybliżone).

Szczególne podziękowania dla redaktora statystycznego – em. prof. AGH Adama Nodzeńskiego za sprawdzenie matematycznych obliczeń w tekście.

Obecny numer ubogacają także reprodukcje rysunków widoków Grodna, pochodzące z kolekcji prywatnej, nadesłane z Białorusi przez Eugeniusza i Olgę Pańkow'ów (dziękujemy za skany dzieł sztuki). Za zdjęcia Barbary Krystyny Niemiec dziękujemy Adamowi Gliksmanowi z NSZZ „Solidarność” Małopolska i Adamowi Rolińskiemu z Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie. Za projekt okładki i prowadzenie naszej strony internetowej www.religious-and-sacred-poetry.info – dziękujemy Krzysztofowi Kubickiemu.

Wszystkim Recenzentom, Redaktorom, Tłumaczom, Autorom – bardzo dziękujemy za włożoną, społeczną pracę we współtworzenie czasopisma.

Czytelników zachęcamy do lektury. Autorów tekstów zapraszamy do intensywniejszej współpracy z naszym czasopismem. Czekamy zwłaszcza na teksty w językach kongresowych angielskim i rosyjskim (preferowane przez Redakcję). Prosimy o uprzedni kontakt e-mailowy i nadsyłanie tekstów (na adres marek.mariusz.tytko@uj.edu.pl).

Marek Mariusz Tytko

Redaktor Naczelny / Editor-in-Chief

The Title in English:

The Introduction to "Religious and Sacred Poetry" (5)

Abstract / Summary:

This introduction to *Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education* concerns mainly the Christian profile of the journal, its structure and the content. The editor-in-chief (Marek Mariusz Tytko) describes the aims of this quarterly, its program and editorial plans. Christian culture, religious literary culture, Christian religious poetry and sacred poetry are the main research area for authors of this quarterly. He describes also the outline of the Christian cultures in

all European countries. The author focused on Barbara Krystyna Niemiec (1943-2014), the Polish language editor. He shows the Cracow's concert for memory of the Ukrainian victims in the Majdan. The international scholarly journal was founded in 2012 year in Cracow (Poland). It is a social and humanistic international project of some scholars from Europe and America. Especially, some scholars were busy with translation in editorial work, e.g. Eugeniusz i Olga Pańkow from Grodno in Belarus, Nadija Georgijivna Koloshuk (from Luck [Lutsk] in Ukraine), Ivica Hajdučekova from Košice in Slovakia, Libor Martinek from Opava in Czech Republic, Teresa Bela and vice-editor-in-chief sister Adelajda Sielepin CHR (these two last persons from Cracow) and Thomas Koziara from the USA.

Słowa-kluce:

poezja religijna, poezja sakralna, literatura, kultura, wychowanie, czasopismo naukowe, religijna kultura literacka, filologia słowiańska, kultura chrześcijańska, Barbara Krystyna Niemiec (1943-2014), Ukraina, historia chrześcijaństwa w Europie,

Key words:

religious poetry, sacred poetry, literature, culture, education, scholarly periodical, religious literary culture, Slavic philology, Christian culture, Barbara Krystyna Niemiec (1943-2014), Ukraine, history of Christianity in Europe

Bibliography / Bibliografia:

Edykt mediolański [in:] Laktancjusz, *De mortibus persecutorum*, 48 (tłum. ks. Przemysław M. Szewczyk). [in:] ks. Przemysław M. Szewczyk, *Postawa Ojców wobec pogan w świetle edyktów cesarskich IV w.* [in:] *Wczesne chrześcijaństwo a religie*, red. Ireneusz Sławomir Ledwoń, Mariusz Szram, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012. Źródło internetowe: <http://patres.pl/postawa-ojcow-wobec-pogan-w-swietle-edyktow-cesarskich-iv-w/> [dostęp: 31.03.2014].

Kiedy brak słów; zostaje muzyka. Pamięci ofiar Majdanu (koncert), film w internecie, adres internetowy: <https://www.youtube.com/watch?v=QbVs694XQyo> [dostęp: 6.04.2014].

Pogrzeb ś.p. Barbary Niemiec (fotografie, autor: Józef Wieczorek) https://www.google.pl/?gfe_rd=cr&ei=sM1HVfj8Deuv8weRzoCwCg&gws_rd=ssl#q=Pogrzeb+barbary+niemiec+14+stycznia [dostęp: 30.01.2014].

Pożegnanie ś.p. Barbary Niemiec (film, autor: dr Józef Wieczorek) adres internetowy: <https://wkrakowie2014.wordpress.com/2014/01/15/pozegnanie-s-p-barbary-niemiec/> [dostęp 30.01.2014].

Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education. Edited by Marek Mariusz Tytko. Year 2: 2014. Volume 1 (5). January – February – March 2014.

S. Z., Jak Islandia przyjęła chrześcijaństwo, <http://www.islandia.org.pl/jak.html> [Dostęp 30.03.2014].

Thorgilsson Ari, Księga Islandczyków = (Íslendingabók), przekł., wstęp i oprac. Artur Foryt, Wydawnictwo Armoryka, Sandomierz 2013.

I. Dissertations and Articles

(I. Rozprawy i artykuły)

Ilustracja 4. *Grodno. Panorama.* Rysunek ze zbiorów prywatnych (Grodno, Białoruś).

BEATA MARIA GAJ (Opole, Warsaw, Poland)
E-mail: beatagaj8@wp.pl

***Genethliakón* – a Religious and Humanistic Poem-Song in Commemoration of Life or Rhetorical Approbation of Poetry?**

The literary genres like *genethliakón*, *epitalamium* and *epitaph* named usually as a “domestic muse” used to be ascribed to commemorative kind of poetry and commonly associated with the Renaissance. There are many scholarly publications of the last few years that show the background of classical Antiquity behind occasional hymeneal or funereal poems, but birthday poems are rather exceptionally evoked in this context. Ludwika Ślękowa¹, a Polish specialist in the field, claims that “ancient literature had not been very rich in birthday poems”. It is for this reason that I am going to examine Greek and Roman literature to look for the beginnings of this genre in the Hellenistic period and follow its development unto modernity (using the example of Silesia) in order to explore the question of *genethliakón*.

There were already some mentions of birthday celebrations in Mesopotamia and Egypt, connected with processions and fests prepared for the royal and magnate families. The birthday of a child in ancient Greece was close bound with the ceremonies of *amphidromia* which were held during the seventh day after the child’s birth. It was not uncommon for ancient Greeks to celebrate the anniversary of a person’s birthday organizing banquets for family members, friends or even for the servants.

Γενεθλιακόν μέλος, γενεθλιακόν ᾠσμα is according to the most general and basic definition in *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*², an *encaenia* of somebody’s birthday by way of a poem *γενέθλιος ἡμέρα*, *γενέθλιον ἥμαρ* added to presenting the person with a gift or doing without it.

It is Callimachus of Cyrene (Καλλίμαχος ὁ Κυρηναῖος, 310 – 240 BC) that is considered to be a precursor of the genre *genethliakon*. Callimachus wrote an

¹ L. Ślękowa, *Muza domowa: okolicznościowa poezja rodzinna czasów renesansu i baroku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1991, p. 63.

² *Der neue Pauly Enzyklopädie der Antike. Das klassische Altertum und seine Rezeptionsgeschichte*, Hubert Cancik, Helmuth Schneider (Hrsg.), J. B. Metzler, Stuttgart 1996-2010, B. 4, pp. 913-914.

iambic verse (iamb twelfth- fr. 202 Pf.) for his friend who was just celebrating the birth of his daughter. Callimachus's friend as a happy father had to move around the fireside with the baby girl in his arms among the guests that had been invited to this festive occasion. The *amphidromia*, mentioned above, provided the impulse to create a new poem. The seventh day after a child's birth was a very special day because Apollo was considered to be its patron. According to the researchers of Callimachus's works (like, for example, Benjamin Acosta-Hughes³), this poem should be considered from the point of view of the internal structure of the iambs that the poet deliberately placed just in this, and not in any other sequence. It is not a coincidence that iamb twelfth is the parable of the first one. Just as the Apollo hymn was more valuable than all the gifts brought by the other gods to goddess Hebe, so the gift of Callimachus presented on this occasion towers over the other offerings. The story of divine birth juxtaposed with the birth of a man has a special meaning for this first genethliakón in the history of literature. At the same time, the didactic purpose of the iamb enhances the value of the human birth and poetry.

Callimachus, Fragment 163 [202 PF]:

Ἄρτεμι Κρηταῖον Ἀμνισοῦ πέδον
ἧ τέ Δικτ[
τιμῆ . [
ἧ σε του . [
i] στήλ . [

* * *

[.....] . γάρ [...] . αινοι πόλεις
.....] κου μο[...]. . ούρεα βλέπει
.....] . μες ὧ κά[λ]ιστα νήθουσαι μω[
.....] ουρειησι . [...] . χθονός
..] θετ' οὐχ ὕμν' ἄ[
καὶ θέμν καὶ πα[
τῶνδ' ἄναξ . υδ' οἱ [...] . [...] ουσ[
φασί ... β .. [...] . ναποῖ ... [...] . [...] . ους
ἔστιν οἰκ [...] . ι ... ἀγρευδῶα λέγων
καὶ τάρο[ν τὸ]ν Κ[ρ]ῖτα γινώσκειν κενόν
φησὶ καὶ πατρῶ[ο]ν οὐ κτείνει Δία·
τοῦνεκ' ἀντήσ[αιτε] πρηεῖαι, θεαί,
τήσδ' ἐτήσ' εὐχῆ[σ] , ἐγὼ δ' ἄεῖσομαι
Μοῦσα τῇ μυκῆ τι τε . ηναι μελ[
ἦνικ' ον[...]. υ[...]. α τὴν γενεθλίην
ἐβδόμην Ἡρ[η] θ[υ]γατὸς ἡμέρην

³ Cf. B. Acosta-Hughes, *Polyeideia: The Iambi of Callimachus and the Archaic Iambic Tradition (Hellenistic Culture and Society)*, Univeristy of California Press, Berkeley 2002, p. 7.

η[...]*ν* οἱ δ' Ὀλυμπον *ητ* . σ *οι*
 η[...]. [*ι*] *τις* *ποι* . [*ι* . *καλ*] *λίστη* *δόσει*
π . [*ι*]. *α* *τιμήσει* *τι*[...]..... *ε*ρο[
Ζεὺς *πατήρ* οὐ *φω* [...]..
πολλὰ *τεχνήεντα* *ποικίλ*[*ι*] *α* *γλ*[*υ*φῆ
παύχ[*ι*α] *Τριτωνίς* ἤνεικεν *κόρ*[
πολλὰ *καὶ* *Ἀπίου* *πυλωρὸς* *αὔχενος*[
ἔκ *τε* *τῆς* [...].. [...]..... [*ι*] *ης* *ἀλός* [...]

As can be seen above, the iamb (fragment 163 [202 PF])⁴ is preserved in fragments. However, the poet's declaration: "I will sing, Muse, for a tiny newborn" (ἄεισομαι Μοῦσα τῇ μικτῇ) precisely defines the genre of the birthday song, which did not have any clear parallels in the earlier ancient Greek or Hellenistic literature. A modification of this genre was introduced by Leonidas of Alexandria (Aleksandrinus). It was on the one hand a formal adjustment as the poet made use of the type of verse composed of an equal number of syllables, but he also changed the recipient and circumstances: the work is made as a gift to the Emperor "in birthday hours" (γενεθλιακάσιν ἐν ὥραις), so another opportunity to celebrate a birth is provided here: it is not the birth of a new life, but the anniversary of a famous person's day of birth.

Leonides Aleksandrinus (Anth. Pal. VI, 321)⁵:

Θύει *σοι* *τόδε* *γράμμα* *γενεθλιακάσιν* *ἐν ὥραις*,
Καῖσαρ, *Νειλαίη* *Μοῦσα* *Λεωνίδεω*·
Καλλιόπης *γὰρ* *ἄκαπνον* *αἰὲ* *θύος*. *Εἰς* *δὲ* *νέωπα*,
ἣν *εἰβέλης*, *θύσει* *τοῦδε* *περισσότερα*.

In another birthday poem Leonides mentions "birthday gifts of wealth" (πλούτου δῶρα, γενεθλίδια) as a crystal, silver, yellow and green gems for the compilation of the two distiches he created. He was the winner in this "gift rivalry". The poetical gifts are more likely to be accepted than those material ones and even envy (possibly the envy of the other donors) will not change it.

The subsequent birthday literary works are thereby a kind of a special birthday present, although sometimes it is only a complementary gift. For example, Krinagoras presents Proklos with a silver stylus (κάλαμος; Anth. Pal. 6, 227):

Ἀργυρέον *σοι* *τόνδε* *γενέθλιον* *ἐς* *τεὸν ἥμαρ*,
Πρόκλε, *νεόσημκτον* *δουνακίην* *κάλαμον*,
εὐ *μὲν* *ἑυσχίστοισι* *διάγλυπτον* *κεράεσσιν*,

⁴ Cf. *Anthologia Graeca*, H. Beckby (Hrsg.), Aufl. Heimeran Verlag, München 1965, B. 1-6. All Greek fragments cited in this article and known as the fragments of "Anthologia Palatina" are taken from this book.

⁵ Ibid.

εὖ δὲ ταχυνομένην εὐροον εἰς σελίδα.

The same benefactor gives the son of Simon a bottle filled with oil made of bronze (Anth. Pal. 6, 261). It is worth noting that in the second latter poem the birthday congratulations later conventionalized appeared for the first time. They are the type expressions present now in almost all the congratulations as “heart-felt” wishes, coming “out of goodness of somebody’s heart, straight from the heart” (in Greek: σὺν φρενί, e.g. in Polish: “z serca, serdeczne”⁶). In turn, roses were given with a birthday poem to one lady celebrating her birthday and wedding (6, 345). Furthermore, the five books of lyrics seem to be the precious gift offered by Anacreon (9, 239) to Antonia, written for the same occasion as the poem by Krinagoras (Anth. Pal. 6, 239):

Βύβλων ἢ γλυκερὴ λυρικῶν ἐν τεύχεϊ τῷδε
πεντὰς ἀμιμήτων ἔργα φέρει Χαρίτων.
Ἀνακρέοντος, πρέσβυς ὃς ὁ Τήιος
ἔγραψεν ἢ παρ’ οἶνον ἢ σὺν Ἰμέροις·
δῶρον δ’ εἰς ἱερὴν Ἀντωνίῃ ἤκομεν ἡῶ
Κάλλεος καὶ προπιδων ἔζοχ’ ἐνεγκαμένη.

Γενεθλιακός λόγος was also a special part of the epideictic rhetoric which is best evidenced by the works of Aristides (Aelius Aristides AD 117-181)⁷ and Himerios (AD 310-385)⁸. So, for instance, Aristides focuses his attention on the nature of this branch of rhetoric. Its main purpose is not only to make a spectacular speech but to indicate, isolate and point at something. So with reference to the occasion of a human birth, the parents and circumstances of the particular birth need to be pointed out and underlined. The literary genre called *genethliakón* was somewhat absorbed by this kind of rhetoric and became very common, since both the Menander Rhetor and Dionysius of Halicarnassus (60 BC – after 7 BC)⁹ devoted a lot of attention to it. There are many treatises inspired by their works that enjoyed enduring popularity. Let us see, then, how *méthodos genethliakón* is described by Dionysius of Halicarnassus in his work about rhetoric (3, 1-15)¹⁰. According to Dionysius, it is a combination of a poem, a speech and birthday wishes and, first of all, it has to be a praise. It should begin with praising a man’s

⁶ Polish “serce” means a “heart” and there are “serdeczne życzenia” (heart-felt wishes) in Poland.

⁷ The extant works of Aristides include fifty five orations and declamations and two treatises on rhetorical subjects. Cf. *Der neue Pauly Enzyklopädie der Antike...*, op. cit., p. 914.

⁸ Greek rhetor whose twenty four orations are preserved. Cf. *ibid.*

⁹ C. C. de Jonge, *Between Grammar and Rhetoric: Dionysius of Halicarnassus on Language, Linguistics and Literature*, Brill, Leiden-Boston 2008, pp. 450 and consecutive.

¹⁰ *Der neue Pauly Enzyklopädie der Antike...*, op. cit. p. 914.

family and his homeland, then it should reveal his physical and spiritual assets, and it should end with a prayer for a good future and long life. In the case of a speech on the birth of a child, it is mainly the family background, the parentage and the date of the child's birth that should be additionally emphasized. During this period the *genethliakón* ceases to be an independent genre, it becomes a part of a larger whole, a dedication. An example of this type of work is the text assigned to Lucian of Samosata (Ad 125 – after AD 180)¹¹ entitled “Long-livers”, “Long lives” or “The cases of longevity” (Μακρόβιοι) and dedicated to Quintillus as a birthday present. The formula “I offer you a gift” (προσφέρω σοι δῶρον – in Latin „*donum do*”) will be the main and basic form of dedication for many centuries. Lucian or the anonymous author wishes Quintillus that both he and his children (at that time the second child of Quintillus was born) live happily ever after. The author considers the birthday anniversary of Quintillus as a special circumstance both because of the possibility of providing him with the gift, and also because of the subject matter of this book-gift, which is the story of long-lived people and of the ways to gain longevity. The case of Nestor illustrates the need to care for the health of the body, which provides the occasion for giving some examples of maintaining a proper diet. It is proved that the priests and philosophers of Egypt and India were long-lived. Also Chaldeans lived more than 100 years and, moreover, there was a tribe with a life expectancy of a hundred years, which was a norm (Seres¹²). Roman examples are not as spectacular as those mentioned above. They picture the period of 80 years of Numa Pompilius – “the happiest of the Roman kings” as the case of longevity, together with the similar cases of Servius Tullius and the exiled Tarquinius. The author gives a lot more examples of longevity, dividing the “long-livers” into certain social and professional groups: philosophers, grammarians, rhetoricians. Democritus of Abdera, Sophocles, Anacreon and Eratosthenes of Cyrene, named as the last, were all supposed to have lived long. The treatise ends with repeated wishes of longevity and good health.

Ancient Roman works praising the occasions of birth should not be considered as a sequel to the Greek *genethliakón*, but as an unaided and relatively independent genre. Roman *Carmen natale* is closely linked with concepts such as *dies natalis* and in particular with *Genius natalis*. The Romans believed that every life, every place and even every phenomenon had their own genius. Each genius was born with a new life, joining in it as a divine element, the symbol of an intangible life. Geniuses were caring spirits of the men of Ancient Rome; for women there

¹¹ Cf. *Long Lives (Makrobioi)*, translated by A. M. Harmon in 1913: *Lucian. Longi avevi* [in:] *Lucian with an English Translation by A. M. Harmon*, Wiliam Heinemann LTD Cambridge 1961 (first printed in 1913), p. 221.

¹² (Gr. Σῆρες, Lat. *Sērēs*) people who were inhabitants of the land Serica, which means “of silk”, firstly mentioned by the Greek historian Ctesias in the 5th century BC.

were intangible persons resembling Juno. Human *Genius* was born with the man, who lived and died with him. Therefore, sacrifices were submitted to Geniuses on the birthday. Roman birthday *carmina* (songs) are also associated with the phenomenon of the so-called Roman subjective elegy, which, according to Jacoby's theory¹³ developed from the Greek epigrams. It expanded thematically from other literary genres such as new comedy, bucolic poems and objective Alexandrian elegy. The Roman elegy is a creation of the original expression of individualism, already awakened, and of self-knowledge. These themes are no longer viewed as a subject of minor motifs in short works, but are characteristic of great works, of high artistic standard.

The first example of the birthday Roman elegy is *carmen* composed by Tibullus for Messala (*Elegy* I, 7). In those days Messala suppressed a revolt in Gallia Aquitania and because of this victory he was awarded a triumph. There is an interwoven commendation (enkomion) of the Egyptian god Osiris as the inventor of agriculture and benefactor of mankind. Osiris and Bacchus are supposed to come to celebrate Messala's birthday, who is probably already sitting wearing a wreath, with his hair moistened with lotion... The poet wants him to experience great pride in his children. They are expected to surpass their father's deeds. These deeds do not mean just the merits of the war, but also the way built to Tusculum and Alba that was funded by Messala. Every villager in the area worships him by virtue of that. The *carmen* ends with a call to the god of Messala's birthday to come to visit him every year in a more and more wonderful manner:

*Hunc cecinere diem Parcae fatalia nentes
Stamina, non ulli dissolvenda deo,*
.....
*At tu, Natalis multos celebrande per annos,
Candidior semper candidiorque veni*

(Tibullus, *Elegiae* 1,7)

Kazimierz Morawski regarded this elegy created by Tibullus as an "interesting song, which gives an overview of all motifs specific to Tibullus", and "an eloquent specimen of inspiration and afflatus of the poet"¹⁴.

Propertius also wrote elegies commemorating the birthday. In the elegy 3,10 he wanted to encourage Cynthia to celebrate his birthday spending time with him in the bedroom. It is worth noticing that this elegy begins with a beautiful

¹³ F. Jacob regarded Latin elegy as an enlargement and development of Greek epigram, from which it will have derived its subjective character, its situations and motifs. Cf. Gian Bagio Conte, *Latin Literature: A History*, translated by Joseph B. Solodow, revised by Don Fowler and Glenn W. Most, Johns Hopkins University Press, Baltimore-London 1999, p. 322.

¹⁴ K. Morawski, *Zarys literatury rzymskiej*, Polska Akademia Umiejętności, Warszawa 1922, p. 196.

description of the birthday morning. We can almost imagine the poet torn from his sleep and surprised because Camenae¹⁵ went to meet Propertius in the glare of the morning sun to remind him about the day of birth:

*Mirabar, quidnam visissent mane Camenae,
ante meum stantes sole rubente torum.
natalis nostrae signum misere puellae
et manibus faustos ter crepuere sonos*

.....
*annua solvamus thalamo sollemnia nostro,
natalisque tui sic peragamus iter*

(Propertius 3, 10).

Ovidius included two birthday elegies in his *Tristia* (3, 13 and 5, 5):

3,13:

*Ecce supervacuum – quid enim fuit utile gigni? –
ad sua Natalis tempora noster adest.
dure, quid ad miseros veniebas exulis annos?
debueras illis inposuisse modum.*

5, 5:

*Annuus adsuetum dominae natalis honorem
exigit: ite manus ad pia sacra meae.
sic quondam festum Laertius egerit heros
forsan in extremo coniugis orbe diem*

(Ovidius, *Tristia*).

The first one (3,13) is especially alarming for the reader because of the poet's pessimism expressed there. He asks a question whether it was worthwhile to be born. He even addresses his own Genius in a tone of resentment despite the fact that the god of the birthday has to share with the poet the fate of a difficult exile. In the second elegy (5, 5) the poet recalls his wife's birthday. Because he is celebrating that day far away from her, he compares himself to Odysseus, who had to feel in a similar way about his wife Penelope on such occasions.

Another example of a birthday poem is the eleventh song inserted in the fourth book of Horace's poems (*Carmina*). It is a kind of extended invitation to a birthday party. The poet naturally wants to celebrate the birthday of his patron and friend named Mecenas. On this day they are obliged to reject all kinds of concerns

¹⁵ The nymphs of the sources, endowed with divinatory gifts.

and everybody is rushing (*cuncta festinat manus*) to make the ceremony truly unique:

*cuncta festinat manus, huc et illuc
cursitant mixtae pueris puellae,
sordidum flammae trepidant rotantes
vertice fumum*

(Horacy *Carm.* 4, 11, 9-12).

Among the Roman poets who wrote birthday verse are also Statius and Persius. *Silvae* written by Statius is a collection of occasional pieces with various topics, including birthday (*Silva* 2, 3). *Silvae* were very popular in the sixteenth and seventeenth centuries (e.g. the term *Silva rerum*¹⁶) and the popularity of Statius' works during that period certainly contributed to the growth of interest in creating poems like genethliakón.

However, the work deserving greater attention is the second of the six surviving satires written by Persius. It is a kind of a philosophical birthday diatribe showing the immorality of human wishes presented to the gods. The diatribe is dedicated to the birthday celebrated by Macrinus. It refers to the prayers used on the occasion of the submission of the sacrifice for the genius. Macrinus can say his prayers loud, while on this day many people pray asking for immoral things, such as the quick death of a rich uncle. There is an interesting passage in this diatribe devoted to superstitious women who lubricate the child's forehead with saliva using the middle finger which has protective power. They say special wishes like these:

*ecce avia aut metuens divum matertera cunis
exemit puerum frontemque atque uda labella
infami digito et lustralibus ante salivis
expiat, urentis oculos inhibere perita;
tunc manibus quatit et spem macram supplice voto
nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in aedis:
hunc optet generum rex et regina, puellae
hunc rapiant; quidquid calcaverit hic, rosa fiat.*

(Persius, the second diatribe, 30-38).

The genre of genethliakón is placed here by Persius in a quasi 'casket way'. The connotations of birthday works with the initiation rite will be the theme used quite willingly in later (especially in sixteenth-century) poems representative of the genre.

¹⁶ Literally: "forest of things". Literature based on the *silva* in practice means mixing genres.

On the other hand, Martialis (40 AD – c. 102 AD, known in English as Martial), a poet famous for his occasional works, shows the importance of birth usually in a playful tone. The most interesting is epigram 12, 67 which is a kind of a commemoration of Virgil's Birthday. The last non-Christian genethliakón was written by Ausonius for his grandson.

Meanwhile, Christian writers began to bless the day of a martyr's death as the birth of a new life for heaven, and this type of work was first published by the poet Paulinus of Nola, the worshipper of St. Felix, who was martyred on 14 January 260 AD. A series of poems dedicated to him on the occasion of the next "birth in Heaven" is a prelude to the phenomenon of a Christian agonistic competition. The holy day dedicated to a sainted patron becomes an opportunity for creating the poetical, then also the rhetorical performances by various authors. Praising a sainted person, they compete with each other to invent new arguments and metric solutions (for example, in this way St. Catharina was praised in old neolatinist Silesia). Paulinus' poetical works are created in various meters so to praise the beauty of the patron's day and tell the story of his deeds and miracles. Paulinus worships the power of the saint person as the power of God. It is quite evident in the formal declaration of the poet (Carm. 29, 12-15):

*Sed mihi non isto fundendus in aequore sermo est,
Ut per sanctorum merita aut miracula curram
Et quae per sanctos omnes ab origine rerum
Praestat agitique Deus versu detexere coner.*

The genre of modern genethliakón seems to return to the tradition of Callimachus, making use of his stylistics and intertextual indication. It means, of course, the celebration of the child's birth connected with the praise of poetry and related to the divinity. Genethliakón begins to be used for creating poems and songs about the birth of Jesus as the famous *De Partu Virginis* (by Jacopo Sannazaro, AD 1526 year, three books in hexameter). This genre takes an epic form here and the poet, formally using the invocation modeled on Homer, sings not about an anger, like in the *Iliad* but about the birth of God thanks to the Virgin Mary. Many imitators followed the biblical epic of Jacopo Sannazaro in seventeenth-century Europe. Sannazaro's first follower in the central and eastern part of the continent is considered to be Gregory Czaradzki, who dedicated his "Rhythms of the immaculate birth"¹⁷ to the city council of Poznań (*Posnania*). However, it had been seven years earlier that the famous Silesian poet Caspar Cunradus wrote his very interesting genethliakón (which will be analyzed for a while).

¹⁷ Cf. *Rytmy o porodzeniu przeznaczyszczym Bogarodzice Panny Maryjej*, [Jacopo Sannazaro], Grzegorz Czaradzki, wyd. i oprac. R. Mazurkiewicz i E. Buszewicz, red. nauk. tomu: A. Nowicka-Jezowa. Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2009.

The genre of genethliakón is also sometimes associated with modern Christmas carols and dramatic performances such as the *Dialogus in Natali Domini*¹⁸, and *Ecloga de nativitate Domini*, staged in the Jesuit colleges in the sixteenth century. Rhetorical "kinship" connects genethliakón also with congratulatory speeches on a child's birth. The critical study of the occasional literature in Renaissance and Baroque cited at the outset of this article documents frequent references to the initiation rites and liturgical formulas in Polish genethliakón. An example to be mentioned here is the poem by Andrew Trzeciecki entitled *Zachariae Gregorii Orsacii filioli genethliacon*. However, the famous limerick by Jan Kochanowski ("Fraszka" 3, 65: „Małe[m]u wielkiej nadzieje Radziwił[łowi]” – “To small Radziwił giving great expectations” refers more to the tradition of epideictic genethliakón, recommending "little Michnik" to continue the tradition of the Radziwił family.

There were very interesting forms of genethliakón written in Latin, German and Greek in the area of the former Silesia, where the Protestant religion, prohibiting the cult of saints, greatly revived the tradition of the ancient genethliakón. In 1537 in Wrocław city (Breslau, *Vratislavia*) young lady Elisa Winkler gave a speech including a short birthday poem in Latin. It was declaimed in the main church of the city and was dedicated to the birth of Christ. There are many other examples of birthday works in Silesian old schools, where the poetical and rhetorical performances took place usually on the occasion of Christmas. Also in private correspondence and in works written for private use anyone could create this kind of occasional poetry. E. g. Silesian poet Abschatzius (Hans Freiherr von Abschatz Aßmann) using the Hellenic “epicharma”¹⁹ expresses – in a private manuscript notation – a feeling of happiness because of the birth of his child.

The above-mentioned poet Caspar Cunradus also congratulated his best friend Daniel Bucretius, on becoming father once again. *Carmen genethliacon* written on the birth of Theodore, the son of Daniel, born of Emelia Langia, also refers to Sannazaro, but the "high" epic theme here relates to the bourgeois family in Wrocław. It describes the situation of the expected birth of the first son in the house, in which there are already three daughters. The dispute between goddesses Aphrodite and Athena about the sex of the child to be born can be cut only by Jupiter. The most important god forbids Venus to desire a girl (*desine velle puellam*). In spite of this fact the poem is not anti-feminist. The boy is born only because the house is occupied already by three *Charites* – the goddesses of beauty. The action also takes place in the women's circle (with the exception of the situation when the decision is

¹⁸ Cf. *Dialogus in Natali Domini; Ecloga de Nativitate Domini*, wydała i przełożyła Joanna Ziabicka (transl. and edit.), Warszawa 2001.

¹⁹ Greek ἐπίγραμμα means ‘happiness’.

taken by the Deity), the mother Emelia is the person who gives her son the name “Theodore” – “the gift of God”:

*Emmeliae quartum gravefacta tumeret ut
Celicolas inter lis fuit orta Deas. (alvus,
Nata mari teneram roseo vult ore puellam:
Daedala sed puerum Pallas habere cupit.
Adsistunt Charites Veneri, parvusque Cupido:
Palladi cum Melicis Laurifer adstat Herus.
Illis se sociant Dryades, Chlorisque, Ceresque:
Svada sed, et Sophie his ac Meditrina favet.
Lis volat: haec puerum vult pars, pars illa puellam.
Haeret in ambiguo res ea tota loco.
Stat medias inter Divum Lucina catervas,
Nec, cui pro voto gratificetur, habet.
Iuppiter at: Cypris tu desine velle puellam:
Natabus domus haec pullulat ante tribus.
Nascatur suboles tibi mascula, Pallas Athene:
Nascatur domui masculus huicce puer.
Arridet Iuno, parientis et ocyus alvo
Producit placito pro Iovis en puerum.
Io bene! Io! gaudet Pallas: io! parte sub ista
Congaudent hilari Numina cuncta Deae.
Io gaudet genitrix quoque cum genitore, piaque
Excipit optatum cum prece ventris onus,
Ultroque effatur: date tu mihi munere IOVAE,
Parve puer, IOVAE munere nomen habe.
Sis Theodorus o usque mihi! Sis dos mihi IOVAE,
Quem vovi, Domino, tu mihi, dante, venis.
Conclamat Iuno, Tu pupule pumile cresce;
Cresce sequens matre (m) moribus, arte patrem.
Annuat optatis magnus IOVA, votaue firmet,
Ac vivo hoc Nato vivat uterque Parens²⁰.*

It is certainly possible to quote many more examples of birthday songs, ancient and modern; for example, many epigrams of Martial and Christian authors might be discussed in detail. The obvious conclusion to be drawn here is that in European culture both the birth of a child and the anniversary of any person's birth are good, appropriate reasons for celebration.

The tradition of genethliakón is still alive nowadays in Silesia. The poem created by Anna Elisa Radke, a famous German neo-Latin poet, is an adequate

²⁰ Caspar Cunradus, *Carmen genethliacon (Miscella pro strenna feliciter ineuntis anni MDCVII)*, Olsnae Silesiorum 1607. [The Jagiellonian Library, BJ 585815 I.]

example. It was written in January 2013 to celebrate the birthday of Silesian professor Joanna Rostropowicz²¹:

*Caeleste verbum, principium omnium
rerum, Joannes discipulus dedit,
sanctus Joannes, qui patronus
auricomans tuus est, Joanna.
Tuque a poetis, a sapientibus
Graecis doceris, postuma filia,
de rege scripsisti et poeta,
indicat ut titulus libelli.
Vernacula illa et verba patrum colis:
versus Josephi ne pereant, timens
semper tibi est cordi ruinas
exstruere et renovare claras.
Doctas, profestrix, gignere litteras
non solum amasti: nuper erant tibi
nati, decus matris quadruplex.
Unus obit – taceantque laudes!*

The thematic motifs of genethliakón have remained the same throughout the centuries. The first one, worthwhile emphasizing, is the association between the birth of a man and the creation of poetry. It stresses the fact that there is something metaphysical in the situation of a birth. Other motifs expressed refer to important gifts and to the joy of being a recipient or a donor of the presents, a joyful opportunity to celebrate the person's birthday, almost a magical desire to secure all that is good for the loved one, and finally an opportunity for reflection, sometimes optimistic, sometimes bitter. The recurrence of these motifs is associated with direct reference to the same circumstances and topics codified in rhetorical theory. Thus, each year survived is a victory of life, and the poem dedicated to it indicates the triumph of poetry. So why not to celebrate birthday? As Mecenias said: *Vita dum superest, bene es* ("As long as life lasts it is well") and we can hope everything will be good.

Abstract:

The main idea of this article is to present the genre called genethliakón from its origins in Antiquity to the modern times. The paper contains an analysis of several works in ancient Greek and Latin, which shows how widespread this literary genre was at that time. This analysis contradicts the views of some scholars who claim that genethliakón evolved only in the Renaissance and the

²¹ A. E. Radke, *Genethliakón Joannae Rostropowicz septuagenariae dedicatum* (Marburg 2013, still in manuscript available for me by benevolent Author).

Baroque period. The motifs of birthday works are repeatedly used through the centuries, and the most important one seems to connect the birth of poetry with the tutelary deity. Modern genethliakón refers to different traditions: the Christian and the Greek of the Hellenistic era.

Key words:

genethliakón, Greek and Roman occasional literature, Silesian literature in Latin at the beginning of modernity, history and theory of rhetoric

Bibliography:

Primary Bibliographical Sources:

Manuscript in the Author's Collection:

Radke Anna Elisa, *Genethliakón Joannae Rostropowicz septuagenariae dedicatum*, Marburg 2013 pp. 2.

Primary Bibliographical Sources:

Acosta-Hughes Benjamin, *Polyeideia: The Iambi of Callimachus and the Archaic Iambic Tradition (Hellenistic Culture and Society)*, Univeristy of California Press, Berkeley 2002, pp. 366.

Anthologia Graeca, Hermann Beckby (Hrsg.), Aufl. Heimeran Verlag, München 1965, b. 1- 6. pp. 675.

Conte Gian Bagio, *Latin Literature: A History*, translated by Joseph B. Solodow, revised by Don Fowler and Glenn W. Most, Johns Hopkins University Press, Baltimore-London 1999, pp. 819.

Cunradus Caspar, *Carmen genethliacon (Miscella pro strena feliciter ineuntis anni MDCVII)*, Olsnae Silesiorum 1607. [The Jagiellonian Library, BJ 585815 I], pp. 4.

Der neue Pauly *Enzyklopädie der Antike. Das klassische Altertum und seine Rezeptionsgeschichte*, Cancik Hubert, Schneider Helmut (Hrsg.), J. B. Metzler, Stuttgart 1996-2010, B. 4, pp. 1251.

Dialogus in Natali Domini (Dialog na Narodzenie Pana). Ecloga de Nativitate Domini (Ekloga na Narodzenie Pańskie), wybór i przekład Joanna Ziabicka, Instytut Badań Literackich, Stowarzyszenie „Pro Cultura Litteraria”, Warszawa 2001, pp. 108.

Jonge Casper Constantijn, de-, *Between Grammar and Rhetoric: Dionysius of Halicarnassus on Language, Linguistics and Literature* Brill, Leiden-Boston 2008, pp. 456.

Lucian. Longi avei [in:] *Lucian with an English Translation* by A. M. Harmon, Wiliam Heinemann LTD, London-Cambridge 1961, 441 pp.

Lucian with *an English Translation* by A. M. Harmon, Wiliam Heinemann LTD, London-Cambridge 1961, 441 pp.

Morawski Kazimierz, *Zarys literatury rzymskiej*, Polska Akademia Umiejętności, Warszawa 1922, pp. 412.

Rytmy o porodzeniu *przenaczyszym Bogarodzice Panny Maryjej*, [Jacopo Sannazaro], Grzegorz Czaradzki, wyd. i oprac. Roman Mazurkiewicz i Elwira Buszewicz, red. nauk. t. Alina Nowicka-Jezowa. Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2009, 269 pp.

Ślękowa Ludwika, *Muza domowa: okolicznościowa poezja rodzinna czasów renesansu i baroku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1991, 175 pp.

Information about the Author in English:

Beata Gaj (Beata Maria Gaj), Prof., Ph.D., Professor of the Classical and Polish Philology at the Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw. She is a specialist in the following fields : Latin and Greek Literature, Neo-Latin and Polish Literature, Rhetoric, Ancient History and History of Silesia. She received her M. A. in classical studies (Latin and Greek) at Jagiellonian University in Krakow (1995) and then studied at Silesian University in Katowice where she was granted an M. A. in Polish Studies (2000) and a doctoral degree in Polish Literature (2003). She achieved a post-doctoral degree (habilitacja) in Polish Studies (her specialization: literature and literary theory) in 2011. She lectured at the University of Silesia in Katowice (1999-2000), then she was Head of the Department of Mediterranean Civilization and Archaeology at the Institute of History at Opole University (2012-2014). Since 2014 she is a professor in the Department of Neo-Latin and Medieval Studies of the Institute of Classical Philology and Cultural Studies at the Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw. The most important of her published books include: *Tradycje retoryczne na dawnym Śląsku (XVI-XVIII w.)*, [Rhetorical traditions in Old Silesia, 16th - 18th centuries], (Katowice-Opole 2007) and *Ślązaczka. Pomiędzy 'rustica grossa' i „Pallas Silesiae” – portret kobiety w literaturze łacińskiego Śląska* [The Silesian woman. Between 'Rustica Grossa' and 'Pallas Silesiae' – a portrait of the woman in the literature of Latin Silesia], (Opole 2010). She is also a translator of Latin prose and poetry into Polish (e.g. *Iuvenalia Poetica*, Opole 2014). E-mail: beatagaj8[at]wp.pl

Information about the Author in Polish / Informacja o autorce po polsku:

Beata Gaj (Beata Maria Gaj), Prof. UKSW PhD, doktor habilitowana, profesor filologii klasycznej i filologii polskiej w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Specjalizuje się w zakresie literatury greckiej i łacińskiej, nowołacińskiej, polskiej oraz historii starożytnej, historii Śląska i retoryki. Ukończyła studia magisterskie filologii klasycznej (łacińskiej i greckiej) na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (1995) oraz magisterskie filologii polskiej (2000) i doktorskie na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (doktor literaturoznawstwa, 2003). Habilitowała się (zgodnie z systemem obowiązującym w Polsce) także w zakresie literaturoznawstwa (2011). Wykładała na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (1999-2000). Kierowała Pracownią Kultury Śródziemnomorskiej i Archeologii w Uniwersytecie Opolskim (2012-2014). Od 2014 r. jest zatrudniona na stanowisku profesora w Katedrze Mediewistyki i Neolatynistyki należącej do Instytutu Filologii Klasycznej i Kulturoznawstwa Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Najbardziej znane jej książki to: *Tradycje retoryczne na dawnym Śląsku (XVI-XVIII w.)*, (Katowice-Opole 2007) oraz *Ślązaczka. Pomiędzy 'rustica grossa' i „Pallas Silesiae” – portret kobiety w literaturze łacińskiego Śląska* (Opole 2010). Jest także tłumaczką łacińskiej prozy i poezji na język polski (np. *Iuvenalia poetica*, Opole 2014). E-mail: beatagaj8[at]wp.pl

Informace o autorce v češtině / Information about the Author in Czech:

Beata Gaj (Beata Maria Gaj), Prof. UKSW PhD, docentka, profesorka klasické a polské filologie na Univerzitě kardinála Stefana Wyszyńskiego ve Varšavě. Specializuje se na oblast starořecké, latinské, neolatinšské a polské literatury a starověkých dějin, dějin Slezska a rétoriky. Vystudovala klasickou (latinskou a řeckou) filologii na Jagelloňské univerzitě v Krakově (Mgr. 1995), polskou filologii (Mgr. 2000) a doktorské studium na Slezské univerzitě v Katovicích (doktor literární vědy, 2003). Habilitova-

la se (v souladu se systémem v Polsku) také v oblasti literární vědy (dr hab. 2001). Přednášela na Slezské univerzitě v Katovicích (1999–2000). Vedla kabinet mediteránní kultury a archeologie na Opolské univerzitě (2012–2014). Od r. 2014 působí jako profesorka na katedře medievalistiky a neolatiných studií v rámci Ústavu klasické filologie a dějin kultury Univerzity kardinála Stefana Wyszyńskiego ve Varšavě. Nejznámější knihy: *Rétorické tradice na dávném Slezsku v 16. – 18. stol. (Tradycje retoryczne na dawnym Śląsku /XVI-XVIII w., Katowice – Opole 2007), Slezanka. Mezi rustica grossa a Pallas Silesiae – portrét ženy v literatuře latinského Slezska (Ślązaczka. Pomiędzy 'rustica grossa' i „Pallas Silesiae” – portret kobiety w literaturze łacińskiego Śląska, Opole 2010).* Překládá také latinskou prózu a poezii do polštiny (např. *Iuvenalia poetica*, Opole 2014). E-mail: beatagaj8[at]wp.pl

[Český překlad: Libor Martinek]

Informácie o autorke v slovenčine /

Information about the Author in Slovak:

Beata Gaj (Beata Maria Gaj), Prof. UKSW PhD., docentka, profesorka klasickej a poľskej filológie na Univerzite kardinála Stefana Wyszyńskiego vo Varšave. Špecializuje sa na oblasť starogréckej, latinskej, neolatinkej a poľskej literatúry a starovekých dejín, dejín Sliezska a rétoriky. Vyštudovala klasickú (latinskú a grécku) filológiu na Jagellonskej univerzite v Krakove (Mgr. 1995), poľskú filológiu (Mgr. 2000) a doktorské štúdium na Sliezskej univerzite v Katoviciach (doktor literárnej vedy, 2003). Habilitovala sa (v súlade so systémom v Poľsku) tiež v oblasti literárnej vedy (dr hab. 2001). Prednášala na Sliezskej univerzite v Katoviciach (1999 – 2000). Viedla kabinet mediteránnnej kultúry a archeológie na Opolskej univerzite (2012 – 2014). Od r. 2014 pôsobí ako profesorka na katedre medievalistiky a neolatiných štúdií v rámci Ústavu klasickej filológie a dejín kultúry Univerzity kardinála Stefana Wyszyńskiego vo Varšave. Najznámejšie knihy: *Rétorické tradície v dávnom Slezsku / 16. – 18. stor. (Tradycje retoryczne na dawnym Śląsku /XVI-XVIII w., Katowice – Opole, 2007), Slezanka. Mezi rustica grossa a Pallas Silesiae – portrét ženy v literatuře latinského Slezska (Ślązaczka. Pomiędzy 'rustica grossa' i „Pallas Silesiae” – portret kobiety w literaturze łacińskiego Śląska, Opole, 2010).* Prekladá tiež latinskú prózu a poéziu do poľštiny (napr. *Iuvenalia poetica*, Opole, 2014). E-mail: beatagaj8[at]wp.pl

[Slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе по-русски /

Information about the Author in Russian:

Беата Гай (Беата Мария Гай) – профессор, доктор философии (UKSWPhD, доктор хабили-тированный), преподаватель классической и польской филологии в Университете Кардинала Стефана Вышинского в Варшаве. Специалист по древнегреческой, латинской и новолатинской литературам, польской литературе (медиевистика), риторике, культуре Шлэнска. Закончила магистерский курс классической филологии (древнегреческий язык и латынь) в Ягеллонском Университете в Кракове (1995) и магистратуру по специальности «польская филология» (2000), а также докторантуру в Шлэнском Университете в Катовицах (доктор по специальности «литературоведение», 2003). Докторская диссертация хабилитирована (согласно правилам, существующим в Польше) также по специальности «литературоведение» (2011). Беата Гай преподавала в Шлэнском Университете в Катовицах (1999-2000), руководила лабораторией средиземноморской культуры и археологии в Опольском Университете (2012-2014). С 2014 года занимает должность профессора кафедры медиевистики и неолатинистики в Институте классической филологии и культурологии в Университете Кардинала Стефана Вышинского в Варшаве. Важнейшие её книги: «Риторические традиции в древнем Шлэнске (XVI-XVIII вв.)» (Катовице – Ополе, 2007), «Жительница Шлэнска. Между rustica grossa и Pallas Silesiae:

портрет женщины в латинской литературе Шлёнска» (Ополе, 2010). Переводит латинскую прозу и поэзию на польский язык (в частности: «Iuvenaliapoetica», Ополе, 2014). E-mail: beatagaj8[at]wp.pl

[Русский перевод: Надежда Георгиевна Колошук]

Інформація про автора / Довідка про автора українською мовою / Information about the Author in Ukrainian:

Беата Гай (Беата Марія Гай), професор, доктор філософії (UKSW PhD, доктор габілітований), викладач класичної та польської філології в Університеті Кардинала Стефана Вишинського у Варшаві. Спеціалізується у галузях давньогрецької, латинської та новолатинської літератур, польської літератури та історії старожитності, історії Шльонська, риторики. Закінчила магістерські студії з класичної філології (давньогрецька і латина) в Ягеллонському Університеті у Кракові (1995) та магістерські студії з польської філології (2000) і докторантуру у Шльонському Університеті в Катовіцах (доктор з літературознавства, 2003). Докторська праця габілітована (згідно з правилами, що існують у Польщі) також за спеціальністю «літературознавство» (2011). Беата Гай викладала у Шльонському Університеті в Катовіцах (1999-2000), керувала лабораторією середземноморської культури та археології в Опольському Університеті (2012-2014). Від 2014 року працює на посаді професора кафедри медієвістики і неолатиністики в Інституті класичної філології та культурології в Університеті Кардинала Стефана Вишинського у Варшаві. Найбільше знані її книжки: «Риторичні традиції у давньому Шльонську (XVI-XVIII ст.)» (Катовіце – Ополе, 2007), «Мешканка Шльонська. Між rustica grossa та Pallas Silesiae: портрет жінки в латиномовній літературі Шльонська» (Ополе, 2010). Перекладає латинську прозу і поезію польською мовою (зокрема: «Iuvenaliapoetica», Ополе, 2014). E-mail: beatagaj8[at]wp.pl

[Український переклад: Надія Георгіївна Колошук]

Звесткі пра аўтараў па-беларуску / Information about the Author in Belarusian:

Беата Гай (Беата Марыя Гай), праф. UKCB PhD, доктар габілітаваны, прафесар класічнай філалогіі і польскай філалогіі Універсітэта кардынала Стэфана Вышыньскага ў Варшаве. Спецыялізуецца ў грэчаскай і лацінскай літаратуры, новалацінскай, польскай і старажытнай гісторыі, гісторыі Сілезіі і рыторыцы. Скончыла магістратуру па класічнай філалогіі (лацінскай і грэчаскай) у Ягелонскім універсітэце ў Кракаве (1995), а таксама магістратуру па польскай філалогіі (2000) і аспірантуру ў Сілезскім універсітэце ў Катовіцах (кандыдат навук у галіне літаратуразнаўства, 2003). Атрымала ступень доктара навук (згодна з правіламі, якія існуюць у Польшчы) таксама ў галіне літаратуразнаўства (2011). Выкладала ў Сілезскім універсітэце ў Катовіцах (1999 — 2000). Была кіраўніком лабараторыі міжземнаморскай культуры і археалогіі ў Апольскім універсітэце (2012 — 2014). З 2014 займае пасаду прафесара кафедры медыявістыкі і неалаціністыкі, якая належыць да інстытута класічнай філалогіі і культуразнаўства Універсітэта кардынала Стэфана Вышыньскага ў Варшаве. Самыя вядомыя кнігі гэта: *Рытарычныя традыцыі ў былой Сілезіі (XVI — XVIII ст.)* (Катовіцы — Аполе 2007) і *Жыхарка Сілезіі. Паміж 'rustica grossa' і "Pallas Silesiae" — партрэт жанчыны ў літаратуры лацінскай Сілезіі* (Аполе 2010). Тлумачыць таксама лацінскую прозу і паэзію на польскую мову (напр. "Iuvenalia poetica", Аполе 2014). E-mail: beatagaj8[at]wp.pl

[Тлумачэнне на беларускую мову: Olga Pańkowska, Helena Pietrukowska]

CHARLES S. KRASZEWSKI (State College, Pa., USA)

E-mail: cskrasze[at]kings.edu

De-Clawing the Christian Horace: The Suppression of Sarbievius' Roman Catholicism by His British Translators

Maciej Kazimierz Sarbiewski (1595-1640), or Sarbievius, is generally considered the greatest neo-Latin poet of the Baroque age¹. Widely read all over the continent, he was feted as the "Christian Horace" during his lifetime, and crowned poet laureate by Pope Urban VIII at Rome in 1623. Sarbiewski's poems are among the most frequently translated Latin poems in the English language. His translators have included Samuel Taylor Coleridge, Sir Edward Sherburne, Henry Vaughan and Isaac Watts — the great English hymnodist, author of "Our God, our Help in Ages Past" and "Joy to the World, the Lord is Come". The most extensive translation of Sarbiewski's verse in English remains to this day the *Odes of Casimire* by George Hils, which appeared in London in 1645. It is this collection of translations that we will concentrate on.

In their new and important anthology of English translations of Sarbiewski through the centuries, Krzysztof Fordoński and Piotr Urbański make the bold statement that "Hils's translations are considered the truest to the original among all the English translations of Sarbiewski"². Now, the Anglophone reader does come away with a high estimate of Hils' work upon reading his elegant renderings of odes such as nr. 12 of Book III, "To Aurelius Fuscus, that all humane things are fraile and uncertaine":

If the first barke, *Fuscus*, thou would'st but pare
From empty things, the rest will flow,
And vanish quite like vernal snow;
Which melts away, with the mild breath o' th' ayre.
Valour from beauty sever'd, slowly moves.
Meere outsidés please: had *Paris* seene

¹ A previous version of this paper was presented at the Pacific Coast Conference on British Studies at the University of San Diego, March, 2009.

² Krzysztof Fordoński and Piotr Urbański, *Casimir Britannicus: English Translations, Paraphrases, and Emulations of the Poetry of Maciej Kazimierz Sarbiewski*, Modern Humanities Research Association, London 2008, p. 22.

Faire *Helens* heart, how foul 't had beene,
 How ill requiting to the *Trojan* Loves,
 Ne'er, through the midst of *Nereus* broyles, had hee
 On the winds anger, borne away
 O' th' Grecian bed that beauteous prey.
 But Nature's Lord the mutuall yoke, we see,
 Of things hath ord'red well, that black with white,
 Sad things with joyfull cov'red lye.
 And from this various mixture, hee
 The best would choose, from Heav'n must learne the right³.

A pleasing Baroque lyric, which places Hils among those writers called “good writers without salient qualities” by Ezra Pound in his *ABC of Reading*. Such he defines as:

Men who were fortunate enough to be born when the literature of a given country is in good working order, or when some particular branch of writing is “healthy”. For example, men who wrote sonnets in Donne’s time, men who wrote short lyrics in Shakespeare’s time or for several decades thereafter, or men who wrote French novels and stories after Flaubert had shown them how⁴.

This is about all that we can say concerning Hils’ talent. We certainly can’t bring ourselves to agree with the editors of *Casimir Britannicus*, as they continue their paeon with:

They [i.e. Hils’ translations] differ from later renderings as he did not attempt to use the originals to fill them with new meanings or treat them as a point of departure for discourse with the Polish poet⁵.

Rather, we contend the exact opposite. While Hils may be adequate, or even inspired, in his handling of Sarbievius’ innocuous, moralizing odes, not only does he eviscerate the “Polish poet” of his deepest, most pronounced poetic personality by suppressing all odes which hint towards his Catholic faith (and consequent perspective on the world), but more than “seeking discourse” with Sarbiewski by “filling his translations with new meanings”, Hils tosses down an ideological gauntlet by radically skewing the English text at times so that it comes to mean something quite different from what was originally intended.

³ G. Hils, *The Odes of Casimire*, ed. Maren-Sofie Roestvig (1646), University of California/The Augustan Reprint Society, Los Angeles 1953. All citations from Hils’ translation refer to this facsimile edition.

⁴ Ezra Pound, *ABC of Reading*, New Directions, New York 1960 (1934), p. 39.

⁵ Fordoński and Urbański, pp. 22-23.

Let us begin with some numerical data. The table below presents a side-by-side comparison of the poetic corpus of Maciej Kazimierz Sarbiewski, and its presence in the *Odes of Casimire* as translated by G. Hils.

WORK	% OF POEMS	% TRANSLATED	% of WORK TRANSLATED
ODES I	23	3	13%
ODES II	28	7	25%
ODES III	32	3	9%
ODES IV	38	13	34%
TOTAL ODES	121	26	21%
EPODES	20	3	15%
EPIGRAMS	254	6	2%
TOTAL WORKS	395	35	9%

Sarbiewski's odes are collected into four volumes, totaling 121 poems in all. Of these, Hils chose only twenty-six for translation, meaning that he translated only 21% of the available stock. Percentage-wise, Book IV is best represented, with thirteen out of thirty-eight rendered into English (34%), with Book III coming up last with three out of thirty two, i.e. 9% translated. As far as the epodes are concerned, Hils translated three out of twenty, while translating six epigrams out of 254⁶. All together, this gives us thirty-five out of 395 possible poems, meaning that Hils chose to translate only 9% of the entire poetic oeuvre of the Christian Horace — hardly a representative collection.

⁶ This raises the question of what original text was Hils working from. In the case of the odes, as we explain later on, it is obvious that he had the entire canon, in the established order found in Fr. Wall's definitive Mathias Casimirus Sarbiewski, *Poemata omnia*, Collegium S.J., Staraviesiae MCCCXCII. That text is the product of a painstaking *variorum* process, and provides us with an exhaustive collection of all of Sarbiewski's poetic works, complete, incomplete, including even *dubia*, from the first editions through the end of the nineteenth century. Comparing Hils' text with the publication history provided by Walls, it is possible that, while Hils had the complete *Odes* in front of him, and an edition of the epigrams consonant with the established canon at least up to nr. 110, he may not have had a complete edition of the *Epodes*, from which to make his selection. Of the nine editions of Sarbiewski's works available to Hils before 1645, assuming that he was translating from one, and not several, texts, it would seem on the basis of content that he was either using the 1643 Rome edition, or that published in Antwerp in 1632. Both of these texts contain all of the epodes that Hils translated, but not others that he overlooked — allowing at least the possibility of his not knowing of their existence. Again, the same cannot be said of the odes themselves, or the first half (at least) of the epigrams, all of which were available to him.

The reason we are mentioning this should be obvious. The selection of poems to be translated is no less a creative act than translation itself. What does a particular translator choose to translate, and what to leave out? The matter is all the more pressing when we consider such a slim representation of an author's works as Hils presents us with. If we were to bring over Shakespeare into another language, and were to include *Hamlet*, *All's Well that Ends Well*, *Henry V* and *The Tempest*, we would be giving our reader a better, if attenuated, idea of who the Bard of Avon was, of his range of interest and creativity, than a translation including only *The Taming of the Shrew*, *A Midsummer Night's Dream*, *The Merry Wives of Windsor*, and *The Winter's Tale*. And would the redactor of that second volume have the temerity to bestow upon his product the deceptively inclusive title *The Dramatic Works of William Shakespeare*?

Yet that is just what Hils is doing with his *Odes of Casimire*. A glance at what Hils left out of his work proves that his view of who Sarbiewski was — the view he imposes upon his readers — is that of a harmless bucolic sage spouting classical platitudes; a modern-day Horace reclining by his own Fons Bandusiae.

Before we proceed, we must point out that, as far as the Latin odes are concerned, Hils was working from a complete text of the four volumes. This is proven by the numbering of the odes selected, which corresponds perfectly to the order of the accepted Sarbiewski canon. No excuse, therefore, such as exclusion based on ignorance of a given poem's existence, is possible. Thus, of the ninety-five odes not chosen for translation we find a preponderance of poems with specifically Catholic themes. Seventeen of them are either addressed to, or written in praise of, Catholic hierarchs, ecclesial as well as secular. Most frequent among these are Pope Urban VIII (who patronized Sarbiewski and crowned him poet laureate), his nephew Francesco Cardinal Barberini, and two Polish bishops, Stanisław Łubieński of Plock and Eustachy Wołłowicz, of Vilnius. None of these gentlemen would enjoy much of an heroic aura in a Protestant nation such as seventeenth-century England, nor would the most commonly mentioned secular addressee, the Holy Roman Emperor Ferdinand II, devout Catholic and devoted counter-reformer, who suppressed Protestantism in Bohemia and waged tireless battles against the Protestant camp during the Thirty Years' War.

Catholic saints are the topic of twelve overlooked poems. These include St. Elizabeth of Portugal (canonized by Urban VIII), St. Mary Magdalen, and the Polish Jesuit St. Stanisław Kostka, but the majority of these hagiographic verses are dedicated to the Blessed Virgin Mary — anathema for most Protestants. Six verses with a Jesuit theme are excluded, as is IV:17, a Catholic devotional verse with the Child Jesus as its subject. A full thirteen hortatory verses, in which Sarbievius appeals to the knights and nobles of Poland and Europe in general to renew their crusading zeal to win back the Holy Places of the Middle East, or the Christian

territories of Constantinople and Greece lost to the Islamic forces, are similarly suppressed.

To this number might be added others, such as IV:27, “Noë vaticinium”, possibly passed over as in it Noah prophesies religious strife and castigates Protestant iconoclasm; another such verse might be IV:9, “Ad Romam, eam bonarum artium nutricem esse”, perhaps too kindly disposed toward the eternal city of the Popes.

While some of the odes passed over by Hils have general, rather neutral subject matter, such as the series III:21-23⁷, which deal with moral platitudes found elsewhere among the translated verse, the fact that *no* Catholic verse written by Sarbiewski is included in Hils’ slim, if elegant, volume argues strongly for their exclusion having its basis in religious, ideological grounds⁸.

So much for what he left out — for the nonce. Turning to what he brought in, we find that, in most cases, the Latin original with which Hils faces his English translations agree in the main with their appearance in the Sarbievian canon. His punctuation may differ⁹, as may his spelling¹⁰, but these minor discrepancies, along with variations in capitalization and enjambment, and even typographical errors¹¹, are no great matter. Much more significant is Hils’ decision to wrench an original verse loose from its original meaning so as to make it more consonant with his own, the translator’s, culture and world-view. We find a blatant example of this strategy at the very beginning of Hils’ collection. His translation of Ode 1 of Book 1, celebrating the withdrawal of Turkish forces from east-central Europe, is entitled “When the hatefull forces of the Thracians departed out of Pannonia”. This is a very proper translation of that part of the original Latin title, given by Hils on the facing page: *Cum infestae Thracum copiae Pannonia excessissent*. The only problem is that this is only half of the title. Hils actually presents us with only the subtitle of the original poem, which reads in full: *Ad Urbanem VIII. Pontificem Maximum, cum infestae Thracum copiae Pannonia excessissent*.

⁷ *Ad principem quemdam ad thermas proficiscentem jucundam et honestam vitam fructuosae et anxiae esse praeponendam; Ad Caesarem Pausilipium Ne nimium adolescentiae fidet; Ad Iulium Arminum solis animi bonis nos belluis praestare.*

⁸ Hils does not completely eschew Sarbiewski’s specifically Christian odes. Those that he does choose for inclusion, however, are such as have a scriptural basis, and thus are descriptive of persons or events that a Protestant would have little problem in acknowledging. Such are, for example, Sarbiewski’s meditations on the Song of Songs (cf. II:19, 25) or II:24, “Dirae in Herodem”.

⁹ Such as in lines 2 and 5 of I:13, where question marks are replaced with colons.

¹⁰ He constantly lengthens the final syllable of accusative plurals into a diphthong. For example, in his edition of II:2, “Vitae humanae brevitatem benefactis extendam esse,” *valles* in line 1 is lengthened to *valleis*, and *montes* in line 2 to *monteis*. Yet such variations play no significant role in the construction of meaning, and are to be found in other editions of Sarbiewski’s works as well — to mention just the Dijon edition of 1647.

¹¹ Such as *Balthiri* for *Balthici* in line 30 of IV: 32.

This willful suppression of the identity of the addressee of the poem — Urban VIII, Pontifex Maximus — raises questions much more serious than the redactional choices we mention above. It is one thing to choose not to bring into one's collection verses which one finds, for some reason or other, distasteful or objectionable. It is quite another, to present an original poem in a disfigured, mutilated form, as Hils does here. That is nothing less than intellectual dishonesty, the falsification of an historical document, in order to deceive the unwary reader into thinking that one's manner of presenting the poem in English is a mirroring of its form in the Latin. The translator is not merely engaging in dynamic transfer, here, which is his prerogative as a translator. Rather, he is disfiguring the original, making Sarbiewski say what he would have him say. He is, ironically, translating backwards, pulling the original in line with his translation, rather than the other, logical and expected, way round.

This suppression of the title seems to be unique to Hils¹². Other editions of the Latin original offer a different version of the title, but in those cases, the Papal significance is augmented, not diminished: *Describit bona, quae summum Urbani VIII. pontificatum universo orbi commendatura sunt*¹³. And such an augmentation is more than justified by Sarbiewski's address to the Pope in stanza ten of the ode, which reads:

Te Ceres flavis redimita culmis,
Magne pacati Moderator orbis,
Te suis Aestas opulenta circum-
fundit aristis.

(41-44)

¹² He does the same thing in at least two other places. The title of Epode III, in the original and accepted Latin editions, reads: *Laus otii religiosi. Palinodia ad Horatii Epod. II. "Beatus ille qui procul negotiis."* Cum amoenam collegii Societatis Jesu Vilnensis Nemecinae villam per Sextiles ferias inviseret. Hils' titles, in Latin and English, read: *Palinodia. Ad secundam libri Epodon Odam Qu. Horatii Flacci. Laus otii Religiosi. Ode 3. Lib. Epod.*; "A Palinode To the second Ode of the booke of Epodes of Q. H. Flaccus. The praise of a Religious Recreation. Ode 3. Lib. Epod." Hils inverts the title in both Latin and English, and omits, not surprisingly, the attribution in time and place to the Jesuit college and its academic calendar. Likewise, Ode 19 of Book IV reads in the original Latin *Ad Jesum Opt. Max. Ex sacro Salomonis Epithalamio. Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie. (Cant. I. 6).* Hils gives this correctly in his text, with the exception merely of a missing comma. Still, his English title reads: "Out of *Solomon's* sacred Mariage Song. Chap. 1.7. *Tell me (o thou whom my soule loveth)* where thou feedest, where thou makest thy flocks to rest at noone, etc." Why he should object to the ascription to Jesus Optimus Maxiumus is anyone's guess. Mine would be that it has too Catholic a ring to it.

¹³ See: "Loci variantes", Wall, p. 541.

“Great governor of the pacified world”, so Sarbiewski addresses Urban. In Hils’ edition of these lines, we read:

Ceres with yellow Chaplet, and
The Summer rich with eares doth stand,
Great Prince of our appeased Land,
Thee to encompass round.

Whether or not Urban deserved the title bestowed upon him by Sarbiewski, it is clear that the poet intended to laud him as something more than the prince of a narrow strip of the European continent between the Tatras and Balkans. “Great governor of the pacified world”, hyperbole or not, suits well the world-reaching, international sway, theoretical and real, of the Vicar of Christ. By rendering this “Prince of our appeased Land”, Hils is misdirecting the reader’s attention away from the Pope and insinuating, falsely, that Sarbiewski’s address is to a temporal prince, the ruler of a nation, to whom the poet himself is subject.

The very interesting thing about this sleight of hand is that, technically speaking, Hils is not mistranslating. The Latin original reads *Magne pacati Moderator orbis*. *Orbis*, the word in question, has a wide application. Its meanings stretch from anything round, like a circle or a dish, to the universe itself. Its use as “land” or “country”, Hils’ use, is found in classical authors like Cicero, Virgil and Livy. Still, the patriotic meaning of the term, so to speak, is secondary to its usual, grandiose usage. What is more, the Polish king — if the reader is able to get past the first Chinese box set out for him by Hils and correctly identify the poet’s homeland, which is not the Pannonia of the title, Zygmunt III — played no role in the historical event described in the poem. Sarbiewski is most likely referring to the stalemated Battle of Chocim, which took place in the early Autumn of 1621. There, Polish troops and their allies stopped the advance of Osman II, who had designs on invading the Polish-Lithuanian Commonwealth following his victory at Cecora in 1620; the peace imposed after Chocim was to last until 1633. The only possible “noble” name associated with this battle is that of hetman Jan Karol Chodkiewicz. This successful general, patron of the Jesuits in Lithuania and addressee of more than one panegyric from the pen of Sarbiewski, while certainly a hero, cannot be termed a prince, whether in the practical sense of the term as a viable pretender to the throne, or in its metaphoric sense in seventeenth-century English usage, in which “prince” often stands for “monarch”.

What is more, this slim possibility is cancelled out by the final stanzas of the ode, in which the poet locates his addressee firmly in Rome:

Quaeque formosus sedet inter ignes,
Sedulam pro Te miserata Romam
Virgo, quam circum glomerantur albis

Astra choreis,

Curet effusas Latii querelas :
Virginum castas juvenumque voces
Curet, et votis procerum reclinem ac
Commodet aurem.

(57-60)

Two things are to be noted in these Latin stanzas. First, now that peace has been secured in Pannonia, the poet expresses a pious wish that she who has cure over Rome might smooth over the troubles menacing, or already erupted, in that part of the world particularly associated with its addressee: Latium, i.e. Italy. Second, the prayer, which the poet earlier raised to God on high:

Siderum praeses, dominusque terrae
Lucida Romam speculatus arce,
Regna tranquillet, cupidoque Patrem
Te velit orbi.

(41-52),

is made through the intercession of a virgin mediatrix who can only be identified as the Virgin Mary. What was Hils to do here? What else but ignore the term *Virgo* completely, and replace those specific geographical terms with the misleading “our country”:

May shee amidst those glorious fires,
For thy sake, pitting our desires,
'Bout whom the beauteous stars in quires,
And flowing measures swim;

May shee, I say, our Country's grieffe
Cure, and the chaste complaints relieve
Of all our youth, and willing eares
Apply to th' praiers of all our Peeres.

Now, given the long-standing Christian tradition, which stretches from intimations in the Apocalypse through the concrete images in Dante's *Paradiso*, of picturing the Virgin Mary as a woman surrounded by choiring stars¹⁴, we might soft-pedal our criticism here and assume that the British reader of the time might well make the proper identification, even in Hils' work. There is no earlier referent to the pronoun she — unless we picture her as one of the Fates to whom the poet

¹⁴ See: Apocalypse 12:1; Dante's description of the Empyrean, where the Virgin Mary is seated in the midst of the celestial Rose and choirs of angels and saints surround her, flashing like a hive of bees made of light, begins in Canto XXX of the *Paradiso*.

directs a wish several lines earlier¹⁵. But, try as we may to wriggle around the transformation of Latium to Poland or Pannonia, there is really no other way of speaking of Hils' choice here, save conscious, confessional-based falsification of the original image. This is clearly seen, too, in his re-working of lines 49-52 quoted above. Where Sarbiewski has God gazing down from His tower upon Rome, this all-too-blatant sign of divine concern for what many in England considered Babylon, entices the translator to misguide his readers with:

Hee that o're Starrs and earth hath powre,
Beholding us, from his bright Towre,
Calms all, and sets thee father o're
The covetous world below.

As can be seen, Hils can't quite overcome clumsiness in his misdirection. In the last line of this stanza, he slips into an attribution of far more than a single land to the governance of whomever he is addressing. Still, for him the general term "world", which is bland enough to admit of as many meanings as *orbis*, like the nebulous first person plural in line 50, is a world of comfort better than the particular effluence of divine Grace upon the Papal city, so clearly marked in the original, "unacceptable" Latin¹⁶.

Nothing, however, tops the transformation that occurs in Hils' translation of Epigram XLVIII. This one of twenty-four short poetic meditations on the life of St. Aloysius Gonzaga, the relatively contemporary Jesuit saint¹⁷, reads thus in the accepted Latin original version:

Lilia manu praeferat Aloysius

Haec, quae virgineis nituntur lilia culmis,
Unde verecundas explicuere comas?
Non generant similes Paestana rosaria flores,
Nec simile Pharius messe superbit ager :
Non haec purpureis mater Corcyra viretis,

¹⁵ Cf. 53-56: *Laurus annosum Tibi signet aevum: / Fata Te norint, properentque Parcae / Nescium carpi Tibi destinatos / Stamen in annos.*

¹⁶ Again, this is a tendency, rather than an exceptional slip. Hils' panicky fear of the word "Rome" seems to have been so great, that he excises it from his translation of the title of Epode II, where it is used merely as a geographical marker. The Latin title reads: *Ode II. Ad fontem Sonam. In patrio fundo, dum Roma rediisset.* Hils gives the Latin correctly, in this instance, but unwilling to corrupt the eyes of those dependent on his English version, he records the title there as "To the Fountaine Sona, *When hee returned,*" leaving it up to our imagination, where he was returning from.

¹⁷ Student of St. Robert Bellarmine, St. Aloysius was born in 1568 and died in 1591, aged 23. He was beatified by Urban VIII's predecessor Gregory XV in 1621 and canonized a saint by Benedict XIII in 1726.

Nec parit aequoreis pulsa Carystos aquis.
Cum nullas habeant natales lilia terras,
Quis neget, e casta lilia nata manu?

There was only one way for Hils to get around the taboo subject of a Catholic saint, and a Jesuit to boot, once he had, for whatever obscure reason, chosen to translate this poem out of the two hundred forty-five he could have selected: by ignoring the poet's original intent completely. His version is entitled: *To — bearing Lillyes in her hand*, and it reads:

These Lillyes which on virgin stalks doe bend,
From whence do they their chaster leaves extend?
The *Paestan* beds such flowres did ne're bring forth,
Nor *Pharian* fields e're gloried in such worth:
Alcinous purple banks, ne're teem'd with these,
Nor rich *Carystos* watered by the Seas.
Since then these flow'res no native place do know,
Who can deny from her chaste hand they grow.

(*To — bearing Lillyes in her hand*)

And thus, from a spiritual meditation on the heroic virtue of a male consecrated life, imitating in visible attribute St. Joseph, we have something approaching a sonnet of courtesy. Hils' version may be read equally well as a lover's paean to the purity of his beloved as an encomium to female consecrated chastity — though with the Protestant aversion to the cloistering of women, this would itself seem odd — but there is no mistaking the fact that the unhinging of the original meaning was undertaken to mask the Catholic, hagiographical envoi — the only possible meaning of the original as the male poet sings the praises of another male.

In order to carry out his strategy of misdirection, Hils had to contaminate the English translation with a gender marker. In line eight, he misidentifies the subject of his poem as a woman by declaring that the lilies grow from "her" chaste hand; whereas due to the manner in which the Latin poem is written there are no gender-marking pronouns descriptive of the person praised, whether masculine or feminine. One might say, as Luther defended his insertion of *allein* into the text of Romans 3:28, that the grammar of the receptor language demands a gender marker here. If this is true, then, in accord with the commonly accepted translatorial imperative of faithfulness to the original, Hils could only have chosen the masculine marker — *his* chaste hand. His conscious decision to introduce the feminine here is a dishonest misleading of the reader.

It gets worse.

Whereas in the above-cited translation of Ode I:1 Hils suppressed the Papal identity of the dedicatee by excising that portion of the title identifying Urban VIII, here he goes further: he boldly mutilates the title, changing it from *Lilia manu praefert Aloysius* to “—— *Lilia manu praeferent*”. This is a slick Latin handsaw, taking advantage of the dative singular of the present active participle, the form of which is identical for masculine and feminine subjects. Nonetheless, it is an inexcusable and unwarranted invasion of another person’s copyright, and a violent abuse of the reader’s trust. As a final insult, by transforming the neutral, simply descriptive original Latin title of Sarbiewius’ verse into a dative construction, Hils makes of Sarbiewski’s poem a love-letter of sorts to a female addressee, who never, as we have seen, even existed. We wonder if the shade of the Jesuit priest had a sense of humor and chuckled at his phantom betrothal at the hands of his sly literary matchmaker!

We have admittedly been pretty hard on George Hils in our assessment of his translations of Sarbiewski. Coming to the end of our discussion, it might be wise to step back from the product of his pen, and consider what it was that induced him to his drastic suppression of the Catholic elements of the Jesuit poet’s odes and epigrams, elements so central to the identity of the Latin poet he cared about enough to imitate¹⁸.

First of all, we must remember that Hils was working within the constraints of a governmental system, and an established church, neither of which were particularly concerned with the free-speech rights of dissidents. At the very end of his book, we see that the *imprimatur* was received on February 10, 1645, from a certain “Na. Brent”. Although we are still nominally in the reign of Charles I, and Archbishop Laud’s protégé, William Juxon, was still to head the Diocese of London for four more years, the licenser in question, Nathaniel Brent, was no sympathizer of Catholicism or the Catholicizing tendencies of the latter Stuarts and Laud. As a matter of fact, Brent, as former warden of Merton College, was to testify against Laud at the latter’s trial, swearing to the Archbishop’s nefarious meetings with Catholics¹⁹. Is it possible that such a man would have passed a translation with

¹⁸ Not all of Sarbiewski’s seventeenth-century English translators were so fastidious about his Catholic content. The most unabashedly honest versions of his Catholic-themed odes is to be found in the *Miscellany Poems and Translations by Oxford Hands* brought out in the university city by Anthony Stephens in 1685. For more information on this, and other seventeenth-eighteenth century English translations of Sarbiewski, see: Kraszewski Charles, *Maciej Kazimierz Sarbiewski — the Christian Horace in England*, “The Polish Review”, LI: 2006, vol. 1, p. 15-40.

¹⁹ With the Printing Ordinance of June, 1643, Parliament took dynamic control of the press and publishing community in London in a manner that, Michael Mendle suggests, dwarfed even Laud’s attempts at controlling the printed word. Brent was one of the more famous and active “licensors” of the time, having lived in London from 1642 after abandoning Oxford, notorious at the time for its royalist sympathies. Before going over to the Parliamentary side, Brent (1573-1652) had been commissary of the diocese of Canterbury and vicar-general to Archbishop Laud. He was deposed from his position at

strong Catholic overtones, of originals written by a Jesuit priest no less, from the shop of the royalist sympathizer Humphrey Moseley, no friend of the Puritans himself due to his association with the theater? It seems hardly likely. We therefore stand before the following question: Granted, G Hils' *Odes of Casimire* constitutes an indisputably diluted English presentation of the original Latin works. By a careful selection of only innocuous verses for translation, the intentional mistranslation of Catholic terms and references, and finally the mutilation of the original Latin texts printed alongside his works, Hils transforms the character of the Jesuit poet beyond recognition. Did he do this on his own, because of his own religious sympathies? Was he perhaps pressured into doing so, by Brent, Moseley, or others unknown, who convinced him that only in such a bowdlerized version could Sarbiewski appear on the streets of parliamentary London? If the latter is the case, perhaps we should not cry down Hils as a villain, but consider his *Odes*, rather, as an act of heroism, which salvaged for the British reader as much of the Christian Horace as was at the time possible²⁰?

Questions like this touch upon sensitive issues such as the rights of free speech vs. the oversight and suppression of texts deemed dangerous to the public order, translatorial ethics, and the compromising of the same for the sake of appearing in print. These questions were easier to answer — if not satisfactorily, according to our lights — in seventeenth century Britain, than they are today. One might even suggest that, back then, they didn't exist. However, Hils' misleading translations of Maciej Kazimierz Sarbiewski are still relevant in our own academic context. They exemplify perfectly the danger well known to comparatists, presented to researchers working with foreign authors whom they are unable to read in the original; they call into question the advisability and efficacy of using translations in the classroom without an adequate exegetical ability on the part of the instructor, familiar with the works in the original and able to clarify obscure and even misleading passages introduced by the translations. While it goes without saying that translations are indispensable in our classrooms, and in our societies in general,

Merton in January of 1645 — the same month of Laud's judicial murder at the hands of Parliament — for having abandoned his Oxford post for three years running. For more information on licensers and the regulation of the press during Brent's lifetime. see: Mendle M., *Grub Street and Parliament at the Beginning of the English Revolution* [in:] *Media and Revolution*, ed. by Jeremy D. Popkin, University Press of Kentucky, Lexington 1995, pp. 31-47.

²⁰ Thanks to the patient research of Fordoński and Urbański, who have unearthed so much English Sarbieviana in print and manuscript, it seems that only the print versions of the *Odes of Casimire* have survived to our day. Without access to Hils' working drafts, we have no way of knowing what his original approach to the poems was — Did he prepare translations of other poems not included in the work? Did he first translate the works "honestly", only to introduce the confessional variations later, under the pressure of a third party? If so, when did he knuckle under to the demands of censorship? Without such manuscripts, we are forced to focus on the final print version of the *Odes*, and Hils' own "imprimatur" expressing his approval of the final, bowdlerized, version of his work.

Hils' translations clearly demonstrate just how dependent we are on the translator's work, and how grave a responsibility the translator takes upon himself when he takes pen in hand. Each time we read a translation, we express the same implicit faith in another's honesty and ability as we do when we board an airplane. In both cases, not only do we trust in the pilot's ability to successfully handle the machinery at his fingertips, but we have faith in his ability to safely and honestly deliver us to our desired destination. And in both cases, we are equally, helplessly, completely, at his mercy.

Summary / Abstract

Comparative / explicative analysis of G. Hil's English translations of the Latin poems of Maciej Kazimierz Sarbiewski (Sarbievius). The thesis of the article is as follows: Sarbiewski (Sarbievius), a Jesuit priest and neo-Latin poet, was arguably the most visible and influential neo-Latin poet of Baroque Europe. Widely published throughout Europe, he was also translated into many vulgar tongues, including English. The one published translation into English which takes most account of the widest range of Sarbiewski's work is *Odes of Casimir* by G. Hils. Given the anti-Catholic animus obtaining in England at the time, it is striking that the works of a Jesuit priest could pass the government imprimatur. The article proves that, in order to do this, Hils resorted not only to completely masking the Catholic, not to say Jesuit, character of the author (palpable in the poems themselves), but also masking his traces by, in some instances, revising the Latin originals printed side by side with the translations. In so doing, Hils not only shows himself to be a cavalier translator, he shows himself to be a dishonest editor who does violence to another author's intellectual property. The author of the article used a comparative method (comparing the translations to the originals) as well as *explications de texte* (close readings) of both the original Latin, and translated English, poems. Main results: A cogent comparison of translations based on concrete examples, which also has ramifications for the ethics of translation in general. The results are limited to one translator. It would be interesting to see if such "masking" of the author was carried out on a wider scale in Baroque Britain. Practical implications of the article. The results of the analysis can be applied to practical didactics: i.e. the teaching of British literature, Polish literature, neo-Latin literature or literature in general; they also might lie in the area of translation theory, cultural transfer, and the ethics of translation/interpretation. Social implications of the article: The rights (or lack thereof) of translators to heavily skew the texts they are interested in, so as to make their work more acceptable to the powers that be, or more reflective of their own concerns and beliefs. The novelty of the article resides in the fact that until now no one has conducted a thorough evaluation of Hils' work.

Up until now, their “quality” has been unquestioned; this article proves just how faulty they are.

Key words

Maciej Kazimierz Sarbiewski (1595-1640), Matthias Casimirus Sarbievius (1595-1640), Motiejus Kazimieras Sarbievijus (1595-1640), Casimir Britannicus (1595-1640), Mathias Casimirus Sarbiewski (1595-1640), Sarbievius (1595-1640), Casimir (1595-1640), Baroque poetry, Catholic poetry, Jesuit poetry, Hils George (17th century), Translation Theory, Baroque, Poland, Baroque England

Bibliography

Primary Bibliographical Sources:

SARBIIEWSKI Mathias Casimirus, *Poemata omnia*, ed. T. Walls, SJ, Collegium S.J., Staraviesiae 1892.

Scondary Bibliographical Sources:

FORDOŃSKI Krzysztof and **URBAŃSKI** Piotr, *Casimir Britannicus: English Translations, Paraphrases, and Emulations of the Poetry of Maciej Kazimierz Sarbiewski*, Modern Humanities Research Association, London 2008.

HILS George, *The Odes of Casimire*, ed. Maren-Sofie Roestvig (1646), University of California/The Augustan Reprint Society, Los Angeles 1953 [Reprint].

KRASZEWSKI Charles S., *Maciej Kazimierz Sarbiewski — the Christian Horace in England*, “The Polish Review”, LI: 2006, vol. 1, p. 15-40.

MENDLE Michael, “*Grub Street and Parliament at the Beginning of the English Revolution*” [in:] *Media and Revolution*, ed. by Jeremy D. Popkin, University Press of Kentucky, Lexington 1995, pp. 31-47.

Miscellany *Poems and Translations by Oxford Hands*, ed. by Anthony Stephens, Oxford 1685.

POUND Ezra, *ABC of Reading*, New Directions, New York 1960 [1934].

Information about the Author in English:

Charles Stephen Kraszewski PhD, is a poet, translator and professor of Comparative Literature at King’s College (USA). He received his MA (1988) and PhD (1990) in Comparative Literature from Penn State (Penn State University [State College, Pa., Centre County]). He also studied at Jagiellonian University in Kraków from 1984 to 1986. He is the author of three volumes of original verse: *Beast* (Alexandria, VA: Plan B Press, 2013), *Diet of Nails* (Boston: Červená Barva Press,

2014), and *Chanameed* (Atlanta: Anaphora Literary Press, 2014). In 2013, a collection of his verse translations entitled *Rossetti's Armadillo* was published by Cambridge Scholars Press in Newcastle on Tyne, UK. He is the author of a number of books in the field of literary criticism, such as *Irresolute Heresiarch: Catholicism, Paganism and Gnosticism in the Poetry of Czesław Miłosz* (Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). From 2007 until 2011 he was editor in chief of the scholarly quarterly *The Polish Review* (New York). He is a contributor to the Polish monthly *Odra*. He is a member of the Union of Polish Writers Abroad (ZPPnO, London), and was presented with their Award for the Propagation of Polish Culture. E-mail: cskrasze[at]kings.edu

Informacja o autorze po polsku / Information about the Author in Polish:

Charles Stephen Kraszewski, PhD, jest poetą, tłumaczem i profesorem literatury porównawczej na uczelni King's College (w USA). Otrzymał stopień magisterski (1988) i doktorat (1990) ze Stanowego Uniwersytetu Pensylwanii (Penn State University [State College, Pa., Centre County]). Studiował także na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1984-1986. Jest autorem trzech tomików poezji: *Beast* (Zwierz, Alexandria, VA: Plan B Press, 2013), *Diet of Nails* (Gwoździ pokarm, Boston: Červená Barva Press, 2014), i *Chanameed* (Atlanta: Anaphora Literary Press, 2014). W 2013 r. wyszła antologia jego przekładów wierszem pt. *Rossetti's Armadillo* (*Armadył Rossettego*, Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Napisał szereg prac z zakresu krytyki literackiej, m.in. *Irresolute Heresiarch: Catholicism, Paganism and Gnosticism in the Poetry of Czesław Miłosz* (*Niezdecydowany herezjarcha: katolicyzm, pogaństwo i gnostycyzm w poezji Czesława Miłosza*) (Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Od 2007 do 2011 r. był redaktorem naczelnym nowojorskiego kwartalnika naukowego *The Polish Review*. Współpracuje z miesięcznikiem *Odra*. Jest członkiem Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie (w Londynie) i laureatem Nagrody za propagowanie kultury polskiej. E-mail: cskrasze[at]kings.edu

Informace o autorovi v češtině / Information about the Author in Czech:

Charles Stephen Kraszewski, PhD, je básník, překladatel a profesor srovnávací literatury na univerzitě King's College (ve Spojených státech amerických). Získal magisterský titul (1988) a doktorskou hodnost (1990) na Státní pensylvánské univerzitě (Penn State University [State College, Pa., Centre County]). Studoval také na Jagellonské univerzitě v Krakově (1984–1986). Vydal tři sbírky básní: *Beast* (*Zvíře*, Alexandria, VA: Plan B Press, 2013), *Diet of Nails* (*Hřebíčková dieta*, Boston: Red Colour Press, 2014) a *Chanameed* (Atlanta: Anaphora Literary Press, 2014). V roce 2013 vyšel soubor jeho básnických překladů *Rossetti's Armadillo*

(*Rossettiho pásovec*, Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Je autorem rozmanitých literárněkritických knih, mj. *Irresolute Heresiarch: Catholicism, Paganism and Gnosticism in the Poetry of Czesław Miłosz* (*Nerozhodný arcikacíř: katolicismus, pohanství a gnosticismus v poezii Czesława Miłosze*, Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). V letech 2007–2011 byl redaktorem newyorského odborného čtvrtletníku *The Polish Review*. Spolupracuje s polským měsíčníkem *Odra*. Je členem Svazu polských spisovatelů v zahraničí (Londýn) a laureátem Ceny za propagaci polské kultury.
E-mail: cskrasze[at]kings.edu

Informácie o autorovi v slovenčine / Information about the Author in Slovak:

Charles Stephen Kraszewski, PhD, je básnik, prekladateľ a profesor porovnávacej literatúry na univerzite King's College (v Spojených štátoch amerických). Získal magisterský titul (1988) a doktorskú hodnosť (1990) na Štátnej pensylvánskej univerzite (Penn State University [State College, Pa., Centre County]). Študoval tiež na Jagellonskej univerzite v Krakove (1984–1986). Vydal tri zbierky básní: *Beast* (*Zviera*, Alexandria, VA: Plan B Press, 2013), *Diet of Nails* (*Klinčeková diéta*, Boston: Red Colour Press, 2014) a *Chanameed* (Atlanta: Anaphora Literary Press, 2014). V roku 2013 vyšiel súbor jeho básnických prekladov *Rossetti's Armadillo* (*Rossettiho pásovec*, Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Je autorom rozmanitých literárnokritických kníh, napr. *Irresolute Heresiarch: Catholicism, Paganism and Gnosticism in the Poetry of Czesław Miłosz* (*Nerozhodný arcikacíř: katolicizmus, pohanstvo a gnosticizmus v poézii Czesława Miłosze*, Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). V rokoch 2007–2011 bol redaktorom newyorského odborného štvrťročníka *The Polish Review*. Spolupracuje s poľským mesačníkom *Odra*. Je členom Zväzu poľských spisovateľov v zahraničí (Londýn) a laureátom Ceny za propagáciu poľskej kultúry.
E-mail: cskrasze[at]kings.edu

[Slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе по-русски / Information about the Author in Russian:

Чарльз Стефан Крашевски, PhD — поэт, переводчик, преподаватель сравнительного литературоведения в школе *King's College* (США). Получил магистерскую степень (1988) и докторат (1990) в Государственном университете штата Пенсильвания (Penn State University [State College, Pa., Centre County]). Учился также в Ягеллонском университете (1984–1986). Автор трёх книжек поэзии: *Beast* («Зверь», Alexandria, VA: Plan B Press, 2013), *Diet of*

Nails («Пища из гвоздей», Boston: Červená Barva Press, 2014), *Chanameed* (Atlanta: Anaphora Literary Press, 2014). В 2013 г. появилась антология его поэтических переводов под названием *Rossetti's Armadillo* («Armadillo Россетти», Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Автор ряда литературно-критических работ, в частности: *Irresolute Heresiarch: Catholicism, Paganism and Gnosticism in the Poetry of Czesław Miłosz* («Нерешительный ересиарх: католицизм, язычество и гностицизм в поэзии Чеслава Милоша» (Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). С 2007 до 2011 года был главным редактором нью-йоркского научного ежеквартальника *Odra*. Член Союза Польских Писателей на Чужбине (в Лондоне) и лауреат Награды за популяризацию польской культуры. E-mail: cskrasze[at]kings.edu

[Русский перевод: Надежда Георгиевна Колошук]

**Інформація про автора /
Довідка про автора українською мовою /
Information about the Author in Ukrainian:**

Чарльз Стефан Крашевські, PhD – поет, перекладач, викладач порівняльного літературознавства у *King's College School* (Кінгс Колледж Скул, США). Отримав магістерський ступінь (1988) і докторат (1990) з порівняльного літературознавства у Державному університеті штату Пенсильванія (Penn State University [State College, Pa., Centre County]). Навчався також у Ягеллонському університеті (1984-1986). Автор трьох книжок поезії: *Beast* («Звір», Alexandria, VA: Plan B Press, 2013), *Diet of Nails* («Їжа зі цвяхів», Boston: Červená Barva Press, 2014), *Chanameed* (Atlanta: Anaphora Literary Press, 2014). У 2013 році опублікована антологія його поетичних перекладів під назвою *Rossetti's Armadillo* [«Armadillo Россетти»] (Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Автор низки літературно-критичних праць, зокрема: *Irresolute Heresiarch: Catholicism, Paganism and Gnosticism in the Poetry of Czesław Miłosz* [«Нерішучий ересиарх: католицизм, поганство і гностицизм у поезії Чеслава Мілоша»] (Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Із 2007 до 2011 року був головним редактором нью-йоркського наукового щоквартальника *Odra*. Член Спільки Польських Письменників на Чужині (у Лондоні), лауреат Нагороди за пропагування польської культури. E-mail: cskrasze[at]kings.edu

[Український переклад Надія Георгіївна Колошук]

Звесткі пра аўтараў па-беларуску / Information about the Author in Belarusian:

Чарльз Стэфан Крашэўскі, PhD – паэт, перакладчык і прафесар кампаратывістычнай літаратуры ў King's College (ЗША). Атрымаў ступень магістра (1988) і кандыдата навук (1990) ва Універсітэце штата Пенсільванія (Penn State University [State Collage, Pa., Centre Country]). Таксама навучаўся ў Ягелонскім універсітэце ў Кракаве ў 1984 — 1986. З'яўляецца аўтарам трох зборнікаў вершаў: *Beast* [«Звер»] (Alexandria, VA: Plan B Press, 2013), *Diet of Nails* [«Ежа з цвікоў»] (Boston: Červená Barva Press, 2014), «*Chanameed*» (Atlanta: Anaphora Literary Press, 2014). У 2013 годзе была выдадзена анталогія яго вершаваных перакладаў *Rossetti's Armadillo* (Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Аўтар шэрагу прац у галіне літаратурнай крытыкі, напрыклад: *Irresolute Heresiarch: Catholicism, Paganism and Gnosticism in the Poetry of Czesław Miłosz* [«Нерашучы ерасіярх: каталіцызм, паганства і гнастыцызм ў паэзіі Чэслава Мілаша»] (Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). З 2007 па 2011 г. быў галоўным рэдактарам нью-ёркскага навуковага кварталніка *The Polish Review*. Супрацоўнічае з штотомесячнікам *Одра*. Член Саюза польскіх пісьменнікаў на чужыне (у Лондане) і лаўрэат узнагароды за папулярызацыю польскай культуры. E-mail: cskrasze[at]kings.edu

[Тлумачэнне на беларускую мову: Eugeniusz Pańkow, Krystyna Zinowienko]

OLEKSANDR GRIGOROVICH ASTAF'EV
[ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ АСТАФ'ЄВ
(ALEKSANDR GRIGOROVICH ASTAF'EV),
АЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ АСТАФЬЕВ
(OLEKSANDR GRIGOROVICH ASTAF'EV)
ALEKSANDR GRIGOROVICH ASTAF'EV] (Kiev, Ukraine)
E-mail: as_taf[at]ukr.net

Twórczość Macieja Kazimierza Sarbiewskiego i jej recepcja w dawnych ukraińskich poetykach XVII-XVIII w.

Celem niniejszego artykułu przeglądowego było przypomnienie utworów M.K.Sarbiewskiego i zarys jego recepcji jako ogniwa w rozwoju estetyczno-artystycznej myśli oraz kultury w XVII w. i na początku XVIII w. na ówczesnych wschodnich terenach Rzeczypospolitej Obojga Narodów, tj. na zwłaszcza obszarze obecnej Ukrainy i Litwy, z uwzględnieniem recepcji baroku jako stylu w sztuce i recepcji w poetyce epoki klasycystycznej. Metodologia badawcza, jaką wykorzystano w niniejszym artykule monograficznym, to przede wszystkim elementy analizy biograficznej (z wykorzystaniem elementów metody genetycznej w interpretacji tekstu, wskazywanie na genezę literatury w faktografii, biografii twórcy) oraz elementy analizy kontekstu historycznoliterackiego (kontekst historyczny w interpretacji tekstu literackiego), analiza dokumentu historycznego (historiograficzna metoda analizy dokumentu), które sprzyjają rekonstrukcji twórczej drogi Sarbiewskiego w epoce baroku i późniejszej recepcji jego koncepcji. W szczególności metodologiczną podstawę badania stanowiły elementy analizy porównawczej (metoda opisana w pracy Dmytro Nalywajko)¹, co przydatne jest przy badaniu recepcji twórczości. Inspirowno się także pomysłami Paula de Mana o retorycznej organizacji tekstu literackiego, który pozostaje w formie alegorii i wyraża się przez „obrazowość” metaforyczności². Prócz elementów metody

¹ *Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія*, загальна редакція Дмитра Наливайка, Київ 2009 [*Sučasna literaturna komparativistika: strategii i metodi. Antologija*, zagal'na redakcia Dmitra Nalivajka, Kiiv 2009].

² De Man Paul, *Allegories of Reading. Figural Language in Rousseau, Nietzsche, Rilke, and Proust*, Yale University Press, New Haven 1979. Książka także w tłumaczeniu na język rosyjski: Де Ман Поль, *Аллегории чтения. Фигуральный язык Руссо, Ницше, Рильке и Пруста*, Перевод с англ. Сергея Никитина, Екатеринбург 1999. W rozdziale pt. *Риторика* (Retoryka, s. 9-30). Paul de Man

porównawczej analizy autor niniejszego artykułu wykorzystał pewne inspiracje metody kontekstualnej (opisanej w pracy Danuty Ulickiej)³.

Proponowana praca jest rodzajem wstępnego, przeglądowego zarysu porównawczej analizy poetyckich i teoretycznych utworów M.K.Sarbiewskiego w kontekście retorycznej tradycji staroruskich (staroukraińskich) poetyk XVII-XVIII w. Należy zaznaczyć na wstępie, że w odniesieniu do okresu nowożytnego obecnie badacze ukraińscy piszą o Ukrainie i literaturze staroukraińskiej (poetykach staroukraińskich)⁴ w XVII-XVIII w., choć z racji ahistoryzmu to jest kwestiono-

podkreśla, że tekst przedstawia swoją „retoryczną” właściwość i każdą historię wyraża jako fikcję (zmyślenie), którą czytelnik przyjmuje za fakt.

³ *Літературна. Теорія. Методологія*, упор. Данута Уліцька, пер. з польської Сергія Яковенка, Київ 2006 [*Literatura. Teoriâ. Metodologiâ*, upor. Danuta Ulic'ka, per. z pols'koï Sergiâ Âkovenka, Kiïv 2006]. Książka w języku polskim vide: *Literatura, teoria, metodologia*, pod red. nauk. Danuty Ulickiej, wyd. 2. rozszerz., [Uniwersytet Warszawski. WP], Warszawa 2001.

⁴ Termin „Ukraina” pojawia się w 1187 r. w *Latopisie Kijowskim* (*Літопис Руський*, za Іпатським списком переклав Леонід Махновець, Дніпро, Київ 1989 [*Litopis Rus'kij*, za Іпатським списком переклав Leonid Mahnovec', Dnipro, Kiïv 1989]). W 1189 r. książę Rościsław przyjechał „ko Ukraini Galičkoj” («ко України Галицької»). W opisie tego wydarzenia terminem ‘Ukraina’ nazywano ziemie pograniczne, w przeciwieństwie do centrum Rusi z Kijowem czy Haliczem, to była ruska [ang. Ruthenian] przestrzeń kulturowa. W XVI w. terminem ‘Ukraina’ nazywano ziemie nad Dnieprem, tj. ziemie prawobrzeżne i lewobrzeżne Naddnieprza. W tym znaczeniu terminu ‘Ukraina’ używali: Wereszczyński, Bielski, Okulski oraz inni, a Petro Kononovič Sahajdačny (Петро Кононович Конашевич-Сарайдачний [Сарайдачый], 1582-1622) w liście do króla polskiego pisał o «Ukrainie, ojczyźnie naszej», «ludzie ukraińskim»: «У тім же поході розболівся Володимир Глібович недугото тяжкою, од якої скончався... За ним же Україна багато тужила» (*Літопис Руський*, за Іпатським списком переклав Леонід Махновець, Дніпро, Київ 1989, s. 343. «Данило тоді вернувся додому, і поїхав з братом (Васильком), і забрав Берестій, і Угровськ, і Верещин, і Столп'є, і Комов, і всю Україну» (*Літопис Руський*, за Іпатським списком переклав Леонід Махновець, Дніпро, Київ 1989, s.375. «Після цього ж Лев захотів частини в землі Лядській – города на Вкраїні» (*Літопис Руський*, за Іпатським списком переклав Леонід Махновець, Дніпро, Київ 1989, s.432. W utworze pt. *Lament Kniazia Vissniewieckiego*, wpisanym do albumu Macieja Piątka pomiędzy 1562-1564 r. czytamy: „Тымже kształtem да Pan Bóg i to książę młode / Będzie też zastępować, Ukraina trwoгę // Nie pomyślaj drapieżny, nigdy Tatarzynie, / Izbyś szkody czynić miał, jakie Ukrainie. / Mamy jeszcze Witulty, mamy Konstantyny, / Co mężnie bronić będą, szablą Ukrainy” (Radyszewskij Rostysław [Radiševs'kij Rostislav], *Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII wieku, Część I, Monografia*, Wydawnictwo Oddziału PAN, Kraków 1996, s. 62). Treny w zbiorze Czartoryskich: „Nieszczęsna Ukraino, dzisiaj spustoszona, / Dopieroś dziś niestetyż, w niwecz obroćona” (Rostysław [Radiševs'kij Rostislav], *Polskojęzyczna...*, op. cit., s. 68). Józef Wereszczyński w traktacie pt. *Droga pewna do prędszego i snadniejszego osadzenia w Ruskich krajach pustyń Królestwa polskiego, jako też względem drożniejszej obrony wszystkiego ukraińskiego położenia od nieprzyjaciół Krzyża świętego*, Kraków 1590, napisał: „Ruska Ukraina była zawždy warta swej obrony” (Rostysław [Radiševs'kij Rostislav], *Polskojęzyczna...*, op. cit., s. 72). ‘Ukraina’ od końca XV do początku XVI wieku oznaczała ukraińsko-polskie pogranicze, gdzie żyli Ukraińcy, vide: A.Brückner, *Wpływy polskie na Litwie i Słowiańszczyźnie Wschodniej. Promieniowanie kultury polskiej na kraje sąsiednie* [w:] A.Brückner, *Kultura, piśmiennictwo, folklor. Wybór prac*, pod red. W.Berbelickiego i T.Ulewicza, Warszawa 1974; Михайлю Грушевський, *Історія України*

wane przez badaczy polskich, którzy z racji historycznych włączają owe poetyki do dziejów literatury Rzeczypospolitej Obojga Narodów; mówi się też o Rusi i literaturze ruskiej (staroruskiej).

Jak wiadomo, największy wkład w badanie spuścizny artystycznej i naukowej M.K.Sarbiewskiego wnieśli naukowcy polscy. Po pierwsze, opublikowano oryginalne (pisane po łacinie) utwory poety i uczonego oraz wydano ich tłumaczenia na język polski⁵. Po drugie, istnieją tłumaczenia twórczości Sarbiewskiego na inne języki, niż polski, tj. np. na niemiecki, litewski, angielski, włoski⁶. Po trzecie, światło dzienne ujrzały już opracowania twórczości M.K.Sarbiewskiego, autorstwa licznych naukowców polskich.

W ramach przeglądu stanu badań można m.in. wymienić takich uczonych z Polski, jak np. W.Tatarkiewicz⁷, R.Łużny⁸, J.Warszawski⁹, A.W.Mikołajczak¹⁰,

Руси: В одинадцяти томах, дванадцяти книгах, Київ, 1991, т.1, с.1-20; *Назва «Україна»* [w:] *Енциклопедія українознавства, загальна частина*, Київ 1994, с.14-16; Наливайко Д., *Очіма Заходу : Реценція України в Західній Європі XI-XVIII ст.*, Київ, 1998, Станіслав Ульшич, *Література пограниччя – пограниччя літератури*, Київ 2011. Inne prace dawniejsze na ten temat: Dorosenko D., *Die Namen «Rus» und «Ukraine» in ihrer historischen und gegenwärtigen Bedeutung*, Abhandlungen d.Ukr. Wiss. Institut in Berlin, III 1939; Січинський В., *Назва України. Територія України*, Прага, 1944; Borschak E., *Rus, Mala Rossia, Ukraina*, "Revue des Études Slaves", vol. XXIV, Paris 1948; Андрусак М., *Назва України*, Чикаго [Chicago] 1951. W *Pieśni o Nibelungach* użyto pojęcia „Lantz Kiewen” (‘ziemia kijowska’). Konstanty Wapowski do Rusi włączył Ukrainę i Białoruś (vide: T. Ulewicz T., *Sarmacja*, Kraków 1958, s. 13). Guillaume Le Vasseur, sieur de Beauplan (1600-1675) zatytułował swoją pracę: *Description d'Ukraine* (1660). Te fakty ogólnie wyjaśniono w pracach: Наливайко Д., *Очіма Заходу: Реценція України в Західній Європі XI-XVIII ст.*, Київ 1998. W XVII-XVIII w., w okresie kozaczyzny, terminem ‘Ukraine’ nazywano ziemie kozackie. Stąd poetyki z okresu XVI-XVIII ww. pisane w ‘nucie ukraińskiej’ w historii literatury ukraińskiej nazywane są ‘dawne poetyki ukraińskie’.

⁵ M.K. Sarbiewski, *Liryki oraz Droga rzymska i fragment Lechiady*, tłum. T.Karyłowski, oprac. M. Korolko przy współudziale J. Okonia, Warszawa 1980; M.K. Sarbiewski, *O poezji doskonałej czyli Wergiliusz i Homer (De perfecta poesi sive Vergilius et Homerus)*, tłum. M. Plezia, oprac. S. Skimina, Wrocław 1954; M. K. Sarbiewski, *Wykłady poetyki (Praefecta poetica)*, tłum. i oprac. S. Skimina, Wrocław 1958.

⁶ [Sarbiewski] *Matthiae Casimiri Sarbievii auserlesene Oden des I. und II. Buches im Metro des Originals verdeutsch, und mit nöthigen Erläuterungen vers.* von Phil. Jacob Rechfeld, in Commission ben Damian und Sorge, Grätz 1831, S. 254, [4]. [Sarbiewski], Casimir Britannicus. *English translations, paraphrases, and emulations of the poetry of Maciej Kazimierz Sarbiewski*, edited by Krzysztof Fordoński, Piotr Urbański, Modern Humanities Research Association [London] 2008, pp. 288, [2]. [Sarbiewski], Casimir Britannicus. *English Translations, Paraphrases, and Emulations of the Poetry of Maciej Kazimierz Sarbiewski, Revised and Expanded Edition*, edited by Krzysztof Fordoński, Piotr Urbański, Modern Humanities Research Association [London] 2010, pp. 319, [3]. [Sarbiewski], Sarbievijus Motiejus Kazimieras, *Lenties žaidimai. Poezijos rinktinė*. Ludi Fortunae. *Lyrica selecta*, Baltos Lankos, Vilnius 1995, s. 691.

⁷ W. Tatarkiewicz, *Pierwszy Polak w dziejach estetyki*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, 1968, z. 12.

⁸ R. Łużny. *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków, 1966.

E.Samowska¹¹, J.Budzyński¹², A.Fulińska¹³; K.Stawecka¹⁴, J.Stamawski¹⁵ oraz innych¹⁶.

⁹ J.Warszawski SJ, *Mickiewicz uczniem Sarbiewskiego*, Rzym 1964; J.Warszawski SJ, *Il problema dei Silvulidia di M.K.Sarbiewski (Risposta a John Sparrow)*. Estratto da „Ricerche Slavistiche” n. X, Roma 1962, s. 22-74, w tym streszczenie polskie, s. 70-74.

¹⁰ A.W. Mikołajczak, *Antyk w poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1992; A.W. Mikołajczak, *Studia Sarbieviana*, Gniezno 1998.

¹¹ E. Samowska-Temeriusz, *Świat mitów i świat znaczeń. Maciej Kazimierz Sarbiewski i problemy wiedzy o starożytności*, Wrocław 1969; E. Samowska, *Teoria poezji M.K. Sarbiewskiego*, [w:] *Studia z teorii i historii poezji*, Wrocław 1967.

¹² J.Budzyński, *Horacjanizm w liryce polsko-lacińskiej renesansu i baroku*, Wrocław 1985.

¹³ A.Fulińska, *Naśladowanie i twórczość. Renesansowe teorie imitacji, emulacji i przekładu*, Wrocław 2000.

¹⁴ K.Stawecka, *Adresaci liryków Sarbiewskiego*, „Meander”, 30: 1975, z. 1; K. Stawecka, *Uwagi do tekstu „Dii gentium”. Traktat o mitologii antycznej*, „Roczniki Humanistyczne”, 19: 1971, z. 3; K. Stawecka, *Motyw Jasnej Góry w twórczości Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, „Studia Claromontana”, 6: 1985; K. Stawecka, *Instar dei poeta w teorii Sarbiewskiego*, „Roczniki Humanistyczne”, 32: 1984, z. 1, s. 147-162; K. Stawecka, *Maciej Kazimierz Sarbiewski – prozaik i poeta*, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1989.

¹⁵ J.Stamawski, *Problemata Sarbieviana selecta*, „Eos”, 75: 1987; J.Stamawski, *Z dziejów sławy Macieja Kazimierza Sarbiewskiego (XVII-XVIII w.)*, Katowice 1980. J.Stamawski, *W świecie barokowym*, Łódź 1992, s. 30-61 [o Sarbiewskim]. J. Stamawski, *O wergilianizmie Sarbiewskiego. Rekonesans*, „Miscellanea Łódzkie”, 1995, nr 1, s. 57-62. J.Stamawski, *Sarbiewski i jego belgijscy przyjaciele*, „Meander”, r.50: 1995, nr 1/2, s. 45-66. Jerzy Stamawski we współpracy z Krystyną Kujawińską-Courtney, *Anglo-Polonica*, The British Research and Studies Centre, Omega Praxis, Łódź 1997. W tejże książce szczególnie cykl pierwszy (część pierwsza) pt. *Ze studiów nad sławą Sarbiewskiego*, s. 7-58. W ramach tego cyklu (tej części) J.Stamawski napisał następujące rozdziały (‘punkty’): 1) *Casimir w poezji angielskiej XVII-XVIII wieku*, s. 7-8; 2) *Abraham Cowley (1618-1667)*, s. 8-9; 3) *John Denham (1615-1669)*, s.9-10; 4) *Henry Vaughan (1622-1695)*, s. 10-17; 5) *Sir Thomas Browne (1605-1682)*, s. 17-18; 6) *Sir Edward Sherburne (1618-1702)*, s. 18-20; 7) *Edward Benlowes (1603?-1676)*, s. 20-21; 8) *Andrew Marvell (1621-1678)*, s. 22-23; 9) *Henry More (1614-1687)*, s. 23; 10) *Thomas Yalden (ok.1670-1736)*, s. 24-25; 11) *John Norris (1657-1711)*, s.25; 12) *Lady Mary Chudleigh (1656-1710)*, s. 26; 13) *John Hughes (1677-1720)*, s. 26-27; 14) *Isaac Watts (1674-1748)*, s. 27-48; 2. *O Sarbiewskim na łamach „Classical Journal” (1814-1822)*, s. 48-52; 3) *Teksty Sarbiewskiego w antologiach poezji nowołacińskiej wydanych na Zachodzie w ostatnich dziesiętnościach lat*, s. 52-58. Ponadto: J.Stamawski, *Nad korespondencją Macieja Kazimierza Sarbiewskiego ze Stanisławem Łubieńskim*, [w:] *Korespondencja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego ze Stanisławem Łubieńskim*, przełożył i opracował Jerzy Stamawski, Instytut Wydawniczy PAX 1986, s.1-21;

¹⁶ Np. *Jesuitica. Kolokwium naukowe z okazji 400. rocznicy urodzin Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, pod redakcją Jana Malickiego przy współudziale Piotra Wilczka, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1997. To dzieło zbiorowe zawiera m.in następujące przyczynki do twórczości Sarbiewskiego: Antoni Czyż, *Instar Dei – Sarbiewski o człowieku tworzącym*, [w:] *Jesuitica...*, op. cit., s.9-18; Jan Malicki, *Alegorie. Glosa do architektoniki traktatu Macieja Kazimierza Sarbiewskiego „De perfecta poesi”* [w:] *Jesuitica...*, op. cit., s.19-33; Janusz K.Goliński, *Melancholia auctoris. O horacjanizmie Jakoba Baldego i Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, [w:] *Jesuitica...*, op. cit., s. 34-48; Teresa Banasiowa, *W kręgu tradycji Jakuba Pontanusa i Macieja K.Sarbiewskiego; autor „Poetyki praktycznej” (1648) o dramatica poesis. (Wybrane zagadnienia)*, [w:] *Jesuitica...*, op. cit., s. 49-60;

Katarzyna Rutyna, *Kaznodziejskie wystąpienia Macieja Kazimierza Sarbiewskiego w świetle zapisków Albrychta Stanisława Radziwiłła. (Głos w dyskusji)*, [w:] *Jesuitica...*, op. cit., s. 61-64; Anna Sitkova, *Spór o adresata w listach dedykacyjnych Piotra Skargi i Hieronima Moskorzowskiego*, [w:] *Jesuitica...*, op. cit., s. 65-74. *Pułtuskie Kolegium jezuickie. Ludzie i idee*, redakcja naukowa Jakub Z.Lichański, Wyższa Szkoła Humanistyczna w Pułtusk, Warszawa-Pułtusk [b.r.w., ca 1999]. To dzieło zbiorowe zawiera m.in. następujące przyczynki do twórczości M.K.Sarbiewskiego: Eugenija Ulćinate, *Między Pułtuskim a Wilnem: przedstawienie ziemskiej i niebieskiej ojczyzny w poezji Sarbiewskiego*, [w:] *Pułtuskie Kolegium...*, op. cit., s. 101-111; Stanisław Obirek SJ, *Stosunek jezuitów do władzy politycznej w okresie królów elekcyjnych XVI w. oraz „Laska marszałkowska” Macieja Kazimierza Sarbiewskiego jako przykład znaczącej roli poglądów*, [w:] *Pułtuskie Kolegium...*, op. cit., s. 113-119; Elżbieta Kwapiszewska, *Zagadnienie odbiorcy w poetyce Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, [w:] *Pułtuskie Kolegium...*, op. cit., s. 121-131; Lech Bobiatiński, *Jak Sarbiewski łączy naśladowanie Horacego z tradycją biblijną (S.L.II 19 – Parodia H.C.I 23 – Vulg CC.2.9)*, [w:] *Pułtuskie Kolegium...*, op. cit., s. 133-145; Piotr Urbański, *Tradycja klasyczna w poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego – na marginesie Lyr. IV 232 „Ad cicadam”*, [w:] *Pułtuskie Kolegium...*, op. cit., s. 147-164; *Chrześcijański Horacy z Mazowsza*, [red. Teresa Kaczorowska], Związek Literatów Polskich. Oddział w Ciechanowie, Ciechanów 2005, seria: Ciechanowskie Zeszyty Literackie nr 7. To dzieło zbiorowe zawiera m.in. następujące przyczynki do twórczości M.K.Sarbiewskiego: Zbigniew Jerzyński, *Nasz poeta w Europie*, [w:] *Chrześcijański Horacy...*, op.cit., s. 7-11; Teresa Kaczorowska, *Maciej Kazimierz Sarbiewski SJ na Mazowszu* [w:] *Chrześcijański Horacy...*, op.cit., s. 15-39; Wojciech Piotrowicz, *Maciej Kazimierz Sarbiewski a Wielkie Księstwo Litewskie* [w:] *Chrześcijański Horacy...*, op.cit., s. 43-55; Józef Pless, *Chrześcijański Horacy z Mazowsza*, [w:] *Chrześcijański Horacy...*, op.cit., s. 57-63. Elwira Buszewicz, *Sarbiewski nieprzetłumaczalny? Latinitas jako walor stylistyczny poezji sarmackiego Horacego*, [w:] *Córka mazowieckich równin*, przygotowuje zespół pod red. Teresy Kaczorowskiej, Związek Literatów na Mazowszu, Ciechanów 2011, s. 83-97, seria: Ciechanowskie Zeszyty Literackie, nr 13. Elwira Buszewicz, *Oblicza pobożnej tęsknoty: Uwagi o istniejących i możliwych przekładach poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, „Ruch Literacki”, r. XXXVIII: 1997, z. 4 (223), s. 515-521. Ks. Zbigniew P. Grochal, *Posłannictwo poety-filozofa w ujęciu Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, s.125-133, [w:] *Nauka z poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego SJ*, pod red. Jacka Bolewskiego SJ. Jakuba Z.Lichańskiego i Piotra Urbańskiego, Bobolanum, Warszawa 1995, s. 125-133, abstract s. 236-237. Maria Łukaszewicz-Chantry, *Trzy nieba. Przestrzeń sakralna w liryce Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002. Buszewicz Elwira, *Sarmacki Horacy i jego liryka. Imitacja – gatunek – styl. Rzecz o poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, ss. 417, [3], seria: Terminus Bibliotheca Classica, seria 2, tom 4. Grochal Zbigniew, ks., *Chrześcijański Horacy – Maciej Kazimierz Sarbiewski TJ i jego estetyka*, Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, Niepokalanów 1994, ss. 158, [2]. Kaczorowska Teresa, *Maciej Kazimierz Sarbiewski SJ na Mazowszu*, Związek Literatów Polskich Oddział w Ciechanowie, Ciechanów 2005, ss. 58, [18]. *Maciej Kazimierz Sarbiewski i jego epoka: Próba syntezy*, pod redakcją Jakuba Z. Lichańskiego, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, Pułtusk 2006, ss. 270. Mikołajczak Aleksander Wojciech, *Studia Sarbieviana, “Tum” Gnieźnieńska Firma Wydawnicza*, Gniezno 1998, ss. 159. Seria: Bibliotheca Symbolarum Philologorum Posnaniensium, Tomus I. Piskala Magdalena, *Boże miłości i wstydlive dowcipy. Studia nad epigramatyczną twórczością Macieja Kazimierza Sarbiewskiego i Alberta Inesa*, Instytut Badań Literackich PAN. Wydawnictwo, Warszawa 2009, ss. 358, [2], Studia Staropolskie, series nova, tom XXIII (LXXIX). Urbański Piotr, *Theologia fabulosa. Commentationes Sarbievianae*, Uniwersytet Szczeciński, [Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego], Szczecin 2000, Rozprawy i Studia t. (CDXLI) 367, ss.. 272. Vigni Anna Li, *Poeta quasi creator. Estetica e poesia in Mathias Casimir Sarbiewski*, Aesthetica Preprint, Supplementa, Centro Internazionale Studi di estetica,

Można tu wymienić pomniejszych prace naukowców niemieckich, np. A.J.Rathsmanna¹⁷, F.M.Müllera¹⁸, amerykańskich, np. J.Sparrowa¹⁹, rosyjskich, np. I.Goleniśeva-Kutuzova²⁰, białoruskich, np. V.Konona²¹. Z ukraińskich naukowców o Sarbiewskim na marginesie pisali tacy autorzy, jak: Vitalij Petrovič Maslûk²², D.Nalivajko²³, V.I.Rezanov²⁴, Grigorij Sivokin²⁵.

[Palermo] 13 Febbraio 2005, ss.186. Warszawski Józef TJ, ks., *“Dramat Rzymski” Macieja Kazimierza Sarbiewskiego TJ (1622-1625). Studium literacko-biograficzne*, [Typis Pontificiae Universitatis Gregorianae], Rzym 1984, ss. 376. Zaborowska-Musiał Justyna, *Epigramy Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, Pułtusk-Warszawa 2006, ss. 309, [1].

¹⁷ A.J.Rathsmann, *Vorbericht*, [w:] M.K.Sarbiewskis *lyrische Gedichte. Metrisch aus dem lateinischen übersetzt von A.J.Rathsmann, Profesör der schönen Wissenschaften zu Breslau. Mit Beigedruckten lateinischen Original*, Vierte Auflage, [Breslau, Schöll] 1820, s.I-XVI. [pisownia tytułu oryginalna].

¹⁸ F.M.Müller, *De Mathia Casimiro Sarbievto Polono e Societate Iesu Horatii Imitatore*, München 1917.

¹⁹ J.Sparrow, *Sarbiewski's 'Silvudia' and their Italian source*, ‘Oxford Slavonic Papers’, 1958.

²⁰ И.Голенищев-Кутузов, *Барокко и его теоретики* [w:] *XVII век в мировом литературном развитии*, Наука, Москва 1969, c.102-104. [Goleniśev-Kutuzov I., *Barokko i ego teoretiki* [v:] *XVII vek v mirovom literaturnom razvitii*, Nauka, Moskva 1969, p. 102-104; tj. I.Goleniszczew-Kutuzow I., *Barok i jego teoretycy*, [w:] *XVII wiek w światowym rozwoju literackim*, Nauka, Moskwa 1975, s. 102-104].

²¹ В.М.Конон, *От Ренессанса к классицизму: Становление эстетической мысли Белоруссии в XVI-XVIII вв.*, Минск 1978. [V.M. Konon, *Ot Renessansa k klassicizmu: Stanovlenie estetičeskoj mysli Belorussii v XVI-XVIII vv.*, Minsk 1978, tj. W.M. Konon, *Od Renesansu do klasycyzmu: Powstawanie estetycznej myśli Białorusi w XVI-XVIII w.*, Mińsk 1978].

²² Маслюк Віталій Петрович, *Латиномовні поетики і риторики XVII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні*, «Наукова думка», Київ 1983 [Maslûk Vitalij Petrovič, *Latinomovni poetiki i ritoriki XVII st. ta ih rol' u rozvitku teorii literaturi na Ukraini*, Naukova dumka, Kiïv 1983; tj. Maśluk Witalij Pietrowicz, *Łacińskojęzyczne poetyki i retoryki XVII – pierwszej połowy XVIII w. i ich rola w rozwoju teorii literatury na Ukrainie*, Kijów 1983].

²³ Д.Наливайко, *Київські поетики XVII – початку XVIII ст. в контексті європейського літературного процесу* [в:] *Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI – XVIII ст.*, відп. ред. О.В.Мишанич, «Наукова думка», Київ 1981. [Nalivajko D., *Kiïv's'ki poetiki XVII – počatku XVIII st. v konteksti єvropеjs'kogo literaturnogo procesu* [v:] *Literaturna spadšina Kiïv's'koï Rusi i ukraiń's'ka literatura XVI – XVIII st.*, відп. ред. О.В. Мишанич, «Naukova dumka», Kiïv 1981, tj. D. Naliwajko, *Poetyki kijowskie XVII – początku XVIII w. w kontekście europejskiego procesu literackiego* [w:] *Spadek literacki Rusi Kijowskiej a literatura ukraińska XVI – XVIII w.*, pod red. O.W.Miszanicza, Kijów 1981].

²⁴ Резановъ В.И., *Къ исторіи русской драмы. Экскурсъ въ область театра иезуитовъ*, типографія В.К.Меленевскаго, Нежинъ 1910 [Rezanov" V.I., *K" istorii russkoj dramy. Èkskurs" v" oblast' teatra iezuitov"*, tipografiâ V.K. Melenevskago, Nižin" 1910, tj. Riezanov W.I., *Z historii dramatu rosyjskiego [ruskiego]. Wypad w rejon teatru jezuitów*, Niżyn (Nieżyn) 1910]; В.И.Резановъ, *Къ исторіи русской драмы. Поэтика М.-К.Сарбевскаго по рукописямъ музея кн. Чарторыйскихъ въ Кракове (Ученіе о драматической поэзіи. Устройство сцены в школьно-иезуитскомъ театре). Съ приложеніемъ чертежей*, типографія В.К.Меленевскаго, Нежинъ 1911 [Rezanov" V.I., *K" istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbevskogo po rukopisâm" muzeâ kн. Čartoryjskich" v" Krakove (Učenie o dramatičeskoj poëzii. Ustrojstvo sceny v škol'no-iezuitskom" teatre)*. Съ приложеніемъ чертежей, типографія В.К.Меленевскаго, Нежинъ 1911 [Rezanov" V.I., *K" istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbevskogo po rukopisâm" muzeâ kн. Čartoryjskich" v" Krakove (Učenie o dramatičeskoj poëzii. Ustrojstvo sceny v škol'no-iezuitskom"*

Niniejszy artykuł jest próbą przypomnienia twórczości M.K.Sarbiewskiego, wprowadzając przy okazji twórczość siedemnastowiecznego poety i uczonego w konteksty staroukraińskiej (staroruskiej) przestrzeni kulturowej. Nadto tekst ukazuje jego główne koncepty w kontekście poetyk staroukraińskich (staroruskich) z okresu XVII-XVIII w. oraz w świetle elementów biograficznego i historycznoliterackiego. Dla jasności obrazu należy dodać, że ani w jednym z wydań informacyjno-encyklopedycznych i historycznoliterackich, które wyszły w ciągu ostatnich siedemdziesięciu – osiemdziesięciu lat wprawdzie w ZSRS a następnie w Rosji i na Ukrainie, nawet nie wspomniano imienia M.K.Sarbiewskiego²⁶. Z perspektywy ukraińskiej należy jednak przypomnieć to dzieło siedemnastowiecznego pisarza polskiego, tak ważne dla rozwoju niektórych poetyk autorów wschodnich.

W okresie nowożytnym studiowanie poetyki w jezuickich i prawosławnych szkołach oraz bractwach opierało się na podstawach antycznej sztuki poetyckiej i deklamatorskiej, komentarzach, adaptacjach – do szkolnych programów – dialogów Platona, prac Arystotelesa, Kwintyliana, Cyserona a także innych autorów starożytnych. Nowożytni profesorzy w swoich łacińskojęzycznych podręcznikach poetyki opierali się źródłowo na teoretycznych kursach Juliusza Cezara Skalgiera i Jakuba Pontany (Jacob Pontano), dopasowując je do programów swoich szkół. W tym kontekście wielką wartość dla poetyki w skali ogółouropejskiej mają zbiory poezji i teoretyczne prace autorstwa Macieja Kazimierza Sarbiewskiego (1595-1640).

Należy przypomnieć, że M.K.Sarbiewski urodził się w Sarbiewie pod Płońskiem na Mazowszu w rodzinie szlacheckiej. Naukę rozpoczął w 1607 r. w jezuickim kolegium w Pułtusku. W 1612 r. wstąpił do zakonu jezuitów i zapisał się jako słuchacz do Akademii Wileńskiej, gdzie w latach 1614-1617 studiował

teatre). *S" priloženiem" čertežej*, typografiâ V.K. Melenevskago, Nižin" 1911, tj. W. I. Riezanow, *Z historii dramatu rosyjskiego (ruskiego). Poetyka M.K. Sarbiewskiego według rękopisów Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie (Uczenie poezji dramatycznej. Urządzenie sceny teatru szkolnego w szkolnym teatrze jezuickim). Z dodaniem rysunków*, drukarnia W.K. Maleniewskiego, Niżyn (Nieżyn) 1911].

²⁵ Григорій Сивокін, *Давні українські поетики*, друге видання, з додатками, «Акта», Харків 2001 [Grigorij Sivokin', *Davni ukraiński poetiki, druge vidannâ, z dodatkami*, «Акта», Harkiv 2001, tj. Grigorij Sywokin', *Dawne poetyki ukraińskie*, Charków 2001].

²⁶ Przywołać można tu chociażby *Krótką encyklopedię literacką* w dziewięciu tomach (Moskwa, 1962-1978), lub *Historię literatury polskiej* w dwóch tomach pod red. W.W.Witta, I.S.Millera, B.F. Stachiejewa, W.A.Choriewa, która wyszła drukiem w 1968 r. w moskiewskim wydawnictwie «Наука». Vide: *Краткая литературная энциклопедия*, гл. ред. А.А.Сурков, «Советская энциклопедия», т.1-9, Москва 1962-1978 [*Kratkaâ literaturnaâ ênciklopediâ*, gl. red. A.A. Surkov, *Sovetskaâ ênciklopediâ*, т.1-9, Moskva 1962-1978]. Vide: *История польской литературы*, ред. коллегия В.В.Витт, И.С.Миллер, Б.Ф.Стахеев, В.А.Хорев, «Наука», т.1-2, Москва 1968 [*Istoriâ pol'skoj literatury*, red. kollegiâ V.V. Vitt, I.S. Miller, B.F. Staheev. V.A.Horev, т. 1-2, „Наука”, Moskva 1968].

filozofię. W okresie 1617-1618 pracował jako nauczyciel gramatyki i retoryki w Akademii w Krożach na Litwie, w latach 1618-1620 – jako nauczyciel retoryki w Kolegium Połockim. Przez dwa lata słuchał wykładów teologii w jezuickiej Akademii Wileńskiej (1620-1622). W okresie 1622-1625 uczył się w Rzymie w Kolegium Niemieckim, gdzie studiował metafizykę i teologię, zbierał materiały z zakresu historii antycznej mitologii. Swoją podróż do Rzymu i wydarzenia z tego czasu, w szczególności napad zbójców na niego i śmierć z rąk rozbójników jego przyjaciela – Mikołaja Zawiszy opisał w poemacie pt. *Iter Romanum* ([*Podróż do Rzymu*] 1622). Przyjęto go w pałacu papieża Urbana VIII, gdzie uczczono go jako jednego z wybitnych intelektualistów Europy. Redagował zbiory hymnów kościelnych, razem z Aleksandrem Donatem wydawał drukiem literackie pamiątki starożytności, stał się popularnym autorem epigramów (epigramatów), ód i hymnów. W Rzymie wydał zbiór pt. *Lyricorum libri tres* ([*Liryków ksiąg troje*], 1625). Z rąk papieża Urbana VIII, również poety, erudyty i miłośnika literatury, otrzymał najwyższą literacką nagrodę – tytuł *poeta laureatus*, wieniec wawrzynu i złoty medal. W Rzymie brał udział w dyskusjach z zakresu estetyki i teorii literatury, nawiązał ściśle kontakty z poetą i archeologiem Tarkwiniuszem Galuzzim²⁷. Dla unaocznienia sobie osiągnięcia M.K.Sarbiewskiego trzeba podkreślić, że ówczesny tytuł *poeta laureatus* był wtedy tej rangi znaczącą nagrodą, jak obecnie Literacka Nagroda Nobla.

W latach 1625-1626 Maciej Kazimierz Sarbiewski pracował jako nauczyciel retoryki w Kolegium w Nieświeżu. W 1626 r. został ponownie nauczycielem retoryki w Jezuickim Kolegium Połockim, gdzie wykładał własną teorię poezji, zagadnienia sztuki oratorskiej i starożytnej mitologii. Wszystko to zachowało się w rękopisach i zostało opublikowane pośmiertnie: traktat *De perfecta poesi sive Vergilius et Homerus* ([*O poezji doskonałej czyli Wergiliusz i Homer*] 1954), *Praecepta poetica* ([*Wykłady poetyki*] 1958), *Dii gentium* ([*Bogowie pogan*], 1972). W latach 1627-1628 prowadził kurs poetyki i retoryki w jezuickiej Akademii Wileńskiej, był profesorem filozofii (1628-1631) i teologii (1631-1633), dziekanem Wydziału Filozoficzno-Teologicznego; w Wilnie w 1632 r. obronił doktorat z filozofii, natomiast w 1636 r. – z teologii. Stał się kaznodzieją nadwornym króla Władysława IV Wazy w 1635 r. Życie dworskie obciążało go bardzo, w związku z czym nieraz skarżył się na nie w listach kierowanych do Stanisława Lubieńskiego (Łubieńskiego). W końcu praca ponad siły nadwątlila jego zdrowie. Umarł w Warszawie, pogrzebany został w kościele św. Pawła i Felicjana, następnie jego ciało przeniesiono wraz z ciałami pijarów i potajemnie pochowano na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

²⁷ E. Samowska-Temierusz, *M.K. Sarbiewski: O poezji doskonałej*, [w:] Samowska-Temierusz E., *Przeszłość poetyki*, Warszawa, 1995, s. 381.

Już za życia Sarbiewski był bardzo znany jak poeta w Europie, wiadomo o ponad pięćdziesięciu wydaniach jego utworów poetyckich, rozpowszechnionych na terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów, Włoch, Francji, Holandii i Niemiec. Z jego imieniem związane były poetycka praktyka oraz teoria baroku jako stylu panującego w siedemnastym wieku i pierwszej połowie wieku osiemnastego. Nakładem Jezuitów wydano ogromny, liczący ponad sześćset stron tom jego wierszy pt. *Poemata omnia* ([*Poezje wszystkie*] 1892), z biografią poety i bibliografią jego prac drukowanych i rękopisów. W dziele tym przedstawiono wszystkie gatunki literackie, które uprawiał poeta: ody, hymny religijne, epody, panegiryki, pastoralki, pieśni, epigramy, elegie.

W swojej twórczości Sarbiewski prezentował syntezę klasycyzmu i baroku. Oprócz zbioru pt. *Lyricorum libri tres* [*Liryków ksiąg troje*, z 1625 r.] wybija się zwłaszcza dzieło pt. *Lyricorum libri IV. Epodon liber unus alterque epigrammatum* [*Liryków ksiąg czworo. Epodów księga jedna i druga epigramów*], z 1634 r. Powyższą publikację wydrukowano w Antwerpii z ilustracjami Piotra Pawła Rubensa w nakładzie pięciu tysięcy egzemplarzy. Następnie dzieło to przetłumaczono z łaciny na języki angielski, niemiecki oraz francuski. Wspomnianą książkę autor przepełnił liryką z ducha horacjańskiej, naśladowując styl, język i metrykę Horacego. Sarbiewski za pomocą starożytnej formy wyraził chrześcijański sens, stąd nazwano go „polskim Horacym”²⁸.

Do ód Sarbiewskiego nawiązywała anonimowa poetyka pt. *Rosa inter spinas...* (z 1686 r.)²⁹, ponadto ody Sarbiewskiego znajdujemy w poetyce o skróconym tytule *Lira variis (...) chordis instructa*³⁰. Wpływy Sarbiewskiego odnaleźć

²⁸ Thill A., *Horace polonaise. Horace allemande* [w:] *Horace. L'Oeuvre et les imitations, un siècle d'interprétation*, Vandoeuvres-Geneve 1992, s. 382.

²⁹ „*Rosa inter spinas seu Ars poëseos suos continens difficultatum aculeos concluso horto Mariae in debitum venerationis cultum dedita atque neopoetis ad carpendum ex ea tam ligati quam soluti eloquii fructum in Helicone Mohilaeano explicate...*”. W poetyce tej omówione zostały następujące ody Sarbiewskiego: a) *Ad Aurelium Lycum* (z *Lyricorum liber primus*, ode II) fragment od słów «*Moestum Sol hodie caput...*» wzięty jako przykład «*strophae ex gliconico et asclepiadaeo*. b) *Ad Nicolaum Vejerum* (*Lyric. liber I*, ode IX); przedostatnia zwrotka od słów «*Virtutem solidi pectoris hospitam...*» ilustruje uwagi o strofie «*ex tribus asclepiadaeis et quarto gliconico* c) *Ad Janussium Skuminum Tyszkiewiczium* (*Lyric. liber IV*, ode XXX); fragment «*Provida sed longum magnis virtutibus aevum...*» dla zademonstrowania możliwości indywidualnych powiązań wierszowych z heksametrem, d) *Ad Tarquinius Lavinium* (*Lyric. liber I*, ode XIII); przykład strofy dwuwierszowej typu «*anakreontycznego*, e), «*Ex sacro Salomonis epithalamio* (*Lyric. Liber IV*, ode XXI); fragment początkowy jako wzór dwuwiersza «*ex hexametro... [et] medio pentametro*” f) *Ad apes Barberianas* (*Lyric. Liber III*, ode XV) – przykład strofy trójwierszowej» [R Łużny, *Pisarze kręgu akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*. – Kraków, 1966, s.36-37].

³⁰ «*Lira variis (...) chordis instructa*», 1696 («*Lyra variis praeceptorum chordis ad edendam civilem et palestricam vocem, conformem voci in deserto clamantis s.Joanni Baptistae, Apollineo pollice instructa...*»), gdzie pojawia się wprawdzie nieodmiennie Sarbiewski z szeregiem przykładów w dziale

można w podręczniku poetyki z 1702 r. autorstwa Hilariona Jaroszewickiego, żyjącego na przełomie XVII i XVIII w.³¹. Sarbiewski oddziaływał również na poetykę Ławrientija Gorki³² (Wawrzyńca Górki).

Poezje Macieja Kazimierza Sarbiewskiego przyciągają mistrzowskim, stylizycznym obrazowaniem. To w zasadzie są wiersze marinistyczne (bliskie marinizmowi) z opisami gwiazd, księżyców, lili; ukazują niebo pełne blasku i błękitu, wyrażają charakterystyczne dla epoki niepokój, tęsknotę do ojczyzny niebieskiej, wskazują na początki świętości w życiu doczesnym, w którym na człowieka czyhają liczne zasadzki i pułapki losu. Daje się tu zauważyć wpływ chrześcijańskiego stoicyzmu Justusa Lipsiusa, którego poeta wysoko cenił. Sarbiewski doskonale znał język łaciński, a znajomość łaciny pomagała mu pod klasyczną formą ukrywać wewnętrzne napięcie, co wyraźnie widać w jego stylizacjach na biblijne tematy, napisanych na wzór utworów humanistów epoki renesansu i klasycznej poezji starożytnej. Za przykładem Jana Kochanowskiego, którego dziedzictwo poetyckie chętnie podejmował, Maciej Kazimierz Sarbiewski wiele miejsca poświęcił ojczystemu pejzażowi, który pod jego piórem nie odpowiadał ogólnie przyjętym wzorcom, czego przykładami są pochwała rzeki Bug i opis rzeki Narew (Narwi) w *Lyricorum libri tres*. Interesującą rzeczą jest to, że opis Bugu i Narwi u Sarbiewskiego bliski był opisowi Dniepru z wiersza pt. *Laudatio Borysthenis* Teofana Prokopowicza³³.

W swoich epigramatach zbliżył się zarówno do Marcialisa, jak i do angielskiego, łacińskojęzycznego poety Johna Owena (1563-1622), próbując stworzyć krótkie, oparte o sentencję i puentę utwory. Teksty Sarbiewskiego, chociaż nie pozbawione ironii, są dalekie od satyrycznego tonu epigramatów Marcialisa, ponieważ polski poeta więcej uwagi poświęcał formie, unikając krytyki rzeczywistości.

«De imitatione» oraz jako autor wzorcowych ód [Vide: Сивокін Г., *Давні українські поетики*, Харків 2001, c. 40].

³¹ Autorem jeszcze jednego podręcznika poetyki pt. «Cedrus Apollinis...», 1702 (Cedrus Apollinis pharetrati Rossiaco Orphaeo ob bicomem extruendam cytharam bino poeseos ac rhetorices stylo instructam ad concessum perennis gloriae mentibus ac montibus instans in bicolli Kijovo-Mohileano Parnasso eresta et ad fluvium Borystenem Pegaseis fontibus irrigata...) był Hilarion Jaroszewicki (? – ?, XVIII w.), tutaj znajdują się ślady «Epigramatu XXIV» («Cor mihi clamat, amor clamat») Sarbiewskiego, «poszczególne jego ody i epigramaty, cytowany jest, na przemian z Horacym, przy omawianiu różnych form poezji lirycznej» [R Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków, 1966, s. 48 i 50].

³² Istnieją ciekawe przykłady wykorzystania ód Sarbiewskiego, np. «Ad apes Barberinas» (Lyric. liber III, ode 15) i innych w *Poetycie* [sic!] Ławrentego Gorki (Wawrzyńca Górki), gdzie „nazwisko Sarbiewskiego występuje u niego z epitetem «artifex» [R Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków, 1966, s.82].

³³ Zdaniem Ryszarda Łużnego (R. Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków 1966, s. 63).

Wśród wierszy poety znany jest patriotyczny utwór pt. *Ad equites Polonos* ([*Do rycerstwa polskiego ojczystą muzą*, *Lyric*. IV, I), który występuje jako ilustracja w wielu kijowskich podręcznikach poetyki i retoryki, np. w retoryce *Arbor Tulliana* (1703) Hilariusza Jaroszewskiego, na początku części pierwszej (*Fructus primus*), gdzie przy omawianiu figur retorycznych autor odwołał się do fragmentu tegoż wiersza opisującego, jak to powracający z Włoch polski poeta mijał Karpaty³⁴. Oto tekst wspomnianego utworu w tłumaczeniu Samuela Twardowskiego:

Wieczną na wielkiej krępakowej skale
Rysuję piosnkę. Umieście ją całe,
 Potomne czasy! Niewinne dziewczęta
 Niech ją i późne śpiewają wnuczęta.
Próżno, Polacy, miasta murujemy,
Próżno i zamki do zamków łączemy,
 Jeśli w kościołach pustki, a wyniosłe
 Świątnic fabryki chwastami zarosłe.
Próżno hucznymi z fortec kartanami
Puszkarze miecą swymi piorunami,
 Jeżeli chóry kościelne pauzują,
 A nieme dzwony wieże swe piastują,
Jeśli też w jednym będących Kościele
Wyznania Boga jest przeciwnych wiele,
 A gminu ludzi, prze ich dzikie zdanie,
 Prawa i wiary dziwne pomieszanie.
Za jedną bramą źle w mieście siedzimy,
Źle w jednym szyku ojczyzny bronimy,
 Ofiary Bogu, nabożeństwa różne,
 Błagania nieba – sposoby to próżne.
Kto nie wie Greków: że o wierze swary
Włożyły piękną Grecyją na mary?
 Gdy się gmin w Boskie wdaje tajemnice,
 Kurzą się czeskie sąsiedzkie świątnice.
Wnętrznym wzruszeniem utracone zdrowie
Królestwa swego płaczą cni Węgrowie.
 Zebrane w kupę wszystkie możliwe siły
 Oraz przeciwne wiary potopily³⁵.

³⁴ Д.Вишневецкий, *Киевская академия в первой половине XVIII столетия*, Киев 1903, с.151 [D.Višnevskij, *Kiev'skaâ akademiâ v pervoj polovine XVIII stoletîâ*, Kiev" 1903, s. 151, tj. D.Wiszniewski, *Akademia Kijowska w pierwszej połowie XVIII w.*, Kijów 1903].

³⁵ Oryginał łaciński wiersza pt. *Ad equites polonos* ([*Do rycerstwa polskiego ojczystą muzą*, *Lyric*. IV, I vide: M.K. Sarbiewski, *Lyric*. IV, I, s. 138; Wersja polska na stronie internetowej www. Biblioteki Polskiej: http://staropolska.pl/barok/MK_Sarbiewski/wybor.html [dostęp 15.01.2013]. Tekst utworu M. K. Sarbiewskiego pt. *Do Rycerstwa polskiego ojczystą muzą* w oryginale łacińskim, jak i w polskim przykładzie S. Twardowskiego cytował R. Łużny jako fragment kijowskiej poetyki Jaroszewskiego *Arbor Tulliana*, (R. Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków, 1966, s. 56).

Ryszard Łużny zauważył, że jedno i te same epigramy jako wzorcowe figurują zarówno w traktacie Sarbiewskiego pt. *De acuto et arguto liber unicus, sive Seneca et Martialis*³⁶, jak i w poetykach Teofana Prokopowicza oraz Laurentego Gorki (Wawrzyńca Górki), co pozwoliło R.Łużnemu *per analogiam*, wskazać na pierwotne źródło³⁷.

Autor niniejszego tekstu, wykorzystując pomysły Paula de Mana, m.in. wskazuje na przyrodę „fikcyjnej rzeczywistości” w utworach Sarbiewskiego, którą ów siedemnastowieczny myśliciel nazywał «materią», ponieważ język literacki, jak uważał, „wykonuje jednocześnie nierozzerwalną, podwójną funkcję – tworzy i naśladuje”, a słowo nie jest „przedstawieniem rzeczy”, ono staje się „twórcą i obrazem” jednocześnie. „Obrazowość” metaforyczności w utworze kreował ów autor w myśl teorii barokowego konceptyzmu i takich jej cech, jak dowcip, celność, ostrość (*conceptus, acumen, acutum, argutiae, argutum*). Sarbiewski stosował również artystyczne metafory, niespodziewane porównania, efektowne antytezy (*Lyricon liber II*).

Wytworną formą, metaforami, niespodziewanymi porównaniami, efektownymi antytezami przyciągają również inne utwory Sarbiewskiego: *Ad apes barberinas* ([*Pszczoly*]), *Odes* ([*Odyseusz*]), *Ad suam testudinem* (*Do swojej łutni*), *Aneks* [*Dodatek*], *De sacro Salomonis epitalamio* ([*O świętej pieśni weselnej Salomona*, tj. *O Pieśni nad pieśniami*]), *In D. Virginem Matrem* (*Na cześć Matki Dziewicy*), *Ad Philidium Marabotinum* ([*Do Filidiusza Marabotina*]). Dominowały w nich obrazy antycznej mitologii i historii, przeważał moment ornamentalny (ozdobniki), wszak zadanie jego poezji nakreślono jasno: „razić czytelnika, zainteresować (...) niespodziewanymi stylistycznymi efektami”³⁸. W wykazach poetów polskich w poetykach kijowskich XVII-XVIII w. spotykamy głównie imiona i nazwiska trzech twórców: Jana Kochanowskiego, Macieja Kazimierza Sarbiewskiego i Samuela Twardowskiego³⁹.

Maciej Kazimierz Sarbiewski jest autorem pośmiertnie wydanych eposów, w szczególności fragmentów epopei pt. *Lechias* ([*Lechickość*]) i licznych panegirycz-

³⁶ W rozdziale III (M.K. Sarbiewski *Wykłady poetyki (Praecepta poetica)*, Wrocław-Kraków 1958, s. 21).

³⁷ R. Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków 1966, s. 28.

³⁸ L. Bobiatiński, *Jak Sarbiewski przetwarza utwór Horacego* [w:] *Nauka z poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, pod red. Jacka Bolewskiego, Jakuba Z. Lichańskiego i Piotra Urbańskiego, Warszawa, 1995, s. 147.

³⁹ Ryszard Łużny napisał o Sarbiewskim: „Nazwisko jego spotykamy więc w wielu z nich [kompendiach poetyki – dop. red.], np. w kompendium z 1714 (...), gdzie Sarbiewski figuruje jako poeta, którego słuchacze winni naśladować zarówno ze względu na epigramaty (w wykazie idzie on zaraz za Marcialisem, a przed Bidermanem i Bauhuzjuszem), między którymi znalazło się miejsce i dla wiersza *Mors et Amor gemini pugnans* (Epigram XXXIV), jak też na jego utwory liryczne”. Cyt. za: R. Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków 1966, s. 94.

nych utworów. Na zamówienie króla opracował *Silviludia poetica* ([*Leśne rozrywki poetyckie*], 1637)⁴⁰. *Silviludia poetica* – to cykl dziesięciu krótkich, łacińskich utworów na temat leśnego polowania króla Władysława IV Wazy niedaleko miereckiego zamku, nieopodal Brześcia Litwskiego nad Bugiem. Poeta pozostawił tenże cykl w rękopisie. Adam Naruszewicz znalazł tekst i ogłosił go drukiem w 1757 r. Cykl napisany został nadzwyczajnymi dla poezji XVI-XVII w., tonicznymi wierszami, które przyciągają świeżością i oryginalnością manierystycznej liryki, a ich rytmika i melodia maksymalnie zbliżyły się do ludowej pieśni oraz muzyki karnawałowej. Poeta nazywał ów cykl lirycznym kaprysem, „kapryczczo” [z włos. *capriccio*], rozrywką dla przyjaciół, odejściem od klasycznej normy i dlatego nie zdecydował się na jego publikację. W fabule przenikającej wiersze spotykamy w utworach rozmaite motywy: opisy dnia na polowaniu, zarysy różnych zjawisk przyrody, np. świtu, porannej rosy, południowego skwaru, wieczoru, światła księżyca. W opisach natury dostrzegamy wiele ruchu i malowniczości (wiatr, pochylenie drzew itd.). W cyklu pojawia się personifikacja obrazu natury, wpleciona w opisy tańców rybaków i żeńców wychwalających króla. Utwór *Silviludia poetica* z niewielkimi różnicami, przypomina oryginalny wzorzec – poemat pt. *Ludovicus* ([*Ludwik*], 1622) autorstwa jezuitę Mario Biettiniego, znanego wtedy poety, dramaturga, m.in. autora pastoralnych baletów⁴¹.

Utwory Macieja Kazimierza Sarbiewskiego stały się wzorcem dla tekstów pisanych zarówno po łacinie, jak i w języku polskim aż do końca XVIII w. W XIX w. Władysław Syrokomla spolszczył *Silviludia poetica*, chociaż przydał im romantyczno-sentymentalne tony; w XX w. pojawiły się transkrypcje Tadeusza Karyłowskiego i Juliana Ejsmonda⁴².

Poezja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, na równi z utworami Jana Kochanowskiego, Mikołaja Reja, Samuela Twardowskiego, była bardzo popularna na ziemiach obecnej Ukrainy (ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów). Jako materiał ilustracyjny figuruje w ówczesnych tzw. poetykach ukraińskich⁴³ (podręcznikach poetyki) autorstwa profesorów Akademii Kijowsko-

⁴⁰ M. K. Sarbiewski, *Silviludia poetica*, przekł. Julian Krzyżanowski (Krzyżanowski Julian, *Od średniowiecza do baroku. Studia naukowo-literackie*, Wydawnictwo „Rój”, Warszawa 1938 [1937]).

⁴¹ J. Krzyżanowski, *Pia fraus Sarbiewskiego*, „Ruch Literacki”, r.: 1960, nr 1-2, s. 40.

⁴² M.K. Sarbiewski, *Liryki oraz Droga rzymska i fragm. Lechiady*, tłum. T. Karyłowski, oprac. M. Korolko przy współudziale J. Okonia, Warszawa 1980, s. 60 i 62.

⁴³ Współcześnie Ryszard Łużny w książce pt. *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej* pisze o „pisarzach ukraińskich XVI-XVIII w.”, „poetykach kijowskich”, „poetykach szkolnych”. Dawne poetyki ukraińskie, poetyki szkolne (na Ukrainie), poetyki kijowskie zostały opisane w literaturze, vide: М. Попов, *Із історії поетики на Україні (XVII-XVIII ст.)* [w:] *Матеріали до вивчення історії української літератури*, упор. О.І.Білецький, Ф.Я.Шолом, Київ 1959, т. I, s. 392-404 [Porov M., *Із історії поетики на Україні (XVII-XVIII ст.)* [v:] *Materiali do vivčennâ istorii ukraińskoï literatury*, upor. O.I. Bilec’kij, F.Â. Šolom, t. I, Київ 1959, s. 392-404]; R. Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków 1966, s. 23-40, Д.Наливайко, *Київські поетики XVII-*

Mohylańskiej: Teofana Prokopowicza (1681-1736), Ławrientija Gorki [Laurentija Gorki, Wawrzyńca Górki] (ok. 1660-1737), Mytrofana Dowgalewskiego (XVIII w.), Jerzego Koniskiego (1717-1795), Gedeona Słonimskiego (ok. 1715-1772), Józefa Kononowicza-Gorbackiego (?-1653) oraz innych.

Przywołać można przykładowo podręcznik poetyki pt. *Ogród poetycki* (*Hortus poeticus*) Mytrofana Dowgalewskiego (M.Dovgalevs'kyj). Autor ten zacytował polskiego poetę w rozdziale pt. *O figurach słów i myśli*. Pisał, że reduplikacja – to taka figura, kiedy, prócz innych wypadków, „podwaja” się to zaś słowo w różnych częściach okresu. Za przykład tego zjawiska posłużył mu wiersz Sarbiewskiego o boskiej miłości:

Cor mihi clamat, amor clamat, cor dormit et ille.
Ambo iacent, surgit cor mihi, surgit amor.
Cor mihi plorat, amor plorat, cor ridet et ille,
Ambo canunt, plaudit cor mihi, plaudit amor.

(Serce krzyczy, to krzyczy też miłość, serce milczy, to i miłość też,
Razem leżą, a wstaje serce – wstaje też miłość,
Serce szlocha – szlocha miłość i też razem śmieją się,
Razem śpiewają: serce cieszy się i miłość)⁴⁴.

Poza tym Mytrofan Dowgalewski uzasadniał tezę o naśladowaniu – w zbiorze materiału, w jego podziale i językowo-stylistycznym opracowaniu i powoływał się na ody i epigramy Macieja Kazimierza Sarbiewskiego⁴⁵, cytował jego utwór (księga II, oda 2) jako wzór poezji pocieszającej, tj. poezji konsolacyjnej⁴⁶, pokazał inny jego tekst pt. *O Herodzie* jako wzór ‘złowrogiemu’ wiersza (nieprzyjawnego, tj.

початку XVIII ст. в контексті європейського літературного процесу [w:] *Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI–XVIII ст.*, відп.ред. О.В.Мишанич, Наукова думка, Київ 1981 [Nalivajko D., *Kiivs'ki poetiki XVII – počatku XVIII st. v kontekstі європейського літературного процесу* [v:] *Literaturna spadšina Kiivs'koj Rusi i ukrains'ka literatura XVI – XVIII st.*, vidp. red. O.V. Mišanič, «Naukova dumka», Kiiv 1981]; В.Маслюк, *Латиномовні поетика і риторика XVII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні*, Наукова думка, Київ 1983 [Maslúk Vitalij Petrovič, *Latinomovni poetiki i ritoriki XVII st. ta ih rol' u rozvitku teorії literatury na Ukraini*, Naukova dumka, Kiiv 1983]; Білецький Л., *Основи української літературно-наукової критики*, Київ 1998, s. 55-70; Григорій Сивокін, *Давні українські поетика, друге видання, з додатками*, «Акта», Харків 2001 [Grigorij Sivokin', *Davni ukrainski poetiki, druge vidannā, z dodatkami*, «Акта», Harkiv 2001].

⁴⁴ М.Довгалевський, *Поетика (Сад поетичний)*. Переклад та примітки Віталій Петрович Маслюк, «Мистецтво», Київ 1973, s. 324-325 [Dovgalevs'kij M., *Poetika (Sad poetičnij)*, pereklad ta primіtki Vitalij Petrovič Maslúk, Mistectvo, Kiiv 1973, tj. M. Dowgalewski, *Poetyka (Ogród poetycki)*, Kijów 1973]. Там же przekład wiersza z łaciny, którego dokonał Vitalij Petrovič Maslúk.

⁴⁵ Dovgalevs'kij M., *Poetika...*, op. cit., s. 79.

⁴⁶ Ibidem, s. 201.

utworu złośliwego, napisanego w złej intencji), księga II⁴⁷. Autor tej poetyki uważał, że wiele utworów poety nosi charakter epody (np. księga pt. *Epody*, oda 1)⁴⁸. Czasem poeta opisywał muzyczne instrumenty, które sprzyjają śpiewowi (np. księga I, oda 27)⁴⁹, wyprowadzał pogląd z ogólnie znanego sądu (księga II, oda 7)⁵⁰, pisał o momencie twórczego natchnienia – „wyniosły do niebios i nie wie, gdzie on, że mówi, że widzi” (księga II, oda 5)⁵¹, używał takich chwytów retorycznych, jak: prozopopeja, upodobnienie i przeciwnie – odpodobnienie, tj. utrata podobieństwa, zgubienie podobieństwa (ks. V, oda 231)⁵² oraz innych.

Zdaniem Mytrofana Dowgalewskiego, zwrot (powrót) do klasycznej liryki Macieja Kazimierza Sarbiewskiego zaowocował dobrymi rezultatami, bo owa liryka uczy jasności obrazowego myślenia, rygorystycznej dyscypliny wiersza, dojrzałej kultury „rysowania słowem”, „orkiestracji dźwięku” poetyckiej myśli. Dowgalewski stawiał jego utwory w jednym rzędzie z cytowanymi wierszami Hezjoda (VIII/VII w. przed Chr.), Wergiliusza (70-19 przed Chr.), Katullusa (ok. 84-54 przed Chr.), Owidiusza (43 przed Chr. – 18 po Chr.), Klaudianisa (ok. 375 – po 404 po Chr.), Marcjalisa (ok. 40 – ok. 104 po Chr.), Jana Kochanowskiego (1530-1584), Samuela Twardowskiego (przed 1600-1655), Rafała Zaborowskiego (1677-1747), Daniela Bratkowskiego (lata 30. lub lata 40. XVII w. – 1702)⁵³, Stefana Jaworskiego (1658-1722).

Maciej Kazimierz Sarbiewski jako wykładowca zostawił po sobie liczne teoretyczne prace, w szczególności teksty pt. *De acuto et arguto...* (*O poincie i dowcipie...*), *De perfecta poesi* (*O poezji doskonałej*) i *Praecepta poetica* (*Wykłady poetyki*), których zasady oparł na swojej własnej artystycznej praktyce.

Wielką rolę w upowszechnieniu teorii konceptyzmu odegrała praca pt. *De acuto et arguto liber unicus sive Seneca et Martialis* (*O poincie i dowcipie jedna księga, czyli Seneka i Marcjalis*), napisana w latach 1619-1620 w Połocku i odczytana jesienią 1623 r. w Rzymie. Bogumiła Otwinowska uważa, że tę pracę Sarbiewski napisał w 1627 r.⁵⁴, ponadto twierdzi, że praca poety pt. *De acuto et arguto* pojawiła się wcześniej, niż traktaty Baltazara Gracjana (1601-1658) i Emanuela Tesauro (1592-1675). W przywoływanym traktacie polski teoretyk zwracał uwagę

⁴⁷ Ibidem, s. 202.

⁴⁸ Ibidem, s. 203.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem, s. 204.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem, s. 205.

⁵³ Vide: Daniel Bratkowski, *Świat po części przejrany*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2011, s. 315. To edycja krytyczna wydanego w 1697 r. zbioru fraszek tegoż autora (zm. 1702), zwolennika oderwania Ukrainy od państwa polsko-litewskiego. Jego zbiór fraszek oparty jest o regułę *varietes*, genologicznie podstawą był tu epigramat.

⁵⁴ B. Otwinowska, „*Consors discordia*” Sarbiewskiego w teorii konceptyzmu, „Pamiętnik Literacki”, r.: 1968, nr 3, s. 81-110.

na to, że dawni filozofowie nie badali dowcipu, którego sens polega na wytwornym połączeniu i harmonijnym zestawieniu dwóch lub trzech pojęć dalekich od siebie, połączonych jednak aktem rozumu.

W dawnych poetykach ukraińskich koncept, dowcip, ostrość i ścisłość wypowiedzi (łac. *conceptus, acumen, argutum, acutum, argutiae*) zaliczały się do rodzaju epigramów i poezji 'kuriozalnej' (osobliwości poetyckiej). Mykoła Pietrow, analizując fragmenty poetyki z 1720 r.⁵⁵) zwrócił uwagę na to, że przedstawienie teorii poezji zaczyna się tu od objaśnienia konceptów (*acumina*)⁵⁶. Józef Lipiacki [Lipacki] (XVIII w.), nauczyciel poetyki, wykładowca Kolegium Czernihowskiego, swoją poetykę (z 1735 r.) zaczyna od rozdziału pt. *De conceptu (O koncepcie)*, w którym za cechy określające poezję uważał 1) koncept śpiewany oraz 2) celność wyrażenia, charakterystyczne dla wszystkich literackich rodzajów i gatunków, ponieważ „poetycki wymysł, dowcip, figury i ścieżki są duszą poezji” (łac. *fictionis, acumen et tropicae locutionis sunt anima poëseos [poesis]*)⁵⁷. Mytrofan Dowgalewski w *Ogrodzie poetyckim (Hortus poëticus)*, objaśniając przeznaczenie poezji, opierał się na poglądzie znanym z poetyki pt. *Fons Castalius (Źródło Kastalskie)* z 1685 r., zgodnie z którą „zadanie poezji i poetów jest potrójne – pouczać, poruszyć i zachwycić” (łac. *docere, movere et delectare*)⁵⁸. Poeta „przynosi rozkosz wtedy, kiedy swoim wierszom dodaje ostrości lub dowcipnego

⁵⁵ Rękopis Kijowsko-Michajłowski Złatowierchowego monasteru [Złotogórnego klasztoru św. Michała w Kijowie], № 1721.

⁵⁶ **Петровъ** Николай, *О словесныхъ наукахъ и литературныхъ занятіяхъ въ Киевской академіи отъ начала ея до преобразования въ 1819 году*, „Труды Киевской духовной академіи”, 1866, т. 2 (май-августъ), с. 305-330; 1866, т. 3 (сентябрь-декабрь), с. 343-388; 1868, т.1 (январь-мартъ), с. 465-525 [**Petrov** Nikolaj, *O slovesnyh" naukah" i literaturnyh" zanatiäh" v" Kievskoj akademii ot" načala eä do preobrazovaniä v" 1819 godu*, „Trudy Kievskoj duhovnoj akademii”, g. 1866, t. 2 (maj-avgust'), s. 305-330; g. 1866, t. 3 (sentäbr'-dekabr'), s. 343-388; g. 1868, t. 1 (änvar'-mart'), s. 465-525, tj. Pietrow Mikołaj, *O naukach językowych i zajęciach literaturoznawczych w Akademii Kijowskiej od jej początków do przekształcenia w 1819 roku*, „Prace Kijowskiej Akademii Teologicznej”, r.: 1866, t. 2 (maj-sierpień), s. 305-330; r. 1866, t. 3 (wrzesień-grudzień), s. 343-388; r. 1868, t. 1 (styczeń-marzec), s. 465-525]. Tu: idem, ibidem, r.: 1866, t. 3(11), s. 343.

⁵⁷ Maslûk Vitalij Petrovič, *Latinomovni poetiki i ritoriki XVII st. ta ih rol' u rozvitku teorii literaturi na Ukraïni*, Naukova dumka, Kiïv 1983, s. 64 cytuje następującą pozycję: *Sunabula erudite in qua ars vel scientia Rhetorices...* J. Lipackiego, jakoby znajdującą się w Oddziale Rękopisów Lwowskiej Biblioteki imienia Bazylego Stefanyka, sygnatura NAN Ukrainy, archiwum bazylianów, [f.150], spr. № 747, 223 ark. (strona). Cytat za: В.П. Маслюк, *Латиномовні поетики і риторики XVII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні*, Kiev, 1983, с. 64. Jednak na prośbę redakcji „Religious and Sacred Poetry” sprawdzono rzecz na miejscu w Bibliotece Stefanyka we Lwowie i ani wzmiankowanego dzieła ani cytowanego fragmentu nie znaleziono (weryfikacja negatywna).

⁵⁸ Сивокінъ Григорій, *Давні українські поетики, друге видання, з додатками*, «Акта», Харків 2001, с. 78 [Sivokin' Grigorij, *Davni ukraiński poetiki, druge vidannâ, z dodatkami*, «Akta», Harkiv 2001, s. 78].

konceptu, który jest duszą poezji” (łac. *delectat poëta tunc, cum adhibet suis versibus acum et conceptum ingeniosum, quae sunt anima poëseos*)⁵⁹.

Właśnie poprzez dowcip autor ujawnia bystrość swojego umysłu i wszechstronność (całkowitość, kompletność) spojrzenia na świat. Wszak jednolitość obejmuje wszystkie istoty oraz ich współzależność, wyprowadza owe istoty jedną z drugiej, łączy, rozdziela i zamienia miejscami. Dowcip, celność, ostrość wypowiedzi – czyli koncept, z włoskiego zwany *conchetto* (łac. *conceptus, acumen, acutum, argutiae, argutum*) – jest jedną z podstawowych właściwości estetyki i poetyki baroku. Teofan Prokopowicz twierdził na temat *conchetto*: „Dowcip, lub ostrość wypowiedzi powstaje wtedy, kiedy z przedstawienia wynika coś niespodziewanego dla słuchacza lub także coś przeciwnego oczekiwaniu” (łac. *Est igitur argutia sive acumen, cum ex rebus propositis aliquid eruitur auditori inexpectatum vel etiam expectationi contrarium*)⁶⁰. Podobne określenie konceptu proponował Maciej Kazimierz Sarbiewski w pracy *De acuto et arguto*: „Koncept – to wypowiedź, zawierająca połączenie jednolitego lub niejednolitego wyrażenia” (*Acutum est oratio continens affinitatem dissentanei et consentanei seu dicti concors Discordia seu discors concordia*)⁶¹.

Witalij Masluk twierdzi, że nauka o koncepcie Macieja Kazimierza Sarbiewskiego wpłynęła na tzw. dawne poetyki ukraińskie, w szczególności na Józefa Lipiackiego [Lipackiego], Mytrofana Dowgalewskiego i Teofana Prokopowicza⁶². Jednocześnie wskazuje na różnicę ujęć Mytrofana Dowgalewskiego i Macieja Kazimierza Sarbiewskiego. Dowgalewski uważał, że ostry i wytworny dowcip (łac. *acumen*) dzieli się na trzy rodzaje: 1) ostry i wytworny dowcip zgodny z naturą (*iuxta naturam acumen*), 2) ostry i wytworny dowcip przeciw naturze (*acumen contra naturam*), 3) ostry i wytworny dowcip na przekór naturze (*acumen praeter naturam*). Sarbiewski natomiast uważał taki podział za błędny, ponieważ koncept (*puenta, acumen, acutum, argutum*) być może tylko 1) albo zgodny z naturą rzeczy (łac. *iuxta naturam*) albo 2) przeciwny naturze rzeczy (*contra naturam*), przy czym łacińskiego terminu *conceptus* nie wykorzystywał⁶³.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden łaciński traktat autorstwa Macieja Kazimierza Sarbiewskiego pt. *De perfecta poesi sive Vergilius et Homerus* (*O poezji doskonałej, czyli Wergiliusz i Homer*). Oryginalny tytuł utworu nie zachował się, dlatego zrekonstruował go wydawca. Wznowione wydanie traktatu w opracowaniu Stanisława Skiminy i tłumaczeniu Mariana Plezi ukazało się we Wrocławiu

⁵⁹ Dovgalevs'kij M., *Poetika...*, op. cit., s. 41-42.

⁶⁰ Прокопович Ф., *Сочинения*, под ред. И.П.Еремина, Москва – Ленинград 1961, с. 324 [Prokopowicz F., *Sočineniâ*, pod red. I.P. Eremina, Moskwa – Leningrad 1961, s. 324, tj. Prokopowicz F. (Teofan, Teofan), *Dziela*, pod red. I.P. Eremina, Moskwa-Leningrad 1961, s. 324].

⁶¹ M.K. Sarbiewski M.K., *Wykłady poetyki (Praecepta poëtica)*, Wrocław-Kraków 1958, s. 5.

⁶² Maslûk V. P., *Latinomovni poetiki i ritoriki...*, op. cit., s. 36 i 163.

⁶³ Ibidem, s. 163.

w 1954 r.⁶⁴. Traktat zaczyna się rozdziałem o definicji oraz klasyfikacji poezji. Sarbiewski określa istotę twórczości poetyckiej, jej cel i przeznaczenie, miejsce poezji w systemie sztuk, formę i strukturę literackiego utworu poetyckiego. Zgodnie z Arystotelesowską teorią *mimesis*, autor określił poezję jak sztukę, która za pomocą słowa naśladuje prawdę o przedmiocie. To była definicja stereotypowa, bardzo charakterystyczna dla większości kursów poetyki z epoki renesansu i późniejszego czasu (XVII-XVIII ww.)⁶⁵. Sarbiewski zinterpretował ją dość oryginalnie: poeta naśladuje nie pojedyncze przedmioty i zjawiska realnego świata, ale naturalny lub nawet „boski” proces wszechświata w całości. Rzeczywistość ‘realna’ dla niego jest tylko punktem wyjścia, z którego wychodzi twórca, kiedy przez analogię kreuje nową realność w poezji, tj. kiedy w utworze literackim daje nowy, artystyczny wyraz świata (naśladowanie procesu tworzenia natury, a nie naśladowanie przedmiotów natury). W strukturze świata poetyckiego pojedyncze, konkretne obrazy otrzymują ogólne formy, stają się ideałem. Poeta jest niczym bóg (демиург), który tworzy swój utwór i w tym akcie twórczości rodzi nowy świat.

W traktacie Sarbiewski przeprowadził paralelne porównanie pomiędzy twórczością Homera i Wergiliusza, przy czym uczynił to jeszcze w poetyce Juliusza Cezara Skaligiera. Traktat Macieja Kazimierza Sarbiewskiego dotyczył prestiżowego gatunku poetyckiego – epepei (w nowoczesnym rozumieniu), ponadto podawał ‘przepisy’ i przedstawiał praktyczne rady na temat pisowni łacińskich wierszy, co wówczas było jednym z celów nauki szkolnej. Traktat również wyjaśniał pewne założenia teorii poezji, np. to, że poeta jest autorem kreatywnym, uczonym-artystą (*artifex doctus*), a poezja tworzy szczególny świat, doskonalszy, niż codzienna rzeczywistość⁶⁶.

Teofan Prokopowicz w podręczniku pt. *De arte poetica libri III*⁶⁷ z 1705 r., podobnie jak Sarbiewski, napisał o tożsamości poezji epickiej oraz epepei. Prokopowicz uznał, że przedmiotem epepei są „ofiary cesarzy, wodzów i wojny smutne” (łac. *res gestae regumque ducumque et trista bella*)⁶⁸ i przywołał przekład z *Eneidy* Wergiliusza. Podobne objaśnienie epepei spotykamy w poetyce kijowskiej pt. *Lyra*

⁶⁴ Sarbiewski M.K., *O poezji doskonałej, czyli Wergiliusz i Homer*, przekład M. Plezia, oprac. S.Skimina, Wrocław 1954.

⁶⁵ Резановъ В.И., *До історії боротьби літературних стилів (Поетика Ренессансу на терени України та Росії)*, "Записки Нижненского інституту соціального виховання" р.: 1931, Книга XI, с. 34-35 [Rezanol' V.I., *Do istorii borot'bi literaturnih styliv (Poëtika Renssansu na tereni Ukraïni ta Rosii)*, „Zapiski Niženskogo institutu sociálnogo vihovannâ”, r.: 1931, Kniga XI, s. 34-35, tj. W.I.Riezanol, *Z historii walki stylów literackich (Poetyka renesansu na terenie Ukrainy i Rosji)*, „Zapiski Niżeńskiego Instytutu Wychowania Społecznego”, r. 1931, Księga XI, s. 34-35].

⁶⁶ Samowska E., *Teoria poezji M.K. Sarbiewskiego* [w:] *Studia z teorii i historii poezji*, Wrocław 1967, s. 37.

⁶⁷ Teofan Prokopowicz, *De arte poetica libri tres ad usum et institutionem studiosae juventutis Roxolanae, dictati Kijoviae in orthodoxa Academia Mohyleana, anno Domini 1705*.

⁶⁸ Прокоповичъ Ф., *Сочинения...*, op. cit., c. 273 [Prokopovič F., *Sočineniâ*, op. cit., c. 273].

variis (...) chordis instructa (1696)⁶⁹: „Epopeia – to piękne naśladowanie wybitnego zdarzenia, wyrażone uczuciowo pieśnią heksametru w formie opowieści w celu wywołania miłości lub pragnienia cnoty” (*Epopeia est imitatio illustris illustrium actionum carmine hexametro per narrationem ad amorem vel desiderium virtutis excitandum expressa*)⁷⁰. Taką definicję zapożyczył Mytrofan Dowgalewski i przywołał ją w *Ogrodzie poetyckim* (*Hortus poeticus*) w 1737 r.⁷¹.

Polski uczony nie trzymał się szkolnych schematów prezentacji świata przedstawionego i struktury utworów, według zastanych, ustalonych wzorców. Sarbiewski wyszedł z ogólnych założeń: wyjaśniał naturę poezji i jej miejsce pośród nauk i sztuk, opisywał proces twórczy, podziały poezji oraz jej kryteria. Począwszy od księgi II, przeszedł do kwestii kompozycji i epickiej inwencji oraz proporcji materiału w fabule. Sarbiewski na pierwszym miejscu stawiał tu problem fikcji i fabuły. W księdze VI poruszył problem poezji alegorycznej. W dwóch następnych księgach (VII i VIII) autor prowadził dyskurs o środkach oddziaływania poezji na czytelnika. Tylko w ostatniej, IX księdze, dotknął innych problemów poetyckiej twórczości: rozważał kwestie tragedii, komedii, stylizacji (naśladownictwa), satyry, małych poetyckich form, w szczególności zagadnienia poezji lirycznej i bukolicznej.

Kategorię doskonałości dzieła sztuki Sarbiewski związał z eposem, bo epos (epika) w hierarchii rodzajów literackich sytuuje się ponad dramatem i liryką. Źródłem doskonałości eposu jest obecność fikcji, naśladowanie „obrazów” rzeczy, akcji, zdarzeń. Autor traktatu wyrzucił epigram z poezji, bo poezja cechuje się uczuciowością, emocjonalnością. Pojęcie *mimesis* stało się podstawą teorii epiki w twórczości Macieja Kazimierza Sarbiewskiego. Według jego poglądu, poezja jest sztuką, która naśladuje byt (życie) w materii słowa, lecz przedstawia ów byt nie takim, jakim on jest w rzeczywistości, ale takim, jakim mógłby być, jakim mógłby zaistnieć z punktu widzenia prawdopodobieństwa albo w przeszłości albo przyszłości. Owa definicja została wyprowadzona z przesłanek poetyki Arystotelesa i była bardzo charakterystyczna dla renesansowej koncepcji poezji.

Rzeczy, które poeta ‘ożywia’, tchnąc w owe rzeczy życie, oczywiście nie są całkowicie realne, one „rodzą się” poprzez fikcję. Tylko poeta ma przywilej mówienia o rzeczach nierealnych, niebytych, jako o prawdopodobnie istniejących faktycznie. Poeta nawet może twierdzić, że owe rzeczy istnieją naprawdę i przy

⁶⁹ „...*Lyra variis praeceptorum chordis ad edendam civilem et palestricam vocem, conformem voci in deserto clamantis s. Joanni Baptistae, Apollineo pollice instructa...*”.

⁷⁰ *Lyra variis praeceptorum chordis ad edendam civilem et palestricam vocem, conformem voci in deserto clamantis s. Joanni Baptistae, Apollineo pollice instructa anno quo Deus e superis verbum pax bona locutus* (1696). Oddział Rękopisów Narodowej Biblioteki Ukrainy imienia Włodzimierza Wemadskiego, f. 501, II/1719, ark. (fol.) 36.

⁷¹ Довгалецький М., *Поетика...*, op. cit., c. 173 [Dovgalevs'kij M., *Poetika...*, op. cit., s. 173].

tym my mu wierzymy jako czytelnicy. Nierealność obiektów skonstruowanych przez poetycką fikcję wcale nie umniejsza ich znaczenia.

Łacińskie wykłady Macieja Kazimierza Sarbiewskiego *Praecepta poetica* (*Przepisy poetyki*) wydano w opracowaniu Stanisława Skiminy we Wrocławiu w 1958 r., pod tytułem *Wykłady poetyki*⁷². Zarówno w wykładach, jak i traktacie pt. *De acuto et arguto* uczony pokazał nową w owym czasie teorię barokowego konceptyzmu, w której sens poezji tworzą paradoks i pointa, albo poetycka niespodzianka (*acutum*), przy czym konstruuje się ów paradoks na zasadzie „odpowiedniej niezgodności” albo „nieodpowiedniej zgodności” (łac. *concordia discors, discordia concors*), wykorzystując otwarcie wzajemny związek sprzecznych elementów (sprzeczności) ukryty w pozornej zgodności. Ukazanie dysharmoniczności i dziwności, ukrytych w rzeczach i przedstawionych przy pomocy języka staje się celem i zadaniem artysty malarza, który powinien w delikatny sposób przedstawić ów paradoks. Teoria Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, nieopublikowana za życia autora, tylko obecna w korespondencji, prawdopodobnie wpłynęła na poglądy Baltazara Gracjana, wybitnego teoretyka konceptyzmu.

Włodzimierz Riezanow w Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie w jednym z działów pod № 1446 znalazł rękopis dawnej poetyki⁷³. Właśnie z tej poetyki, zdaniem badacza, zapożyczano niektóre założenia teoretyczne dla anonimowego wykładu pt. *Poetica practica anno Domini 1648* (*Praktyczna poetyka roku Pańskiego 1648*)⁷⁴.

Ryszard Łużny w pracy pt. *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska* zaproponował analizę poetyckich traktatów stworzonych w Akademii Kijowsko-Mohylańskiej: Teofana Prokopowicza, Ławrientija Gorki (Wawrzyńca Górki), Mytrofana Dowgalewskiego, Jerzego Koniskiego, anonimowych poetyk z lat 1637, 1685, 1686, 1689-1690, 1696. Łużny zwrócił uwagę na ich treściwość i oryginalność, wskazał na znaczenie w rozwoju estetycznoliterackiej myśli w Polsce i na Ukrainie, stwierdził obecność polskiego materiału dla ilustracji założeń z zakresu poetyki w tychże pracach, zauważył krytyczny stosunek owych poetyk do polsko-łacińskiej literatury i tradycji kaznodziejskiej. Łużny krytycznie odniósł się do ujęć poetyki Teofana Prokopowicza dokonanych przez Tadeusza Młodzianowskiego. R. Łużny, analizując podręcznik teorii poezji Simieona Połockiego z 1646 r., doszedł do wniosku, że został ów podręcznik napisany pod wpływem traktatu Macieja Kazimierza Sarbiewskiego pt. *De perfecta poesi*⁷⁵.

⁷² M.K. Sarbiewski, *Wykłady poetyki (Praecepta poetica)*, Wrocław-Kraków 1958.

⁷³ Резановъ В.И., *Къ исторіи русскої драмы. Поэтика М.-К. Сарбевскаго...* op. cit. [Rezanov" V.I., *K" istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbevskogo...*, op. cit.].

⁷⁴ Ibidem, s. 302.

⁷⁵ R. Łużny, *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków 1966, s. 38.

Traktat pt. *Praecepta poetica* rozpoczyna się od ogólnego ukazania zagadnień poetyki. Rozdziały od trzeciego do szóstego przedstawiają opis jezuickiej sceny szkolnej, są nawet wyposażone w rysunki techniczne, w których nieraz napotykamy na odwołania się do podobnych wzorów istniejących w nowożytnym Rzymie (chodzi o teatr rzymskiego kolegium jezuickiego). Z rysunków technicznych można wnioskować o technicznej stronie jezuickiego teatru szkolnego w ogóle, a w szczególności o jezuickiej Akademii Wileńskiej, gdzie Maciej Kazimierz Sarbiewski wykładał poetykę w trakcie specjalnego kursu. Z owych opisów można sobie wyrobić pojęcie o organizacji szkolnej sceny w placówkach oświatowych, na które wpłynął szkolny teatr jezuicki, np. w dawnych akademiach duchownych i seminariach na wschodnich obszarach ówczesnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów (tj. dzisiejszej Ukrainie), poczynając od Akademii Kijowsko-Mohylańskiej w XVII w.

W rozdziale pierwszym księgi IX autor zdefiniował tragedię, przy czym Sarbiewski nie zadowolił się określeniami, zaproponowanymi przez Jakuba Pontanę, preferował formułę Arystotelesa: o ile komedia cechuje się komicznością (jest zabawna, wzbudza śmiech), o tyle tragedia cechuje się tym, że wzbudza cierpienie i strach (przerażenie).

Podobnie jak Sarbiewski, sens tragedii wyjaśniał autor poetyki *Fons Castalius* z 1685 r. (*Fons Castalius in duplices divisus solutam scilicet et ligatam orationem Kijovo-Mohilaeanis musis consecratus felici auspicio emanavit anno Domini 1685*): „Tragedia – to poezja dramatyczna, która przedstawia szlachetnych [wybitnych, dobrze urodzonych] ludzi przy pomocy osób działających [действующих лиц] nieszczęście i biedy ludziom znane, żeby wywołać u słuchaczy współczucie lub nienawiść” („Tragoedia est poësis dramatica virorum illustrium per agentes personas exprimens calamitates et miserias, ut excitet in audientibus vel commiserationem vel indignationem”)⁷⁶. Analogiczne do Sarbiewskiego objaśnienie mamy w podręczniku pt. *De arte poetica libri III* z 1705 r.⁷⁷ Teofana Prokopowicza: „Tragedia – to utwór poetycki, który naśladuje w akcji i języku osób ważne zdarzenia [dotyczące] wybitnych ludzi i przede wszystkim zmiany [zwroty] ich losu i nieszczęście”⁷⁸.

W drugim rozdziale chodzi o punkty, którymi komedia odróżnia się od tragedii, i tu u Macieja Kazimierza Sarbiewskiego dostrzec można wpływy Jakuba Pontany. Tragedia i komedia różnią się między sobą, oczywiście, pod wieloma względami (osoby, język, nastrój, rozwiązanie konfliktu, chór, temat). W komedii

⁷⁶ *Fons Castalius in duplices divisus solutam scilicet et ligatam orationem Kijovo-Mohilaeanis musis consecratus felici auspicio emanavit anno Domini 1685* – Oddział Rękopisów Narodowej Biblioteki Ukrainy imienia Włodzimierza Wernadskiego, sygn. 656 / 446, ark. 62.

⁷⁷ *De arte poetica libri tres ad usum et institutionem studiosae juventutis Roxolanae, dictati Kijoviae in orthodoxa Academia Mohyleana, anno Domini 1705*.

⁷⁸ Прокопович Ф., *Сочинения*, под ред. И.П.Еремина, Москва – Ленинград, 1961, с. 313.

pojawiają się lekkomyślne charaktery, komiczne osoby, postaci prostoduszne. W komedii obecne są słowa zwyczajne, powszechnie używane, kolokwializmy, właściwe bliskiej, przyjacielskiej rozmowie. W komedii panuje inny nastrój uczuciowy (nadzieja, radość, lekka boleść). Rozwiązanie konfliktu w tragedii i w komedii jest odmienne. W tragedii mamy do czynienia z nieszczęśliwym rozwiązaniem pośród wielkich wartości, w komedii – pojawia się szczęśliwe rozwiązanie pośród okoliczności nieprzychylnych. W tragedii pojawia się chór, którego brak w przypadku komedii. Tragedia od komedii różni się także rekwizytami sceny, maszynami teatralnymi⁷⁹. Podobne jak u Sarbiewskiego, wymogi dla komedii znajdujemy w poetyce kijowskiej pt. *Lira variis (...) chordis instructa* z 1696 r., gdzie napisano: „Komedia jest poezją dramatyczną, naśladowującą niskie i osobiste działania nie bez uroku i humoru” (*Comoedia est poësis dramatica humilium ac privatorum actionum non sine lepore et facetiis imitans*)⁸⁰. Teofan Prokopowicz, jak i Sarbiewski, w podręczniku pt. *De arte poëtica libri III* z 1705 r. napisał, że komedia z humorem i ostrością przedstawia w działaniu, jak i w języku osób, społeczne i osobiste czynności prostego ludu dla nauczania w życiu i szczególnie dla osądzenia nałogów ludzi⁸¹.

Wykładając kwestię poezji dramatycznej, Maciej Kazimierz Sarbiewski zadawał pytania o strukturę dramatu, jej części, ich znaczenie, akty i sceny, wyrażając pewne obserwacje na ich temat. W tej części swojej poetyki Sarbiewski obficie korzystał z poetyki Jakuba Pontany, z którą łączyło go niemało tekstowych zbieżności. Zapożyczone fragmenty tekstu zostały często przepisane czysto mechanicznie, dosłownie z pierwowzoru. Tym tylko można wyjaśnić obecność zwrotu: „sequitur prothasis prima pars fabulae”, zamiast „secunda”. Tu autor poetyki przepisał wprost formułę Jakuba Pontany, bez odpowiedniej zmiany w tekście łacińskim. Zapożyczenia Sarbiewskiego zaczerpnięte z dzieł J. Pontany zajmują ważne miejsce w kijowskich poetykach z końca siedemnastego i pierwszej połowy osiemnastego wieku, tj. chodzi o następujące dzieła: *Fons Castalius* (1685), *Rosa inter spinas* (1686), *Gedrus Apollinis* (1702), *De arte poëtica libri III* (1705) Teofana Prokopowicza, ponadto *Hortus poëticus* Mytrofana Dowgalewskiego (1737) oraz inne.

Wracając do analizy tekstu poetyki Sarbiewskiego, należy stwierdzić, że w rozdziale drugim autor wskazał na punkty, którymi komedia odróżnia się od

⁷⁹ Резановъ В.И., *Къ исторіи русскоі драмы. Поэтика М.-К.Сарбевскаго...* op. cit., s.11-13 [Rezanov" V.I., *K" istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbevskogo...*, op. cit, s.11-13].

⁸⁰ *Lyra variis praeceptorum chordis ad edendam civilem et palestricam vocem, conformem voci in deserto clamantis s. Joanni Baptistae, Apollineo pollice instructa anno quo Deus e superis verbum pax bona locutus* (1696), Oddział Rękopisów Narodowej Biblioteki Ukrainy imienia Włodzimierza Wernadskiego, f. 501 П/1719, fol. (ark.) 47.

⁸¹ „Дурныхъ человеческихъ привычекъ”, vide: Прокоповичъ Ф., *Сочинения*, op. cit., s. 313 [Prokopovich F., *Sochineniâ*, op. cit., s. 313].

tragedii. W tej kwestii pogląd Macieja Kazimierza Sarbiewskiego był również zależny od poglądu Jakuba Pontany. W zapożyczonym, wolnym tłumaczeniu na język polski, czytamy w tekście następujące tezy:

„1. Komedia i tragedia odróżniają się od siebie założeniem. Założenie tragedii jest bardziej wzniosłe, zawiera w sobie działania smutne, wprowadzające grozę, np. boleść, nieszczęście, ruiny, mordy, przy tym [tragedia] jest głośnie i ma społeczny wymiar, [natomiast] założenia komedii biorą się z mieszczańskiego życia, [komedia] zawiera w sobie zwyczajne działania o statusie prywatnym.

2. [Tragedia i komedia] Odróżniają się [od siebie] prawdopodobieństwem fabuły. W komedii całe założenie jest wymyślone, dlatego Skalgier (księga 1) uważał ją za najdoskonalszą ze wszystkich poetyckich utworów. W tragedii zaś czasem sens może być, według Pontany, także całkowicie wymyślony, a według Arystotelesa, zapożyczony z historii”⁸².

Maciej Kazimierz Sarbiewski w tym punkcie także preferował pogląd Arystotelesa na temat różnic pomiędzy tragedią a komedią.

„3. Odróżniają się przedstawionymi charakterami. Tragedia oddaje charaktery trudne i złożone, komedia – lekkomyślne, a w starożytności – nieprzyzwoite.

4. [Odróżniają się] Postaciami. Postacie komiczne to prości ludzie, ‘przyczermione srebro’, mieszczenie; [postacie] tragiczne [to ludzie] znaczniejsi, jak władcy, wielmoże, wodzowie.

5. Odróżniają się założeniem języka, który umożliwia jasne rozpoznanie nastroju ducha: kto i co np. pragnie lub [czego] nie pragnie, co rozumie lub czego nie rozumie, czemu przeczy lub co twierdzi. W tragedii język jest poważny, wzniosły, mocny, w komedii – język jest ludowy, niski.

6. Odróżniają się językiem. W komedii słowa są zwyczajne, powszechnie używane, codzienne (kolokwialne), charakterystyczne dla bliskiej, przyjacielskiej rozmowy; w tragedii, na odwrót, język królewski, pełen szacunku, majestatyczny, słowa wytworne, wyniosłe, pełnodźwięczne.

7. Odróżniają się nastrojem uczuć. W komedii występują niższe i opanowane nastroje, jak nadzieja, radość, lekka boleść. W tragedii nastroje są wzniosłe i ciężkie, jak strach, ubolewanie, czasem pasja”⁸³.

Dalej Maciej Kazimierz Sarbiewski napisał o różnicach pomiędzy tragedią a komedią:

„8. Odróżniają się rozwiązaniem, które w większym stopniu jest przeciwstawne: w tragedii nieszczęśliwe pośród wielkości, w komedii – szczęśliwe w nieprzydatności. Ale prostoduszni teoretycy błędnie będą uważać to za istotną różnicę, dlatego że czasem możliwe jest [inne] zrozumienie słów

⁸² Cyt. za: Резановъ В.И., *Къ исторіи русскоі драмы. Поэтика М.-К.Сарбевскогo...* op. cit., c.10 [Rezanol' V.I., *K" istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbevskogo...*, op. cit, s.10]. Tu i poniżej tłumaczenie tekstu z języka rosyjskiego na język polski – autora niniejszego artykułu (z zasadniczymi poprawkami redakcji). Nie korzystano z oryginalnego tekstu łacińskiego, autorstwa Sarbiewskiego. Tłumaczenie na język polski zapośredniczone przez język rosyjski z powodu braku dostępu autora do tekstu oryginału (przyj. red.).

⁸³ Резановъ В.И., *Къ исторіи русскоі драмы. Поэтика М.-К.Сарбевскогo...* op. cit., c.10-11 [Rezanol' V.I., *K" istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbevskogo...*, op. cit, s. 10-11].

Arystotelesa, i jak po prostu mówi Pontano, tragedia może mieć pomyślne rozwiązanie, ale przy obecności grozy, a komedia – [może mieć rozwiązanie] niepomyślne, ale niepozbowione pocieszności.

9. Odróżniają się chórem. Kiedyś chór dozwolony był w komedii, jak zaznacza Horacy, lecz ponieważ [chór] pozwalał sobie na aroganckie wybryki, dopuszczał się obmowy pod adresem osób prywatnych, więc za to został zlikwidowany [w komedii]...

10. Odróżniają się rekwizytami sceny...

11. Odróżniają się maszynami teatralnymi. W komedii w ogóle stosuje się maszyny, lecz jest ich niedużo i są proste, a w tragedii – jest ich wiele i są złożone, celem ukazania działań. Przy tym jednak trzeba uważnie wystrzegać się dziecięcych błędów i tego, aby, jak wyraził się Horacy, »Nie zabijała dzieci przed ludem Medea«⁸⁴.

Wykładając naukę o poezji dramatycznej, Maciej Kazimierz Sarbiewski zadał pytanie o strukturę dramatu, jej części oraz ich znaczenie, o akty i sceny, wyrażając na ww. tematy pewne własne spostrzeżenia.

„Części komedii i tragedii oraz akty, w tym samym miejscu i o nich. Pierwsza część komedii to jest *prologos* lub zwrot ku widzom przed początkiem sztuki, w którym [to prologu] poeta mówi o sobie lub usprawiedliwia się. Dalej idzie *protasis*, pierwsza (druga) część sztuki, która wyklada sedno sprawy bez ujawnienia decyzji, by od tego bycia nieznanym wzrosło zainteresowanie. Trzecią część stanowi *epistasis* – rozwój tego, co zawarto w *protasis*, powstawanie lub narastanie napięcia, bałaganu i zamieszania. Czwarta – *katastasis* – to momenty największego napięcia dramatyzmu. Piątą część to *katastrofa*: w finale sztuki zwrot okoliczności do najlepszej lub dalszy rozwój zamieszania i niespodziewany, pomyślny rezultat»⁸⁵.

W tej części poetyki Maciej Kazimierz Sarbiewski ponownie wiele zapożyczył z poetyki Jakuba Pontany, z którą tu istnieje niemało tekstowych zbieżności. Zapożyczenia są oczywiste, fragmenty tekstu często przepisane są mechanicznie, dosłownym przepisaniem można objaśnić genezę sformułowania: *sequitur prothesis prima pars fabulae* zamiast *secunda*: Sarbiewski powtórzył tu formułę Jakuba Pontano.

Ważną częścią poetyki Sarbiewskiego było techniczne wyposażenie sceny szkolnego teatru jezuickiego z dołączeniem rysunków technicznych, przy czym opisano tu szczegóły sztuki oświetlenia sceny, umeblowania, dekoracji itp.

Podsumowując, można twierdzić, że w siedemnastym wieku i na początku wieku osiemnastego na Ukrainie, Litwie i w Polsce przeważała tendencja barokowa, powiązana z wpływami klasycznymi (starożytnymi). Trzeba zrozumieć podział owej konwencji na elementy barokowe i klasyczne (starożytne) i dostrzec fakt, że niektóre rysy klasycznej koncepcji poezji niewątpliwie cechują estetyczne poglądy Macieja Kazimierza Sarbiewskiego – poetę epoki późnego renesansu i baroku. Przypomnijmy, że w tym samym czasie wschodnioeuropejski barok i 'klasycyzm' (nawiązywanie do klasycznych wzorców starożytnych) stanowią określone

⁸⁴ Ibidem, s. 11-13.

⁸⁵ Ibidem, s. 255.

uzupełnienie niedokończenia i braków poprzedniego okresu w kulturze (tj. renesansu), dlatego że jeszcze w siedemnastym wieku pełnią ważne funkcje charakterystyczne dla sztuki renesansu. Chodziło wtedy o zapoczątkowanie nowych i rozwój dotychczasowych form sztuki, stworzenie teoretycznych wykładów poetyki i retoryki odpowiadających ówczesnym potrzebom.

Utwory Macieja Kazimierza Sarbiewskiego przyczyniły się do rozwoju artystycznej myśli, teorii sztuki (teorii poezji) i kultury w wieku siedemnastym w Rzeczypospolitej Obojga Narodów (ówczesnej Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego), tj. obecnie na ziemiach Białorusi, Litwy, Łotwy, Polski i Ukrainy, dzięki zapoczątkowaniu baroku jako stylu w sztuce i klasycznej metody teorii sztuki (przejętej z Arystotelesa). W twórczości Macieja Kazimierza Sarbiewskiego dostrzec można oryginalne odzwierciedlenie renesansu.

Maciej Kazimierz Sarbiewski tworzył w okresie przejściowym, trwającym od późnego renesansu do baroku. To wpłynęło na jego teoretyczne prace z zakresu teorii literatury i mitologii starożytnej, w niektórych z nich dominuje renesansowa teoria sztuki, jednak, ogólnie rzecz biorąc, na jego poglądy wpłynęły zarówno neoscholastyka, jak i barok zachodnieuropejski. Rozwijając zasady renesansowo-humanistycznej teorii sztuki, poeta i uczony wykorzystywał retoryczne zasady scholastyczne odnośnie do argumentacji głoszonych przez siebie tez i przesunął główny akcent z reguł renesansowej poetyki na rzecz nowej, symbolicznej interpretacji sztuki.

Abstrakt (streszczenie) po polsku / Abstract (Summary) in Polish:

Celem artykułu było badanie utworów Macieja Kazimierza Sarbiewskiego uznanych za ogniwo w rozwoju estetyczno-artystycznej myśli oraz kultury w XVII w. i na początku XVIII w. na wschodnich ziemiach dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, tj. na terenie obecnej Ukrainy, z uwzględnieniem baroku jak stylu w sztuce i metody poetyki epoki klasycznej. Autor artykułu użył: 1) metodę analizy biograficznej (metodę genetyczną w interpretacji tekstu dla wskazania genezy literatury w faktografii, biografii twórcy), 2) analizę dokumentu historycznego (historiograficzną metodę analizy dokumentu), 3) metodę analizy porównawczej Paula de Mana, która w szczególności stanowiła metodologiczną podstawę badania.

Głównymi rezultatami analizy są niżej przedstawione wnioski. Sarbiewski kreował „obrazowość” metaforyczności w utworach w myśl zasad barokowego konceptyzmu i takich jego cech, jak: dowcip, celność, ostrość (*conceptus, acumen, acutum, argutiae, argutum*) Stosował również niespodziewane porównania, efektywne antytezy. Po analizie zapożyczeń z J. Pontany i J. C. Skaligiera w utworach Sarbiewskiego, autor artykułu wnioskuję, że w spuściźnie omawianego poety można odnaleźć modyfikację dzieł epoki renesansu, ślady syntezy neoscho-

lastyki i baroku. Klasyczne elementy, np. nauka o koncepcyzmie, łączą się z renesansowymi, w szczególności z konceptem boga-artysty malarza. W artykule wskazano także na elementy recepcji twórczości Sarbiewskiego przez autorów poetyk z ówczesnych ziem wschodnich Rzeczypospolitej.

Rezultaty analizy są ograniczone do warstwy retorycznej organizacji tekstu, z uwzględnieniem środków stylistycznych, na przykład hiperbolizacji języka literackiego. Tekst jest przyczynkiem do dalszych badań nad wpływem myśli Sarbiewskiego we Wschodniej Europie. Pytania filozoficzne Sarbiewskiego pozostają w istocie poza obszarem badawczym autora artykułu.

Praktyczne znaczenie wyników badawczych polega na tym, że otrzymane rezultaty można wykorzystać w procesie dydaktycznym, przy opracowaniu kursów normatywnych i specjalistycznych, tworzeniu pomocy naukowych i podręczników z zakresu historii literatury polskiej, w szczególności literatury ukraińsko-polskiego pogranicza.

Nowa wartość rezultatów badania polega na tym, że praca jest pierwszą próbą badania recepcji twórczości M.K.Sarbiewskiego w tzw. staroukraińskich (staroruskich) poetykach XVII-XVIII w., generalizuje podstawowe kategorie dyskusji retorycznej, ustala związki między nimi. Przez ustalenie sfery pojęć zapewnia identyfikację badanego zjawiska. Twórczość Sarbiewskiego utwierdza tendencje barokowe w literaturze staroukraińsko-staropolskiego (rusko-polskiego) pogranicza XVII-XVIII w., chociaż owe tendencje barokowe mieszają się z wpływami klasycznymi. Poezja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego, na równi z utworami Jana Kochanowskiego, Mikołaja Reja, Samuela Twardowskiego, była bardzo popularna na terenie obecnej Ukrainy. Jako materiał ilustracyjny poezja Sarbiewskiego figuruje w ówczesnych poetykach staroruskich (staroukraińskich podręcznikach poetyki) autorstwa profesorów Akademii Kijowsko-Mohylańskiej: Teofana Prokopowicza (1681-1736), Ławrientija Gorki [Laurentija Gorki, Wawrzyńca Górki] (ok. 1660-1737), Mytrofana Dowgalewskiego (XVIII w.), Jerzego Koniskiego (1717-1795), Gedeona Słonimskiego (ok. 1715-1772), Józefa Kononowicza-Gorbackiego (?-1653) oraz innych. Podobnie jak Sarbiewski, sens tragedii wyjaśniał autor poetyki *Fons Castalius* z 1685 r.

Słowa-kłucze:

Maciej Kazimierz Sarbiewski (1595-1640), Matthias Casimirus Sarbievius (1595-1640), Motiejus Kazimieras Sarbievijus (1595-1640), Casimir Britannicus (1595-1640), Mathias Casimirus Sarbiewski (1595-1640), Sarbievius (1595-1640), Casimir (1595-1640), poetyka, recepcja, barok, neoscholastyka, koncepcyzm (konceptualizm), koncept boga-artysty.

The Title in English:

Maciej Kazimierz Sarbiewski's Work and Its Reception in Old Ukrainian Poetics in the Seventeenth and Eighteenth Centuries

Abstract (Summary) in English /Abstrakt (streszczenie) po angielsku:

The aim of the article was to study the work of Maciej Kazimierz (Mathew Casimir) Sarbiewski as a representation of a link in the aesthetic and artistic development of the thought and culture in the 17th c. and at the beginning of the 18th in the eastern part of the former Polish –Lithuanian Commonwealth i.e. on the territory of the present-day Ukraine, with reference to baroque as a style in art and a method of classical poetics. The author applied: 1) a method of biographical analysis (interpreting the texts in order to point to their origin in the factography and biography of their author); 2) an analysis of the historical documents (a historiographic method of analyzing documents); 3) Paul de Man`s method of comparative analysis, which provided the main methodological basis in this study.

Main results of the analysis. Sarbiewski created his metaphors as images following the principles of the baroque conceptism and its features such as: a wit, accuracy, sharpness (conceptus, acumen, acutum, argutiae, argutum). He also applied artistic metaphors, unexpected comparisons, impressive antitheses. Having analysed the borrowings from J. Pontana and J.C. Scaliger in Sarbiewski's works, the author of the article concludes that in Sarbiewski's heritage you can find modification of Renaissance works, some traces of neo- scholastic and baroque synthesis, but the classical elements are joined with the Renaissance ones, specially the concept of artist/painter as god the creator. The article also draws the reader`s attention to some elements of the reception of Sarbiewski's work by the authors of the books of poetics coming from the eastern territories of the Polish-Lithuanian Commonwealth.

The results of the analyses are limited to the rhetorical arrangement of the text, including artistic devices such as, for instance, hyperbolization of the literary language. The text is a contribution to further studies upon the influence of Sarbiewski's thought in Eastern Europe. The article does not address Sarbiewski`s philosophical questions as, in fact, they remain beyond the area of research of the author.

Looked at from a practical point of view, the research results can be used for didactic processes, for preparing normative and specialized courses, for creating teaching materials and manuals of Polish literary history, particularly with reference to the literature of the Polish-Ukrainian borderland.

The novelty of the research consists in the fact that it is the first attempt to examine the reception of Sarbiewski's work in the so-called Old Ukrainian (Old

Russian) poetics of the 17 and 18th c. It establishes general and basic categories of the discussion on rhetoric and recognizes their mutual relations. By establishing the scope and sphere of the ideas discussed, it helps to identify the examined phenomenon. Sarbiewski's work confirms baroque tendencies in the Old Ukrainian and Old Polish (Russian-Polish) borderland of the 17th and 18th c, though these baroque trends are mixed with classical influences. Sarbiewski's poetry, along with the poems of Jan Kochanowski, Mikolaj Rej or Samuel Twardowski, was very popular on the territory of the present-day Ukraine. It provided reference material for theoreticql discussions of poetry and can be found quoted in the Old Russian poetics (Old Ukrainian manuals of poetics) written by the professors of Kiyev-Mohylev Academy: Teofan Prokopowicz (1681-1736), Laurentij Gorki (ca. 1660-1737), Mytrofan Dowgalewski (18th c.), Jerzy (George) Koniski (1717-1795), Gedeon Slonimski (ca. 1715-1772), Josef Kononowicz- Gorbacki (? – 1653) and others. Along with Sarbiewski, the sense of the tragedy was explained by the author of "Fons Castalius" – a book of poetics which appeared there in 1685.

[English translation by sr Adelajda Sielepin CHR]

[English translation by sr Adelajda Sielepin CHR]

Key words:

Maciej Kazimierz Sarbiewski (1595-1640), Matthias Casimirus Sarbievius (1595-1640), Motiejus Kazimieras Sarbievijus (1595-1640), Casimir Britannicus (1595-1640), Mathias Casimirus Sarbiewski (1595-1640), Sarbievius (1595-1640), Casimir (1595-1640), poetics, reception, baroque, neoscholasticism, conceptism, concept of god-artist.

Tytuł w języku rosyjskim / Title in Russian / Название на русском языке:

Творчество Мацея Казимежа Сарбевского и его рецепция в староукраинских поэтиках XVII–XVIII вв.

Abstract (Summary) in Russian / Abstrakt (Streszczenie) po rosyjsku / Резюме (Аннотация) по-русски:

Целью в статье является изучение произведений Мацея Казимежа Сарбевского, известных как этап развития художественно-эстетической мысли и культуры в XVII в. и в начале XVIII в. на восточных землях давней Речи Посполитой Двух Народов, т. е. на территории нынешней Украины, в укоренившемся барокко как стиле искусства и методе классической поэтики. Автор статьи использовал: 1) метод биографического анализа (генетический метод в интерпретации текста при определении литературного генезиса в

фактографии, биографии творца), 2) анализ исторических документов (историографический метод анализа документов), 3) метод сравнительного анализа Поля де Мана, – которые в совокупности составляют методологическую основу исследования.

Главными результатами анализа являются нижеследующие выводы. Сабревский внедрял метафорическую образность произведений в плоть бароккового концептизма и таких его составляющих характеристик, как острота (шутка), целостность, острота (*conceptus, acumen, acutum, argutiae, argutum*). Использовал также неожиданное сравнение, эффектную антитезу. Подводя итог анализу заимствований из Я. Понтана и Ю. Ц. Скалигера в произведениях Сарбевского, автор статьи делает вывод, что в наследии этого поэта можно обнаружить модификации творений ренессансной эпохи, следы синтеза неосхоластики и барокко, в то время как классические элементы (например, учение о концептизме) включают ренессансные приметы, в особенности связанные с концептом бога-творца-художника. В статье указаны также примеры рецепции творчества Сарбевского авторами поэтик в тогдашних восточных землях Речи Посполитой.

Результаты анализа ограничены уровнем риторической организации текста, гиперболизации литературного языка. Статья представляет перспективу дальнейшего изучения влияний Сарбевского в Восточной Европе. Философские вопросы, поставленные Сарбевским, остались вне поля зрения автора статьи.

Практическое значение выводов исследования состоит в том, что полученные результаты можно использовать в учебном процессе, при составлении общих и специальных курсов, пособий и учебников истории польской литературы, в частности литературы украинско-польского пограничья.

Новизна исследования. Статья является первым опытом изучения рецепции творчества М. К. Сарбевского в так называемых староукраинских (старорусских) поэтиках XVII-XVIII вв., выясняет основоположные категории риторических дискуссий, устанавливает связи между ними. Устанавливается комплекс понятий в определении изучаемого явления. Творчество Сарбевского утверждает барочные тенденции в литературе староукраинско-старопольского (русско-польского) пограничья XVII-XVIII вв., хотя эти тенденции переплетены с влияниями классицизма. Поэзия Мацея Казимежа Сарбевского, наравне с творениями Яна Кохановского, Миколая Рея, Самуила Твардовского, была очень популярной на территории нынешней Украины. Как иллюстративный материал, поэзия Сарбевского фигурирует в тогдашних старорусских поэтиках (староукраинских учебниках поэтики) авторства профессоров Киево-Могилянской академии: Феофана Прокоповича (1681-1736), Лаврентия Горки [Вавжинца Горки] (ок. 1660-1737), Митрофана Довгалевского (XVIII в.), Георгия Конисского (1717-1795), Гедеоны Слоним-

ского (ок. 1715-1772), Иосифа Кононовича-Горбацкого (?-1653) и др. Подобно Сарбевскому, смысл трагедии объяснял автор поэтики *Fons Castalius* в 1685 г.

[Перевод по-русски: Надежда Георгиевна Колошук]

Ключевые слова:

Мацей Казимеж Сарбевский (1595-1640), Матей Казимир Сарбевский (1595-1640), Сарбевий (1595-1640), поэтика, рецепция, барокко, неосхоластика, концептизм, концепт бога-художника

Bibliography / Bibliografia

Rękopisy i starodruki / Manuscripts and old prints

Fons Castalius in duplices divisus solutam scilicet et ligatam orationem Kijovo-Mohilaeans musis consecratus felici auspicio emanavit anno Domini 1685 – Oddział Rękopisów Narodowej Biblioteki Ukrainy imienia Włodzimierza Wernadskiego, sygn. 656 / 446, ark. 62.

Jaroszewicki Hilarion, «Cedrus Apollinis pharetrati Rossiaco Orphaeo ob bicomem extruendam cytharam bino poeseos ac rhetorices stylo instructam ad concessum perennis gloriae mentibus ac montibus instans in bicolli Kijovo-Mohileano Parnasso eresta et ad fluvium Borystenem Pegaseis fontibus irrigata anno 1702», rkps w kolekcji Narodowej Biblioteki Ukrainy, Instytut rękopisów, szyfr ДС/П 241. – 209 ark. [poetyka].

Jaroszewicki Hilarion, «Arbor Tulliana Jasinsciano», 1703, rkps w kolekcji Narodowej Biblioteki Ukrainy, Instytut rękopisów, szyfr ДС/П 243. – 338 ark. [poetyka].

“...*Lyra* variis praeceptorum chordis ad edendam civilem et palestricam vocem, conformem voci in deserto clamantis s. Joanni Baptistae, Apollineo pollice instructa anno quo Deus e superis verbum pax bona locutus...” (1696), Oddział Rękopisów Narodowej Biblioteki Ukrainy imienia Włodzimierza Wernadskiego, f. 501, П/1719.

Rękopis № 1721, Kijowsko-Michajłowski Złatowierchowy monaster [Złotogórný klasztor św. Michała w Kijowie].

Sunabula erudita in qua ars vel scientia Rhetorices... J. Lipacki, Oddział Rękopisów Lwowskiej Biblioteki imienia Bazylego Stefanyka, sygnatura NAN Ukrainy, archiwum bazylianów, [f. 150], spr. № 747.

Teofan Prokopowicz, *De arte poetica libri tres ad usum et institutionem studiosae iuventutis Roxolanae, dictati Kijoviae in orthodoxa Academia Mohyleana, anno Domini 1705.*

Wereszczyński Józef, *Droga pewna do prędszego i snadniejszego osadzenia w Ruskich krajach pustyni Królestwa polskiego, jako też względem drożniejszej obrony wszystkiego ukraińskiego położenia od nieprzyjaciół Krzyża świętego*, Kraków 1590.

Bibliografia podmiotowa / First Bibliography / First Literature

Sarbiewski M.K., *Casimir Britannicus. English translations, paraphrases, and emulations of the poetry of Maciej Kazimierz Sarbiewski*, edited by Krzysztof Fordoński, Piotr Urbański, Modern Humanities Research Association [London] 2008, pp. 288, [2].

Sarbiewski M.K., *Casimir Britannicus. English Translations, Paraphrases, and Emulations of the Poetry of Maciej Kazimierz Sarbiewski*, Revised and Expanded Edition, edited by Krzysztof Fordoński, Piotr Urbański, Modern Humanities Research Association [London] 2010, pp. 319, [3e].

Sarbiewski M.K., *Do rycerstwa polskiego ojczystą muzą [Ad Equites Polonos] [w:] Wybór poezji*, Biblioteka Polska: http://staropolska.pl/barok/MK_Sarbiewski/wybor.html [dostęp: 15.01.2013].

Sarbiewski M.K., *Liryki oraz Droga rzymska i fragm. Lechiady*, tłum. T. Karyłowski, oprac. M. Korolko przy współudziale J. Okonia, Warszawa 1980.

Sarbiewski M.K., *Matthiae Casimiri Sarbievii auserlesene Oden des I. und II. Buches im Metro des Originals verdeutsch, und mit nöthigen Erläuterungen vers. von Phil. Jacob Rechfeld*, in Commission ben Damian und Sorge, Grätz 1831, S. 254, [4].

Sarbiewski M.K., *O poezji doskonałej czyli Wergiliusz i Homer (De perfecta poesi sive Vergilius et Homerus)*, tłum. M. Plezia, oprac. S. Skimina, Wrocław 1954;

Sarbiewski M.K., *Sarbievijus Motiejus Kazimieras, Lemies žaidimai. Poezijos rinktinė. Ludi Fortunae. Lyrica selecta*, Baltos Lankos, Vilnius 1995, s. 691.

Sarbiewski M.K., *Silvuldia poetica*, przekł. Julian Krzyżanowski. Vide: Krzyżanowski Julian, *Od średniowiecza do baroku. Studia naukowo-literackie*, Wydawnictwo „Rój”, Warszawa 1938 [1937].

Sarbiewski M.K., *Wykłady poetyki (Praefecta poetica)*, tłum. i oprac. S. Skimina, Wrocław-Kraków 1958.

Bibliografia przedmiotowa / Second Bibliography / Second Literature

Bibliography in Latin Alphabet

Beauplan Guillaume Le Vasseur, sieur de~, *A description of Ukraine*, introd., transl. and notes by Andrew B. Pernal and Dennis F. Essar, Dist. by Harvard University Press for the Harvard Ukrainian Research Institute, [Cambridge, Mass.] 1993. [Description d'Ukraine].

Bobiatyński L., *Jak Sarbiewski przetwarza utwór Horacego [w:] Nauka z poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, pod red. Jacka Bolewskiego, Jakuba Z. Lichańskiego i Piotra Urbańskiego, Warszawa, 1995.

Borschak E., *Rus, Mala Rossia, Ukraina*, “Revue des Études Slaves”, vol. XXIV, Paris 1948.

Bratkowski Daniel, *Świat po części przejrany*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2011, s. 315.

Brückner A., *Wpływy polskie na Litwie i Słowiańszczyźnie Wschodniej. Promieniowanie kultury polskiej na kraje sąsiednie [w:] A.Brückner, Kultura, piśmiennictwo, folklor. Wybór prac*, pod red. W.Berbelickiego i T. Ulewicza, Warszawa, 1974.

Budzyński J., *Horacjanizm w liryce polsko-lacińskiej renesansu i baroku*, Wrocław 1985.

Buszewicz Elwira, *Sarmacki Horacy i jego liryka. Imitacja – gatunek – styl. Rzecz o poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, ss. 417, [3], seria: Terminus Bibliotheca Classica, seria 2, tom 4.

De arte poetica libri tres ad usum et institutionem studiosae juventutis Roxolanae, dictati Kijoviae in orthodoxa Academia Mohyleana, anno Domini 1705.

De Man Paul, *Allegories of Reading. Figural Language in Rousseau, Nietzsche, Rilke, and Proust*, Yale University Press, New Haven 1979.

Doroßenko D., *Die Namen «Rus» und «Ukraine» in ihrer historischen und gegenwärtigen Bedeutung*, Abhandlungen d.Ukr. Wiss. Institut in Berlin, III 1939.

Fulińska A., *Naśladowanie i twórczość. Renesansowe teorie imitacji, emulacji i przekładu*, Wrocław 2000.

Grochal Zbigniew, ks., *Chrześcijański Horacy – Maciej Kazimierz Sarbiewski TJ i jego estetyka*, Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, Niepokalanów 1994, ss. 158, [2].

Kaczorowska Teresa, *Maciej Kazimierz Sarbiewski SJ na Mazowszu*, Związek Literatów Polskich Oddział w Ciechanowie, Ciechanów 2005, ss. 58, [18].

Krzyżanowski Julian, *Od średniowiecza do baroku. Studia naukowo-literackie*, Wydawnictwo „Rój”, Warszawa 1938 [1937].

Krzyżanowski Julian, *Pia fraus Sarbiewskiego*, „Ruch Literacki”, r.: 1960, nr 1-2.

Literatura, teoria, metodologia, pod red. nauk. Danuty Ulickiej, wyd. 2. rozszerz., [Uniwersytet Warszawski. WPJ], Warszawa 2001.

Łużny R., *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska*, Kraków 1966.

Maciej Kazimierz Sarbiewski i jego epoka: Próba syntezy, pod redakcją Jakuba Z. Lichańskiego, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor, Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, Pułtusk 2006, ss. 270.

Mikolajczak Aleksander Wojciech, *Antyk w poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, Poznań 1994.

Mikolajczak Aleksander Wojciech, *Studia Sarbieviana*, „Tum” Gnieźnieńska Firma Wydawnicza, Gniezno 1998, ss. 159. Seria: Bibliotheca Symbolarum Philologorum Posnaniensium, Tomus I.

Müller M., *De Mathia Casimiro Sarbivio Polono e Societate Iesu Horatii Imitatore*, München 1917.
Otwinowska B., „*Consort discordia*” Sarbiewskiego w teorii koncepcyzmu, „Pamiętnik Literacki”, r.: 1968, nr 3, s. 81-110.

Piskala Magdalena, *Boże miłości i wstydlive dowcipy. Studia nad epigramatyczną twórczością Macieja Kazimierza Sarbiewskiego i Alberta Inesa*, Instytut Badań Literackich PAN. Wydawnictwo, Warszawa 2009, ss. 358, [2], *Studia Staropolskie*, series nova, tom XXIII (LXXIX).

Radyszewskij Rostysław [Radišev's'kij Rostislav], *Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII wieku. Część I, Monografia*, Wydawnictwo Oddziału PAN, Kraków 1996, s. 282.

Sarnowska E., *Teoria poezji M.K. Sarbiewskiego* [w:] *Studia z teorii i historii poezji*, Wrocław 1967.

Sarnowska-Temeriusz E., *M.K. Sarbiewski: O poezji doskonałej*, [w:] *Samowska-Temeriusz E., Przeszłość poetyki*, Warszawa, 1995.

Sarnowska-Temeriusz E., *Świat mitów i świat znaczeń. Maciej Kazimierz Sarbiewski i problemy wiedzy o starożytności*, Wrocław 1969;

Silvudia poetica, przekł. Julian Krzyżanowski, [w:] *Krzyżanowski Julian, Od średniowiecza do baroku. Studia naukowo-literackie*, Wydawnictwo „Rój”, Warszawa 1938 [1937].

Sparrow J., *Sarbiewski's 'Silvudia' and their Italian source*, 'Oxford Slavonic Papers', 1958.

Starnawski Jerzy, *Z dziejów sławy Macieja Kazimierza Sarbiewskiego (XVII-XVIII w.)*, Katowice 1980.

Starnawski Jerzy, *Problemata Sarbieviana selecta*, „Eos”, 75: 1987.

Stawecka K., *Adresaci liryków Sarbiewskiego*, „Meander”, 30: 1975, z. 1.

Stawecka K., *Instar dei poeta w teorii Sarbiewskiego*, „Roczniki Humanistyczne”, 32: 1984, z. 1, s. 147-162.

Stawecka K., *Maciej Kazimierz Sarbiewski – prozaik i poeta*, Lublin 1989.

Stawecka K., *Motyw Jasnej Góry w twórczości Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, „Studia Claromontana”, 6: 1985.

Stawecka K., *Uwagi do tekstu „Dii gentium”*. *Traktat o mitologii antycznej*, „Roczniki Humanistyczne”, 19: 1971, z. 3.

Tatarkiewicz W., *Pierwszy Polak w dziejach estetyki*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, 1968, z. 12.

Thill A., *Horace polonaise. Horace allemande* [w:] *Horace. L'Oeuvre et les imitations, un siècle d'interprétation*, Vandoeuvres-Geneve 1992.

Ulewicz Tadeusz, *Sarmacja*, Kraków 1958.

Urbański Piotr, *Theologia fabulosa. Commentationes Sarbievianae*, Uniwersytet Szczeciński, [Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego], Szczecin 2000, *Rozprawy i Studia t. (CDXLI)* 367, ss. 272,

Vigni Anna Li, *Poeta quasi creator. Estetica e poesia in Mathias Casimir Sarbiewski*, *Aesthetica Preprint, Supplementa*, Centro Internazionale Studi di estetica, [Palermo] 13 Febbraio 2005, ss.186.

Warszawski Józef TJ, ks., *Mickiewicz uczniem Sarbiewskiego*, Rzym 1964.

Warszawski Józef TJ, ks., *“Dramat Rzymski” Macieja Kazimierza Sarbiewskiego TJ (1622-1625)*. *Studium literacko-biograficzne*, [Typis Pontificiae Universitatis Gregorianae], Rzym 1984, ss. 376.

Zaborowska-Musiał Justyna, *Epigramy Macieja Kazimierza Sarbiewskiego*, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieyszтора, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, Pułtusk-Warszawa 2006, ss. 309, [1].

Bibliography in the Cyrillic Alphabet:

XVII век в мировом литературном развитии, Наука, Москва 1969.

Андрусак М., *Назва України*, Чикаго [Chicago] 1951.

Білецький Л., *Основи української літературно-наукової критики*, Київ 1998.

Вишневський Д., *Киевская академия в первой половине XVIII столетия*, Киев 1903.

Голенищев-Кутузов И., *Барокко и его теоретики* [в.] *XVII век в мировом литературном развитии*, Наука, Москва 1969.

Грушевський, Михайло *Історія України-Руси: В одинадцяти томах, дванадцять книг*, Київ 1991, т.1.

Де Ман Поль, *Аллегории чтения. Фигуральный язык Руссо, Ницше, Рильке и Пруста*, Перевод с англ. Сергея Никитина, Екатеринбург 1999.

Довгалевський М., *Поетика (Сад поетичний)*, Переклад та примітки Віталій Петрович Маслюк, «Мистецтво», Київ 1973.

История польской литературы, ред. коллегия В.В.Витт, И.С.Миллер, Б.Ф.Стахеев, В.А.Хорев, т.1-2, «Наука», Москва 1968.

Конон В.М., *От Ренессанса к классицизму : Становление эстетической мысли Белоруссии в XVI-XVIII вв.*, Минск 1978.

Краткая литературная энциклопедия, гл. ред. А.А.Сурков, «Советская энциклопедия», т.1-9, Москва 1962-1978.

Література. *Теорія. Методологія*, упор. Данута Уліцька, пер. з польської Сергія Яковенка, Київ 2006.

Літопис Руський, за Іпатським списком переклав Леонід Махновець, Дніпро, Київ 1989.

Маслюк Віталій Петрович, *Латиномовні поетики і риторики XVII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні*, «Наукова думка», Київ 1983.

Назва «Україна» [в:] *Енциклопедія українознавства, загальна частина*, Київ 1994, с.14-16.

Наливайко Д., *Київські поетики XVII – початку XVIII ст. в контексті європейського літературного процесу* [w.] *Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI – XVIII ст.*, відп. ред. О.В.Мишанич, «Наукова думка», Київ 1981.

Наливайко Д., *Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст.*, Київ 1998.

Петровъ Николай, *О словесныхъ наукахъ и литературныхъ занятіяхъ въ Кіевской академіи отъ начала ея до преобразования въ 1819 году*, „Труды Кіевской духовной академіи“, 1866, т. 2 (май-августъ), с. 305-330; 1866, т. 3 (сентябрь-декабрь), с. 343-388; 1868, т. 1 (январь-мартъ), с. 465-525.

Попов М., *Из історії поетики на Україні (XVII-XVIII ст.)* [в:] *Матеріали до вивчення історії української літератури*, упор. О.І.Білецький, Ф.Я.Шолом, Київ 1959, т. I, s. 392-404;

Прокопович Ф., *Сочинения*, под ред. И.П.Еремина, Москва – Ленинград 1961.

Резановъ В.И., *До історії боротьби літературнихъ стилів (Поэтика Ренссансу на терени України та Росии)*, "Записки Нижненского інституту соціального виховання" р.: 1931, Книга XI.

Резановъ В.И., *Къ исторіи русской драмы. Поэтика М.-К.Сарбевского по рукописямъ музея кн. Чарторыйскихъ въ Кракове (Ученіе о драматической поэзіи. Устройство сцены в школьно-іезуитскомъ театре). Съ приложеніемъ чертежей*, типографія В.К.Меленевскаго, Нежинъ 1911.

Резановъ В.И., *Къ исторіи русской драмы. Экскурсъ въ область театра иезуитовъ*, типографія В.К.Меленевскаго, Нежинъ 1910.

Сивокінъ Григорій, *Давні українські поетики, друге видання, з додатками*, «Акта», Харків 2001.

Сивокінъ Григорій, *Давні українські поетики, друге видання, з додатками*, «Акта», Харків 2001.

Січинський В., *Назва України. Територія України*, Прага 1944.

Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи. Антологія, загальна редакція Дмитра Наливайка, Київ 2009.

Ульяш Станіслав, *Література пограниччя – пограниччя літератури*, Київ 2011.

Bibliography transliterated from the Cыrylic into the Latin Alphabet:

XVII vek v mirovom literaturnom razvitii, Nauka, Moskva 1969.

Andrusâk M., *Nazva Ukraïni*, Ćikago [Chicago] 1951.

Bilec'kij L., *Osnovi ukraïni'skoï literaturno-naukovoï kritiki*, Kïiv 1998.

De Man Pol', *Allegorii ĉtenia. Figural'nyj âzyk Russo, Nicše, Ril'ke i Prusta*, perevod s angl. Sergeâ Nikitina, Ekaterinburg 1999.

Vîšnevskij D., *Kiev'skaâ akademiâ v pervoj polovine XVIII stoletia, Kiev'* 1903.

Golenišeŭ-Kutuzov I., *Barokko i ego teoretiki* [v:] *XVII vek v mirovom literaturnom razvitii*, Nauka, Moskva 1969.

Grušeŭs'kij Mihajlo, *Ĭstorîâ Ukraïni-Rusi: V odinnadcâti tomach, dvanadcâti knigah*, Kïiv 1991, t.1.

Dovgaleŭs'kij M., *Poetika (Sad poetičnij)*, pereklad ta primîtiki Vitalij Petroviĉ Maslûk, Mistectvo, Kïiv 1973.

Ĭstorîâ pol'skoj literatury, red. kollegiâ V.V. Vitt, I.S. Miller, B.F. Staheev. V.A.Horev, t. 1-2, „Nauka“, Moskva 1968.

Konon V.M., *Ot Renessansa k klassicizmu : Stanovlenie èstetiĉeskoj mysli Belorussii v XVI-XVIII vv.*, Mînsk 1978.

Kratkaâ literaturnaâ ènciklopediâ, gl. red. A.A. Surkov, Sovetskaâ ènciklopediâ, t.1-9, Moskva 1962-1978.

Literatura. Teoriâ. Metodologiâ, upor. Danuta Ulic'ka, per. z pols'koï Sergiâ Ākovenka, Kïiv 2006.

Litopis Rus'kij, za Inats'kim spiskom pereklav Leonid Mahnovec', Dnîpro, Kïiv 1989.

Maslûk Vitalij Petroviĉ, *Latinomovni poetiki i ritoriki XVII st. ta ih rol' u rozvitku teorii literaturi na Ukraïni*, Naukova dumka, Kïiv 1983.

Nazva «Ukraïna» [v:] *Enciklopediâ ukraïnoznavstva, zagal'na ĉastina*, Kïiv 1994, s. 14-16.

Nalivajko D., *Kiivs'kî poetiki XVII – počatku XVIII st. v kontekstî êvrops'kogo literaturnogo procesu* [v:] *Literaturna spadšina Kiivs'koï Rusi i ukrains'ka literatura XVI – XVIII st.*, vidp. red. O.V. Mišanič, «Naukova dumka», Kiïv 1981.

Nalivajko D., *Očima Zahodu: Recepcîâ Ukraini v Zahidnij Êvropi XI-XVIII st.*, Kiïv 1998.

Petrov Nikolaj, *O slovesnyh" naukah" i literaturnyh" zanâtiâh" v" Kîevskoj akademii ot" načala eâ do preobrazovaniâ v" 1819 godu*, „Trudy Kievskoj duhovnoj akademii”, g. 1866, t. 2 (maj-avgust'), s. 305-330; g. 1866, t. 3 (sentâbr'-dekabr'), s. 343-388; g. 1868, t. 1 (ânvar'-mart'), s. 465-525.

Popov M., *Îz istorii poetiki na Ukraini (XVII-XVIII st.)* [v:] *Materiali do vivčennâ istorii ukrains'koï literaturi*, upor. O.I. Bilec'kij, F.Â. Šolom, t. I, Kiïv 1959, s. 392-404.

Prokopovič F., *Sočineniâ*, pod red. I.P. Eremina, Moskva – Leningrad 1961.

Rezanov V.I., *Do istorii borot'bi literaturnih styliv (Poëtika Renssansu na tereni Ukraini ta Rosii, „Zapiski Niženskogo institutu sociâlnogo vihovanniâ”*, r.: 1931, Kniga XI.

Rezanov V.I., *K" istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbevs'kogo po rukopisâm" muzeâ kn. Čartoryjskich" v" Krakove (Učenie o dramatičeskoj poëzii. Ustrojstvo sceny v škol'no-îezuitskom" teatre). S" priloženiem" čertežej*, tipografiâ V.K. Melenevskago, Nižin" 1911.

Rezanov V.I., *K" istorii russkoj dramy. Èkskurs" v" oblast' teatra iezuitov"*, tipografiâ V.K. Melenevskago, Nižin" 1910.

Sivokîn Grigorij, *Davni ukrainskâ poetiki, druge vidannâ, z dodatkami*, «Akta», Harkiv 2001.

Sičins'kij V., *Nazva Ukraini. Teritorîâ Ukraini*, Praga 1944.

Sučasna literaturna komparativistika: strategii i metodi. *Antologîâ*, zagal'na redakciâ Dmitra Nalivajka, Kiïv 2009.

Ul'âš Stanislav, *Literatura pograniččâ – pograniččâ literaturi*, Kiïv 2011.

Information about the Author in English /

Informacja o autorze po angielsku:

Oleksandr Grigorovich Astafiev (Oleksandr Astafiev), Ph.D., D. Sci, Professor, Head of the Department of Literary Theory, Comparative Studies and Creative Literature of the Institute of Philology at the Taras Shevchenko National University in Kiev. He is a specialist in literary theory, comparative studies in literature, comparative analysis of artistic translation, poetry and semiotics, the literature of the Polish-Ukrainian borderland, theoretical and practical studies of literature. He is a graduate of the Ivan Fedorov Ukrainian Institute of Polygraphy (the present name: the Academy of Printing), Lviv 1980, doctoral studies (1982-85) and post-doctoral studies (1995-98) at the T. H. Shevchenko Institute of the Ukrainian Academy of Sciences (after 1992: the National Academy of Sciences in Ukraine) in Kiev; this is where he defended his doctoral and post-doctoral dissertations (in 1990 and 1999, respectively). His publications include the following works: *Analiza twórczości Pantelejmona Kulisza w szkole: monografia zbiorowa* [An analysis of the work of Pantelejmon Kulish: a collective work] (ed. A. Galonka, Chemihiv 1993; co-authorship); *Słownik-poradnik literaturoznawczy* [A dictionary of and guide to literary theory], ed. R. Gromiak, J. Kovaliv, W. Tieremka (Kiev 1997, 2011; co-authorship), *Stylizacja* [Stylisation] (Niżyn 1998), *Liryka emigracji ukraińskiej: ewolucja systemów stylistycznych* [Lyrical poetry of the Ukrainian emigrants: the evolution of stylistic systems], (Kiev 1998), *Systemy poetyckie ukraińskiego pisarstwa zagranicą* [Poetic systems of the Ukrainian writings abroad], (Kiev 2000, 2005), *Obraz i znak. Ukraińska poezja emigracyjna w perspektywie strukturalno-semiotycznej* [Image and sign. Ukrainian emigrant poetry in structural and semiotic perspective], (Kiev 2000), *Analiza porównawcza przekładu artystycznego* [Comparative analysis of artistic translation], (Kiev 2008, co-authorship), *Przekład artystyczny: dialog epok kulturalno-historycznych* [Artistic translation: a dialogue of cultural and historical epochs], Kiev 2008, co-authorship), *Ukraińsko-polskie stosunki literackie: historia, typologia, recepcja: monografia*

zbiorowa [Polish-Ukrainian relations: history, typology, reception: a collective work], (ed. V. Zarva , Donieck 2010), *Tekst, system, poetyka rodzaju: monografia zbiorowa* [Text, system, generic poetics: a collective work], (ed. M. Zymomyra, Drohobych 2010, 2011), *Ornamenty słowa: zbiór artykułów naukowych* [Ornaments of the word: a collection of scholarly articles], (Kiev-Drohobych 2011), *Renesansowa literatura ukraińsko-polskiego pogranicza* [Renaissance literature of the Polish-Ukrainian borderland], (Kiev 2012), *Polskie źródła twórczości Pietra Gulaka-Artemowskiego* [Polish sources of Pietro Gulak-Artemovskii's work], (Kiev 2014). E-mail address: as_taff[at]jukr.net

[English translation by Teresa Bela]

Information about the Author in Polish / Informacja o autorze po polsku:

Oleksandr Grigorovič Astaf'ëv (Oleksandr Astaf'ëv), [Олександр Григорович Астаф'єв, Aleksandr Grigor'evič Astaf'ëv (Александр Григорьевич Астафьев, Oleksandr Grigorovich Astafev, Aleksander Astafiew] Prof., Ph.D., D.Sci., doktor filologicznych nauk [doktor habilitowany], profesor Katedry Teorii Literatury, Komparatystyki i Twórczości Literackiej w Instytucie filologii Narodowego uniwersytetu imienia Tarasa Szewczenki w Kijowie. Jest profesorem dyscyplin: teoria literatury, podstawy komparatystyki literackiej, porównawcza analiza przekładu artystycznego, poezja i semiotyka, literatura ukraińsko-polskiego pogranicza, teoria i praktyka twórczości literackiej. Ukończył Ukraiński Instytut Poligraficzny imienia Iwana Fiedorowa (obecnie – Akademia Drukarstwa, Lwów, 1980), aspiranturę (1982-1985) i doktoranturę (1995-1998) przy Instytucie Literatury im. T. H. Szewczenki Akademii Nauk Ukrainy (po 1992 – Narodowej Akademii Nauk Ukrainy) w Kijowie, tamże obronił dysertację kandydacką (1990) i doktorską (1999). Monografie: *Analiza twórczości Pantelejmona Kulisa w szkole: monografia zbiorowa* / pod red. A. Galonki (Czernichów 1993, współautorstwo), *Słownik-poradnik literaturoznawczy* / pod red. R. Gromiaka, J. Kowaliwa i W.Tieremki (Kijów 1997, 2011², współautorstwo), *Stylizacja* (Nizyn 1998); *Liryka emigracji ukraińskiej: ewolucja systemów stylistycznych* (Kijów 1998), *Systemy poetyckie ukraińskiego piarstwa zagranicą* (Kijów 2000, 2005²), *Obraz i znak. Ukraińska poezja emigracyjna w perspektywie strukturalno-semiotycznej* (Kijów 2000), *Analiza porównawcza przekładu artystycznego* (Kijów 2008, współautorstwo), *Przekład artystyczny: dialog epok kulturalno-historycznych* (Kijów 2010, współautorstwo), *Ukraińsko-polskie stosunki literackie: historia, typologia, recepcja: monografia zbiorowa* / pod red. W. Zarwy (Donieck 2010), *Tekst, system, poetyka rodzaju: monografia zbiorowa* / pod red. M. Zimomrii (Drohobycz 2010, 2011²), *Ornamenty słowa: Zbiór artykułów naukowych* (Kijów-Drohobycz 2011), *Renesansowa literatura ukraińsko-polskiego pogranicza* (Kijów 2012), *Polskie źródła twórczości Pietra Gulaka-Artemowskiego* (Kijów 2014). E-mail: as_taff[at]jukr.net

Informace o autorovi v češtině / Information about the Author in Czech:

Olexandr Grigorovič Astafjev, Prof., Ph.D., D.Sci., doktor filologických věd (docent), profesor katedry teorie literatury, komparatistiky a literární tvorby v Ústavu filologie Národní univerzity Tarase Ševčenko v Kyjevě. Je profesorem v oborech teorie, základy literární komparatistiky, srovnávací analýza uměleckého překladu, poezie a sémiotika, literatura ukrajinsko-polského pohraničí, teorie a praxe literární tvorby. Vystudoval Ukrajinský polygrafický ústav Ivana Fedorova (v současnosti Akademii tisku; Lvov, 1980), aspiranturu (1982-1985) a doktorská studia (1995-1998) na Ústavu literatury Tarase Ševčenko ukrajinské akademie věd (po r. 1992 Národní akademie věd Ukrajiny) v Kyjevě, kde také obhájil kandidátskou (1990) a doktorskou disertaci (1999). Monografie: *Analýza tvorby Pantelejmona Kulise ve škole: kolektivní monografie*, red. A. Galonka (Černichov 1993, spoluautor), *Slovník-příručka literárního vědce*, red. R. Gromjak, J. Kovaliv i W.Těremko (Kyjev 1997,

2011², spoluautor), *Stylizace* (Nižin 1998); *Lyrika ukrajinské emigrace: evoluce stylistických systémů* (Kyjev 1998), *Poetické systémy ukrajinského zahraničí* (Kyjev 2000, 2005²), *Obráz a znak. Ukrajinská emigrační poezie ve strukturálně-semiotické perspektivě* (Kyjev 2000), *Srovnávací analýza uměleckého přenesení* (Kyjev 2008, spoluautor), *Umělecké přenesení: dialog kulturně-historických epoch* (Kyjev 2010, spoluautor), *Ukrajinsko-polské literární vztahy: historie, typologie, recepce: kolektivní monografie*, red. W. Zarwa (Doněck 2010), *Text, systém, poetika žánru: kolektivní monografie*, red. M. Zymomrja (Drohobyč 2010, 2011²), *Ornamenty slova: Sborník vědeckých článků* (Kyjev – Drohobyč 2011), *Renesanční literatura ukrajinsko-polského pohraničí* (Kyjev 2012), *Polské prameny tvorby Petra Gulaka-Artemovského* (Kyjev 2014). E-mail: as_taff[at]ukr.net

[Český překlad: Libor Martinek]

Informácie o autorovi v slovenčine / Information about the Author in Slovak:

Olexandr Hrygorovič Astafjev, Prof., Ph.D., D.Sci., doktor filologických vied (docent), profesor Katedry teórie literatúry, komparatistiky a literárnej tvorby v Ústave filológie Národnej univerzity Tarasa Ševčenko v Kyjeve. Je profesorom v odboroch: teória, základy literárnej komparatistiky, porovnávacia analýza umeleckého prekladu, poézia a semiotika, literatúra ukrajinsko-poľského pohraničia, teória a prax literárnej tvorby. Vyštudoval Ukrajinský polygrafický ústav Ivana Fedorova (v súčasnosti Akadémie tlače; Lvov, 1980), aspirantúru (1982–1985) a doktorské štúdiá (1995–1998) v Ústave literatúry Tarasa Ševčenko ukrajinskej akadémie vied (po r. 1992 Národnej akadémie vied Ukrajiny) v Kyjeve, kde obhájil kandidátsku (1990) a doktorskú dizertáciu (1999). Monografie: *Analýza tvorby Pantelejmona Kuliše v škole: kolektívna monografia*, red. A. Galonka (Černichov 1993, spoluautor), *Slovník-průručka literárního vědce*, red. R. Gromjak, J. Kovaliv a W. Teremko (Kyjev, 1997, 2011², spoluautor), *Štylizácia* (Nižin, 1998); *Lyrika ukrajinská diaspora: evolúcia štylistických systémov* (Kyjev, 1998), *Poetické systémy ukrajinského zahraničia* (Kyjev, 2000, 2005²), *Obráz a znak. Ukrajinská emigračná poézia v štruktúralno-semiotickej perspektíve* (Kyjev, 2000), *Porovnávacia analýza umeleckého prenosu* (Kyjev, 2008, spoluautor), *Umelecký prenos: dialóg kultúrno-historických epoch* (Kyjev, 2010, spoluautor), *Ukrajinsko-poľské literárne vztťahy: história, typológia, recepcia: kolektívna monografia*, red. W. Zarwa (Doneck, 2010), *Text, systém, poetika žánru: kolektívna monografia*, red. M. Zymomrja (Drohobyč, 2010, 2011²), *Ornamenty slova: Zborník vedeckých článkov* (Kyjev – Drohobyč, 2011), *Renesančná literatúra ukrajinsko-poľského pohraničia* (Kyjev, 2012), *Polské pramene tvorby Petra Gulaka-Artemovského* (Kyjev, 2014). E-mail: as_taff[at]ukr.net

[Slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе по-русски / Information about the Author in Russian:

Александр Григорьевич Астафьев (Александр Астафьев), доктор филологических наук, профессор кафедры теории литературы, компаративистики и литературного творчества Института филологии Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. Учебные дисциплины: теория литературы, основы литературной компаративистики, компаративный анализ художественного перевода, поэзия и семиотика, литература украинско-польского пограничья, теория и практика литературного творчества. Окончил Украинский полиграфический институт имени Ивана Федорова (ныне - Академия книгопечатания, Львов, 1980), аспирантуру (1982-1985) и докторантуру (1995-1998) при Институте литературы

ім.Т.Г.Шевченко Академії Наук України (після 1992 – Національної Академії Наук України) в Києві, там же захистив кандидатську (1990) і докторську (1999) дисертації. Монографії: *Изучение творчества Пантелеймона Кулиша в школе: Коллективная монография* / Сост. А. Гальонка (Чернігів 1993), *Литературоведческий словарь-справочник* / Сост. Р. Гром'як, Ю. Ковалів і В. Теремко (Київ 1997, 2011², в співавторстві), *Стилизация* (Нежин 1998); *Лирика украинской эмиграции: эволюция стилевых систем* (Київ 1998), *Поэтические системы украинского зарубежья* (Київ 2000, 2005²), *Образ и знак. Украинская эмигрантская поэзия в структурно-семиотической перспективе* (Київ 2000), *Компаративный анализ художественного перевода* (Київ 2008, в співавторстві), *Художественный перевод: диалог культурно-исторических эпох* (Київ 2010, в співавторстві), *Украинско-польские литературные взаимоотношения: история, типология рецепция: Коллективная монография* / Сост. А. Домашенко (Донецьк 2010), *Текст, система, поэтика жанра: Коллективная монография* / Сост. Н. Зымомря (Дрогобич 2010, 2011²), *Орнаменты слова: Сборник научных статей* (Київ - Дрогобич, 2011), *Ренессансная литература украинского-польского пограничья* (Київ 2012), *Польские источники творчества Петра Гулака-Артемовского* (Київ 2014). E-mail: as_taff[at]ukr.net

Інформація про автора / Довідка про автора українською мовою / Information about the Author in Ukrainian:

Олександр Григорович Астаф'єв (Олександр Астаф'єв), доктор філологічних наук, професор кафедри теорії літератури, компаративістики і літературної творчості Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Навчальні дисципліни: теорія літератури, основи літературної компаративістики, компаративний аналіз художнього перекладу, поезія і семіотика, література українсько-польського пограниччя, теорія і практика літературної творчості. Закінчив Український поліграфічний інститут імені Івана Федорова (нині - Академія друкарства, Львів, 1980), аспірантуру (1982-1985) та докторантуру (1995-1998) при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії Наук України (після 1992 – Національної Академії Наук України) у Києві, там же захистив кандидатську (1990) і докторську (1999) дисертації. Монографії: *Вивчення творчості Пантелеймона Кулиша в школі: Колективна монографія* / Упорядк. О.Гальонки (Чернігів 1993), *Литературознавчий словарь-довідник* / Упорядк. Р. Гром'яка, Ю.Коваліва і В.Теремка (Київ 1997, 2011², у співавторстві), *Стилизация* (Ніжин 1998); *Лирика української еміграції: еволюція стильових систем* (Київ 1998), *Поетичні системи українського зарубіжжя* (Київ 2000, 2005²), *Образ і знак. Українська емігрантська поезія у структурно-семиотичній перспективі* (Київ 2000), *Компаративний аналіз художнього перекладу* (Київ 2008, у співавторстві), *Художній переклад: діалог культурно-історичних епох* (Київ 2010, у співавторстві), *Українсько-польські літературні взаємини: історія, типологія, рецепція: Колективна монографія* / Упорядк. О. Домашенка (Донецьк 2010), *Текст, система, поетика жанру: Колективна монографія* / Упорядк. М. Зимомрі (Дрогобич 2010, 2011²), *Орнаменти слова: Збірник наукових статей* (Київ – Дрогобич, 2011), *Ренесансна література українсько-польського пограниччя* (Київ 2012), *Польські джерела Петра Гулака-Артемовського* (Київ 2014). E-mail: as_taff[at]ukr.net

Звесткі пра аўтараў па-беларуску / Information about the Author in Belarusian:

Аляксандр Рыгоровіч Астаф'еў (Аляксандр Астаф'еў), доктар філалагічных навук, прафесар кафедры тэорыі літаратуры, кампаратывістыкі і літаратурнай творчасці інстытута філалогіі Кіеўскага нацыянальнага ўніверсітэта імя Тараса Шаўчэнкі. Вучэбныя дысцыпліны: тэорыя літаратуры, асновы літаратурнай кампаратывістыкі, кампаратывістычны аналіз мастацкага перакладу, паэзія і семіётыка, літаратура ўкраінска-польскага памежжа, тэорыя і практыка літаратурнай творчасці. Скончыў Украінскі паліграфічны інстытут імя Івана Фёдарова (цяпер - Акадэмія кнігадрукавання, Львоў, 1980), аспірантуру (1982 — 1985) і дактарантуру (1995 — 1998) пры інстытуце літаратуры ім. Т. Р. Шаўчэнкі Акадэміі навук Украіны (пасля 1992 — Нацыянальнай Акадэміі навук Украіны) у Кіеве, там жа абараніў кандыдацкую (1990) і доктарскую (1999) дысертацыі. Манаграфіі: *Вывучэнне творчасці Панцеляймоны Куліша ў школе: калектыўная манаграфія* / Склад. А. Гальценка (Чарнігаў 1993), *Літаратуразнаўчы слоўнік-даведнік* / Склад. Р. Грамяк, Ю. Каваліў і В. Церамко (Кіеў 1997, 2011², у суаўтарстве), *Стылізацыя* (Нежын 1998); *Лірыка ўкраінскай эміграцыі: эвалюцыя стылявых сістэм* (Кіеў 1998), *Паэтычныя сістэмы ўкраінскага замежжа* (Кіеў 2000, 2005²), *Выява і знак. Украінская эміграцыйная паэзія ў структурна-семіятычнай перспектыве* (Кіеў 2000), *Кампаратывістычны аналіз мастацкага перакладу* (Кіеў 2008, у суаўтарстве), *Мастацкі пераклад: дыялог культурна-гістарычных эпох* (Кіеў 2010, у суаўтарстве), *Украінска-польскія літаратурныя ўзаемаадносіны: гісторыя, тыпалогія, рэцэпцыя: калектыўная манаграфія* / Склад. А. Дамашчанкі (Данецк 2010), *Тэкст, сістэма, паэтыка жанру: калектыўная манаграфія* / Склад. Н. Зімомры (Драгобыч 2010, 2011²), *Арнаменты слова: зборнік навуковых артыкулаў* (Кіеў — Драгобыч, 2011), *Рэнесансная літаратура ўкраінскага-польскага памежжа* (Кіеў 2012), *Польскія крыніцы творчасці Пятра Гулака-Арыямоўскага* (Кіеў 2014). E-mail: as_taf[at]ukr.net

[Тлумачэнне на беларускую мову: Eugeniusz Pańkow і Olga Pańkowa]

OL'GA MIHAJLIVNA CIGANOK
[(ОЛЬГА МИХАЙЛІВНА ЦИГАНОК),
OL'GA MIHAJLOVNA CIGANOK,
(ОЛЬГА МИХАЙЛОВНА ЦИГАНОК),
OLGA TSYGANOK] (Ukraine)
E-mail: olgzyg[at]ukr.net

О рукописном сборнике фunerальных стихов 1750 г.

Вместе с поэтикой Черниговской коллегии 1749–1750 учебного года¹ до наших дней сохранился сборник фunerальных произведений, приуроченный смерти епископа Черниговского и Новгород-Северского Амвросия Дубневича².

Как указывает Мирослава Андрущенко, впервые этот сборник описан как экспонат выставки «Ломоносов и Елизаветинское время» (1915), который, однако, не выставлялся для широкой общественности. Составителем был ошибочно указан Алексей Павловский (автор последнего стиха)³. Исследовательница считает произведения в сборнике однотипными (в стихотворной форме перечисляются события из жизни Амвросия Дубневича), отмечает, что стихи написаны по всем правилам составления эпитафий. Мирослава Андрущенко также указывает, что все произведения – акrostихи и достаточно объемные, из общей массы выделяется «Надгробие» Петра Минича, где есть большое философское размышление о бренности человека, о суетности мира и необходимости праведной жизни. Литературовед охарактеризовала тексты в приложении как собрание поэтических упражнений на заданную тему – эпитафии Амвросию Дубневичу, обратила внимание на важность сборника как факта наличия устойчивой поэтической традиции в

¹ *Черниговская поэтика 1749–1750 уч. года* (название условное, так как нет титульного листа). Рукопись хранится в Национальной библиотеке Украины имени В.И. Вернадского, Институт рукописи, фонд 1, № 6528, ff. 360.

² *Ibidem*, л. 311–355.

³ Жданович Я. *Отдел «Малороссия» на выставке «Ломоносов и Елизаветинское время»*, [в:] *Труды Черниговской Губернской архивной комиссии*, Чернигов. (См.: Андрущенко Мирослава, *Парнас віришторний: Києво-Могилянська академія та український літературний процес XVIII ст.*, Київ 1999, с. 143).

Чернигове в середине XVIII в., указала на необходимость публикации рукописи для основательного анализа⁴.

Целью настоящей статьи является дальнейшее изучение указанного поэтического сборника в связи с теорией и практикой эпитафии в черниговской поэтике 1749–1750 уч. г. и на фоне украинской теоретико-литературной мысли эпохи. На основании эпитагий–образцов жанра из основного текста поэтики и приложенных к ней стихов слушателей курса можно сделать некоторые наблюдения, как соотносились украинские школьные теория и практика стихосложения в середине XVIII в. Интерес к сборнику вызван тем, что эти тексты не имеют аналогов в украинских поэтиках и риториках.

I. Об авторах

Скорее всего, смерть Амвросия Дубневича вызвала у слушателей курса поэтики Черниговской коллегии обоснованное беспокойство в продолжении учебы, в завтрашнем дне. Можно предположить, что записанные разным почерком фунеральные произведения (17 текстов на славянском языке, два стихотворения – на польском языке) создавались как по указанию преподавателя в учебных целях, так и по зову сердца.

Мы знаем не только имена многих из этих молодых поэтов, но и то, как они учились. В рукописи после основного текста поэтики встречаем перечень слушателей курса (31 человек) с заметками об их способностях и успеваемости. Здесь мы видим имена авторов фунеральных произведений, посвященных Амвросию Дубневичу: «Alexius Paulowski – mediocris ingenii studuit ut potuit» [Алексей Павловский, способности средние, учился, как мог], «Basylius Lenicki – boni ingenii studuit bene» [Василий Леницкий, хорошие способности, учился хорошо], «Petrus Laszkiewicz – pulchri ingenii, bene studuit» [Петр Лашкевич, прекрасные способности, учился хорошо], «Petrus Miniec – pulchri ingenii pulchre et studuit» [Петр Минец, прекрасные способности и учился прекрасно], «Stephanus Filewycz – boni ingenii optime studuit» [Степан Филевич, хорошие способности, учился наилучшим образом], «Theodorus Laszkiewicz – pulchri ingenii, optime studuit» [Федор Лашкевич, прекрасные способности, учился наилучшим образом]⁵. Как видим, стихи писали в основном лучшие студенты.

Проанализировав почерк, можно предположить, что в сборнике находятся произведения десяти авторов. Лашкевичи (вероятно, братья) писали вместе. Часть стихов подписанные, часть – анонимные, однако

⁴ Андрущенко Мирослава, *Парнас віршотворний: Києво-Могилянська академія та український літературний процес XVIII ст.*, Київ 1999, с. 143.

⁵ *Черниговская поэтика*, л. 184–184v.

записанные разными лицами. Авторские тексты, несомненно, работы студентов, а вот анонимные, возможно, Серапиона Валучкого как автора поэтики или других преподавателей-монахов. Среди авторов мог быть префект Черниговской коллегии Сильвестр Новопольский, риторическую эпитафию которого с использованием прозопопеи приводит в качестве примера автор поэтики⁶. Каждый из поэтов-черниговцев писал сначала эпитафию (длиннее, чем традиционная, и более риторического характера) и вслед за ней – панегирик-эпигидий. Дополнительно один анонимный автор поместил в сборнике описание похорон (три первые произведения написаны одним почерком), а Василий Леницкий – «COMPENDIUM laboris carmina domino domino Ambrosio Dubniewycz mortuo [...] quadrata seu retrograda sclavonica» [Краткое изложение труда, квадратные, или ретроградные славянские стихи архиерею, умершему архиерею Амвросию Дубневичу]⁷. Перу студента Алексея Павловского принадлежит только эпитафия, далее рукопись черниговской поэтики обрывается.

II. Студенческие эпитафии и эпигидии

Девятнадцать школьных стихов показывают как отличительные, так и общие черты. Тексты различаются объемом (от 5 до 182 строк), формальными признаками (четыре разновидности акростихов, наличие или отсутствие хроностихов etc.), степенью риторичности и поэтичности. В эпитафиях доминирует биографизм (в стиле церковной литературы подается жизнеописание покойного), в эпигидиях – панегиризм (основное внимание обращается на прославление добродетелей умершего). Границы не всегда четкие: например в первом произведении сборника больше говорится о жизненном пути умершего, а в названии читаем «СТИХИ похвалы ...»⁸. Видим разные подходы к освещению похоронной темы, разные названия. Создатели эпигидиев ставят перед собой задачу – «показать образ» Амвросия Дубневича, поэтому изложение материала идет в виде «ordo naturalis» [естественным образом] – описывается жизнь умершего, начиная с происхождения от «пречестных родителей ...» до смерти в Глухове при избрании гетмана.

Основные вехи жизненного пути героя – обучение в Киевской академии, рукоположение в монахи, преподавательская деятельность и получение высоких церковных чинов, работа над собранием устава литовского и магдебургского права, переезд в Троице-Сергиеву Лавру. Будучи епископом, Амвросий Дубневич ввел в программу Черниговской коллегии философию

⁶ *Ibidem*, л. 149–150.

⁷ *Ibidem*, л. 354.

⁸ *Ibidem*, л. 311.

и немецкий язык, а также пополнил библиотеку учебного заведения (по тем временам – особо щедрый дар). Сочинения на славянском языке написаны в одном «житийном» ключе, иногда перефразируют друг друга.

Во многих funerальных произведениях сборника мы встречаем акростиhi. Как известно, в византийской гимнографии в форме акростиha писались тропари и ирмосы канонов таким образом, чтобы при чтении сверху вниз из начальных букв составлялась фраза, выражающая идею празднуемого события. Автор киевской барокковой поэтики «Сад поэтический» (1736) указывает на еще одно название акростиha – кефалономастический стих и относит его к «захватывающей и курьезной поэзии»⁹. Преподаватель курса поэтики Черниговской коллегии 1749-1750 уч. г. относил эпитафию к курьезной поэзии как поэтической художественной игре. Зашифрованный текст¹⁰ в сборнике образовывали прочитанные сверху вниз первые буквы каждой нечетной строки, то есть через строку, или начальные буквы каждой строки. В произведении Василия Леницкого младшего «EPITAPHIUM Episcopo czernihowiensi et nowogrodensi Ambrosio Dubniewicz 1750 Martii 15 scriptum» [ЭПИТАФИЯ епископу Черниговскому и Новгородскому Амвросию Дубневичу, написанная 15 марта 1750]¹¹ видим еще один вариант акростиha – первые буквы нечетных и написанных с отступом четных строк, прочитанные сверху вниз, образуют различные высказывания об Амвросии Дубневиче. В эпитафии, авторами которой были Петр и Федор Лашкевичи, первые буквы каждой строки образуют акростиh, ключ которого – молитва не только за упокой души покойного, но и за увековечение его памяти¹². Произведение написано в стиле поэтической эпитафии-эпигидии: здесь и уподобление поэта с античным Фазтоном (строки 5-7), и развернутый топос самоунижения древнего автора (строки 1-12), и «invocatio» – молитва к Богу, в которой Лашкевичи просят вдохновения, чтобы прославить умершего епископа (строки 13-18), и сравнение Амвросия Дубневича с апостолом Павлом (строка 29), и лирические вставки. Во второй части (строки 83-162) излагаются основные вехи жизненного пути епископа с хроностихамы, в которых зашифрованы даты. В черниговской поэтике 1749-1750 уч. г. утверждается, что эпитафия бывает двух видов: риторическая, или историческая, и поэтическая¹³. Складывается впечатление, что Лашкевичи задумали свое произведение (или получили задание от преподавателя составить его) как комбинированное : половина текста написана в

⁹ Довгалеvський М., *Поетика («Сад поетичний»)*, Київ 1973, с. 272.

¹⁰ Например: «АМВРОСИЮ, ДУБНЕВИЧУ, ЕПИСКОПУ, ЧЕРНИГОВСКОМУ, НОВАГОРОДКА, СІВЕРСКАГО, подаждь, ГОСПОДИ, ВІЧНУЮ, пам'ять».

¹¹ *Черниговская поэтика*, л. 350–353.

¹² *Ibidem*, л. 325–328 v.

¹³ *Ibidem*, л. 148–150.

одном стиле, половина – в другом.

Отметим, что в студенческих funerальных стихотворениях на определение эпитафий помимо классического латинского названия применяются дефиниции «надгробие», «надгробок», «надгробное», «стихи надгробные». Такие варианты названия эпитафии в украинских поэтиках XVII–XVIII веков мы не встречали (только традиционное «epitaphium»).

В произведениях черниговского сборника не наблюдается тяготения к лаконичности как одного из основных признаков классической эпитафии-надписи. Тем не менее, кое-где сохраняются характерные для жанра начало (информация, кто погребен, обращение к путнику) и концовка (просьба молиться за покойного). Исчезает, трансформируется форма эпитаграммы, по поэтической технике эпитафия приближается к эпицедию. Эпитафии сборника, как правило, меньше по размеру (от 32 до 76 строк), эпицедии больше (от 68 до 182 строк). У Василия Леницкого эпитафия состоит из 70 строк, эпицедий-панегирик составлен из 68 строк¹⁴. Объединяет тексты не только общая тематика и обстоятельства создания, но и четкое доминирование славянского языка.

1. Аллегорический эпицедий Петра Минеца

Произведение Петра Минеца «CARMINA ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO DOMINO, DOMINO CLEMENTISSIMO AC PROTECTORI NOSTRO DESIDERATISSIMO AMBROZIO DUBNIEWICZ de adventu Hluchovia Chernihoviam in lamentatione EXPOSITA» [СТИХИ самому замечательному и очень уважаемому архирею, архирею самому ласкавому и защитнику нашему самому желанному Амвросию Дубневичу по прибытию из Глухова в Чернигов в рыданиях обнародованные]¹⁵ написано одиннадцатисложником (80 строк) на польском языке. В первой, исторической части (строки 1–16) повествуется о смерти епископа, как его везли в Чернигов и как там встречали :

«Ktorego rano Studęci w Zebraniu
Y z monasterza Monachy w streczaniu
Gdzież SWĘTY BOŻE nad nim wyśpiewali
Prowadząc jegoż w serdцу oplakali» (строки 13-16)¹⁶.

Следующая часть (строки 17–80) – аллегорическая, плач садовника над своим потерянным трудом. Рефреном (строки 19, 55, 67 и др.) повторяет-

¹⁴ Ibidem, л. 350–357.

¹⁵ Ibidem, л. 346–349.

¹⁶ Здесь и в дальнейшем в текстах на польском языке сохраняется правописание оригинала.

ся обращение к саду, огороду, грядкам: «... O moŭ miły sadzie» [О мой дорогой сад] и т.д. О том, что эпицедий очень хорошо писать путем аллегории, читаем в киевской риторике «Janua...» [Дверь...] (1677)¹⁷. Что касается образцов этой жанровой разновидности, то в сохранившихся украинских поэтиках XVII–XVIII вв. мы не встречали примера аллегорического эпицедия. И вот он – среди фunerальных стихов черниговских студентов.

2. Descriptio funëris [Описание похорон]

Особое внимание в сборнике привлекает «OPISANIE CEREMONII podczas wniesienia w Cerkiew katedralne Ciała Jasnie W Bogu Przeoswιάconego Ambrosiusza Dubniewicza Biskupa Czernihowskiego y Novogradka Siewierskiego OKAZANEY W roku 1750, Marca, 5 dzien» [ОПИСАНИЕ ЦЕРЕМОНИИ во время внесения в кафедральный собор тела Ясно в Боге Преосвященного Амвросия Дубневича, епископа Черниговского и Новгород-Северского, проведенной в 1750 году, в пятый день марта]. Приводим полный текст произведения:

¹⁷ Janua oratoriae facultatis neoathletis in literaria acie certantibus..., f. 219.

A ch krasnomowcy z wysokiego Nieba
 dla opisanja tey rzeczy potrzeb A
 M izemy iednak ia ktoren tam krokiem M
 szedłem na wszystko patrząc swoim oke M
 B iore odwagę, aby wielkich osob B
 R Mąża, obrządek opisac w ten sposo B
 R adę wczyniwszy Bobrowicki na dwor R
 O Ciało Pasterza przywiezianą w polo R
 O d Bobrowicy ż w poniedziałek rano O
 S gdy iak należy obrząd iuz przybran O
 S ławnie na szesciu koniach erat Ductus S
 a przytym graves w ludziech wzniecił fluctu S
 I echali naprzod Kozaci armati I
 I potym studenci szedli ordinat I
 U cziwie piosnki serca swego w smutku U
 U spiewaiąc przy tym funebralnym skutk U
 S zedł potym ingens sacerdotum coetus S
 S Amaros z oczu wylewaiąc fletu S
 D aley Iezecki Archymandryta rząd D
 D Kączył Bylinski a w ślad jego odtą D
 U cziwie niosli iuz przy samym boku U
 U Truny kleynoty różne na widok U
 B yli zas wszyscy iak na morzu korab B
 B (ah) utraciwszy swoy do portu powa B
 N aybardziej za noc recly mieli ten Dzień N
 N Krewni patrona, widząc znikł iak cie N
 I ego nazwyskem Maliszewsci Dzieci I
 I Tak tez Moszezanski Nikolaus trzec I
 E hew wołali posladuiąc trunie, E
 E Wzrokiem podobni ekliptyczney luni E
 W same z iuz cerkiew nioś się od kaplanow W
 W Kupie ydących pospolstwa y pano W
 I ak też organy wybomieyszey ręki I
 I Dzwony docz wszędzie wydawały dzwęk I
 C o gdy ze wszystkim przyszedło na koniec C
 C Gdy iuz na własny wzniesianą na throne C
 Z kaplanow ieden kaznodzieia oraz Z
 Z Zasług pasterza chwalił godnie obra Z¹⁸

В этом тексте взаимодействуют различные виды искусства – имеем дело с классическим случаем интермедиальности. При описании торже-

¹⁸ Черниговская поэтика, л. 318–318v.

ственной похоронной процессии большое место занимают визуальные элементы (автор все видел собственным глазом, тело епископа блестит, убрано, как велит обряд, ученики несут рядом с гробом различные клейноды для всеобщего обозрения). Эффект картины усиливают развернутые сравнения: все были похожи на корабль в море, который, пока прибыл в порт, потерял всю свою привлекательность; родственники патрона говорили, что этот день для них стал ночью, епископ исчез, как тень.

Небесный оратор, которому бы следовало описать церемонию, органично вводит нас в мир визуальных элементов, зрительных образов. Визуальность усиливается также тем, что имеем дело с нетипичным стихотворением-ключом: первые буквы нечетных строк оригинала и последние буквы четных строк, считываемые сверху вниз, раскодируют "AMBROSIIUS DUBNIEWICZ" (acro- и телестих, который еще называют двойным акростихом). Художественный эффект усиливает форма записи: особое, поперечное написание букв акростиха. Кое-где автору не удавалось согласовать требования акростиха и силлабического польского стиха. На помощь приходят латинские выражения "erat Ductus", "fluctuS", "armati", "ordinati", "ingens sacerdotum coetus", "Amaros ... fletuS". Их наличие в тексте можно объяснить сакральной функцией, стремлением с помощью латыни как языка элиты еще больше поднять предмет описания. Не стоит забывать о характерном для Украины начала XVIII в. употреблении макаронического языка. Однако объяснение потребностями версификации считаем самым убедительным. Автору было важно подобрать польские лексемы с нужной последней буквой, не случайно латинские вкрапления относятся в основном к концам строк. В завершении описания церемонии встречается лексема «obraZ» – логический финал, последний штрих. Проповедник достойно прославлял заслуги пастыря, изображая яркую картину, рисуя икону.

Если учесть, что характерными особенностями прозаической художественной речи были ритм и интонация в рамках периода¹⁹, то упоминание о похоронной речи-проповеди также, возможно, производило музыкальный эффект, соответственно настраивая слушателя. Важное место при описании церемонии похорон Амвросия Дубневича занимают другие интермедийные ассоциации – музыкальные образы (опечаленные ученики поют грустные песни, дети за гробом выкрикивают имя умершего епископа вперемешку со скорбными воплями, повсюду звонят колокола). Наличие в тексте междометий – одна из форм призыва умершего, создания вида его присутствия.

Впечатление непрерывности процессии усиливают в стихотворении

¹⁹ Маслюк В.П., *Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. і їх роль у розвитку теорії літератури на Україні*, Київ 1983, с. 113.

анжамбеманы – несовпадение синтаксических пауз с ритмическими, концом стиха (... krokem / Szedłem ...; ... wielkich osob / Maża ...; ... rząd / Kaczył ... и т.д.). Как указывает М.Л.Гаспаров, многочисленные анжамбеманы создают прозаическую интонацию, которая почти нивелирует стихотворный ритм, что является значительным выразительным средством, например, в драматическом стихе²⁰.

Возможно, отсутствие знаков препинания не случайно, а выполняет подобную функцию достижения эффекта непрерывности процессии, констатирует ее слаженный характер. Словесная музыка имитирует, воспроизводит вербальными средствами движение. Торжественность церемонии не позволяет актуализировать антимузыкальные концепты ("смерть", "тишина", "покой", "сон" и т.д.). И то, что имеем дело с акро- телестихом, также не случайно – визуальный (формальный) и музыкальный характер такого рода стихов усиливают ощущение синтеза различных видов искусств, создают впечатление, что в этой поэзии переплелись музыка и живопись.

Создание польскоязычных произведений, посвященных православному иерарху, доказывает рудиментарное функционирование еще в середине XVIII в. на Левобережной Украине (в Чернигове) польского языка как литературного. Считаем, было бы интересно исследовать эту местную разновидность польского языка. Обратим внимание, что фамилии в перечне слушателей курса поэтики записаны на польском языке, в то время как имена – по-латыни.

III. О связи между теорией и практикой составления эпитафий-эпигидиев

Рассмотрение эпитафий в черниговской поэтике 1749–1750 уч. г. среди «тщательно обработанных», «формальных» текстов объясняет богатство их формы, жанровых разновидностей при достаточно прогнозируемом содержании. Отнесение эпитафии к курьезной поэзии – художественной игре объясняет использование хроностихов как «жанра в жанре» и повышенное внимание к форме. Дефиниция эпитафии в поэтике указывает на ее тесную связь, частично – даже отождествление с эпигидием и похоронным стихом²¹.

Каждый из примеров эпитафий в черниговской поэтике 1749–1750 уч. г. демонстрирует особенности создания отдельного вида или «подвида» украинской барокковой эпитафии. Складывается впечатление, что Серапион Валуцкий решил продолжить реализацию своего начатого в поэтике творче-

²⁰ Гаспаров М.Л., *Очерк истории европейского стиха*, Москва 1989, passim.

²¹ *Черниговская поэтика*, л. 141.

ского замысла фунеральными стихами в сборнике-приложении. Напомним, что первые произведения сборника – эпитафии-эпигидии в виде различных форм акrostихов (таких образцов в самой поэтике нет). Описание похорон хоть и с натяжкой, но тоже можно считать разновидностью эпитафии, если рассматривать ее как похоронный стих. Эпитафия-квадратный стих – новинка, как и «комбинированная» эпитафия. Таким образом, значительная часть фунеральных стихотворений в приложении детализируют и дополняют теорию эпитафии в основном курсе. Возможно, слушатели поэтики Черниговской коллегии выполняли ту же миссию, что и их преподаватель : показать силу своей скорби по Амвросию Дубневичу через разнообразие творческих решений эпитафии-эпигидии.

Обратим внимание на следующее. Панегирики-эпигидии черниговских студентов преимущественно отличаются эпическим и риторическим характером. Преподаватель поэтики приводил в качестве примеров не только эпигидий эпического характера, но и лирические фунеральные произведения, не только разные виды риторических эпитафий, но и поэтические (с концептом)²². Студенты же избрали (или им предписал преподаватель) форму эпического эпигидии, основная черта которого - риторичность. Возможно, это объясняется различным отношением Серапиона Валуцкого и слушателей его курса к Амвросию Дубневичу. Умерший епископ для автора черниговской поэтики и высокий церковный иерарх, и единомышленник. Между благодетелем и студентами дистанция куда больше. Складывается впечатление, что согласно принципу «decorum» [пристойности] полагалось им писать только эпигидии эпического характера. Поэтические моменты фрагментарны, вероятно, опять-таки из-за высокого статуса Амвросия Дубневича. С понятных причин, как и в поэтике, в приложении к ней отсутствуют шуточные эпитафии умершему епископу. Нет также цикла эпитафий, эпитафии-христианского стиха и эпитафий-элогий. У студентов и преподавателя была одинаковая задача, но разные возможности. Отсутствие элогиев можно объяснить также тем, что их написание требовало от автора значительного мастерства. На это обстоятельство неоднократно указывали авторы украинских поэтик и риторик. По-видимому, такой высокой поэтической техникой студенты еще не обладали (не исключено, что их работы и так подверглись правке со стороны преподавателя).

Таким образом, теория эпитафии в черниговской поэтике 1749–1750 уч. г. и приуроченные смерти Амвросия Дубневича школьные фунеральные стихи составляют единую целостность и способствуют лучшему пониманию друг друга.

²² Ibidem, л. 150.

Ключевые слова

эпитафия, описание похорон, фунеральные стихи, XVIII век.

The English Title:

On a Manuscript Collection of Funeral Poetry of 1750

Abstract / Summary

The paper is devoted to students' handwritten poems which are attached to the Chernihiv poetics of 1749–1750. These works were written on the occasion of the Bishop of Chernihiv and Novhorod-Siverskyi Ambrose Dubnevyh's passing. Texts are unique, there are no similar in the Ukrainian poetics and rhetorics. Based on the handwriting analysis, it can be concluded that there are poems of ten authors in the collection. Each of the Chernihiv poets wrote first epitaph (longer than the traditional, and more rhetorical) and after it – a panegyric-epicedium. Additionally one anonymous author composed a description of the funeral (first three works are written in the same handwriting), and one student else added so called 'a square verse' (*versus quadratus*).

Nineteen school poems show different and common features. Texts differ in volume (from 5 to 182 lines), in form (4 varieties of the acrostic, the presence or absence of chronostics, etc.), in degree of the rhetoric and poetry. Features of an epitaph's style and the epicedium's one are not always clear, but biography of the deceased is given mostly in epitaph, the main attention to praising merits of the hero is drawn in epicedium. The epicedium's creators mainly set the task – "show image" of Ambrose Dubnevyh, so they present the material in form of «ordo naturalis», describing the life of the deceased from the origin from the "most honorable parents ..." until his death in Glukhov during the hetman's election. Key milestones of the hero's life path are education at the Kiev Academy, ordination as a monk, teaching and receiving high church officials, work on the statute of Lithuanian and the Magdeburg law, moving to the Trinity Sergius Lavra etc. Poems in Slavonic have more in common. Two works in Polish are marked by an innovative approach in the subject interpretation. The analysis of the description of the Ambrose Dubnevyh funeral is conducted in the context of intermediality. The part of funeral poems in supplement amplifies the epitaph's theory in the basic course of the Chernihiv poetics of 1749–1750. The poetics and her supplement build integrity, contributing to a better understanding of each other.

Keywords:

epitaph, the description of the funeral, funeral poems, 18th century.

Tytuł w języku polskim:

O zbiorze wierszy funeralnych z roku 1750

Streszczenie / Abstrakt po polsku:

Niniejszy artykuł analizuje wiersze z rękopisów dodanych do poetyki czemichowskiej z roku akademickiego 1749–1750. Utwory zostały napisane z okazji śmierci biskupa Czernichowskiego i Nowgorodzko-Siewierskiego Ambrożjusza Dubniewicza (Ambrosiusa, Ambrożego Dubniewicza). Teksty te nie mają odpowiedników w poetykach i retorykach ukraińskich. Na podstawie analizy pisma można stwierdzić, że w zbiorze zawarte są prace dziesięciu autorów. Każdy z poetów czernichowskich napisał najpierw epitafium (dłuższe niż tradycyjne, a bardziej retoryczne), a po nim – panegiryk-epicedium. Dodatkowo, jeden nieznany autor ułożył opis pogrzebu (trzy pierwsze utwory zostały napisane jednym charakterem pisma), a jeszcze inny student dodał tzw. „wiersz kwadratowy” (*versus quadratus*).

Dziewiętnaście wierszy szkolnych posiada pewne cechy wyróżniające (odmienne) oraz pewne cechy wspólne. Teksty różnią się wielkością (od 5 do 182 wersów), formą (4 odmiany akrostychów, obecność lub nieobecność chronostychów etc.), stopniem retoryczności i poetyczności (poetyckości). Cechy stylowe epitafium a epicedium nie są zawsze jasne, jednak w epitafium podaje się przeważnie biografię zmarłego a w epicedium koncentruje się na wysławianiu cnót bohatera. Twórcy epicedium mieli za zadanie "pokazać obraz" Ambrożjusza Dubniewicza, więc zaprezentowali materiał w formie „ordo naturalis”, opisując życie zmarłego od urodzenia z szanowanych rodziców aż do śmierci w Głuchowiu w czasie wyborów hetmana. Najważniejszymi etapami drogi życiowej bohatera są: studia w Akademii Kijowskiej, święcenia (wyświęcenie) na mnicha, nauczanie i podejmowanie wysokich stanowisk kościelnych, praca nad statutem prawa magdeburskiego i litewskiego, przeniesienie się do Ławry Troicko-Siergiejewskiej etc. Utwory w języku słowiańskim mają więcej wspólnego między sobą, utwory w języku polskim demonstrują innowacyjne podejście w interpretacji tematu. Opis pogrzebu jest analizowany w kontekście intermedialności. Część wierszy funeralnych z dodatku uzupełnia teorię epitafiów w podstawowym kursie poetyki czernichowskiej z roku akademickiego 1749/1750. Poetyka i dodatek do niej stanowią komplementarną całość, przyczyniając się do lepszego zrozumienia obydwu części.

Slowa-klucze

epitafium, opis pogrzebu, wiersze funeralne, XVIII wiek.

Bibliography transliterated into Latin version

Andrušenko M., *Parnas viršotvornij: Kiěvo-Mogilâns'ka akademiâ ta ukraïns'kij literaturnij proces XVIII st.*, Ukraïns'ka kniga, Kiïv 1999, ss. 208.

Gasparov M., *Očerki istorii evropejskogo stiha*, Nauka, Moskva 1989, ss. 302.

Dovgalevs'kij M., *Poetika* ("Sad poetičnij"), V.P. Maslûk (per. i prim.), Mistectvo, Kiïv 1973, ss. 436.

Maslûk V.P., *Latinomovni poetiki i ritoriki XVII – peršoi polovini XVIII st. i ih rol' u rozvitku teorij na Ukraïni*, Naukova dumka, Kiïv 1983, ss. 234.

Černigovskaâ poetika 1749–1750 učebnogo goda, rukopis' hranitsâ v Nacional'noj biblioteke Ukrainy imeni V.I. Vernadskogo, Institut rukopisi, fond 1, № 6528, ss. 360.

Janua oratoriae facultatis neoathletis in litteraria acie certantibus..., rukopis' hranitsâ v Nacionalnoj biblioteke Ukrainy imeni V.I. Vernadskogo, Institut rukopisi, šifr 332/p94, f. 1, 91-281.

Bibliography in Cirylic version

Андрущенко М., *Парнас віршотворний: Києво-Могилянська академія та український літературний процес XVIII ст.*, Українська книга, Київ 1999, сс. 208.

Гаспаров М.Л., *Очерк истории европейского стиха*, Наука, Москва 1989, сс. 302.

Довгалеvський М., *Поетика («Сад поетичний»)*, В. П. Маслюк (пер. і прим.), Мистецтво, Київ 1973, сс. 436.

Маслюк В.П., *Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. і їх роль у розвитку теорії літератури на Україні*, Наукова думка, Київ 1983, сс. 234.

Черниговская поэтика 1749-1750 учебного года, рукопись хранится в Национальной библиотеке Украины имени В.И. Вернадского, Институт рукописи, фонд 1, № 6528, сс. 360.

Janua oratoriae facultatis neoathletis in litteraria acie certantibus..., рукопись хранится в Национальной библиотеке Украины имени В.И. Вернадского, Институт рукописи, шифр 332/п94, л.1, 91-281.

Information about the Author in English:

Ol'ga Ciganok [Olga Cyganok, Olga Tsyganok] (Olga Mykhaylivna Tsyhanok), C.Sci. [Ph.D.] (1994), Associate Professor of the Modern Foreign Languages Department at the Kyiv National University of Trade and Economics. Study subjects: Latin Language, History of Foreign Literature. She graduated from Lviv Ivan Franko State University (1989) and completed postgraduate studies at the Taras Shevchenko Institute of Literature at the National Academy of Sciences of Ukraine (1994) and studies for post-doctoral research at the Kyiv National Taras Shevchenko University (2014). Monographs: *History of Latin Literary Influences in Ukrainian Writing XVI–XVIII Centuries* (Kyiv, 1999), *Geneologic Concepts of Funeral Literature in Ukraine of the 17th and 18th Centuries: Main Research Areas* (Kyiv, 2011), *Funeral Writing in Ukrainian Poetics and Rhetorics of the 17th and 18th Centuries: Theory and Examples* (Vinnitsa 2014). E-mail: olzyg @] ukr.net

Informacja o autorce po polsku / Information about the Author in Polish:

Olga Ciganok (Olga Mychajliwna Cyganok) [Ol'ga Ciganok], C.Sci. [Ph.D.] (1994), docentka Katedry Języków Obcych Nowożytnych w Kijowskim Narodowym Uniwersytecie Handlu i

Ekonomii. Jest profesorką dyscyplin: język łaciński, historia literatury obcej. Ukończyła Państwowy Uniwersytet we Lwowie imienia Iwana Franki (Lwów, 1989), aspiranturę (studia podyplomowe) w Instytucie Literatury imienia Tarasa Szewczenki Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (Kijów, 1994), studia doktoranckie w Narodowym Uniwersytecie Kijowskim im Tarasa Szewczenki (Kijów, 2014). Monografie: *Historia łacińskich wpływów literackich w piśmiennictwie ukraińskim wieków XVI-XVIII* (Kijów, 1999), *Koncepcje genologiczne piśmiennictwa funeralnego na Ukrainie wieków XVII-XVIII: główne obszary badawcze* (Kijów, 2011), *Piśmiennictwo funeralne w poetykach i retorykach ukraińskich wieków XVII-XVIII: teoria i modele* (Winnica 2014). E-mail: olzyg[at]ukr.net

Informace o autorce v češtině / Information about the Author in Czech:

Olga Cyganok (Olga Michailovna Cyganok), C.Sci. [Ph.D.] (1994), docentka na katedře cizích a současných jazyků v Kyjevské národní univerzitě obchodu a ekonomie. Je profesorkou pro obory latina a dějiny cizích literatur. Vystudovala Státní univerzitu Ivana Franka ve Lvově (Lvov, 1989), ukončila aspiranturu v Ústavu literatury Tarase Ševčenko Národní akademie věd (Kyjev, 1994), doktorská studia v Národní univerzitě Tarase Ševčenko v Kyjevě (Kyjev, 2014). Monografie *Dějiny latinských literárních vlivů v ukrajinském písemnictví 16. – 18. století* (Kyjev, 1999), *Genologické koncepte funerálního písemnictví na Ukrajině v 17. – 18. století: hlavní výzkumné sféry* (Kyjev, 2011), *Funerální písemnictví v ukrajinských poetikách a rétorikách 17. – 18. století: teorie a modely* (Vinnycja, 2014). E-mail: olzyg[at]ukr.net

[Český překlad: Libor Martinek]

Informácie o autorke v slovenčine / Information about the Author in Slovak:

Olga Cyganok (Olga Michailovna Cyganok), C.Sci. [Ph.D.] (1994), docentka na Katedre súčasných cudzích jazykov Kyjevskej národnej univerzity obchodu a ekonomie. Študijné predmety: latinský jazyk a dejiny cudzích literatúr. Vyštudovala Štátnu univerzitu Ivana Franka v L'vove (Lvov, 1989), ukončila aspirantúru v Ústave literatúry Tarasa Ševčenko Národnej akadémie vied (Kyjev, 1994), habilitačné štúdiá/doktorské štúdiá na Národnej univerzite Tarasa Ševčenko v Kyjeve (Kyjev, 2014). Monografie: *Dejiny latinských literárnych vplyvov v ukrajinskom písomníctve 16. – 18. storočia* (Kyjev, 1999), *Genologické konceptie funerálneho písomníctva na Ukrajine v 17. – 18. storočí: hlavné výskumné sféry* (Kyjev, 2011), *Funerálne písomníctvo v ukrajinských poetikách a rétorikách 17. – 18. storočia: teórie a modely* (Vinnycja, [Vinica] 2014). E-mail: olzyg@ukr.net

[Slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе по-русски / Справка об авторе на русском языке/ Information about the Author in Russian:

Ольга Цыганок (Ольга Михайловна Цыганок), кандидат филологических наук (1994), доцент кафедры современных иностранных языков, Киевский национальный торгово-экономический университет. Учебные дисциплины: латинский язык, история зарубежной литературы. Окончила Львовский государственный университет имени Ивана Франко (Львов, 1989), аспирантуру при Институте литературы им. Т. Г. Шевченко НАН Украины (Киев, 1994), докторантуру Киевского национального университета имени Тараса Шевченко (Киев, 2014). Монографии: *Из истории латинских литературных влияний в украинской литературе XVI-XVIII вв.* (Киев 1999), *Генологические концепции funeralной литературы в Украине XVII-XVIII вв.: основные направления исследований* (Киев 2011), *Funeralная литература в украинских поэтиках и риториках XVII-XVIII вв.: теория и образцы* (Винница 2014). E-mail: olzyg[at]ukr.net

**Інформація про автора / Довідка про автора українською мовою /
Information about the Author in Ukrainian:**

Ольга Циганок (Ольга Михайлівна Циганок), кандидат філологічних наук (1994), доцент кафедри сучасних іноземних мов, Київський національний торговельно-економічний університет. Навчальні дисципліни: латинська мова, історія зарубіжної літератури. Закінчила Львівський державний університет імені Івана Франка (Львів, 1989), аспірантуру при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної Академії Наук України (Київ, 1994), докторантуру Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, 2014). Монографії: *З історії латинських літературних впливів в українському письменстві XVI–XVIII ст.* (Київ 1999), *Генеалогічні концепції фунерального письменства в Україні XVII–XVIII ст.: основні напрямки досліджень* (Київ 2011), *Фунеральне письменство в українських поетиках і риториках XVII–XVIII ст.: теорія та взірці* (Вінниця 2014). E-mail: olzyg[at]ukr.net

**Звесткі пра аўтараў па-беларуску /
Information about the Author in Belarusian:**

Вольга Цыганок (Вольга Міхайлаўна Цыганок), кандыдат філалагічных навук (1994), дацэнт кафедры сучасных замежных моў Кіеўскага нацыянальнага гандлёва-эканамічнага ўніверсітэта. Выкладае дысцыпліны: лацінская мова, гісторыя замежнай літаратуры. Скончыла Львоўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Івана Франка (Львоў, 1989), аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Тараса Шаўчэнкі НАН Украіны (Кіеў, 1994), дактарантуру Кіеўскага нацыянальнага ўніверсітэта імя Тараса Шаўчэнкі (Кіеў, 2014). Манаграфіі: *З гісторыі лацінскіх ўплываў ва ўкраінскай літаратуры XVI — XVIII стст.* (Кіеў, 1999), *Генеалагічныя канцэпцыі фунеральнай літаратуры на Украіне XVII — XVIII стст.: асноўныя напрамкі даследаванняў* (Кіеў, 2011), *Фунеральная літаратура ва ўкраінскіх паэтыках і рыторыках XVII — XVIII стст.: тэорыя і мадэлі* (Вінніца, 2014). E-mail: olzyg[at]ukr.net

[Тлумачэнне на беларускую мову: Olga Pańkowa, Wiktoria Golosiewicz]

JAN BUJAK (Kraków, Poland)

E-mail: jan_bujak[at]onet.pl

Motywy religijne w poezji ks. Józefa Janiszewskiego (1880-1940) z okresu bukowińskiego (1908-1919)

1. Wstęp

Dzieje Polaków na Bukowinie nie były przedmiotem zainteresowania ze strony uczonych przed 1990 r. Pod tym względem na przełomie XX i XXI w. nastąpiła zmiana, ale nie na tyle korzystna, abyśmy mogli mówić o odrobieniu wiekowych zaległości. Dotąd nie doczekały się monograficznego opracowania dokonania twórcze mniejszości polskiej na Bukowinie i dorobek kulturalny wielu wybitnych bukowińskich Polaków w przeciągu ostatnich stuleci. Nie otrzymał takiego opracowania także ks. Józef Janiszewski¹, który ponad 10 lat niezwykle intensywnie pracował na Bukowinie jako katolicki kapłan, polski działacz społeczny i oświatowy, poeta, publicysta, przywódca ruchu abstynenckiego, ceniony współpracownik redakcji czerniowieckiej „Gazety Polskiej” (1883-1914) i „Głosu Ludu” (1918-1922).

Po 1989 r. zapomnianymi dziejami bukowińskich rodaków zajął się Jan Bujak², w krótkim zarysie najpierw ukazując życie i fragment działalności jednego

¹ Banaszak Marian, ks., *Janiszewski Józef (1880-1940), działacz abstynencki, pastoralista*, (hasło, biogram) [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, red. H.E. Wyczański, L. Grzebień, T. 5, Warszawa 1983, s. 575-578.

² Vide: J. Bujak, *Informacja o książce i prasie w tygodnikach galicyjskich 1772-1900*, Kraków 1989; idem, *Święta Anna. Kościół i parafia Storożyniec-Stróżeniec (1864-2005)*, Kraków 2005; idem, *Zaczyny dziennikarstwa polskiego na Bukowinie*, Kraków 2006, idem, *Niecodzienny dziennik Bukowińczyków*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, 2007, T.10, Z.1 (19), s. 31-54; idem, *Niecodzienny dziennik Bukowińczyków* [in:] *Wspólnota narodów i kultur = Comunitatea poporelor si culturilor*, Suceawa 2008, s. 323-338; idem, *Bukareszt, Czerniowce 1939-1940 („Nowa Polska”)*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, r. 2005, T.8, Z.2 (16), s. 71-98; idem, *Czasopiśmiennictwo Polaków bukowińskich wobec napaści niemiecko-radzieckiej na Polskę we wrześniu 1939 r.* [in:] *Druaga wojna światowa na tle stosunków polsko-rumuńskich = Al. Doilea razboi mondial pe fondul relatiilor polono-romane*, Suceava 2000, s. 90-110; idem, *Bukowińczycy na miarę czasów. Życie i działalność księży polskich na Bukowinie*, „Polonus. Wydanie specjalne”, Suczawa 2003, s. 33-50 [Biogramy czterech kapłanów suczawskich: *Ks. Józef Cewe (1854-1928)*, pol. s. 35-36, rum. s. 43-44; *Ks. Franciszek Wołoszczuk (1899-1934)*, pol. s. 36-37, rum. s. 45-46; *Ks. Edward Dujak (1911-1987)*, pol. s. 38, rum. s. 46-47; *Ks.*

Franciszek Krajewski (1910-1990), pol. s. 38-42, rum. s. 47-50]; idem, *Kronika bukowińskich Polaków*, „Polonus” (Suczawa), 2009-2014 [w odcinkach comiesięcznych, tekst w j. polskim oraz j. rumuńskim]. Vide: Bibliografia uzupełniająca na końcu niniejszego artykułu. Cykl tekstów *Kronika bukowińskich Polaków* będzie kontynuowany w „Polonusie” w latach następnych. Poniżej znajduje się wykaz tytułów referatów na tematy bukowińskie wygłoszonych przez Jana Bujaka (1999-2014) na sympozjach organizowanych corocznie od 1999 r. przez Związek Polaków w Rumunii w Suczawie opublikowanych następnie w postaci artykułów. J. Bujak, *Czasopiśmiennictwo Polaków bukowińskich wobec napaści niemiecko-radzieckiej na Polskę we wrześniu 1939 r.* [in:] *Druga wojna światowa na tle stosunków polsko-rumuńskich. Materiały z sympozjum*. = *Al doilea război mondial pe fondul relațiilor polono-române. Materialele simpozionului*, Związek Polaków w Rumunii „Dom Polski” – Uniunea Polonezilor din România „Dom Polski”, Suceava 2000, s. 90-110, Publicații ale polonezilor bucovineni și invazia germano-sovietică în Polonia din septembrie 1939. Rezumat, s. 111-112; idem, *Książd infulat Wojciech Grabowski – superior Księży Misjonarzy, proboszcz w Kaczyce i Czerniowcach i wikariusz generalny Bukowiny* [in:] *Kontakty polsko-rumuńskie na przestrzeni wieków. Materiały z sympozjum. Relatii polono-romane de-a lungul timpului. Materialele simpozionului*, Związek Polaków w Rumunii. Uniunea Polonezilor din România, Suceava 2001, s. 125-131; idem, *Bukowińczycy na miarę czasów. Na przykładzie ks. Franciszka Krajewskiego* [in:] *Relacje polsko-rumuńskie = Relații polono-române*, Suceava 2003 s. 232-242; idem, *Książd Józef Janiszewski*. [in:] *Relacje Polsko-Rumuńskie. Materiały z sympozjum*, oprac. redakcyjne i korekta Stanisława Jachimowska (teksty w jęz. rum.), [Elżbieta Wieruszewska (teksty w jęz. polskim)], Suceava 2004, s. 335-346 [streszczenie w jęz. rum. s. 347]; idem, *Pierwszy teatr polski i pierwsze czasopismo polskie w Czerniowcach* [in:] *Blżej siebie. Polacy i Rumuni a historyczne i kulturowe dziedzictwo Europy. Materiały z sympozjum* = *Mai aproape unii de alții. Polonezii și românii raportați la patrimoniul istoric și cultural al Europei. Materialele simpozionului*, Suceava 2007, s. 103-112; idem, *Niecodzienny dziennik Bukowińczyków*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, Kraków 2007, t. X (2007), Z. 1(19) s. 31-54; idem, *Migracje bukowińskich Polaków w latach 1939-1950=Migrațiile polonezilor bucovineni în anii 1939-1950* [in:] *We wspólnocie narodów i kultur. W kręgu relacji polsko-rumuńskich. Materiały z sympozjum* = *Comunitatea popoarelor și culturilor. În lumea relațiilor polono-române. Materialele simpozionului*, Suceava 2008, s. 15-27; idem, *Niecodzienny dziennik Bukowińczyków = Un ziar „nu de fieceare zi” al polonezilor din Bucovina* [in:] *We wspólnocie narodów i kultur. W kręgu relacji polsko-rumuńskich. Materiały z sympozjum* = *Comunitatea popoarelor și culturilor. În lumea relațiilor polono-române. Materialele simpozionului*, Suceava 2008, s. 323-338; idem, *Polacy w 600-leciu Czerniowiec* [in:] *Relacje polsko-rumuńskie w historii i kulturze. Materiały z sympozjum* = *Relatii polono-române în istorie și cultură. Materialele simpozionului*, Suczawa 2010, s. 365-398; idem, *Klemens Kościesza Kolakowski – poeta i dziennikarz – odkrywca, budziel i krzepiciel polskości na Bukowinie* = *Klemens Kościesza Kolakowski – poet și ziarist – descoperitor, inspirator și animator al spiritului polonez în Bucovina* [in:] *Polska i Rumunia – związki historyczne i kulturowe – przeszłość i dzień dzisiejszy. Materiały z sympozjum*, Suceava 2011 = *Polonia și România – legături istorice și culturale – trecut și prezent. Materialele simpozionului*, Suceava 2011, s. 334-347; idem, *Bukowina – rzymskokatolickie obiekty sakralne*. = *Bucovina – obiective sacrale romano-catolice. Rezumat*. [in:] *Świat relacji polsko-rumuńskich. Materiały z sympozjum* = *Lumea relațiilor polono-române. Materialele simpozionului*, Suceava 2012, s. 319-336; idem, *Rola Towarzystwa Szkoły Ludowej w odrodzeniu i utrwaleniu polskości bukowińskich Polaków* = *Rolul Societății Școlii Populare în renașterea și întărirea* [in:] *Polsko-rumuńskie związki historyczne i kulturowe. Materiały z sympozjum* = *Legături istorice și culturale polono-române. Materialele simpozionului*, Suceava 2013, s. 462-504; idem, *Polskie organizacje studenckie w Czerniowcach przed I wojną światową = Organizațiile studențești poloneze în Cernăuți înainte de primul război mondial. Rezumat* [in:] *Wielowiekowe bogactwo polsko-*

zasłużonego dla Kościoła i narodu polskiego kapłana, a potem na wybranych przykładach prezentując jego twórczość poetycką w okresie pełnienia obowiązków duszpasterskich w Serecie i Głębokiej. Twórczość ta, mocno osadzona w tradycjach polskich wieszczów narodowych doby romantyzmu i oraz w dziełach autorów realizmu, przede wszystkim odznacza się głęboką religijnością i patriotyzmem, które mieszczą się w znanej, polskiej dewizie: „Bóg, Honor i Ojczyzna”. Dorobek literacki ks. J. Janiszewskiego był swego rodzaju poetyckim zapisem, świadectwem osobistych doznań oraz uczestnictwa w życiu duchowym i publicznym społeczności polskiej na Bukowinie.

Celem tego tekstu jest przybliżenie sylwetki polskiego duchownego i jego poezji, na zasadzie źródłowego przedruku wierszy w całości (w aneksie do artykułu) z oryginalnych, odnalezionych ponownie (w wyniku żmudnych kwerend) po ponad stu latach pierwodruków utworów ks. Janiszewskiego oraz skrótowe ich omówienie, zaprezentowanie czytelnikowi na zasadzie antologicznej. W aneksie do artykułu przedrukowano te teksty w całości, uważając, że ma to większą wartość, niż same interpretacje literackie dzieł, których czytelnik i tak nie zna, bo nawet do nich nie może dotrzeć.

W niniejszym artykule używano elementy metodologii historycznoliterackiej³. Artykuł ma jednak głównie charakter opisowej, po części dokumentacyjnej prezentacji nieznanego dorobku ks. J. Janiszewskiego, który w aneksie zamieszczono *in extenso*, bo celem było przywrócenie pamięci o zapomnianej twórczości i osobie istotnej dla polskiej kultury na Bukowinie. Dlatego analizy zredukowano do minimum, albo z nich w ogóle zrezygnowano z racji ograniczonych ram artykułu (rozprawy). Zaprezentowano utwory z motywiką religijną z okresu 1908-1919, które powstały na Bukowinie⁴. Wybór wierszy został dokonany na zasadzie reprezentatywności poszczególnych dziedzin twórczej działalności duchownego.

Tekst zawiera w bibliografii pierwszy w dziejach historii literatury polskiej tak pełny wykaz odnalezionych utworów drukowanych autorstwa ks. Józefa Janiszewskiego, co niewątpliwie przyczynić się może do rozwoju dalszych badań nad tą zapomnianą postacią.

rumuńskich związków historycznych i kulturowych = *Bogăția multisekulară a legăturilor istorice și culturale polono-române*, Suceava 2014, s. 391-403.

³ Metodologia używana np. w następujących książkach: *Obraz literatury polskiej XIX i XX wieku*. Seria trzecia. *Literatura krajowa w okresie romantyzmu 1831-1863*. T. 1. Kraków 1975, T. 3. Kraków 1992, Seria czwarta. *Literatura polska w okresie realizmu i naturalizmu*. T. 1. Warszawa 1965, T. 2. Warszawa 1966, T. 3. Warszawa 1969, T. 4. Warszawa 1971, Seria piąta. *Literatura okresu Młodej Polski*, T. 1. Warszawa 1968, T. 2. Warszawa 1967, T. 3. Kraków 1973, T. 4. Kraków 1977.

⁴ Teksty utworów poetyckich ks. J. Janiszewskiego w niniejszym artykule przedstawiono w całości w brzmieniu oryginalnym, z pisownią uwspółcześioną, używając jednak dla czytelności **pogrubienia** zamiast rozstrzelenia (tekstu rozstrzelonego używał poeta w oryginalnym druku).

2. Osoba ks. Józefa Janiszewskiego

Józef Janiszewski urodził się 17 (7) października 1880 r. w Poznaniu⁵. Był synem Stanisława – leśniczego – i Marianny z Dziembowskich. Uczęszczał do gimnazjum w Poznaniu i należał do tajnych kółek młodzieży polskiej (filomatów i filaretów). Po politycznym procesie gimnazjalistów gnieźnieńskich w 1902 r., jeszcze przed maturą, za posiadanie książki *Historia Polski*⁶ Anatola Lewickiego skazano go na 1 tydzień więzienia (13 czerwca 1903 r.). Przymusowo opuścił Wielkopolskę i udał się do Lwowa, gdzie wstąpił do Archidiecezjalnego Seminarium Duchownego. Po studiach teologicznych przyjął tam święcenia kapłańskie (1 lipca 1906 r.). Bezpośrednio potem skierowany został do posługi duszpasterskiej w Tartakowie (pow. sokalski, dekanat bełzski [Bełż]⁷), skąd latem 1907 r. przeniesiono go do Seretu na Bukowinie jako pomoc dla tamtejszego proboszcza ks. Maurycego Kolankiewicza. Bukowina znajdowała się wówczas w granicach zaboru austriackiego (Monarchii Austro-Węgierskiej).

W tym czasie do rzymskokatolickiej parafii w Serecie należało 36 (37) miejscowości oddalonych od kilku do dwudziestu kilku kilometrów od sereckiego kościoła parafialnego, co w ówczesnych warunkach komunikacyjnych (liche drogi i poruszanie się piesze lub wozami konnymi, tylko do nielicznych osad pociągami) utrudniało wywiązywanie się z obowiązków duszpasterskich. Dobrze przygotowany do pracy duszpasterskiej, biegle władający przynajmniej trzema językami (łacińskim, polskim i niemieckim) w mowie i piśmie, dobrze obeznany z polską i powszechną literaturą piękną, a przy tym niezwykle pracowity i czynny, szybko dał się poznać jako polski patriota, ofiarny kapłan, kaznodzieja, poeta, publicysta, działacz społeczny i oświatowy aktywizującego się w tym czasie czerniowieckiego Koła Towarzystwa Szkoły Ludowej. Wszystko to sprawiło, że jako kapłan i pedagog brał udział w II Zjeździe Nauczycielstwa Polskiego na Bukowinie, odbywającym się w Suczawie w dniach 23-24 maja 1908 r., gdzie na rozpoczęcie

⁵ W *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*, z. 3, Warszawa 1978, s. 132-133 podano datę urodzenia 7 października 1880 r., a na dodatek miejsce urodzenia **Untenberg**, a nie Poznań, jak napisałem w oparciu o inne opracowania.

⁶ Prawdopodobnie mowa o książce Anatola Lewickiego pt. *Zarys historii Polski i krajów ruskich z nią połączonych*, Kraków 1897 albo o jego *Dzieje narodu polskiego w zarysie*, Warszawa 1899. Autor nie może podać, za jaką książkę A.Lewickiego orzeczono dla Józefa Janiszewskiego karę więzienia. Należałoby sięgnąć do dokumentacji procesowej (jeśli istnieje), której ewentualne miejsce przechowywania nie jest autorowi artykułu znane.

⁷ Tartaków należał do dekanatu Bełzskiego (od Bełż) i leżał w powiecie sokalskim, według *Schematyzmu Rzymskokatolickiej Archidiecezji Lwowskiej*, vide: Lu. Dz. (oprac.), *Tartaków* [in:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, wyd. pod red. Bronisława Chlebowskiego, Warszawa 1892, t. 12, s. 216-217.

obrad odprawił mszę św. w miejscowym kościele parafialnym p.w. Św. Jana Nepomucena.

Ksiądz J. Janiszewski włączał się do działań społecznych i był ich inicjatorem nie tylko w swojej parafii, ale w skali całej Bukowiny, na której kilkadziesiąt tysięcy Polaków rozsiadanych pomiędzy obcymi, niekiedy wrogimi żywiołami znajdowało się w położeniu nie lepszym niż jego rodacy pod zaborem pruskim w dobie Kulturkampfu. W szkołach ludowych i średnich dzieci polskie traktowano po macoszemu. O ile w przypadku Niemców, Rumunów, Rusinów – ich języki ojczyste były tam językami wykładowymi lub przynajmniej przedmiotami obowiązkowymi, o tyle dzieci polskie nie tylko nie korzystały z przysługującego im prawa konstytucyjnego, to jest wykładu w języku polskim, ale pozbawione obowiązkowej nauki języka polskiego dodatkowo musiały uczyć się religii w języku niemieckim razem z Niemcami, podczas gdy dzieci innych narodowości uczyły się religii w swoich ojczystych językach. W tych okolicznościach Polacy potrzebowali szczególnego wsparcia ze strony duchowieństwa polskiego i świątłych rodaków.

Warunki, w jakich wyrastał w Poznańskim i wschodniej Małopolsce, a potem posługiwał na Bukowinie ukierunkowały ks. Józefa Janiszewskiego na trzy najważniejsze kręgi tematyczne, streszczone w dewizie: „Bóg, Honor i Ojczyzna”. Wierny tej dewizie czuł się powołanym do rzetelnego, drobiazgowego traktowania zadań kapłańskich i obywatelskich. Poczucie obowiązku wobec bliźnich nakazało mu pod koniec 1908 r. złożyć 5 koron na wentę gospodarczą, urządzaną przez sekcję dobroczynności Towarzystwa Bratniej Pomocy i Czytelni Polskiej w Czerniowcach⁸, a zamiast wysyłania życzeń świątecznych i noworocznych ofiarował 5 koron na Bursę Polską im. Adama Mickiewicza i Towarzystwo im. Jana Kilińskiego w Czerniowcach, tj. na dwa młode i szczególnie ważne zakłady wychowujące młodzież polską w duchu narodowym i katolickim⁹.

W Serecie ks. J. Janiszewski pozostawał do połowy września 1910 r., po czym został przypisany do kościoła filialnego w Głębokiej (Adăncata – po rumuńsku, Hliboka – po rusińsku). Z tą nową placówką duszpasterską związany był niemal dziewięć następnych lat, przyczyniając się do podniesienia życia duchowego, kulturalnego, ekonomicznego oraz oświaty miejscowych i okolicznych rodaków.

Ponieważ do parafii sereckiej w tym czasie należało aż 37 okolicznych miejscowości¹⁰, wikary ks. J. Janiszewski miał sposobność poznać je wszystkie, a

⁸ *Ofiary*, [nadtytuł:] *Kronika*, „Gazeta Polska” (Czerniowce), r. 26: 1908, nr 96, s. 2.

⁹ *Nie rozsyłajmy kart noworocznych*, [nadtytuł:] *Kronika*, „Gazeta Polska” (Czerniowce), r. 26: 1908, nr 104, s. 3.

¹⁰ Bahrynówce, Bairńce, Balkowce, Banczeszty, Botuszniaka, Czerepkowce, Dymka, Dragoszanka, Biała Krynica, Gerbowce, Gropana, Głęboka, Kamionka z Petryczanką, Kalafindeszty, Kindeszty, Klimowce, Mihuczeny, Muszenica, Negostyna, Odaja Negostyna, Ruda, Św. Onufry, Opryszeny,

ponadto wiele innych, zwłaszcza najbardziej znanych na całej Bukowinie. Kilkanaście lat posługiwał w Serecie i Głębokiej. Bardzo intensywnie pracował na różnych płaszczyznach. Zasłużył się jako kapłan i nauczyciel religii, ale ponadto także jako społecznik, wychowawca, poeta, współpracownik prasy czerniowieckiej, kierownik polskiej kasy oszczędnościowo-pożyczkowej, mówca i prelegent, popularyzator oświaty i trzeźwości, reżyser amatorskich przedstawień jasełek.

Od czasu do czasu w czerniowieckiej „Gazecie Polskiej” pojawiały się popularne artykuły publicystyczne ks. J. Janiszewskiego. W niektórych zalecał wartościowe publikacje, m.in. Wydawnictwa Dzieł Ludowych Karola Miarki w Mikołowie, np. starannie opracowane i obficie ilustrowane *Listy Słowackiego do matki*¹¹, *Album królów polskich* (w recenzji pt. *Najstosowniejszy podarek na „Gwiazdkę”*¹², w innych zachęcał do prenumeraty i stałego czytania wartościowych periodyków, polskim matkom gorąco polecał krośnieńską „Niewiastę Katolicką”¹³. Pod wymownym tytułem *Tatarzy*¹⁴ przestrzegał przed zgubnym wpływem czytelnictwa nieodpowiednich i niedobrych publikacji, a pod kryptonimem J. udzielał wskazówek – *Jak zaprawiać młodzież do czytania książek*¹⁵, aby czytała tylko dobre rzeczy z pożytkiem dla siebie i ogółu społeczności. W 1912 r. uczestniczył w III Polskim Kongresie Przeciwalkoholowym we Lwowie, gdzie wygłosił referat pt. *Abstynencja a Pismo Święte*, wydrukowany następnie w czerniowieckiej „Gazecie Polskiej”¹⁶, podobnie jak relacja *III. Polski Kongres przeciwalkoholowy*¹⁷. Oprócz tego tenże dziennik bukowińskich Polaków opublikował kilka okolicznościowych kazań i przemówień ks. J. Janiszewskiego.

Pozytywnie zapisał się w dziejach niejednej miejscowości bukowińskiej, najbardziej wyraziście w życiu mieszkańców Rudy, gdzie m.in. dzięki ks. Janiszewskiemu w krótkim czasie dawna obojętność i lekceważenie oświaty narodowej ustąpiły miejsca wielkiemu zainteresowaniu polskością, chętnemu gromadze-

Perzelówka, Pojany, Preworoki, Rogoszeszty, Słobodzja, Stanowce inf. et sup., Styrce, Synowce inf., Synowce sup., Szerbowce, Terebleszty, Tereszeny, Waszkowce i Wołczyniec.

¹¹ X. J. J. [ks. Józef Janiszewski]: *Listy Słowackiego do matki* [nadtytuł:] *Wiadomości artystyczne i literackie*, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 99, s. 3.

¹² X. J. J. [ks. Józef Janiszewski]: *Najstosowniejszy podarek na „gwiazdkę”*, [nadtytuł:] *Wiadomości artystyczne i literackie*, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 101, s. 3.

¹³ Ks. Józef Janiszewski: *Niewiasta Katolicka...*, [nadtytuł:] *Wiadomości artystyczne i literackie*, „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 99, s. 3.

¹⁴ Ks. Józef Janiszewski, *Tatarzy*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 70, s. 1.

¹⁵ [Józef] J[aniszewski]: *Jak zaprawiać młodzież do czytania książek*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 71, s. 2-3.

¹⁶ *Abstynencja a Pismo święte. (Odczyt wygłoszony przez ks. Józ. Janiszewskiego z Głębokiej na III. Polskim Kongresie Przeciwalkoholicznym we Lwowie*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 59, s. 2; nr 60, s. 2; nr 61, s. 2.

¹⁷ *III. Polski Kongres Przeciwalkoholowy*, [nadtytuł:] *Kronika*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 59 (c.25.07.12), s. 3.

niu się w Czytelni Polskiej, czytelnictwu polskich książek i czasopism, a miejsce dawniejszych niesnasek zajęła przykładowa zgoda¹⁸.

W podobnym duchu oddziaływał w Głębokiej (Hlibokiej, Adăncata), gdzie na zakończenie tzw. korpusu wakacyjnego (połkolonii dla dzieci i młodzieży) dnia 29 sierpnia 1909 r. podczas uroczystej sumy powiedział patriotyczne kazanie. Rok później przy okazji poświęcenia Domu Polskiego w Waszkowcach wygłosił specjalnie na tę okoliczność napisany wiersz *Na poświęcenie „Domu Polskiego” w Waszkowcach n. Czer[emoszem]*¹⁹ i przemówienie, które pt. *Mowa ks. Józefa Janiszewskiego wygłoszona podczas uroczystości poświęcenia „Domu Polskiego” w Waszkowcach n. Cz[eremoszem]*. ukazało się w „Gazecie Polskiej”²⁰.

W okresie pobytu w Głębokiej zaczął studiować kwestie alkoholizmu i rychło wyrósł na znawcę problematyki uzależnień, szermierza trzeźwości i walki z alkoholizmem, nikotynizmem oraz wszelkimi nałogami. Na Bukowinie przebywał do 1919 r.

Zatroskany o wiernych w Tereszenach, niedługo po nominacji na zarządcę ekspozytury głębockiej (hlibockiej, adăncatackiej), postanowił wybudować kaplicę, co spotkało się przychylnością wyrażoną napływającymi ofiarami, tak że już 18 lipca 1912 r. nastąpiło uroczyste poświęcenie kamienia węgielnego, a czternaście miesięcy później 28 września 1913 r. – poświęcenie gotowego obiektu²¹. Będąc na Bukowinie, pisał jedyny w swoim rodzaju pamiątnik poetycki, w którym widać jak na dłoni, co, jak i gdzie myślał oraz przeżywał. Niektóre poezje upamiętniają wydarzenia o znaczeniu ogólnonarodowym, inne dotyczą zdarzeń życia polskiego na Bukowinie w tym czasie. Jedne wygłaszał podczas uroczystości i ponadto następnie publikował w czerniowieckiej „Gazecie Polskiej” (w latach 1908-1913), później w tamtejszym „Głosie Ludu” (w okresie 1918-1919), inne pojawiały się po dłuższym czasie w niewielkich zbiorach wierszy²².

Nie wiadomo, co ks. Józef Janiszewski porabiał w czasie pierwszej wojny światowej i okupacji rosyjskiej (kiedy Bukowina była pod okupacją Rosji). Można się tylko domyślać, że przede wszystkim wypełniał swoje duszpasterskie obowiązki, a nielegalnie nadal pracował na rzecz rodaków, następnie zaś sprzyjał Legionom Polskim, zwłaszcza II Brygadzie, której szlak bojowy prowadził przez Bukowinę i

¹⁸ Członek wydziału: Z Rudy, [nadtytuł:] *Kronika*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 101, s. 3.

¹⁹ *Na poświęcenie „Domu Polskiego” w Waszkowcach n. Czer.*, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 53, s. 1; przedruk [w:] Józef Janiszewski, *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 44-45.

²⁰ *Mowa ks. Józefa Janiszewskiego wygłoszona podczas uroczystości poświęcenia Domu Polskiego w Waszkowcach n. Cz.*, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 54, s. 1-2; nr 55, s. 1; Józef J.: *Poświęcenie Domu Polskiego w Waszkowcach n. Cz.*, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 55, s. 1.

²¹ *Poświęcenie nowego kościoła w Tereszenach*, „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 75(c.18.09.1913), s. 3.

²² Wykaz wierszy oraz innych publikacji ks. Józefa Janiszewskiego z okresu bukowińskiego zawiera dołączona na końcu niniejszego opracowania bibliografia podmiotowa.

upamiętnił się głośnymi bitwami pod Kyrlibabą, Rokitną i Rarańczą. Najprawdopodobniej nadal pisał utwory skierowane do bukowińskich rodaków.

Ks. J. Janiszewski wraz z innymi z chwilą ustania działań wojennych w 1918 r. przystąpił do odtwarzania organizacji polskich sprzed 1915 r. i nawiązał współpracę z redakcją powstałego w Czerniowcach u schyłku 1918 r. „Głosu Ludu” (1918-1922). W tymże tygodniku zdołano pomieścić zaledwie kilka utworów ks. Józefa Janiszewskiego, w nowych okolicznościach piszącego w podobnym duchu, jak dawniej.

Ks. Józef Janiszewski jako przewodniczący Spółki Oszczędności i Pożyczek w Głębokiej, znalazł się wśród sześćdziesięciu sześciu sygnatariuszy noworocznego listu głębockich członków Czytelni Polskiej oraz Spółki Oszczędności i Pożyczek skierowanego do dr. Stanisława Kwiatkowskiego, głównego szermierza spraw polskich w Sejmie Bukowińskim.

Wczesną jesienią 1919 poeta na zawsze opuścił Bukowinę, by powrócić w strony rodzinne w Poznańskim. Ks. J. Janiszewski dla wiernych umiał być wszechstronnym doradcą-ekspertem, ekonomistą, higienistą, lekarzem, nauczycielem, wychowawcą, popularyzatorem kultury i oświaty, animatorem polskiego słowa w każdej postaci, krzewicielem dobrej książki i prasy, zdrowych zasad ekonomicznych i społecznych, kaznodzieją, mówcą wiecowym, poetą, publicystą. Został także i propagatorem służącej zdrowiu wstrzeźliwości, zdeklarowanym przeciwnikiem alkoholizmu i nikotynizmu, z którymi walczył własnym przykładem, działalnością oraz twórczością literacką i publicystyczną.

Powróciwszy do Poznańskiego roztoczył opiekę nad swoją wiekową matką Marianną Janiszewską, przyjął stanowisko sekretarza generalnego „Wyzwolenia” i Związku Księży Abstynentów, a ponadto od początku stycznia 1920 r. – funkcję redaktora miesięcznika „Świt”. Z uwagi na trudności finansowe dnia 20 stycznia 1921 r. zrezygnował z tych obowiązków i powrócił do pracy duszpasterskiej. Początkowo został wikarym w Lubinie, od 19 lutego 1921 r. – wikariuszem substytutem w Dubinie, od 1922 r. – w Morawinie, gdzie obsługiwał kaplicę publiczną należącą do parafii w Wyszanowie. Po kolejnym roku i to miejsce opuścił w 1923 r. na rzecz pobliskiego Grębanina, gdzie znajdowała się publiczna kaplica i gdzie przygotował grunt do utworzenia odrębnej parafii, której od dnia 1 lutego 1929 r. mianowany został pierwszym administratorem. Ponadto redagował „Wieczory pod Lipą”, bezpłatny dodatek obrazkowy do „Nowego Przyjaciela Ludu”, a od 1928 r. wydawał „Głos Misyjny” jako miesięczny dodatek do tegoż „Nowego Przyjaciela Ludu” w Kępnie. Ale i tutaj nie zagrażał długo miejsca.

Jeszcze tego roku opuścił diecezję poznańską i objął parafię Nowawieś (Nowa Wieś Wielka) w dekanacie inowrocławskim Archidiecezji Gnieźnieńskiej. Tutaj był proboszczem w latach 1929-1932, a następnie w parafii Kierzkowo w dekanacie znińskim w latach 1932-1934. Przeszedł na emeryturę w 1934 r. Okresowo rezydował w Potulicach (do 1939 r.). Pisywał kazania do „Nowej

Biblioteki Kaznodziejskiej”, a w latach 1935-1936 do „Przewodnika Katolickiego”.

Ksiądz Józef Janiszewski był kapłanem, który swoje posłannictwo wypełniał w każdych warunkach, w czasie pokoju i w czasie wojny, w kraju i na obczyźnie, w niewoli i w niepodległej Polsce. Swoją wiarą, wiedzą, jałmużną obdzielał potrzebujących, nade wszystko ubogie, polskie stowarzyszenia i instytucje narodowe. Słowo Boże głosił, posługując się także mową wiązaną.

Całym sercem kochał Boga i Polskę. W walce ze złem w każdej postaci (także w postaci nałogów: alkoholizmu i nikotynizmu) był bezkompromisowy przez całe życie. W jego twórczości poetyckiej z okresu bukowińskiego znajdują się dwa utwory, z których pierwszy ilustruje, jak popularne kierowanie się zasadą wyboru tzw. „mniejszego zła” jest zwodnicze, a drugi natomiast wskazuje, dokąd należy się kierować we wszystkich doświadczeniach życiowych, tych najpomysłniejszych i tych najcięższych, najboleśniejszych.

Podczas drugiej wojny światowej został aresztowany przez okupujących Polskę Niemców, osadzony w niemieckim obozie koncentracyjnym w Gusen, gdzie zginął okrutną, męczeńską śmiercią dnia 27 sierpnia 1940 r.

3. Poezje ks. Józefa Janiszewskiego z okresu bukowińskiego (wstęp)

Przebywając w Serecie, zaczął pisać wiersze, podpisując je imieniem i nazwiskiem, pseudonimami lub kryptonimami: X. J. J., Józef J., Józef Jan, przeważnie podając miejsce, datę (dzień, miesiąc i rok, względnie miesiąc i rok) powstania utworu. Niebawem też zaczął je posyłać do redakcji czerniowieckiej „Gazety Polskiej”, chętnie publikującej je jako oryginalne rzadkości poetyckie polskiego autorstwa na Bukowinie. Tym sposobem ks. Józef Janiszewski zapisał się w dziejach Polaków bukowińskich przynajmniej kilkudziesięcioma utworami jako jeden z nielicznych, utalentowanych polskich poetów tam żyjących. Mimowolnie stał się jedynym w swoim rodzaju kronikarzem osobistych i społecznych przeżyć.

Podczas pobytu w Serecie w latach 1908-1910 napisał i opublikował w czerniowieckiej „Gazecie Polskiej” przynajmniej kilkanaście utworów wierszowanych, m.in. w 1908 r.: *Do czynu, bracia; Królowa Polski; Do Krakowa!; Na dzień 29-go listopada. Odezwa Piotra Wysockiego; Ojcu św. Piusowi X. na złote gody Jego Kapłaństwa; Wiosnę wolności daj nam, o Boże!*, z kolei w 1909 r.: *Do broni, bracia!; Już idzie; Na katordze; Obraz Maryi; Serce ludzkie; U stóp Jezusa; Więzień miłości*; w 1910 r.: *Grunwaldzki rok; Grunwald; Do stóp spiesz Krzyża; Więcej światła!; Na powitanie J. W. Pana Prezesa Koła Polskiego Dr. Stanisława Głabińskiego w Czerniowcach*.

Kilkanaście powyższych tytułów już wystarczająco obrazuje zainteresowania, zakres poruszanej w wierszach tematyki i skalę talentu poetyckiego ks. Józefa Janiszewskiego, który w latach następnych wzbogacał swoją twórczość o nowe

treści i formy poetyckiego wyrazu. Podczas pełnienia obowiązków w Głębokiej [Hlibokiej, Adăncata] (1910-1919), będącej ekspozyturą parafii sereckiej, napisał kolejnych dwadzieścia kilka utworów i znacznie rozszerzył tematykę wierszy. Oprócz tego zaczął wówczas pisać prozą i uprawiać publicystykę. Naturalnie, zacieśniła się jego współpraca z „Gazetą Polską”, która w większym stopniu zapępiała swoje łamy zarówno jego twórczością oryginalną, jak i popularyzującą mądrość Zygmunta Krasieńskiego oraz pisarzy wypowiadających się o alkoholizmie lub innych nałogach²³.

Szybko stał się znany jako autor wierszy religijnych i patriotycznych, przy czym wszystkie one są nasiąknięte znamieną, polską religijnością. Ksiądz Józef Janiszewski posiadał dar właściwy limikom czy pieśniarzom, tzn. dar tworzenia wierszy (kontrafaktur) do znanych melodii. A wychodząc naprzeciwko społecznemu zapotrzebowaniu, napisał nieco pieśni, pod których tytułami zamieszczał informacje o możliwości śpiewania ich na określoną nutę. Np. przy *Marszu korpusów wakacyjnych* i *Marszu polskich obrońców Ojczyzny* podał, że „Śpiewać można na nutę: »Ospały i gnuśny«”; przy *Modlitwie Polaków* zaznaczył: „Śpiewać można na nutę »Z dymem pożarów«”; przy *Hymnie wolnej Polski* oraz *Pieśni na cześć błogosławionego Jakuba Strepy, arcybiskupa lwowskiego w 500-letnią rocznicę śmierci jego błog.* powiadomił, że „Śpiewać można na nutę »Boże, coś Polskę...«”; przy kolędzie pt. *U złóbka* nadmienił: „Śpiewać można na nutę »Mędrzy świata Monarchowie«”; przy *Pieśni na cześć świętej królowej Jadwigi* dodał: „Śpiewać można na nutę: *O, której berła*”.

Przytoczone przykłady równocześnie wskazują na to, że autor, obdarzony nie tylko talentem pisarskim, ale i muzycznym, z łatwością dostosowywał wersyfikację poetycką do utworów muzycznych i czynił to z pełną świadomością celu. Wierszem pisał dla tych, którzy mowę wiązaną cenili wyżej od prozy, a przy tym z większą łatwością uczyli się i zapamiętywali poezję zrytmizowaną i rymowaną. Natomiast część z nich podkładał pod istniejące już kompozycje muzyczne (jako tzw. kontrafaktury), aby poprzez teksty śpiewane w grupie przekazywać i utrwalać idee jednoczące katolicką zbiorowość polską. Przestrzegał rygoru metryki wersyfikacyjnej i muzycznej, modelował odpowiednio język dostosowany do możliwości percepcyjnych odbiorców o bardzo różnym poziomie wykształcenia. Twórczość poetycka ks.J. Janiszewskiego – obok kazań, publicystyki prasowej i popularnych prelekcji – była ważnym narzędziem kulturowej transmisji wartości religijnych i patriotycznych, przekazywanych przez katolickiego kapłana polskiego, z całym oddaniem służącego Bogu, Ojczyźnie i ludziom.

²³ Twórczość tę wykazano na końcu niniejszego opracowania w wykazie dzieł ks. Józefa Janiszewskiego w w Głębokiej, drugiej miejscowości bukowińskiej, gdzie temuż autorowi wypadło pełnić obowiązki duszpasterskie.

4. Poezje religijne oraz posługujące się motywiką religijną

Niektóre wątki poetyckie w twórczości ks. J. Janiszewskiego koncentrowały się m.in. wokół Trójcy Przenajświętszej: Ojca, Syna i Ducha. Stosunek swój – grzesznego stworzenia – do Boga i Stwórcy wszechświata wyraził w hymnie pt. *Smutno mi, Boże*, w którym, moim zdaniem, wzniosł się na wyżyny artyzmu Juliusza Słowackiego, a pod względem głębi religijnej wymowy prześcignął go. O ile Słowacki po mistrzowsku wyraził smutny nastrój i nurtujące go myśli wywołane urokiem zachodzącego słońca w konfrontacji z losem emigranta pozostającego daleko od bliskich i Ojczyzny, o tyle ks. Janiszewski również zmuszony przebywać z dala od rodzinnych stron, jako głęboko wierzący człowiek, przede wszystkim smucił się z tego powodu, że nie jest dość doskonałym, że nie potrafi sprostać powołaniu i ciągle zawodzi najmiłosierniejszego Stwórcę²⁴.

Ksiądz Józef Janiszewski jest także mistrzem adoracji Pana Jezusa w Najświętszym Sakramencie ołtarza, czego najlepszym przykładem jest *Wieżień miłości*. Tutaj poprzez ukazanie niezmiernego Boskiego Miłosierdzia dobrowolnie skazującego się na wiekuiste oczekiwanie w samotności na ludzką wzajemność – znacznie rozszerzył rozmiar ofiary Chrystusowej, zazwyczaj ukazywanej przez przypominanie trwającej godziny *Drogi krzyżowej*. Temat adoracji porusza jego kontemplacyjny utwór poetycki pt. *Już idzie*²⁵.

Ks. J. Janiszewski jako człowiek, kapłan i poeta w równym stopniu utożsamiał się z chrześcijanami (katolikami), z narodem polskim, a przede wszystkim z ludem polskim (polskimi chłopami). Oddał hołd Dzieciątku Bożemu w formie kolędy poświęconej Matce Bożej Królowej Korony Polskiej (*Królowa Polski*). Wyraził swoje oddanie błogosławionemu arcybiskupowi lwowskiemu Jakubowi Strepie (Jakubowi Strzemie) i świętej Jadwidze Andegawieńskiej, Królowej Polski, w właściwie – Królowi Polski (*Pieśń na cześć świętej Królowej Jadwigi*). W aneksie przytoczono w całości wspomniane trzy utwory, współcześnie całkowicie zapomniane, nieobecne dziś zupełnie w obiegu literackim.

Utwór pierwszy pt. *Królowa Polski* ma charakter uroczystego hymnu-modlitwy do Najświętszej Maryi (Marii) Panny²⁶ (Niepokalanie Poczętej)²⁷.

Utwór drugi o bł. Jakubie Strzemie, tj. Jakubie Strepie²⁸ (1340-1409), herbu Strzemie, franciszkaninie, arcybiskupie halickim (lwowskim), ma charakter

²⁴ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Smutno mi, Boże* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 1.

²⁵ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Już idzie* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 2.

²⁶ W oryginale utworu ks. J. Janiszewskiego pisownia: 'Maryo', zamiast 'Maryjo' lub 'Mario'.

²⁷ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Królowa Polski* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 3.

²⁸ W oryginale tworu ks. J. Janiszewskiego pisownia starsza: 'Jakób', co uwspółcześniono na Jakub.

kontrafaktury do znanej pieśni *Boże, coś Polskę*, jest modlitwą prośby o wstawienie u Boga z powodu motywów patriotycznych (dobro wspólne – Ojczyzna)²⁹.

Utwór trzeci pt. *U źłóbka* – nosi podtytuł ‘Kolęda’, poświęcony jest tematowi narodzin Jezusa Chrystusa w Betlejem (adoracji u źłóbka), przy czym poeta włożył w usta niemowlęcia (czyli – jeszcze niemowy) tekst przemówienia skierowany do adorujących go ludzi. Faktycznie kolęda ma formę dialogu, ponieważ przy końcu adorujący zwracają się do Dzieciątka Jezus z prośbą³⁰.

Autor w wierszu pt. *Do stóp spiesz Krzyża* połączył cierpienie osobiste człowieka oraz Pasję Chrystusa, której symbolem jest Krzyż³¹.

5. Wiersze patriotyczne z motywiką religijną

Ksiądz Józef Janiszewski, czując się nie tylko kapłanem Kościoła Rzymskokatolickiego, ale i członkiem społeczności Narodu Polskiego, mocno przeżywał współczesne mu lub minione dzieje Ojczyzny. A ponieważ w 1910 r. Naród znajdujący się pod obcym panowaniem uroczystie obchodził pięćsetną rocznicę zwycięstwa nad Krzyżactwem w 1410 r., więc ks. J. Janiszewski uczestniczył w jubileuszowych obchodach, dając temu wyraz w swojej twórczości pisarskiej. Doświadczając niemieckiej nienawiści do polskośći, zarówno pod zaborem pruskim, jak i na Bukowinie pod okupacyjnymi rządami austriackimi, z głębokiej potrzeby serca wyraził swoje uczucia patriotyczne, którym dał wyraz w okolicznościowych wierszach, takich jak np. *Grunwald* czy *Grunwaldzki rok*. Obydwa utwory warto przytoczyć w całości, aby przypomnieć, jak w 1910 r. Polacy, świeccy i duchowni, przeżywali tryumfy rycerstwa polskiego sprzed wieków. Należy zauważyć, że *Grunwaldzki rok* został opublikowany na początku roku jubileuszowego, aby zwrócić uwagę czytelników na jubileusz pięćsetlecia i, głosząc chwałę oręża polskiego, mobilizować rodaków do intensywniejszej pracy dla odzyskania niepodległości, natomiast utwór pt. *Grunwald* – powstał dla ubogacenia zawartości numeru „Gazety Polskiej”, wydanego latem 1910 r. w przeddzień pięćsetnej rocznicy wiekopomnego zwycięstwa Polaków pod Grunwaldem (czyli w pierwszej bitwie pod Tannenbergiem) dnia 15 lipca 1410 r.³². Utwór pierwszy pt.

²⁹ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Pieśń na cześć błogosławionego Jakuba Strępy, arcybiskupa lwowskiego* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 4.

³⁰ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *U źłóbka* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 5.

³¹ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Do stóp spiesz Krzyża* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 6.

³² Wzmiankowany numer ukazał się 14 lipca 1910 r., a na jego czele widniał *Grunwald* napisany w Serecie zaledwie dwa dni wcześniej, tj. we wtorek 12 lipca tr.

Grunwaldzki rok o charakterze patriotyczno-religijnym brzmi dostojnie i patetycznie³³.

Utwór drugi pt. *Grunwald*, dotyczący sławnej bitwy z Krzyżakami, odwoływał się także do motywów religijnych i patriotycznych³⁴.

Ks. J. Janiszewski był Polakiem, tęsknił za wolnością, niepodległością, suwerennością Ojczyzny. Modlił się o to do Boga w wielu swoich utworach, m.in. czynił to w strofach poświęconych wizji wyczekiwanego odzyskania przez Polskę niepodległości w utworze pt. *Wiosnę wolności daj nam, o Boże!*³⁵.

Podobnie o wolną i szczęśliwą Polskę modlił się w szeregu innych utworów ubogaconych o motywikę patriotyczną i religijną, np. w wierszach pt. *Alleluja*³⁶, *Królowej Polski*³⁷, *Pieśni na cześć świętej królowej Jadwigi*³⁸. Jego patriotyzm, ufność w odzyskanie niepodległości przez Polskę ufundowane były na wierze w Boga, dzięki czemu mógł głosić swoje „Wbrew nadziei – nie tracę nadziei”, czyli *Contra spem spero*³⁹.

W innym miejscu już wzmiankowano, że ksiądz Józef Janiszewski jako delegat czemiowieckiego Koła Towarzystwa Szkoły Ludowej zakładał, otwierał i poświęcał nowe czytelnie tej polskiej organizacji oświatowej. Przy takich okazjach wygłaszał okolicznościowe kazania, przemówienia, a także czytał (recytował) wiersze. Utworem okolicznościowym upamiętnione zostało poświęcenie Domu Polskiego w Waszkowcach nad Czeremoszem, gdzie koncelebrował Mszę Świętą i gdzie również wygłosił okolicznościowe kazanie⁴⁰. Utwór poetycki pt. *Na poświęcenie „Domu Polskiego” w Waszkowcach n. Czer.* zawiera wątki religijne oraz patriotyczne⁴¹.

Prezes czemiowieckiego gniazda sokolego – Bazyli Mokrański przykładął ogromną wagę do wychowania fizycznego, moralnego i narodowego najmłod-

³³ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Grunwaldzki rok* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 7.

³⁴ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Grunwald* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 8.

³⁵ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Wiosnę wolności daj nam, o Boże!* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 9.

³⁶ *Alleluja!* [w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 19-20.

³⁷ *Królowa Polski*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 99, s. 2-3; przedruk [w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 58-59.

³⁸ *Pieśń na cześć świętej Królowej Jadwigi. (Śpiewać można na nutę: „O, której berła”)*. Głęboka, w kwietniu 1911, „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 33 (n.23.04.11), s. 1.

³⁹ *Contra spem spero! (Wbrew nadziei – nie tracę nadziei!)*. *Gazeta Polska* 1911, nr 26, s. 3. Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Contra spem spero! (Wbrew nadziei – nie tracę nadziei!)* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 10.

⁴⁰ Mowa ks. Józefa Janiszewskiego wygłoszona podczas uroczystości poświęcenia Domu Polskiego w Waszkowcach n. Cz., „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 54, s. 1-2; nr 55, s. 1.

⁴¹ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Na poświęcenie „Domu Polskiego” w Waszkowcach n. Czer.* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 11.

szych pokoleń bukowińskich Polaków. Na gruncie bukowińskim był pierwszym, który propagował idee tworzenia tzw. korpusów wakacyjnych (czyli patriotycznych półkolonii dla dzieci i młodzieży) i wprowadzał je w życie. Wśród jego sprzymierzeńców znalazł się ks. Józef Janiszewski, który jako kapłan i działacz oświatowy przyłożył rękę do uruchomienia takich korpusów w Głębokiej oraz napisał dla nich stosowną pieśń (cztery kwartyny plus dwuwersowy refren po każdej z nich). Mowa o utworze pt. *Marsz korpusów wakacyjnych*, którego tekst jest kontrafakturą do pieśni pt. *Ospały i gnuśny*⁴².

Czynnie pracował w polskich organizacjach społecznych, oświatowych, takich jak choćby Towarzystwo Szkoły Ludowej, a własną twórczość literacką i publicystyczną, swoją poezję wprzągnął w walkę ze słabościami ludzkimi. Skutkiem tego rymowane wiersze ks. Józefa Janiszewskiego nacechowane są bojowym dydaktyzmem, który objawił się w wezwaniach *Do czynu bracia*⁴³; *Do broni, bracia*; *Powstańmy* i w metodycznych pouczeniach *Co jest Ojczyzna? (Rozmowa między matką a dzieckiem)*; *Obowiązki narodowe*; *Głos Polski*. Utwory o treści patriotycznej zaopatrzone zostały w akcenty religijne, noszą także ślady polskiej filozofii czynu stworzonej przez Augusta Cieszkowskiego (1814-1894), współzałożyciela nurtu poznańskiego pozytywizmu, chrześcijańskiego myśliciela żyjącego współcześnie z J. Janiszewskim (1880-1940), także Wielkopolanina. Praca u podstaw, praca organiczna pozytywistów wielkopolskich znajdowała swój wyraz także w poezji J. Janiszewskiego, stąd ich dydaktyzm. Cieszkowski głosił zasady wspólnotowego czynu (aktywizmu, pracy dla Ojczyzny), jedności narodowej i harmonii społecznej (przez co rozumiał budowanie Królestwa Bożego na ziemi już tu i teraz). Koncepcje A. Cieszkowskiego znalazły żywy oddźwięk w poezji i publicystyce J. Janiszewskiego.

W utworze pt. *Obowiązki narodowe*⁴⁴ (1909) nakreślił zasady religijne, moralne (patriotyczne), jakimi powinni kierować się patrioci polscy, Polacy kochający Ojczyznę. Tu także widać wpływy chrześcijańskiej filozofii A. Cieszkowskiego, np. wątek nieśmiertelnej duszy narodu (u ks. J. Janiszewskiego: „dusza twej duszy”). Choć Polski nie było jako państwa, to trwała dusza narodu (wspólnotowy duch narodowy Polaków, wspólna, chrześcijańska kultura polskiego ducha).

⁴² Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Marsz korpusów wakacyjnych* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 12.

⁴³ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Do czynu, bracia!* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 13.

⁴⁴ Utwór ten pierwotnie opublikowany w czerniowieckiej „Gazecie Polskiej” nieznacznie różnił się od wydania książkowego z 1912 r. Tytuł i ostatni wers w „Gazecie Polskiej” brzmiały bardziej „katechizmowo”. Zamiast *Obowiązków* były *Przykazania*, a miast *A szczęście wnet ...* znajdowały się wyrazy *A niebo już...* Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Obowiązki narodowe* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 14.

W patriotycznym wierszu pt. *Głos Polski*⁴⁵ autor ukazał hierarchię dóbr – najpierw Bóg, potem Ojczyzna, a sprawy osobiste, indywidualne jako podporządkowane dobrom wyższym (religijnym, moralnym, do których zalicza się i patriotyzm). Widać tu wpływ koncepcji A. Cieszkowskiego, który w indywidualizmie, egoizmie, w braku myślenia pro *publico bono* widział przyczynę upadku Ojczyzny w XVIII w. Wiersz ma charakter dialogu z personifikowaną Matką-Polską. Postać Polski jest tu kreowana na wzór Chrystusa umęczonego, z koroną ciemnową na głowie, czyli obraz podobny do szlachetnej z ducha poezji mesjanistycznej w okresie polskiego romantyzmu. Z drugiej strony jednak Polska cierpiąca nie jest Chrystusem, nie zbawia ludzkości, ale cierpi z powodu grzechów wykroczenia przeciwko Bogu, a niewola (zabory, okupacja) są konsekwencją złych czynów Polaków.

Patriotyzm polski był motywem wyraźnie obecnym w jego twórczości wierszowanej. Ks. J. Janiszewski w swoich utworach z okresu I wojny wzywał do walki i ofiary krwi za niepodległą Ojczyznę, np. w opublikowanym dopiero po pierwszej wojnie światowej *Marszu polskich obrońców Ojczyzny*⁴⁶, dotyczącym obrony Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej, gdzie wątki patriotyczne i religijne są ze sobą nierozzerwalnie związane. Tekst wspomnianego utworu jest kontrafakturą do pieśni pt. *Ospały i gnuśny*. Warto zauważyć, że ów twórca wielokrotnie pisywał rozmaite teksty poetyckie jako kontrafaktury do tych samych pieśni.

Ks. J. Janiszewski po ustaniu działań wojennych powrócił do uprawiania pisarstwa w podobnym duchu, jak przed I wojną. Świadczą o tym nieliczne utwory patriotyczne i niepodległościowe, spośród których zaledwie kilka zdołał wydrukować w wydawanym od schyłku 1918 r. czemiowieckim „Głosie Ludu”. Ks. J. Janiszewski powitał odzyskanie niepodległości przez Polskę (1918) godnym tego faktu *Hymnem wolnej Polski*⁴⁷, rozkazem *Naprzód narodzie*⁴⁸, *Marszem polskich obrońców Ojczyzny*⁴⁹, pieśnią *Hej, w górę serca!* na nutę Roty Marii Konopnickiej (*Nie rzucim ziemi, skąd nasz ród...*)⁵⁰. W wierszach swoich rozwijał ducha polskości (arystokratyzm ducha), pokazywał kierunek rozwoju, misję narodową Polaków (wątek *Polonia semper fidelis*, tj. Polska zawsze wierna Bogu). Jednak, oprócz tak

⁴⁵ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Głos Polski* pomieszczono niżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 15.

⁴⁶ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Marsz polskich obrońców Ojczyzny* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 16.

⁴⁷ *Hymn wolnej Polski*, „Głos Ludu”, r. 1919, nr 27 (15.06.1919), s. 3.

⁴⁸ *Naprzód, Narodzie!*, „Głos Ludu”, 1919, nr 31 (13.07.1919), s. 4.

⁴⁹ *Marsz polskich obrońców Ojczyzny*, „Głos Ludu”, 1919, nr 32 (20.07.1919), s. 3-4.

⁵⁰ *Hej, w górę serca (Śpiewać można na nutę: „Nie rzucim ziemi”)*, „Głos Ludu”, 1919, nr 33, (27.07.1919), s. 3.

zawsze aktualnych i patriotycznych utworów, znalazł się także dowcipny, antyalkoholowy *Żart królewski*⁵¹, mobilizujący do obchodzenia się bez alkoholu.

Pierwszy z owych patriotyczno-religijnych utworów – *Hymn wolnej Polski*⁵² to kontrafaktura do hymnu *Boże, coś Polskę*, parafrazujący jej niektóre frazy.

Patriotyzm w poezji ks. Józefa Janiszewskiego przejawiał się nawiązywaniem do znanych ówczesnie tekstów innych polskich autorów piszących o miłości Ojczyzny. Drugi z wymienionych utworów patriotyczno-religijnych, pt. *Hej, w górę serca!*⁵³ pisany także w duchu wspomnianej już filozofii czynu (budowanie dobra wspólnego – Ojczyzny), jest kontrafakturą do pieśni do słów Marii Konopnickiej *Nie rzucim ziemi, skąd nasz ród*.

6. Wiersze okolicznościowe z motywiką religijną

Bardzo czynnie uczestniczący w życiu kościelnym i narodowym ks. Józef Janiszewski pisywał wiersze dyktowane przez okoliczności. Sposobność do napisania takich wierszy nadarzały jubileusze kapłańskie i narodowe oraz ważne wydarzenia w życiu Polaków bukowińskich. I tak z okazji jubileuszów kapłańskich napisał kilka utworów. Zwraca uwagę przede wszystkim poetycka laurka (panegiryk) pt. *Ojcu św. Piusowi X. na złote gody Jego kapłaństwa*.

Wiersz ten został opublikowany w 79. numerze „Gazety Polskiej” z 1 października 1908 r., a niebawem znalazł się w programie czerniowieckiego obchodu jubileuszu 50-lecia kapłaństwa Piusa X., urządzonego przez Polskie Towarzystwo Bratniej Pomocy i Czytelni Polskiej w dniu 13 grudnia 1908 r.⁵⁴ Utwór ukazuje funkcję rzymskiego biskupa jako pewnego stemika nawy Kościoła na wzburzonym morzu świata, zawiera także akcenty patriotyczne, dotyczące prośby do Boga o pomoc w odzyskaniu niepodległości Polski („Proś Boga, by nam – wolną Polskę wrócił!”).

Ponadto podobnymi wierszami uczcił dwudziestopięciolecie kapłaństwa lwowskiego biskupa dr. Władysława Bandurskiego⁵⁵, czterdziestolecie kapłaństwa

⁵¹ *Żart królewski*, „Głos Ludu”, 1919, nr 39, s. 1-2.

⁵² Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Marsz polskich obrońców Ojczyzny* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 17.

⁵³ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Hej w górę serca!* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 18.

⁵⁴ Ks. Józef Janiszewski, *Ojcu św. Piusowi X. na złote gody Jego kapłaństwa*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 79, s. 1. Tenże wiersz ks. J. Janiszewskiego pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 19.

⁵⁵ *Najprzewielebniejszemu księdzu dr. Władysławowi Bandurskiemu Biskupowi Cydońskiemu, sufraganowi Lwowskiemu itd., itd. w dwudziestą piątą rocznicę Jego święceń kapłańskich*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 61, s. 1.

czemiowieckiego proboszcza – księdza infułata Józefa Schmid⁵⁶. Natomiast swojego byłego bezpośredniego przełożonego – sereckiego proboszcza ks. kanonika Maurycego Kolankiewicz⁵⁷ uhonorował dedykacją bożonarodzeniowej kolędy pt. *U złóbka*⁵⁷. U ks. Józefa Janiszewskiego wierność Bogu i Ojczyźnie zawsze szły ze sobą parze, a powinności wobec nich najlepiej wypełniał, zachęcając innych do podobnego, religijno-patriotycznego postępowania. Religijne i patriotyczne kryteria przykładał także do oceny innych ludzi. Kiedy oddawał hołd Piusowi X albo czemiowieckiemu dziekanowi i proboszczowi ks. infułatowi Józefowi Schmidowi, skupiał się na ich posłudze duszpasterskiej w skali Kościoła powszechnego, Natomiast, kiedy w podobnych okolicznościach odnosił się do duszpasterzy, którzy ponadto cieszyli się opinią wspaniałych Polaków, pierwiastki religijne i narodowe ukazywał w naturalnej jedności. Stąd, pisząc o biskupie Władysławie Bandurskim⁵⁸ (1865-1932) i ks. Feliksie Lewandowskim (1877-1913), obydwu te pierwiastki ukazał w naturalnej harmonii.

Utwór pt. *Najprzewielebniejszemu księdzu dr. Władysławowi Bandurskiemu, biskupowi cydońskiemu, sufraganowi lwowskiemu itd., itd. w dwudziestą piątą rocznicę jego święceń kapłańskich* dotyczący tego znanego polskiego duszpasterza nosi cechy panegiryku, a osoba biskupa została przyrównana do postaci ks. Piotra Skargi z okresu kontrreformacji (polskie wątki patriotyczne)⁵⁹.

Zdarzyło się również księdzu-poecie pożegnać zmarłego, a bardzo cenionego przyjaciela z tej samej winnicy Pańskiej, pisząc utwory o typie elegijnym, jak np. wiersz dotyczący postaci ks. Feliksa Lewandowskiego⁶⁰, ubogacony wątkami

⁵⁶ *Najprzewielebniejszemu ks. prałatowi Józefowi Schmidowi archiprezbiterowi Bukowiny itd., itd. w czterdziestą rocznicę jego święceń kapłańskich*, „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 58, s. 2.

⁵⁷ „Przewielebnemu, w Chrystusie Panu, Księdzu Kanonikowi M. Kolankiewiczowi, Byłemu memu Przeznaczemu Przełożonemu, niniejszy wiersz poświęcam”.

⁵⁸ Bp. Władysław Bandurski (1865-1932), sufragan lwowski, pisarz, złotousty kaznodzieja zwany II. Skargą, wielki patriota cieszący się ogromnym szacunkiem i miłością Polaków, nieoficjalny kapelan Legionów Polskich, organizator pomocy dla oderwanej od Królestwa Chełmszczyzny, który na dwudziestopięciolecie swego kapłaństwa otrzymał ponad 4000 listów i telegramów gratulacyjnych. W czemiowieckiej „Gazecie Polskiej” opublikowano wiele jego wypowiedzi oraz na jego temat. M.in. z racji jubileuszu wydrukowano *Sylwetkę jubileuszową* pt. *Skarga II. Ks. biskup Bandurski*, podpisaną pseudonimem St. Żmirow, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 60, s. 2-3; nr 63, s. 2; nr 66, s. 1; nr 69, s. 1; nr 72, s. 1-2; nr 75, s. 1; nr 80, s. 2-3.

⁵⁹ Wiersz ks. J. Janiszewskiego *Najprzewielebniejszemu księdzu dr. Władysławowi Bandurskiemu, biskupowi cydońskiemu, sufraganowi lwowskiemu itd., itd. w dwudziestą piątą rocznicę jego święceń kapłańskich* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 20.

⁶⁰ Ks. Feliks Lewandowski (1877-1913), brat ks. Wacława Lewandowskiego z Pelplina, pochodził z Poznańskiego, wyświęcony w 1908 r., czemiowiecki wikary i katecheta, wielki patriota, członek Polskiego Towarzystwa Bratniej Pomocy i Czytelni Polskiej, macierzy polskich organizacji na Bukowinie oraz innych tamtejszych polskich organizacji, współzałożyciel i prefekt Bursy Polskiej im. Adama Mickiewicza w Czemiowcach, bardzo ceniony i szanowany kapłan i działacz narodowy. Zmarł w Czemiowcach 8 czerwca 1913 r.

nie tylko religijnymi, ale i patriotycznymi (*Ś. p. ks. Feliksowi Lewandowskiemu poświęcam*)⁶¹.

Wielkim, bukowskiem wydarzeniem dziejowym były odwiedziny Czerniowiec przez wybitnego polskiego polityka, prezesa wiedeńskiego Koła Polskiego dr. Stanisława Głabińskiego⁶², który podjął się obrony politycznych i oświatowych interesów bukowski Polaków. Wdzięczni za to bukowinscy rodacy przyjmowali go nadzwyczaj serdecznie jako swego dobrodzieja i obrońcę w kołach wiedeńskich. Czujący i myślący po polsku kapłan Józef Janiszewski jak najgodniej powitał go stosownym wierszem okolicznościowym⁶³, ubogaconym motywami religijnymi oraz patriotycznymi, noszącym cechy uroczystego hymnu, podobnego o akatystu (*Na powitanie J. W. Pana Prezesa Koła Polskiego Dr. Stanisława Głabińskiego w Czerniowcach*)⁶⁴.

7. Wiersze dedykowane polskim wieszczom z wątkami religijnymi

Ks. J. Janiszewski, rozczytując się w literaturze rodzimej, szczególnie rozsmakował się w poezji najwybitniejszych polskich romantyków i dał temu wyraz m.in. w dwóch cytowanych poniżej utworach, które ukazują, co w twórczości polskich, romantycznych wieszczów narodowych cenił szczególnie.

W pewnym wierszu zwrócił się do jednego z nich – Juliusza Słowackiego (1809-1849) w podniosłych, patriotycznych słowach z akcentami religijnymi (*Juliuszowi Słowackiemu*)⁶⁵. Natomiast do innego z polskich wieszczów romantycznych, Zygmunta Krasińskiego (1812-1859) skierował strofy z motywami patriotycznymi i religijnymi (*Zygmuntowi Krasińskiemu*)⁶⁶.

⁶¹ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Ś. p. ks. Feliksowi Lewandowskiemu poświęcam* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 21.

⁶² Stanisław Głabiński (1862-ok.1943), wybitny ekonomista, prof. dr Uniwersytetu lwowskiego, czołowy przywódca Narodowej Demokracji, w Radzie Państwa (1902-1918), poseł na Sejm galicyjski i bukowski (1904-1918), minister kolei w rządzie austriackim (1911), członek Centralnego Komitetu Narodowego (1915-1917) potem Naczelnego Komitetu Narodowego, minister spraw zagranicznych w rządzie J. Świeżyńskiego, poseł na Sejm RP z ramienia Związku Ludowo-Narodowego (1919-1922), minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego oraz wicepremier w rządzie W. Witosa, senator RP (1928-1935), autor cennych publikacji ekonomicznych, po najeździe sowieckim na Polskę 17 września 1939 więziony i ofiara zbrodni stalinowskich.

⁶³ *Na powitanie J. W. Pana Prezesa Koła Polskiego Dr. Stanisława Głabińskiego w Czerniowcach*, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 75, s. 1.

⁶⁴ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Na powitanie J. W. Pana Prezesa Koła Polskiego Dr. Stanisława Głabińskiego w Czerniowcach* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 22.

⁶⁵ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Juliuszowi Słowackiemu* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 23.

⁶⁶ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Zygmuntowi Krasińskiemu* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 24.

8. Wiersze o człowieku z motywiką religijną

Ks. J. Janiszewski, idąc w ślady wielkich romantyków, sięgał po nowe tematy i zmagał się z trudnościami ubierania swoich wypowiedzi poetyckich w tradycyjną formę obrazowania. Napisał piękny, głęboko filozoficzny sonet o tajemnicach duszy pt. *Serce ludzkie*⁶⁷. W sonecie poświęconym sercu ludzkiemu, napisał w rzeczywistości o duchowości ludzkiej, o człowieku, jego kondycji i wartościach (ideałach).

Ks. J. Janiszewski, będąc bardzo czynnym i zapracowanym, nie miał czasu albo nie uważał to za stosowne w wierszach wynurzać się ze swoimi osobistymi odczuciami. Mimo to zdobył się na wyrażenie swojego synowskiego stosunku do matki, poświęcając jej przepiękne strofy utworu pt. *Ukochanej swej Matce*⁶⁸. Nawiązywał tym utworem do znanego wiersza *Do matki* (poświęconego Salomei Słowackiej, 1792-1855) autorstwa Juliusza Słowackiego. Ks. J. Janiszewski uwielbił swoją matkę – Mariannę Janiszewską, śląc jej poetyckie życzenia z motywami religijnymi (raj, niebo, Bóg).

Antropologia, tj. filozofia człowieka miała u ks. J. Janiszewskiego charakter integralny, mimo idealistycznego sztafażu (metafor), była realistyczna, zdroworozsądkowa.

9. Wiersze abstynenckie z motywiką religijną

O sprawach trzeźwości i pijaństwie wygłaszał prelekcje oraz pisał teksty wierszem i prozą. Część utworów wierszowanych i prozatorskich – także publicystycznych – dotyczących abstynencji i alkoholizmu ukazywała się w czemiowieckiej „Gazecie Polskiej” (np. *Pragnę*)⁶⁹ i w poznańskim „Świecie”, sporadycznie w „Robotniku”⁷⁰. Część publikował (niekiedy własnym nakładem) w osobno wydawanych zbiorach, np. *Do walki, bracia*⁷¹, *Dobry przykład cuda działa*⁷², *Czołem Ojczyźnie. Zbiór wierszy patriotycznych dedykowany Henrykowi Sienkiewiczowi, autorowi Krzyżaków i Trylogii, niezrównanemu mistrzowi słowa, królowi*

⁶⁷ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Serce ludzkie* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 25.

⁶⁸ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Ukochanej swej Matce* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 26.

⁶⁹ Ks. Józef Janiszewski: *Pragnę. Głęboka*, w *marcu 1911*, „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 27 (n.02.04.11), s. 3.

⁷⁰ „Robotnik”, r. 1913, nr 44.

⁷¹ *Do walki, bracia*. Czemiówce 1910 - własnym nakładem, wyd. 2 powiększ., Lwów 1912, wyd. 3 powiększ., Lwów 1916, wyd. 4 znacznie powiększ. Kościan 1926.

⁷² *Dobry przykład cuda działa*, Lwów 1914.

powieści polskiej w dowód najgłębszej czci, szacunku i uwielbienia⁷³ lub w broszurkach: *Precz z alkoholem i tytoniem* (Kraków b.r.), *Precz z tytoniem. 32 myśli o paleniu, napisał...* (Czemnowce b.r., nakł. Autora).

W *Aneksie* do niniejszego artykułu przytoczono w całości kilka zupełnie nieznanych pouczeń ubranych w formę poetycką. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na *Balladę, jakich mało, Umrę pijakiem!* i błagalną modlitwę do cierpiącego i konającego na krzyżu Pana Jezusa pt. *Pragnę*⁷⁴. Pierwszy z ww. utworów „abstynenckich”, *Ballada, jakich mało*⁷⁵ wzorowany był na balladzie romantycznej ma charakter facecji lub satyry, choć pojawiły się w nim także motywy religijne (Bóg). Drugi z ww. utworów abstynenckich (*Umrę pijakiem!*⁷⁶) ma rysy makabryczne jakby z horroru wziętej, rymowanej opowieści ku przestrodze, nosi cechy wiersza dydaktycznego, zawierającego akcenty religijne (Bóg, niebo, piekło). Trzeci z ww. wierszy abstynenckich (*Pragnę*⁷⁷) osnuty jest na Ewangelii, tj. na wątku pasyjnym, co także służy w utworze argumentacji antyalkoholowej. Utwór nosi także cechy wiersza dydaktycznego z silnie podkreślonymi motywami religijnymi. Przykładem dydaktycznego, wiersza o typie baśni orientalnej (przypowieści), skierowanego przeciw wadzie narodowej (alkoholizmowi) jest utwór pt. *Legenda arabska*⁷⁸, zachęcający do abstynencji.

Przeciwstawienie wody (dobrej) – alkoholowi (złemu) w wierszu ma swoje konsekwencje, tj. picie wody jest dobre, a picie alkoholu – złe. Woda jako dobro naturalne przewyższa alkohol (sztuczne zło, „trucizny płynny”). Świadom swoistej „rzadkości” tematu, napisał *Odę do wody*. Tę świadomość udokumentował znamienym objaśnieniem w przypisie do pierwszego z nich:

„Uwaga. Jeśli w literaturze naszej mamy obok „Ody do młodości” także „Odę do wąsów”, a nawet do „brzucha”, to czemużby i **woda**, ten tak bardzo wszystkim stworzeniom potrzebny wprost życiodajny napój, nie miała być godną **ody**?”

⁷³ *Czołem Ojczyźnie. Zbiór wierszy patriotycznych* dedykowany „Henrykowi Sienkiewiczowi, autorowi Krzyżaków i Trylogii, niezrównanemu mistrzowi słowa, królowi powieści polskiej w dowód najgłębszej czci, szacunku i uwielbienia” (wyd. 2 powiększ., nakładem Komitetu Wydawnictwa Dzielek Ludowych, Lwów 1912).

⁷⁴ *Pragnę. Głęboka*, w marcu 1911, „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 27 (n.02.04.11), s. 3.

⁷⁵ Wiersz ks. J.Janiszewskiego pt. *Ballada, jakich mało* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 27.

⁷⁶ Wiersz ks. J.Janiszewskiego pt. *Umrę pijakiem!* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 28.

⁷⁷ Wiersz ks. J.Janiszewskiego pt. *Pragnę* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 29.

⁷⁸ Wiersz ks. J.Janiszewskiego pt. *Legenda arabska* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 30.

Woda jako temat Mickiewiczowski z *Liryków lozańskich*, miała dla romantyków także symboliczne znaczenie, duchowe, natomiast ks. J. Janiszewski był realistą, a nie – metafizykiem w owej *Odzie do wody*⁷⁹.

W innym wierszu, mającym charakter pobudki do walki nie tyle z zewnętrznymi okupantami (zaborcami) Ojczyzny, ale z niewolą wewnętrzną (nałogami), zapisał romantyczne myśli, także w duchu filozofii czynu A. Cieszkowskiego, walcząc z wadami narodowymi Polaków (pijaństwem), egoizmem (indywidualizmem), akcentując silnie motywację religijną i edukacyjną (oświatową, organicznikowską) do wyzwolenia się narodowego (*Do broni, bracia!*⁸⁰).

Przykładem dydaktycznego, publicystycznego wiersza abstynenckiego, skierowanego przeciw wadom narodowym (nikotynizmowi) jest utwór pt. *Kilka myśli o paleniu*⁸¹, zachęcający do niepalenia tytoniu. Utwór zawiera odniesienia religijne („A na co Bóg dał – wolę?”), wzmacniające motywację do rzucenia zgubnego nałogu.

Ks. Józef Janiszewski uważał za dwie główne przyczyny osobistych i społecznych niepowodzeń narodowych Polaków oraz nieszczęść narodu polskiego: 1) skłonność rodaków do używania napojów alkoholowych (i tytoniu) oraz 2) ciemnotę (głupotę) ludzką.

Streszczenie / Abstract in Polish:

Jak dotąd nikt nie zajmował się badaniem dorobku duszpasterskiego, społecznego i pisarskiego ks. Józefa Janiszewskiego (1880-1940) na Bukowinie. Artykuł powstał przy pomocy metodologii historycznoliterackiej (historiograficzna analiza dokumentu literackiego). Niniejsze opracowanie jest pierwszą próbą zwrócenia uwagi na człowieka i jego poezję ubogającą ducha religijnego, zachęcającą do kształcenia, unikania nałogów, wyzwolenia się z nich, nadto do wytrwałej, zbiorowej pracy dla wzmocnienia patriotyzmu i walki o niepodległość Polski. Działalność oraz twórczość literacka tego wzorowego kapłana polskiego były m.in. powodem osadzenia go w niemieckim obozie koncentracyjnym oraz męczeńskiej śmierci podczas II wojny (zginął z rąk hitlerowskich Niemców w 1940 r.). Poezja ks. J. Janiszewskiego może być pomocna w kształtowaniu osobowości współczesnych kapłanów oraz świeckich Polaków. Książka-poeta może służyć za wzór wychowawczy do naśladowania w trudnym XXI wieku. Artykuł niniejszy, mający charakter obszerniejszej rozprawy, jest istotnym przyczynkiem do dziejów literatu-

⁷⁹ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Oda do wody* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 31.

⁸⁰ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Do broni, bracia!* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 32.

⁸¹ Wiersz ks. J. Janiszewskiego pt. *Kilka myśli o paleniu mało* pomieszczono poniżej w *Aneksie* do niniejszego artykułu jako Utwór 33.

ry polskiej istotnie rozszerzającym źródłową wiedzę o zapomnianych dokonaniach literackich księdza J. Janiszewskiego. Powołanie kapłańskie złączone z potrzebą uczestnictwa w życiu zbiorowości religijnej i narodowej zaowocowało kazaniami, popularnymi odczytami, publicystyką prasową oraz twórczością poetycką ze znamienym dydaktyzmem adresowanym przede wszystkim do ludu polskiego, żyjącego w nędzy duchowej, intelektualnej, politycznej i materialnej. Niektóre cechy tej poezji zaprezentowano na wybranych przykładach, które dowodzą, że ks. Józef Janiszewski był utalentowanym i pracującym nad swoim warsztatem poetą. Mimo rozlicznych, absorbujących zajęć duszpasterskich i społecznych, zdołał stworzyć przynajmniej kilkadziesiąt udanych, zróżnicowanych tematycznie, formalnie i wersyfikacyjnie utworów wierszowanych. Znaczna część tych poezji nosiła cechy tzw. kontrafaktury, tj. skomponowana była rytmicznie do rytmów znanych już melodii, przez co nadawała się do śpiewu jako hymny, kołędy, marsze lub inne pieśni. Autor artykułu jako pierwszy w historiografii literatury opisuje sylwetkę ks. J. Janiszewskiego oraz opisuje i ogólnie analizuje jego twórczość literacką (nowość). Autor jako pierwszy z badaczy odkrywa zapomnianego księdza-poetę działającego na Bukowinie na początku XX w. (ziemie na pograniczu obecnej Ukrainy i Rumunii). Do tekstu dodano pierwszy raz publikowaną obszerną bibliografię podmiotową (wykaz dzieł autorskich ks. Janiszewskiego).

Słowa kluczowe / Key words in Polish:

Bukowina, Janiszewski Józef, ksiądz (1880-1940), Kościół rzymskokatolicki na Bukowinie, poezja patriotyczna, poezja polska, poezja religijna, Polacy na Bukowinie, prasa polska XIX i XX w., ruch abstenencki

Title in English:

Religious Motifs in Fr. Joseph Janiszewski's Poetry (1880-1940) of the Bukovinian Period (1908-1919)

Summary / Abstract in English:

Until now nobody yet has studied the pastoral, social and written work of Fr. Joseph Janishevski (1880-1940) of Bukovina. The following article was prepared with the help of the historic-literary method (historiographic analysis of the literary document). This is the first attempt of drawing attention to a man and his poetry enriching the religious spirit and encouraging to education, to avoiding addictions and abandoning them, to persistent community effort for strengthening patriotism and struggle for freedom of Poland. The activity and literary creativity of this eminent Polish priest were among other reasons responsible for his imprisonment and placing him in German concentration camp, which finally led to his

martyrdom during the World War II (1940). Poetry of Fr. J. Janishevski may appear helpful in shaping personalities of contemporary priests and lay Poles. A priest-poet may serve as a pedagogic pattern to follow in a difficult 21st century. The present paper, having a form of a larger dissertation, may significantly contribute to the history of Polish literature by broadening essentially the resource knowledge about the forgotten literary work of Fr. J. Janishevski. His priestly vocation together with the need of participation in the religious and national community life flourished in sermons, popular speeches, published pieces and poetic creativity. All were characterized by a significant didacticism addressed mainly to Polish folk, existing in spiritual, intellectual, political and material poverty. Some features of this poetry were presented in the selected examples, which prove that Fr. J. Janishevski was a talented poet working on his craft. Apart from his numerous and absorbing pastoral and social dealings, he managed to write at least several dozens smart, various in subject, form and verse pieces of poetry. A major part of this poetry was a kind of contrafacture, i.e. it was composed according the rhythm of well known melodies, so it was ready to be sung as hymns, Christmas carols, marches or other songs. The author of this article is the first in the historiography of literature, who describes the personality of Fr. J. Janishevski and analyses his literary work (novelty). He is also the first to discover the forgotten priest-poet in Bukovina at the earliest of the 20th c. (the area at the frontier of the Ukraine and Romania). The text is supplemented with the first published wide subject bibliography (a list of works by Fr. Janishevski).

[English translation by sr Adelajda Sielepin CHR]

Key words

Bukovina, Fr. Joseph Janishevski (1880-1940), Roman-catholic Church in Bukovina, patriotic poetry, Polish poetry, religious poetry, Poles in Bukovina, Polish press 19th and 20th c., abstinent movement.

Tytuł w języku rosyjskim / Название на русском языке / Title in Russian:

Религиозные мотивы в поэзии Юзефа Янишевского (1880-1940) буковинского периода (1908-1919)

Streszczenie w języku rosyjskim / Аннотация / Abstract in Russian:

До сих пор никто не занимался изучением пастырского, общественного и писательского наследия ксёндза Юзефа Янишевского (1880-1940) на Буковине. Автор статьи опирается на историко-литературную методологию (историографический анализ литературного документа). Данное исследование является первой попыткой обратить внимание на этого человека и его обогащённую религиозным духом поэзию — на человека, склонного к

совершенствованию, к избеганию дурных привычек, избавлению от них, особенно к длительной, совместной работе по укреплению патриотизма и борьбе за независимость Польши. Деятельность и литературное творчество этого образцового польского священника были, между прочим, причиной заключения его в немецкий концлагерь и мученической смерти во время Второй мировой войны (погиб от рук гитлеровцев в 1940 г.). Поэзия ксёндза Ю. Янишевского может быть полезна в формировании личности священников и польских граждан. Ксёндз-поэт может служить образцом воспитания и примером подражания в трудном XXI веке.

Данная статья имеет характер обширного исследования, является существенным вкладом в изучение польской литературы, расширяющим источники знания о забытых литературных произведениях ксёндза Ю. Янишевского. Священническое призвание в соединении с потребностью участия в жизни религиозной и гражданской общности засвидетельствованы его проповедями, популярными докладами, газетной публицистикой, а также поэтическим творчеством с характерным дидактизмом, адресованным прежде всего польскому народу, живущему в духовной, интеллектуальной, политической и материальной нужде. Некоторые черты этой поэзии представлены в избранных примерах, которые доказывают, что ксёндз Юзеф Янишевский был талантлив и прилежен в работе над своим поэтическим мастерством. Помимо различных всепоглощающих занятий, пастырских и общественных, он смог создать не менее нескольких десятков удачных, тематически и по версификации разнообразных произведений. Значительная часть этих стихов имеет характер так называемой контрафактуры, то есть соответствует ритмам известных мелодий, благодаря чему они могли быть использованы для пения как гимны, марши и иные песни.

Автор статьи впервые в истории литературы представляет портрет ксёндза Ю. Янишевского и общий анализ его литературного творчества (новизна). Автор впервые открывает забытого ксёндза-поэта, жившего на Буковине в начале XX века (территория на пограничье нынешних Украины и Румынии). К тексту статьи прилагается впервые публикуемая обширная библиография по предмету исследования (список произведений ксёндза Янишевского).

Перевод Надежда Георгиевна Колошук
[Переклад Надія Георгіївна Колошук]

Ключевые слова:

Буковина, ксёндз Юзеф Янишевский (1880-1940), римско-католическая церковь на Буковине, патриотическая поэзия, польская поэзия, религиозная поэзия, поляки на Буковине, польская пресса XIX и начала XX века, абстинентское движение.

Aneks. Materiały źródłowe – Wiersze ks. Józefa Janiszewskiego

Aneks zawiera utwory wierszowane autorstwa ks. Józefa Janiszewskiego, ponumerowane, podane tu w takiej kolejności, w jakiej pojawiają się w artykule. Pełny opis źródłowy do wierszy znajduje się w niżej zamieszczonej bibliografii.

1. Utwór 1.

Smutno mi, Boże!

Niebo i ziemia pełne są Twej Chwały,
Ojcze niebieski, wiekuisty Panie!
Chętnie i zawsze świat uznaje cały
Twe panowanie!
Że – człowiek uznać nie chce go, choć może,
Smutno mi, Boże!

Chóry anielskie, co Cię bez zasłony
Widzą w niebiosach, wolę Twą spełniają,
Czyn każdy ich jest – Tobie poświęcony,
Bo Cię słuchają!
Że – człowiek w hardym trwa uporze,
Smutno mi, Boże!

W przyrodzie, która w cudnym stoi blasku,
Widać dowody Twojej Wielmożności;
W olbrzymim słońcu, w ziarnku drobnym piasku
Twa wszechmoc gości.
Że więc człek wielbić nie chce Cię w pokorze,
Smutno mi, Boże!

Wszędzie na świecie widać rękę Twoją,
Co każdą darzy łaską Swą istotę,
Tych nawet, którzy – Ciebie się nie boją
I depczą cnotę!
Że więc niewdzięczność ludzka jest jak morze,
Smutno mi, Boże!

Tyś zstąpił na świat, by na drzewie krzyża
Umrzeć za ludzi, choć są grzeszni bardzo,
Twa miłość Boska niebo ku nim zniża,
Choć Tobą gardzą!
Że więc Cię kochać nie chcą w każdej porze,
Smutno mi, Boże!

– I mnieś obsypał, Panie, Swymi dary,
Bo uczyniłeś mnie przyrody panem,

A nawet, dając łaskę i skarb wiary,
Dzieckiem kochanym,
Choć więc chcesz, bym był kiedyś na Twym dworze
Smutno mi, Boże!

Bo od tej chwili, w której moje oczy
Spojrzały na świat, tę złądy krainę,
Dusza ma z ciałem straszny bój wciąż toczy,
Iż prawie ginę!
Że więc usłane cierniem życia łoże,

Dusza wyrywa się ma nad obłoki,
Lecz ciało ściąga ją wnet na niziny,
Stąd żal i smutek w sercu mym głęboki,
A w duszy – winy!
Że więc tak często schodzę na bezdroże,
Smutno mi, Boże!

Wiem to, że pieniądz, sława i rozkosze
Szczęścia nie dają, bo go dać nie mogą,
Mimo to w sercu ich pragnienie noszę,
A myśl mi drogą!
Że więc przeszkody sam w swym życiu tworzę,
Smutno mi, Boże!

Szczęście doczesne, jak na niebie tęcza
Piękna, choć chwilkę trwa i nieuchwytna,
A przecież pragnę go, choć Bóg zaręcza,
Że cnota – szczytna!
Że więc owoców szukam na ugorze,
Smutno mi, Boże!

Wiem, że to życie krótkie jak sen nocny,
Po którym człowiek budzi się w – wieczności,
I że do nieba żywot wciąż owocny
Drogę nam mości!
Więc że czas tracę i o los się trwożę,
Smutno mi, Boże!

Idę przez życie, to do celu swego,
Choć przyszłość moja wielce tajemnicza.
Pewności nie mam, czy ujrzę Bożego
Piękność oblicza!
Że nie wiem, czy mi niebios błysną zorze,
Smutno mi, Boże!

– Więc dziś Cię proszę sercem pełnym wiary,
Byś wejrzał na mnie i spieszył z pomocą!
Niech łaski Twoje trosk mych spędzą mary,
Krzyż mój ozłocą!

O to Cię błagam w skrusze i pokorze:
Ojcie mój, Boże!

[ks. Józef Janiszewski, *Smutno mi, Boże*]

2. Utwór 2.

Już idzie

Już idzie, już idzie nasz Zbawca i Bóg!
Z miłości, z litości zstępuje na świat!
Więc ciesz się i spiesz się, by paść Mu do nóg,
Bo dobrym i chrobrym jest Boski twój – Brat!
On – cierpieć przychodzi za – ciebie,
Byś ty mógł z Nim razem być w niebie!
O, Boże, w pokorze czczę dobroć dziś Twą
I zbliżam, i zniżam do Twoich się stóp
Radości, wdzięczności dziś witam Cię łzą
Zdumiony, wpatrzony w Twój ziemski tron złób.
O cześć Tobie, Jezu i chwała!
Spraw, by Cię ma dusza kochała!
Ty, Chryste, wieczyste chcesz szczęście mi dać.
Tyś za mnie i dla mnie wziął na Się krzyż.
Ty, Boże, łask morze, chcesz na świat ten zlać,
Lecz głosisz i prosisz „Do stóp Mych się zniż!”
O Jezu mój, w złóbkę złożony
Po czasy bądź wsze uwielbiony!

[ks. Józef Janiszewski, *Już idzie*]

3. Utwór 3.

Królowa Polski

Niepokalanie poczęta Dziewico,
Maryjo, czysta jak lilii kwiat,
Niewyczerpana pociechy Krynico,
Cześć Twą i chwałę głosi cały świat!

Ludziom za Matkę dał Cię Syn Twój Boski,
Za przystań pewną wśród życia burz,
Abyś koła rozliczne ich troski,
Była osłodą ich zboląłych dusz!

Szafarko łaski, Tobie oddał Swoje
Niebieskie skarby syn Twój, a nasz Pan!
Wspieraj nas, Matko, biedne dzieci Twoje,
Wlej balsam łaski do serc naszych ran!

Ojczyzna nasza, w niewoli jęcząca,
Do stóp, Maryjo, Twoich tuli się!
Jak Magdalena, w prochu się korząca,
O zlitowanie kornie błaga Cię!

Za winy życia z tronu jej wielkości
Stracił ją Stwórca w tę niewoli toń:
Wstawiaj się za nią, Matko Łaskawości,
Karzącą Ojca racz powstrzymać dłoń!

Patrz! Wiek już cały dźwiga te okowy,
W które zakuła ją sąsiadów złość,
Skronie jej wieniec otoczył cierniowy!
Maryjo, ratuj, dość już cierpień, dość!

Polska Cię czciła zawsze jako Matkę,
Z pieśnią o Tobie szła w zwycięski bój,
Obraz Twój zdobił każdą polską chatę,
Przed nim kończono pieśnią dzienny znój!

Korony Polskiej Pani i Królowo,
Co z Jasnej Góry siejesz łaski Swe,
Racz okryć biedną Polskę sławą nową,
Swym słowem rozwiać panującą mgłę!

Tyś wolną była od grzechu niewoli,
Twej stopy nie śmiał dotknąć chytry wąż!
Wyrwij Ojczyznę z ciężkiej jej niedoli,
Wolności słońce niech jej świeci wciąż!

Niepokalana, święta Matko Boża,
Zbawienia gwiazdo, Swoją pokaż moc!
Gdy Ty nad Polską zaświecisz jak zorza,
Jasność rozpędzi jej niewoli noc!

Pod Twym sztandarem stać będziem do końca,
Z Tobą zwyciężać wroga naszych dusz
I z Tobą dążyć nad złociste słońca,
Gdzie szalejących nie ma życia burz!

Gdzie trwa wesele wieczne w Świętych gronie,
Bo traci władzę tam ludzkości wróg
I gdzie na cudnym i gwiazdzistym tronie
W Swym majestacie siedzi wieczny Bóg! –

[ks. Józef Janiszewski, *Królowa Polski*]

4. Utwór 4.

**Pieśń na cześć
błogosławionego Jakuba Strepy,
arcybiskupa lwowskiego**

(śpiewać można na nutę: *Boże, coś Polskę!*)

Jakubie Strepo, Ojczyzny Patronie,
Orędowniku nasz potężny w niebie,
Polska dziś w morzu nieszczęść różnych tonie
Więc z komą prośbą zwraca się do Ciebie:

Wstaw się u Pana, aby ją pocieszył,
A zmiłowania Swego czas przyspieszył!

O wzorze cnoty, Chlubo Małopolski,
Franciszkańskiego Ozdobo Zakonu,
Ciebie ożywia! zapal apostolski
Przez całe życie aż do chwili zgonu:

O pomoc Twoją kornie dziś prosimy,
Bo liczne męki i krzyże znosimy!

Tyś chwałą lwowskiej biskupiej Stolicy,
Tyś „Stróżem Polski i Ojcem Ojczyzny”,
Boś wiodł Swój naród do szczęścia krynicy
I strzegł go zawsze od błędów trucizny!

Strzeż i dziś Polski, bo wróg na nią czyha,
Bo strasznie dręczy ją dziś jego pycha!

Jakubie Strepo, cnoty Bohaterze
I Opiekunie chorych i ubogich,
Tyś lud utwierdzał Swym przykładem w wierze,
Bronił go mężnie od napadów wrogich!

Tyś „diecezji”⁸² oblicze odnowił”,
Boś ją gorliwą pracą Swą uzdrowił!

[ks. Józef Janiszewski, *Pieśń na cześć błogosławionego Jakuba Strepy, arcybiskupa lwowskiego*]

⁸² W oryginale wiersza ks. J. Janiszewskiego występuje starsza pisownia tego wyrazu: „dyecezyi”, co tu uwspółcześniono (diecezji), mając świadomość zmiany rytmiki utworu. Cytat w wierszu pochodzi zapewne z jakiejś dawnej kroniki.

5. Utwór 5.

U złóbka

(Śpiewać można na nutę: *Mędrcy świata, Monarchowie*)
(Kolęda)

Ze stolicy Swej nadziemskiej
Chrystus Bóg dziś schodzi
I w stajence Betlejemskiej
Z Maryi się rodzi!
I wyciąga Swe rączęta
Do całego świata.
Serca Jego miłość święta
W tobie widzi brata!
I otwiera usta Swoje
Niebieska Dziecina,
„Złóżcie tutaj wasze znoje
Jam – Prawda jedyna!
Przyjdźcie do Mnie zatem wszyscy,
Bo wam szczęście niosę!
Na tych, co Mi będą bliscy,
Łaski ześlę roś!
Pójdźcie, wy, którzy dążycie
Jak orły na szczyty,
By otoczyć nimbem życie,
Żłudne odkryć świty.
Patrzcie! I choć świat ten cały
Pada na twarz w trwodze
Przedemną, Ja nie szukam chwały,
Bo się w stajni rodzę!
Pójdźcie wy, którzy pragniecie
Dostatków i złota,
Proszku mamy – szczęściem zwiecie,
Nie wiedząc, co cnota.
Oto Ja, Pan nieba, ziemi,
Rodzę się [w stajence]
Gardzę skarby doczesnymi,
Chociaż wielkiej wagi.
Pójdźcie i wy, co pijecie
Rozkosz z życia czary,
Nie wiedząc, że wnet znajdziecie
Na dnie osad – **kary!**
Patrzcie, Jam rajske rozkosze
Ochotnie porzucił,
Dziś cierpienia, nędzę znoszę,
Abym raj wam wrócił!”
O, Najświętsze Dziecię Boże,
Patrz, my Twoje sługi,
Otaczamy złób Twój twardy,

By odpłacić długi!
Serca niesiem Ci człowiecze,
Racz je przyjąć, Panie,
Okaż, o co prosim szczerze,
Nam, Twe zmiłowanie!

[ks. Józef Janiszewski, *U źłóbką*]

6. Utwór 6.

Do stóp spiesz Krzyża

Gdy los ci zbyt w tym życiu sprzyja,
Do serca wkrada się pychy żmija,
Która Samemu Stwórcy ubliża:
Do stóp spiesz Krzyża!

Gdy szczęścia twego słońce zachodzi,
Co ciebie złudnym swym blaskiem zwodzi,
A potem znika gdzieś jak myśl chyża:
Do stóp spiesz Krzyża!

Gdy los zamysły twoje krzyżuje
I ciężkie dla cię kajdany kuje,
Gdy świat cię wzgardą swoją poniża:
Do stóp spiesz Krzyża!

Gdy w ludzkim tłumie jesteś sierotą,
Za dawną płaczesz dolą twą złotą,
Gdy do cię zdradny wróg się przybliża:
Do stóp spiesz Krzyża!

Gdy smutek serce twoje biedne tłoczy,
A pełne gorzkich łez są twoje oczy,
Gdy cierpień krzyż cię ku ziemi zniża:
Do stóp spiesz Krzyża!

[ks. Józef Janiszewski, *Do stóp spiesz Krzyża*]

7. Utwór 7.

Grunwaldzki rok

Choć bije grom
W Ojczyzny dom,
Choć noc wkoło nas głucha,
Choć gniece nas
Niewoli gład,
Nie traćmy, bracia, ducha!

Lecz w górę wzniesmy schylone czoła,
Gdyż żadna moc nas skruszyć nie zdoła,
Bo – Bóg nad nami Swymi łaskami!
Z Jego to woli dziś promieniami
Polsce rozwija niedoli mrok:
Grunwaldzki rok!

Dziś pięćset lat
Narodu kwiat
Ochoczo dosiadł konia,
By zrosić swą
Serdeczną krwią
Grunwaldzkie sławne błonia!
Tam jego **wiara, jedność i męstwo**
Odniosły **wspólnie** wielkie zwycięstwo!
Tam za działalność dziką, przewrotną!
Wróg klęskę poniósł straszną, sromotną! –
Więc z dumą patrzy Polaków wzrok
W grunwaldzki rok!

I dziś za broń
Niech nasza dłoń
Znów chwyta, bo już blisko
Jest wrogów ćma! –
Zestrzelić trza
Więc w **jedno** znów **ognisko**
Dziś **wszystkie ducha i ciała** siły! –
Jeśli więc polski kraj nam jest miły,
Stańmy jak **jeden mąż** dziś do boju,
A wnet pić będziemy ze szczęścia zdroju,
Bo Bóg nam **nowy** da sławy rok:
– **Grunwaldzki rok!**

[ks. Józef Janiszewski, *Grunwaldzki rok*]

8. Utwór 8.

Grunwald

Grunwald! – O jakże cudnie brzmi to słowo!
O jakże słodkim jest nam jego dźwięk:
Dziś, gdy naciera na nas wróg na nowo,
Gdy z piersi Polski płynie bólu jęk!

Grunwald! – to **wiary** gorącej nagroda,
To sprawiedliwej mocy Bożej cud!
On nam i dzisiaj sił do walki doda,
Ciężki osłodzi nam niewoli trud!

Grunwald! – ziszczeniem słodkiej był **nadziei**,
Co ożywiała tajnię przodków dusz!
On i nam błysnie mimo tych zawiei,
Mimo srożących się dokoła burz!

Grunwald! – **miłości** jest widomym znakiem:
Miłości Boga i Ojczyzny cnej!
On znów zawita do nas szczęścia szlakiem,
Gdy miłość krzewić będziem w duszy swej!

Grunwald! – **jednością, poświęceniem** słynie
Przodków, co mężnie szli w straszliwy bój!
Krzewiąc te cnoty, Polska nie zaginie!
Więc dalej przedzę cnót praoców snuj! –

Cześć ci, o gwiazdo na ojczystym niebie,
Grunwaldzie sławny! – Zwątpień zerwij sieć!
My z utęsknieniem wyglądamy ciebie!
Światłem **nadziei** nam, niewolnym, świeć!

[ks. Józef Janiszewski, *Grunwald*]

9. Utwór 9.

Wiosnę wolności daj nam, o Boże!

Prysnęły lody, spłynęły wody:
Wiosenny zbliża się czas!
Ptaszki wracają, skowronki grają
I liściem mai się las!

Śniegi stopniały, co okrywały
Śmierci całunem ten kraj;
Dziś ziemia cała zmartwychpowstała,
Piękna, zielona, jak gaj!

Cała przyroda wieczyście młoda
Budzi się znowu ze snu!
Jak feniks nowy rzuca okowy,
Co pozbawiały ją tchu!

Złociste słońce śle swoje gońce
Świetlane wszędzie na świat,
Pod ich promieniem i ciepłym tchnieniem
Pełny rozwija się kwiat!

Gdzie spojrzeć wkoło, wszędzie wesolo:
Ziemia to istny dziś raj!

Wszędzie uciechy, wszędzie uśmiechy,
Bo wiosna idzie i maj!

Tylko jedyna, polska kraina
Nie zna, co wiosny jest czar!
Bo zima mroźna, stuletnia, groźna
Słoneczny zmroziła żar!

Polska w żałobie, bo w ciemnym grobie
Wolność jej złożył zły wróg;
A nad jej dolą, ciężką niewolą
Złowieszczy kracze wciąż kruk!

Polska zakuta, z prawa wyzuta
Cierpi już przeszło sto lat!
Dzisiaj jej losem, jej smutnym losem:
Sybir, więzienie i – bat!

Polska zraniona i skajdaniona
Krwi otrzymała już chrzest:
Biedna, cierpiąca, smutna, płacząca
Łazarzem wśród ludów jest!

Boże, nasz Panie, usłysz jej łkanie,
Spojrzyj na ciężki jej los!
Tyś dobry, wiemy i miłosiemy,
Okrutny odwróć więc cios!

Polska zgrzeszyła i zawiniła!
Lecz cień dziś rani jej skroń!
Dziś karę znosi, o łaskę prosi,
Karzącą wstrzymaj więc dłoń!

Patrz, jak ją dręczy, jak strasznie męczy
Ją wraza, szatańska złość!
Odwróć karanie, o słodki Panie,
Bo dość już cierpień, już dość!

Prawa Twe święte wrogi zacięte
Depcą i śmieją się z nich!
Prawa własności, zgody, miłości
Nie znają serca dziś ich!

Patrz! Dzieci małe, w wierze wytrwałe
Okrutnie biczuje wróg!
Za to jedynie krew ich dziś płynie,
Żeś ty nie „**Gott**” ich, lecz Bóg!

Niech dłoń Twa, Boże, Polskę wspomóż
I wstrzyma karzący bicz!
Niech w sercach matek i polskich dziatki
Miłości płonie wciąż znicz!

Jedność, oświata niech wszystkich zbrata,
Gdyż w niej jest siła i moc,
Bo kiedy ona będzie ceniona,
Doli złej skończy się noc!

Usłysz, o Panie, nasze błaganie,
Wróć nam kochany nasz kraj!
Zmień nasz los smutny, srogi, okrutny:
Wolności wiosnę nam daj!

[ks. Józef Janiszewski, *Wiosnę wolności daj nam, o Boże!*]

10. Utwór 10.

Contra spem spero!

(Wbrew nadziei – nie tracę nadziei!)

Choć burze huczą dokoła nas,
Choć twierdzi wróg, że Polska to – zero,
Że bliski naszej zaguby czas,
– Contra spem spero!

Choć rój klęsk licznych na Polskę spadł,
A wróg ją dręczy jak drugi Nero,
Chociaż ją kłosa krzyżacki gad,
– Contra spem spero!

Choć gromy biją w Ojczyznę wciąż,
Względem niej ludzkość cała nieszczera,
Choć śmierć gotuje jej bystry wąż,
– Contra spem spero!

Choć więc nad Polską niewoli noc,
Co twarz powlokła jej trupią cerą,
Wiedząc, że wielka jest **Boża** moc,
– Contra spem spero!

[ks. Józef Janiszewski, *Contra spem spero!*]

11. Utwór 11.

Na poświęcenie „Domu Polskiego” w Waszkowcach n. Czer.

Tam gdzie Czeremosz swe toczy fale:
Na krańcach naszej Ojczyzny drogiej
Stała twierdza – ku Polski chwale,
By strzec jej granic od mocy wrogiej!

Twierdza szczególna! – bez żadnej broni
Bez dział, pałaszy i karabinów! –
Czymże więc ona Polskę osłoni?
Jakże przysporzy jej dziś wawrzynów?

Jest jednak twierdzą, lecz twierdzą – **ducha**,
Bo bronić będzie skarbów przeszłości!
I chociaż wokoło nas dziś noc głucha,
Świecić nam będzie światłem przeszłości!

Broń jej nie będzie zabijać ciała,
Nie będzie nigdy gnębić współbrata!
Broń tę Opatrzność jej sama dała
A jest nią: – **zdrowa ludu oświata!** –

Twierdza rozbrzmiewać będzie dźwiękami
Mowy ojczystej, co nam tak droga!
A **książki, pisma** będą – **działami**,
Które kul gradem bić będą wroga!

Wrogiem tym strasznym: nasza **ciemnota**
Wraz z **brakiem zgody i wytrwałości!**
Gdy wróg ten pierzchnie, gwiazdeczka złota
Błyśnie nam wreszcie na wysokości! –

A więc bądź, twierdzo, Polski strażnicą!
Czujnie jak żuraw stój wciąż na straży!
A wtedy wrogi już nie przemycą
Trucizny, co nas piecze i parzy!

Spełniaj więc, twierdzo, swoje zadanie!
Zapał miej w sobie wciąż apostołski!
Wówczas przyspieszysz zorzy świtanie! –
W wieczne trwaj czasy, **Domie nasz polski!**

[ks. Józef Janiszewski, *Na poświęcenie „Domu Polskiego” w Waszkowcach n. Czer.*]

12. Utwór 12.

Marsz korpusów wakacyjnych.

(Śpiewać można na nutę: *Ospały i gnuśny.*)

Jak cudnie jest piękny ojczysty nasz kraj,
Gdy jasny blask słońca nań spływa,
Gdy kwieciami się mai i łąka, i gaj,
A ptasząt śpiew ciszę przerywa!

Przyroda zaprasza do siebie dziś nas!
Pospieszmy na nasze boisko więc wraz!

Choć dziećmi jesteśmy, lecz wiemy to już,
Że skarbem jest siła i zdrowie!
Ten bowiem nie zginie wśród życiowych burz,
Kto walkę gnuśności wypowie!

Ożywczy niech władza więc nami dziś ruch,
Bo gdy ciało zdrowe, jest zdrowy i duch!

Ojczyzna kochana dziś patrzy na nas
I widzi w nas przyszłą ostoję!
Oslódźmy więc gorzki niewoli jej czas,
Podzielmy z nią krzyże i znoje!

Kochajmy Ojczyznę, pracujmy dla niej,
Wzmacniamy swe siły, chcąc pomóc nieść jej!

Więc śpieszmy ochotnie dziś wszyscy na błoń,
By nabrać do pracy sił nowych!
Tam duch nasz odpocznie, a wzmocni się dłoń,
Nie trzeba dziś mięśni stalowych!

Dla Polski musimy czynnymi dziś być!
Nie dość: za nią – umrzeć! Dziś trza dla niej – żyć!

[ks. Józef Janiszewski, *Marsz korpusów wakacyjnych.*]

13. Utwór 13.

Do czynu, bracia!

Nam nie śmiać się w tej niewoli
Ani – płakać w smutnej doli!
Nam – czynnymi być!

Pracy trzeba i **jedności**
Jeśli w szczęściu i wolności
Pragniem w Polsce żyć!

Bośmy jednej **Matki** dzieci,
Którą w dziejowej zamieci
Dotknął losu cios!

A więc bracia i rodacy,
Łączmy się do **wspólnej** pracy
Zmieńmy Matki los!

Złączmy **serca**, złączmy **dłonie**,
Wówczas zorza nam zapłonie
Wśród gwiazdzistych dróg!

Pierzchną nieszczęść czarne gońce,
Błyśnie nam zbawienia słońce.
Wolność da – Sam Bóg!

[ks. Józef Janiszewski, *Do czynu, bracia!*]

14. Utwór 14.

Obowiązki narodowe

Stój twardo przy **Wiary** sztandarze,
On wiemy być Bogu ci każe!
Ojczyznę zaś kochaj jak matkę,
Co szczęściem napelnia twą chatkę!
Bo „**Bóg i Ojczyzna**” twa luba
To: **dusza** twej duszy i chluba!
Zwij **bratem** każdego Polaka
I **wspieraj** w potrzebie biedaka!
Oświaty pochodnie dzierz w dłoni,
Bo szczęścia raj tobie odsłoni!
Żyj w **zgodzie** przykładnej z wszystkimi,
Przestawaj wciąż tylko z **dobrymi!**
Z **trzeźwością** też zawrzyj przymierze,
Bo człowiek nietrzeźwy to – zwierzę!
Uczciwie wciąż **pracuj** dla chleba,
I wiedz, że **oszczędzać** też trzeba! –
– Radami rządz zawsze się tymi,
A szczęście wnet znajdziesz na ziemi!

[ks. Józef Janiszewski, *Obowiązki narodowe*]

15. Utwór 15.

Głos Polski

Na gruzach dawnej potęgi i chwały,
Przed którą ongi narody drżały:
Polska samotna siedzi i smutna,
Ciałem jej boleść wstrząsa okrutna!
„I czemuż”, spytasz, „lży gorzkie roni?”
„Bo w strasznej jęczy nieszczęścia toni,
Bo cierpień krzyżem jest obarczona,
A skroń jej rani z ciemi korona,
Bo obie skute w kajdany ręce
I tak żyć musi w okrutnej męce!”

„I za cóż”, spytasz „cierpi tak bardzo,
 Dlaczego ludzie nią dziś tak gardzą?
 Czy znikły dla niej wszelkie nadzieje,
 Że tak dziś gorzko, płacząc, boleje?
 Spytaj się Polski! Ona ci powie,
 Skąd ta korona jest na jej głowie,
 Dlaczego dźwiga dziś te kajdany,
 A ciało zdobią tak liczne rany,
 Dlaczego serce przeszyte grotem,
 A los w nią bije nieszczęścia młotem!”
 – „Cierpię”, odpowie ci Polska droga,
 „Bom nie spełniła przykazań Boga,
 Bom **pobłażliwa** dla dzieci była,
 Zgody, jedności ich nie uczyła!
 One zaś, mając wszelkie dostatki,
 Słuchać nie chciały mnie biednej Matki!
 A ja nieszczęsna błędy widziałam,
 Lecz zamiast⁸³ gromić grzechy – milczałam!
 Gdym karcieć chciała – żal mi ich było!
 Za to więc płaczę dziś nad mogiłą
 Szczęścia mych dzieci. Dziś grom w nie bije,
 Dziś prześladowają je losu zmije,
 A wróg się strasznie pastwi nad nimi,
 Że piekło mają już tu na ziemi!
 Widząc te męki straszne mych dzieci,
 Najnieszczęśliwsza ja z wszystkich matek,
 Cierpię jak Łazarz biedny na drodze,
 Że już od zmysłów prawie odchodzę! –
 Ale te wszystkie straszne męczarnie,
 Które zadaje mi wróg bezkarnie,
 Tak mnie nie dręczą ni serca nie kują,
 Jak razy, które mi zadają
 Niektóre **własne dzieci** wyrodne,
 Co miana tego nie są już godne!
 Bo dziś mnie, Matki własnej się wstydzą
 I z mej niedoli, śmieją się, szydzą.
 Gardzą mną biedną i **polską mową**,
 Miłością moją i radą zdrową!
 Dziś skarbów drogich się wyzbywają,
 Wiarę i mowę swoją sprzedają!
 I za cóż, spytasz? Otóż dla zysku,
 Dla pełnej misy, dla złota błysku!
 Dzisiaj, jak Judasz, co sprzedał Pana,
 Sprzedają – Matkę, choć krwią oblana,
 Chociaż tak biedna, tak nieszczęśliwa,
 Że na jej widok łza z oka spływa!
 Innej się dzisiaj kłaniają pani,

⁸³ W oryginale w utworze jest ‘miasto’ w znaczeniu ‘miast’, ‘zamiast’.

Która ich Matkę dręczy i rani,
 Która łez zdroje z ocz jej wyciska,
 Mieczem zagłady nad głową błyska!
 Dla tej władczyni obcej, okrutnej,
 Co mnie nieszczęsnej i bardzo smutnej
 Życie zaprawia żółcią – me dziatki
 Niektóre nie chcą znać, **mnie**, ich **Matki!**
 Biada im, biada, po trzykroć biada,
 Gdy nie powrócą do mnie, bo zdrada,
 Jakiej na Matce się dopuścili
 Dręczyć ich będzie aż do mogiły!
 Piętno, od znaku gorsze Kaina,
 Na ich wycisnie czole, bo wina
 Ich jest straszniejsza! Kain zabił brata,
 One zaś wobec całego świata:
Matce, Ojczyźnie zadawają,
 Gdy się nikczemnie jej zapierają!
 – O! niech was, Bracia, Bóg Sam zachowa
 Od takiej zdrady! Niech **polska mowa**
I cna Ojczyzna nam **zawsze, wszędzie**
 Skarbem **po Bogu** najdroższym będzie!
 Za wiarę, Polskę życie oddajmy,
 Skarbów tych drogich wrogom nie dajmy,
 Choć gromy biją w nas za gromami,
 My bądźmy wszyscy wciąż – **Polakami!**

[ks. Józef Janiszewski, *Głos Polski*]

16. Utwór 16.

Marsz polskich obrońców Ojczyzny
 (Śpiewać można na nutę: *Ospaly i gnuśny*).

Na kresach ojczystych za polski nasz kraj
 Idziemy ochotnie w bój krwawy,
 Bo chcemy, by świecił Ojczyźnie wciąż maj
 Wolności i szczęścia, i sławy!

Dla Polski nam słodka śmierć, walka i znój,
 Dla Niej to jak w taniec w krwawy spieszym bój!

Nam wzorem ów dzielny jest rycerz i zuch*,
 Co ścigał za morze, hen, wroga,
 I wszędzie rozbijał go w proch i puch,
 Choć była potęga to sroga!

I w naszych też sercach ten duch żyje wciąż,
 Walczymy więc mężnie jak dzielny ów mąż!

Ojczyzny cnej honor powierzył nam Bóg
 I Jemu go tylko oddamy*,

Stąd nigdy nam żaden nie wydrze go wróg,
Nad życie go bowiem kochamy!

Dlań walczyć chce zawsze z nas każdy jak lew,
Zaś wylać jest gotów serdeczną swą krew!

Sowińskich, Ordonów duch w nas także jest**,
Co życie za Polskę oddali,
Co krwawy sprawili wnet wrogom Jej chrzest
Nagłym, by im się poddali!

I wam także miłsza śmierć niż kajdan brzęk,
I was nie ogarnie przed nią nigdy lęk!

O Polsko kochana, dla Ciebie my tu
Na kresach wytrwale stoimy,
Do ostatniego my serc naszych tchu
Twojej czci, Twego szczęścia bronimy!

A gdy padniemy w boju za polski nasz kraj
Ty w łonie Swoim, Polsko, spoczynek nam daj!

[ks. Józef Janiszewski, *Marsz polskich obrońców Ojczyzny*]

17. Utwór 17.

Hymn wolnej Polski

Boże, coś Polskę po latach niewoli
Znów zbudzić raczył do życia wolnego,
Coś dał nam dożyć świtu lepszej doli
I prośb wysłuchał ludu gnębionego:
U Twych ołtarzy dzięki Ci składamy
I o Twoją łaskę możną Cię błagamy!

Tyś wiódł nasz naród po stracie wolności
Drogą krzyżową aż na szczyt Golgoty,
Chcąc, byśmy byli znów jak dziatki prości
I godni łaski, i wolności złotej:
U Twych ołtarzy dzięki Ci składamy,
Żeś nas przez męki wiódł – do szczęścia bramy!

Dzisiaj Ojczyzna nasza znów szczęśliwa,
Bo już stanęła w rzędzie ludzi wolnych,
Dziś z trzech zaborów – jedna polska niwa!
Daj więc jej, Panie, gospodarzy zdolnych,
By dla Ojczyzny dobrze pracowali,
Szczęścia, wolności gmach w niej utwierdzali!

Spraw to, o Panie, aby w sercach polskich
Cnoty praocjów bez wad wyrastały,

Cnoty, co kwitły w sercach apostoelskich,
Co wraz z miłością świat podbiły cały!
Miłości, zgody niech łączą ogniwa
Nas wciąż, a będzie Ojczyzna szczęśliwa!

Dziś Polska cała do stóp Twych się chyli,
Dziękując kornie Ci za dar swobody,
Prosząc o dalszą pomoc w każdej chwili,
Jak w przyszłość tajną człek idący młody!
Błogosław, Boże, wciąż polskiej krainie,
A „Polska wierna” Ci nigdy nie zginie!

[ks. Józef Janiszewski, *Hymn wolnej Polski*]

18. Utwór 18.

Hej, w górę serca!

(Śpiewać można na nutę: „Nie rzucim ziemi”)

Hej, w górę serca, w górę skroń
Podnieśmy dziś Polacy!
A łącząc serca, ducha, dłoń,
Zabierzmy się do pracy!
Budujmy szczęścia Polski dom,
A Bóg da pomoc Swą!

Ojczyzna nasza wolna już,
Swobodny Orzeł biały!
Przed nami czar świetlanych zórz
I wieki szczęścia, chwały!
Więc w przyszłość jasną idźmy wraz,
Bo zły już minął czas!

Dziś, Bracia, wolność to skarb nasz
Bezcenny i tak miły,
Że zań ból orał polską twarz,
Serc krocie zań krwawiły!
Nie wydrze nam go nigdy wróg,
Tak nam dopomóż Bóg!

[ks. Józef Janiszewski, *Hej, w górę serca!*]

19. Utwór 19.

Ojcu św. Piusowi X. na złote gody jego kapłaństwa

Po morzu świata spiętrzoną wiatrami
Łódź Piotra płynie do portu wieczności!
Ale choć gromy biją za gromami,
Ona nie zginie w morzu doczesności!

Bo jej sternikiem jest – Zastępcą Boga,
Co nią steruje silnie pewną dłońią!
Jej nie zatopi żadna burza sroga,
Bo z Nim i nieba od zguby ją chronią!

Ojcze nasz święty, Dziesiąty Piusie,
Tyś tym sternikiem jest Piotrowej łodzi!
Ty świat odnowić cały chcesz w Chrystusie,
Który Twe trudy łaską Swą Ci słodzi!

Pół wieku temu Bóg powołał Ciebie
Do Swej winnicy, abyś ją uprawiał,
Byś duszom szczęście ukazywał w niebie,
Wspierał we walce z wrogiem i je zbawiał!

Potem Pan możny na niebie i ziemi
Wyniósł na świętą Cię Piotra stolicę,
Byś naukami świat pouczał swymi
I mu wskazywał pociechy krynicę!

Byś był pasterzem dusz ewangelicznym,
Strzegł czujnym okiem je od błędów, złości
I błogosławił pracom tak rozlicznym,
W końcu do szczęsnej zawiódł je wieczności!

Czcigodny Starcze, Ty Swój urząd święcie
Sprawujesz, strzegąc Kościoła Bożego,
Choć duch ciemności bije nań zawzięcie,
Ty go poskramiasz mocą słowa Swego.

Ty przykład dajesz ludziom Swą świętością,
Uczysz ich dokąd zwracać wzrok w potrzebie,
Jak walczyć z czartem, światem, własną złością,
Jak żyć na świecie, duszą żyjąc w niebie!

Tyś Ojcem biednych ludzi uciśnionych,
Co w Tobie mają śmiałego obrońcę,
Tyś jest pociechą smutnych i strapionych,
Bo pokazujesz im zbawienia słońce!

Tyś rzekł niedawno, że Ci Polska droga,
Bo nieszczęśliwa, tak jak Ty dręczona,
Módl się więc za nią do dobrego Boga,
By ją pocieszył, przytulił do łona!

Ojcze nasz święty, uczyni to, prosimy!
Módl się do Pana, by czas próby skrócił,
Bo liczne krzyże i męki znosimy!
Proś Boga, by nam – wolną Polskę wrócił!

Za to my wierność Tobie przyrzekamy,
Ojcie i królu państwa duchownego,
Wdzięczność i miłość naszych serc składamy
I prosić będziem króla Niebieskiego:

By w wieczór Twego pięknego żywota
Dał Ci oglądać dzieło Twe skończone,
Które by światu jako gwiazda złota
Pokazywało szczęście upragnione!

[ks. Józef Janiszewski, *Ojcu św. Piusowi X. na złote gody jego kapłaństwa*]

20. Utwór 20.

Najprzewielebniejszemu księdzu dr. Władysławowi Bandurskiemu, biskupowi cydońskiemu, sufraganowi lwowskiemu itd., itd. w dwudziestą piątą rocznicę jego święceń kapłańskich

Kiedy się ongi spiętrzały obłoki
Nad ludem Pańskim, śląc nań swe pioruny,
Pan Bóg doń wieme posyłał proroki,
Łaski zwiastuny.

Gdy pękać naszej poczał gmach Ojczyzny,
Bóg wzbudził w Skardze ducha proroczego,
By Polski bronił od błędów trucizny,
Od wroga złego.

I w naszych czasach gromami brzemiennych
Dał nam Bóg Skargę: **natchnionego Męża**,
Który nie każe w mowach Swych płomiennych
Rzucać oręża.

Lecz sztandar świętej **Wiary** i miłości
Ojczyzny drogiej dzierżyć w krzepkiej dłoni,
Bo wtedy szczęście do nas znów zagości,
Wypłyniem z toni.

Tym Mężem Bożym, co świetlane kraje
Widzi przyszłości, Tyś, **cny Władysławie!**
Twa wiara, ufność męstwa nam dodaje,
Wiedzie ku „sławie”!

Twe słowa są dziś – **gromem, błyskawicą**,
Bo budzą śpiących, a znękanych cieszą.
One nadziei, której Bóg krynicą,
W nas iskry krzeszą!

Dziś więc w rocznicę ćwierćwiekowej pracy,
Wieszczu nasz drogi, **Mężu Apostolski**,
Składają Tobie hołdy swe rodacy
Z wszech dzielnic Polski!

Bądź nam i nadal granitowym słupem,
Wśród burz – ostoją, głosem świętym Boga,
A my w bój idąc za Tobą, Biskupem,
Zwalczymy wroga.

[ks. Józef Janiszewski, *Najprzewielebniejszemu księdzu dr. Władysławowi Bandurskiemu, biskupowi cydońskiemu, sufraganowi łwowskiemu itd., itd. w dwudziestą piątą rocznicę jego święceń kapłańskich*]

21. Utwór 21.

Ś. p. ks. Feliksowi Lewandowskiemu poświęcam

Odszedłeś od nas: jasna twoja dusza
Tam uleciała, gdzie nie ma cierpienia,
Gdzie wiatr przeciwny życia fali nie wzrusza,
A cień doczesny w wawrzyn się przemienia,
Gdzie niebo szczęścia nigdy się nie chmurzy,
A ciszy – łoskot nie przerywa burzy!

Odszedłeś od nas: pustka się została
W sercach, co kirem smutku się okryły,
Struna dusz naszych głośno zajęczała,
Kiedyś do ciemnej zstępował mogiły,
Kiedyś opuszczał nas i świat ten cały,
By do przybytku wejść wieczystej chwały!

Lecz cóż ja mówię? Skąd te w sercu bóle,
Gdyś – jest wciąż z nami, choć twa dusza w – niebie.
Tyś ziarna ducha rzucał na dusz rolę,
Tyś wciąż rozdawał nam samego siebie
I żył dla Boga, bliźnich i Ojczyzny,
Na życia złego nie wchodząc krzywizny!

Więc hołd ci za to niesiem, duchu wzniosły,
Wdzięczność dozgonną i czci wieniec złoty:
A gdyś już w niebie, módl się, by wyrosły
Ziarna twej pracy w drzewa wszelkiej cnoty,
Bo tym podwyższysz stopień swojej chwały,
A w sercach naszych wzniesiesz pomnik trwały!

[ks. Józef Janiszewski, *Ś. p. ks. Feliksowi Lewandowskiemu poświęcam*]

22. Utwór 22.

Na powitanie J. W. Pana Prezesa Koła Polskiego Dr. Stanisława Głąbińskiego w Czerniowcach

Z piersią skrwawioną na polu chwały
Legł Orzeł Biały,
A Polska droga w kajdany skuta,
Z prawa wyzuta!
Dzisiaj się nad nią wraża, zwierzęca
Złość strasznie znęca.
Dziś jej nie bronią działa, pałasze,
Lecz – **serca nasze!**
Chociaż więc burza huczy dokoła,
Zgnieść jej nie zdola!
Bo ją od zguby w nieszczęścia toni
Moc ducha chroni!
Otuchą dla niej: **święta** jej sprawa,
Choć dola krwawa.
A silną tarczą: **Opieka Nieba!**
Jej ufać trzeba!
Więc **nie zginęła** Ojczyzna droga,
Bo z nią **moc Boga!**
Bo jej synowie u stóp ołtarzy
Stoją na straży!
A jej posłowie od ciosów chronią,
Ją słowa bronią!
Tobie zaś, **Wodzu**, co w pierwszym rzędzie,
Bronisz jej wszędzie,
Co kruszysz dzielnie mężnymi słowy
Ciężkie okowy,
Wdzięczną jest Polska za jej obronę
I praw osłonę!
Broń jej i nadal mężnie i śmiało,
Otocz ją chwałą!
Mieczem słuszności walcz za kraj drogi,
Bo wkoło wrogi!
My zaś z radości u miasta bramy
Dziś Cię witamy!
Hold Ci i wdzięczność niesiem w ofierze,
Ochotnie, szczerze!
Witaj nam, witaj, Gościu nasz miły,
Dodaj nam siły,
Byśmy bronili mężnie Ojczyzny,
Ojców spuścizny!

[ks. Józef Janiszewski, *Na powitanie J. W. Pana Prezesa Koła Polskiego Dr. Stanisława Głąbińskiego w Czerniowcach*]

23. Utwór 23.

Juliuszowi Słowackiemu

Tytanie Słowa, Królu polskiej mowy,
Coś siłą ducha swego umiał wpleść
Wawrzyny – w wieniec Ojczyzny ciemiowy,
– Polska ci składa dziś swój hołd i cześć!

Bo gdy się nad nią burze rozszalały,
Gdy raz po razie bił w nią losu grom,
Tyś skroń jej zdobił cudnym wieńcem chwały,
Wspierał chwiejący się jej szczęścia dom!

Tyś na jej życia drogę zbyt ciemną
Rzucił precudne, wonne kwiaty słów!
Tyś kazał patrzeć ufnie w przyszłość mglistą,
Twierdząc, że błysnie słońce szczęścia znów!

Tyś nam, zrodzonym w smutku i niewoli,
Czarem osładzał pieśni – gorzki czas!
Tyś kazał wytrwać, chociaż serce boli,
Bo kiedyś nieba znów pocieszą nas!

Gdy nam zabrano kraj nasz ukochany,
Gdy Polska wpadła w straszną losu toń,
Tyś nas przenosił w ducha kraj świetlany
I rzucił hasło: „**Polski czynem broń!**”

„**Nie trać nadziei!** Przyszłość Polski w **tobie**,
„**Oświaty światło więc w narodzie nieć!**”,
„A wnet ożyje duch złożony w grobie”,
„Wtedy też pryśnie nieszczęść licznych sieć!” –

Więc w **górze serca**, w górę wzniesmy ducha,
Tak każe wielki wieszcz i piewca nasz!
Gdy głosu jego każdy dziś usłucha,
Nad Polską czuwać będzie Boża straż!

Gdy każdy spełni wierne swe zadanie,
Poczuje w sobie duchów Bożych moc,
Wolności błysnie wreszcie nam zaranie,
A straszna skończy się niewoli noc! –

[ks. Józef Janiszewski, *Juliuszowi Słowackiemu*]

24. Utwór 24.

Zygmuntowi Krasińskiemu

Gdy po wiekach czci i chwały
Miecz się w polskiej złamał dłoni,
Lutnię Nieba Polsce dały,
Co ją od zaguby chroni.

Bo choć dziś niewolę srogą
Znosi, ma swe **króle** – **wieszczę**,
Co miast biadać, głoszą wrogom,
Że Ojczyzna – **żyje** jeszcze!

Że choć wolność legła w grobie,
Duch tej Polski zawsze **wolny**,
Pęt nałożyć nie da sobie
I do wielkich dzieł jest zdolny!

Głoszą też, i jak po burzy
Kraj zalewa światła morze,
Tak choć dziś się niebo chmurzy,
Znów nam szczęścia błysną zorze!

Wśród tych wieszczów, tyś **Zygmuncie**,
Co jak wódz swej mocy świadom,
Mówisz nam o walce, buncie
Przeciw licznym naszym – wadom!

Ty nam każesz w stal uderzać
Czynów wielkich, czynów świętych
I wbrew trudom zawsze zmierzać
Do zórz w górze tam rozpiętych!

Ty przestrzegasz przed błędami
A wskazujesz **prawdy** zdroje,
Głosisz, że Bóg jest nad nami,
Co nas – **kocha**, dzieci Swoje!

Kocha, choć za winy – karze,
Bo On – sędzią sprawiedliwym,
Lecz gdy Polska grzechy zmaże,
Będzie – Ojcem dobrotliwym!

Kochać każesz więc Ojczyznę
Pracą znojną, **poświęceniem**,
Cierpieć dla niej trud i bliznę,
Bo to dla niej jest zbawieniem!

Pokazujesz nam też drogi,
Co do **odrodzenia** wiodą,
Wieszczysz, że wnet pierzchną wrogi,
Gdy żyć będziem **Wiarą**, zgodą!

Ty naszego krzepisz ducha,
W przyszłość każąc **jasną** wierzyć,
Choć dziś wkoło nas noc głucha,
Lecz wprzód każesz – **miłość szerzyć**!

Cześć ci, Wieszczu, coś nam wzorem
Jest Polaka prawdziwego!
Twego życia pójdziem torem
Aż do celu wytkniętego!

[ks. Józef Janiszewski, *Zygmuntowi Krasińskiemu*]

25. Utwór 25.

Serce ludzkie

(Sonet)

Serce ludzkie, ty jesteś jak niezmierne morze,
Które skrzydły porusza swymi wiatr ruchliwy!
Raz wstrząsa silnie tobą los srogi, burzliwy,
Potem znów uśmiechają ci się cudne zorze!

W szczęściu bujasz jak orzeł po niebnym przestworze
I spieszysz myślą swoją w marzeń kraj szczęśliwy!
Tam widzisz okiem duszy tajemnicze dziwy
I jasny twój ideał w tęczowym kolorze!

Lecz jak na niebie piękna tęcza zwolna ginie,
Na którą patrzy bystre oko twe w zachwycie,
Tak też i twój ideał we mgle się rozplynie,

Gdy staniesz na najwyższym szczęścia twego szczycie!
Bo twym losem niezmiennym w ziemskiej tej krainie
Szczęściu zbytnio nie ufać, boleść znosić skrycie!

[ks. Józef Janiszewski, *Serce ludzkie (Sonet)*]

26. Utwór 26.

Ukochanej swej Matce

Gdybym miał władzę na ziemi i niebie,
Gdyby był moim przepiękny ten świat:
Szczęściem bezchmurnym obdarzyłbym Ciebie
I dałbym Tobie anielskości kwiat!
Drogę usłałbym Twojego żywota
Kwiatami cudnych lilii i róż
I otworzyłbym bramę nieb ze złota,
By Ci pokazać blask niebiańskich zórz!
W szaty ubrałbym Cię cudne, śnieżyste
I roznoszące dziwnie miłą woń,
I dałbym Tobie skrzydełka srebrzyste,
Byś się wzbijała nad tę ziemską toń!
Byś dążyć mogła jak ptaszek podniebny
W rajską krainę i marzeń, i snów,
Tam pokarm zbierać Twej duszy potrzebny
I zniżyć lot Twój i – wzbijać się znów!
Ster łodzi Twego żywota całego
Ująłbym silnie w dłonie moje sam,
Strzegł jej od wroga w głębi wód skrytego
I ją skierował w końcu w górę tam:
Ponad złociste słońca i gwiazd roje,
Gdzie jest bezmiernej szczęśliwości kraj!
Tam dałbym Tobie wszystkie skarby moje,
Jakie niebieski mieści w sobie raj! –
– Lecz to są – **mrzonki** złudne, bom ja mały,
Bom, prochem nikłym jest wśród świata dróg,
Więc życzyć tylko mogę z duszy całej,
By je choć w części ziścić raczył Bóg!
Więc mogę tylko prosić Go w pokorze,
Wznosząc w modlitwie mą ku Niemu dłoń,
By szczęścia Twego nie zagasły zorze,
By spokój błogi Twą otaczał skroń!
Byś ku wyżynom jak ptaszek dążyła,
Co ku niebiosom swój kieruje lot,
Byś wiecznym w niebie szczęściem się cieszyła,
Gdzie już nie rani ostry losu grot! –

[ks. Józef Janiszewski, *Ukochanej swej Matce*]

27. Utwór 27.

Ballada, jakich mało! *)

(Osnuta na tle prawdziwego zdarzenia.)

W dalekim gdzieś siole
W rodzinnym swym kole
Żył wieśniak zamożny, szczęśliwy!
Nie wiedział, co troska,
Bo łaska mu Boska
Swe dary zsyłała na niwy!

Był wzorem człowieka,
Co nigdy nie czeka,
By szczęścia nań gwiazdki spadały;
Pracował wytrwale,
A różnych klęsk fale
Z daleka dom jej mijały!

Był Bogu wciąż wierny,
Więc Pan miłosierny
Dowodów nie skąpił mu łaski,
Żył w zgodzie z wszystkimi,
Przestawał z – dobrymi,
Nie wiedział, co – spory, niesnaski!

Do karczmy – nie chodził,
A drugich odwodził
Od pieca, kradzieży i kłótni,
Bo wiedział, że praca
Uczciwa z bogaca
I szczęściem tych darzy, co smutni!

A wolne swe chwile
Przepędzać zwykł mile
Nad książką, gazetą – wśród dzieci,
Bo czuł, że oświata

*) Wiadomą jest rzeczą, że J. N. Jaśkowski napisał znaną ogólnie „Balladę jakich wiele”, rozpoczynającą się od słów: „Wieczorem w niedzielę” – takim przypisem objaśniającym literackie pochodzenie tytułu ks. Józef zaopatrzył nagłówek swojej ballady. Ale głębsze uzasadnienie przyjętego sformułowania umieścił w końcowej Uwadze, w której napisał: *Ze wiersz powyższy słusznie nosi tytuł „Ballada, jakich - mało” dowodem tego faktu, że Polacy przepijają rocznie około 500 milionów koron!!! Gdyby tak setną część tej olbrzymiej na nasze stosunki sumy ofiarować chcieli na oświatę, na dobre gazety i książki, o jakżeby inaczej wyglądało wszystko w biednej naszej Ojczyźnie! Ale nam „żyjącym w niewoli” są często w głowie: zabawy, tańce, rozrywki nieraz najgorsze, karty, „bombki” itd., itd.!! I kiedyż będzie lepiej? Czyż koniecznie chcemy sobie zdobyć bolesny nad wyraz przydomek : „Selavus (Slavus) - saltans”?!*

Jak słońce wśród lata
I grzeje i jasno nam świeci!

I żył tak szczęśliwie,
Pracując na niwie,
Bo praca, to: duszy potrzeba,
Aż – w piekle uchwała
Zapadła, co brzmiała:
„Pozbawić go: chleba i nieba!”

Cóż zatem się stało?
Ot! Piekło wysłało
Doń swego faktora – karczmarza,
By wciągnął go w błoto,
Poważnił go z cnotą,
Co szczęście prawdziwe nam stwarza!

Wysłannik więc spieszy,
A w duchu się cieszy,
Że nową pozyska ofiarę,
Że będzie kmieć – jego
Bez trudu wielkiego,
Gdy – trunku pokaże mu czarę!

I wchodzi do chaty
Żyd wstrętny, pejsaty
I komie jak Judasz się kłania,
Dłoń brudną podaje
Kmiotowi, co wstaje
Od swego miłego czytania!

„Zdziwicie się może,
że do was w tej porze,
mój panie Wojciechu, przychodzę!
Wy taki rozumny,
Choć trochę i dumny:
Gardzicie mą karczmą przy drodze!

A tak w niej wesoło,
Bo całe to sioło
Przychodzi się bawić, weselić!
Wy tylko nie chcecie
Jak wszyscy ci kmiecie
Przyjść do mnie i radą się dzielić!

Więc proszę was szczerze,
Gdy zjecie wieczerzę,
Do karczmy przybądźcie łaskawie,
Kto bowiem pracuje,

Pragnienie ten czuje
Rozrywki w wesolej zabawie!” –

Kmieć na to odpowie:
„Mnie milsze jest zdrowie
mej duszy i ciała mojego!
Nie pójdę z mej chatki,
Gdyż żona i dziatki
Przykładu żądają – dobrego!

A wiara ma droga,
Co mam ją od Boga
Do karczmy mi chodzić zabrania!
Bo duszę ten traci
I wroga bogaci,
Kto rad do pijaństwa się skłania!” –

„Co Wojciech też gada!”
żyd zły odpowiada,
„Ma wolną człek wolę, to wiecie!
Używaj więc świata,
Gdy służą Ci lata:
Tak mówią dziś ludzie na świecie!

Choć księża w kościele
Gadają tak wiele,
Że trunek jest szczęścia – grabarzem!
Dziś świat postępowy,
Porządek dziś nowy,
Dziś każdy sam sobie – cesarzem!”

Gdy skończył te słowa,
Myśl przyszła mu nowa,
Bo – flaszkę z swej wyjął kieszeni:
„Popatrzcie!” rzekł potem,
„Czy nie jestże złotem
Ten trunek, co tak się rumieni?”

Kieliszek wnet nalał
I wódkę zachwalał:
„Skosztujcie, jak dobry to trunek!
Wypijcie na zdrowie,
A – język wam powie,
Że dobry to bardzo gatunek!” –

Wtem wstrząsnął chłop głową
Bo powziął myśl zdrową,
Policzki w uśmiechu zadrgały:
„Wy, Mošku, wpierw pijcie,

Kpem potem mnie zwijcie,
Gdy fłaszki nie spełnię tej całej!” –

Żyd głośno się śmieje,
Bo już ma nadzieję
I mówi: „Ja chętnie wypiję!
Na zdrowie więc wasze
Podnoszę tę czaszę:
Niech Wojciech kochany nam żyje!” –

Wtem wieśniak powstaje,
Żydowi podaje
Ze stołu kawałek – kielbasy:
„Czym chata bogata,
Tym wita was – brata,
Boć wiecie, że »nowe« dziś czasy!” –

Żyd z strachu aż skoczył,
Kielbasę gdy zoczył:
„Nam »prawo« jeść tego zabrania!
My zaś go słuchamy,
Bo twierdzą w nim mamy,
Co nas od zguby ochrania!” –

– „O żydzie nikczemny,
Ty chcesz, by chłop ciemny
Miał wiarę swych ojców w ohydzie!
Do tego ci – wara
Bo – świętą jest wiara! –
A teraz precz z oczu mych, żydzie!”

[ks. Józef Janiszewski, *Ballada, jakich mało! (Osmuta na tle prawdziwego zdarzenia.)*]

28. Utwór 28.

Umrę pijakiem!

Wiersz osnuty na tle prawdziwego zdarzenia.

Do restauracji, gdzie grono młodzieży
Przy szklankach piwa czas spędzało drogi,
Wszedł jakiś człowiek w podartej odzieży,
Chudy i nędzny, bardzo snadź ubogi!

Twarz i wejrzenie zdradzały pijaka,
Więc mu młodzieńcy dać kazali wódki,
By rozweselić smutnego żebraka,
Lecz: „Skreśl nam”, rzekli, „opis życia krótki!”

Pijak kieliszek ręką chwycił drżącą
I go wychylił, potem na pijącą
Młodzież spojrzawszy, smętnym zaczął głosem,
Rzęście roniąc łzy nad swoim losem!

„Panowie, kiedy widzę czar młodości
Na licach waszych, myślę z wielkim żalem
O dniach mej własnej straconej przeszłości,
Którą rzuciłem na występku falę!

Ach! I ja niegdyś byłem także młody,
Zdrów i szczęśliwy, jak wy dziś jesteście,
Lecz nadużyłem szczęścia i swobody:
Dziś ledwo włóczę nogami po mieście!

Ach! I ja niegdyś dom, rodzinę miałem
I dostateczny co dzień kawał chleba,
Żonę, co sercem mnie kochała całym
I dzieci śliczne jak aniołki z nieba!

Lecz ja nieszczęsny, podły i nikczemny
W **piekło** – ognisko domowe zmieniłem
Zacząłem w sposób pastwić się karczemny
Nad żoną moją, dzieci zaś – głodziłem!

I suchym okiem patrzałem, jak one
Jedno po drugim z nędzy umierały.
A Bóg te kwiatki piękne lecz zwarzone
We wiośnie życia brał do Swojej chwały!

W końcu i moją pogrzebałem żonę,
Której z żalości wielkiej pękło serce.
Ciało jej obok dzieci jest złożone!
Dziś w wielkiej ducha żyję wciąż rozterce!

Bo czymże byłem? – Katem moich dzieci
I żony drogiej, łotrem bez czci, wiary!
Dziś czuję, jak śmierć ku mnie straszna leci,
By wtrącić duszę tam, gdzie bezmiar kary!

I cóż przyczyną tej strasliwej zmiany?
Co grobem dzieci, matki-opiekunki?
Co jest powodem, że mój los złamany?
Czy chcecie wiedzieć? – To **przekłète trunki!**

Z początku rzadko i niewiele piłem,
Chociaż mnie żona często przestrzegała,
Aż w końcu w zwierzę dzikie się zmieniłem,
Które szatańska wódka opętała!

Odtąd wciąż pijąc, na nic nie zważałem.
I choć brzydziłem się sam życiem takim,
Choć w chwilach jasnych sam łzy wylewałem,
Przestać – nie mogłem! **Umrę więc pijakiem!**

– Skończywszy mówić, człowiek ów po chwili
Łzy tłumiąc, wyszedł powoli z lokalu.
Za nim młodzieńcy wszyscy podążyli,
Myśląc po drodze o – **poprawie, żalu!**

[ks. Józef Janiszewski, *Umrę pijakiem! Wiersz osnuty na tle prawdziwego zdarzenia.*]

29. Utwór 29.

Pragnę

Za grzechy świata na drzewie krzyża
Rozpięty wisi sam – wieczny Bóg,
Skoń ociemioną ku ziemi zniża,
Gdzie – bluźni, szydzi Zeń Jego wróg!

Lecz choć oblane Krwią Pańskie Ciało,
Chociaż Nim wstrząsa straszliwy ból,
Dla – Zbawcy świata jest to za – mało,
Cierpieć chce więcej – „boleści Król!”.

On pragnie wszystkich zaznać katuszy,
Których przyczyną grzech pierwszy jest,
Bo wie, że straszną moc piekieł skruszy,
Gdy przyjmie krwawy na krzyżu chrzest!

Więc kiedy zdołał wśród mąk wyszeptać:
„Pragnę!” – żółć dano gorzką Mu pić!
Wypił, – chcąc strasznej łeb hydrze zdeptać,
Co skraca ludziom ich życia nie!

Cóż to za hydra, dla której Zbawca
Pić musiał gorycz, choć – Bóg to nasz!
Jest to szatańskich klęsk licznych sprawca,
Wróg, który w głębi kryje się czasz!

Jest to nieszczęsne **pijaństwo** ludzi,
Co jak ukryty wśród kwiatów wąż
Pięknym wyglądem niebacznych ludzi
I tym sposobem gubi ich wciąż!

Gdy więc przypelźnie wąż ten do ciebie,
By truć twe ciało i duszę twą,

Proś o zwycięstwo Jezusa w niebie,
Co ongi żółć pił zmieszaną z łzą!

A gdy poczujesz w sercu korzenie
Pokus nęcących do czary cię,
Pomyśl: „Tyś **żółcią** gasił pragnienie,
O dobry Jezu, a ja – **czym** chcę?

Ja grzesznik pragnę dogadzać sobie,
Gdy Tyś pił gorycz, o Boże mój,
Za grzechy spoczął nie w ciemnym grobie,
Stoczywszy z piekłem zwycięski bój!

A więc z miłości ku Tobie, Panie,
Nie będę trunków palonych pił,
Lecz spełnij korne moje błaganie
I dodaj słabej woli mej sił!

[ks. Józef Janiszewski, *Pragnę*]

30. Utwór 30.

Legenda arabska

Raz się ukazał diabeł Arabowi
I rzekł: „Twe życie ma się ku końcowi,
Lecz jeśli spełnisz to, co teraz powiem,
Ujdiesz ze zdrowiem!

Słuchaj więc: Albo ojca dziś zabijesz,
Lub zranisz siostrę, albo się napijesz
Wina, choć Koran tobie tego broni! –
Los więc w twojej dłoni!”

– „Cóż teraz począć?” Arab smutny rzecze,
„Czyż się na życie targnąć mam człowiecze?
Czyż z ręki syna ojciec ma lec w grobie?
Tego nie zrobię!

Czyż więc mam siostrę dręczyć ukochaną?
Serce zasmucać jej bolesną raną?
Nie! Nigdy takim nie splamię się czynem,
Raczej sam zginę!

Lecz cóż tu począć? – Życia skarb mi drogi,
Śmierci nie pragnę, mimo żem ubogi!
Chociaż więc zgrzeszę, choć dni szczęścia miną,
Pić będę wino!”

Czart na te słowa zaśmiał się złowrogo
I znikł, a Arab poszedł swoją drogą:
Gdy zaś pić zaczął, siostrę nieraz dręczył,
Ojca – zamęczył! –

Otóż w tej krótkiej, tragicznej powieści
Taka poważna się nauka mieści:
Iż trunki często **zbrodni** są powodem!
Pij zatem – wodę!

[ks. Józef Janiszewski, *Legenda arabska*]

31. Utwór 31.

Oda do wody

Nektarze świata, życiodajna wodo,
Co sprawiasz, iż ta ziemia wiecznie młoda,
Tobie, co liczne wciąż zasilasz zdroje,
Mą lutnię stroję!

Czymże ta ziemia byłaby bez ciebie?
Tym, czym jest księżyc na gwiazdzistym niebie:
Olbrzymią skałą, wielkim cmentarzyskiem,
Losu igrzyskiem!

Z twojej to przyczyny drzewa, kwiaty żyją,
Ciebie zwierzęta, ptaszki liczne piją,
Nie chcąc żadnego innego napoju,
Prócz wody z zdroju!

Czym krew dla ciała, tym tyś jest dla ziemi,
Bo ją sokami wciąż ożywasz swymi!
Stworzeniom życia stajesz się osłodą:
W lecie ochłodą!

Kiedy po suszy przykrej, długotrwałej
Spadniesz w postaci deszczu, wówczas w całość
Przyrodzie wielka radość znów panuje,
Bo siły czuje!

A gdy zawita zima znów do kraju
I mroźnym tchnieniem dmie po polu, gaju,
Ty śnieżnym płaszczem jak matka dziecię
Tulisz krainę!

Tyś dzisiaj duszą przemysłu naszego,
Pędząc maszyny dla dobra ludzkiego!
Przenosisz szybko nas na skrzydłach pary
Przez rzeki, jary!

Nieraz też człowiek w obłożnej chorobie
Życie zawdzięcza swoje tylko tobie,
Gdy bowiem ciebie mądrze wciąż używa,
Mak się pozbywa!

Cześć ci więc za to, srebrnopłynna wodo,
Coś krwią jest ziemi i życia osłoda,
Co zdrowiem darzysz tych,
Co ciebie piją
I stąd wiek żyją!

Mimo te wszystkie dobrodziejstwa twoje,
Są ludzie, którym obce twoje zdroje,
Bo gardząc tobą piją trunki inne:
Trucizny płynne!

Lecz i ci nawet pić cię także muszą,
Choć gardzą nieraz tobą całą duszą,
Bo w każdym trunku kryjesz się życzliwie,
W winie czy w piwie!

My zaś, co tobie wciąż jesteśmy wierni,
Od wielu życia wolniśmy są cierni,
Kto bowiem wiernym zawsze ci jest, wodo,
Bóg mu – nagrodą!

[ks. Józef Janiszewski, *Oda do wody*]

32. Utwór 32.

Do broni, bracia!

Bracia, czas ze snu zbudzić się już,
Bo słychać grzmoty idących burz!
Więc śmiało wzniesmy w górę dziś skroń,
A ręką silną chwycimy za broń:
Bronią zaś naszą: Trzeźwość, oświata.
Ona niech wszystkich nas złączy, zbrata!

Dzisiaj okrutny szydzi z nas wróg,
Że nas w niewolę wtrącił Sam – Bóg,
Bośmy – grzeszyli, więc Jego grom
Bije dziś w naszej Ojczyzny dom!
Bośmy swawolą wolność stracili,
Polskę przegrali i ją – przepili!

Więc, drodzy bracia, niech każdy z nas
 Powie dziś sobie. „Jest wielki czas,
 Bym wreszcie wyrzekł się ojców wad,
 Którym służyłem sam tyle lat” –
 Walkę dziś z – sobą stoczyć nam trzeba,
 A będą dla nas łaskawsze – Nieba!
 Więc czas już powstać z grzechów i win,
 Bo zbawić może nas – święty czyn!
 Trzeźwymi zatem nam dziś trza być.
 Więc, drodzy bracia: przestańmy pić! –
 Kto trunkiem rozum sobie zamąca,
 Sam siebie w straszną niewolę wtrąca!

Kto więc dziś synem Polski się zwie,
 Kto w smutnej doli jej pomóc chce,
 Niech stacza z swymi – wadami bój,
 Niech serce kształci i rozum swój!
 Bo Polska zyska – **szacunek** świata,
 Gdy w niej zakwitną – trzeźwość, oświata!

Seret, 26 XII 1909

[ks. Józef Janiszewski, *Do broni, bracia!*]

33. Utwór 33.

Kilka myśli o paleniu

Niegdyś.

Gdy ongi lud bez – cygar nasz się chował,
 Do pewnej wsi raz przybył pan, być może z Rzymu
 Cygaro paląc, a gdy kmiotka nim częstował,
 Ten czyniąc krzyż rzekł: *Panie Diable, nie jem dymu!*

Dziś.

„Nie palisz nic? Toś – baba! Cały świat dziś pali.
 To znaczy, ludzie wszędzie, dokąd moc ich sięga!”
 Dziś palą starzy, młodzi, chłopcy nawet mali!”
 – Dowodem to, co może przykładu potęga!”

Co ty na to, ojczu, który palisz?

Z cygarem widząc chłopca, pytam poufale:
 Powiedz mi, jak papieros pierwszy Ci smakował
 I czemu palisz dzisiaj?” – „Nie smakował wcale.”
 „Lecz palił – tatuś, więc jam go wnet naśladował!”

Czy palenie dobre?

Ty mówisz, że palenie – dobre jest, bo wędzi
 Twe płuca, a więc paląc zdrowie swe ocalisz!
 – Oj! Bacz, abyś to czyniąc, nie spadł wnet z krawędzi”
 Tej ziemi, bo – źle wędząc płuca swe przepalisz?

Co ulatuje z dymem?

Dziś mówi się, że troski, z dymem – ulatują
Cygara, papierosa! – Ja inaczej sądzę
I twierdzę, że się troski w dymie – konserwują,
A ulatują tylko – **zdrowie i pieniądze. Co ty na to?**
„Dziś wszyscy palą, więc ja też to samo czynię,
Boć żyję w świecie i po ludzku myślę, czuję!”
To prawda! Ale człowiek z tego właśnie słynie,
Że wszelkie aż zbyt chętnie – **głupstwo wnet – malpuje!**”

A na co Bóg dał – wolę?

„Nie mogę przestać palić, bo to nad me siły!
Palenie już się stało drugą mą naturą!”
„Oj! Złe świadectwo sobie tym, mój bracie miły,
Wystawiasz! – **Silna wola** wstrząsa nawet górą!

Czyż może być lepiej?

Dziś czasy coraz gorsze, bieda wielka wszędzie!
„Nie mamy co jeść prawie” – tak się lud dziś żali!
Lecz czyż spodziewać można się, że lepiej będzie?
– **Miliony** idą z – **dymem**, bo dziś **wszystko pali!**

Nie pal!

Jeśli dziś, bracie, dobrej chcesz usłuchać rady,
Co szczęście ci przyniesie, co ci mówi, „Nie stań
Do tego się podobny, co dziś – chory, blady,
Więc nic najlepiej – **nie pal**, a gdy palisz **przestań!**

[ks. Józef Janiszewski, *Kilka myśli o paleniu*]

Bibliography / Bibliografia

Poniżej zawarto bibliografię przedmiotową i podmiotową uwzględniającą także chronologię powstania i publikacji. Nadto dodano bibliografię uzupełniającą.

Bibliografia podmiotowa / Primary Literature:

(Twórczość ks. Józefa Janiszewskiego 1908-1913, 1919)

W *Bibliografii* zawarto odnalezione i zidentyfikowane przez autora artykułu teksty wydrukowane przez ks. Józefa Janiszewskiego zaledwie z siedmiu lat (1908-1913 i 1919), co nie oznacza wcale, że jest to pełny wykaz wszystkich jego autorskich dzieł opublikowanych w tym czasie. Podawano poniżej zarówno pierwodruki, jaki i przedruki z tego czasu.

Uwaga. W przypadku użycia kryptonimu – zaznaczono ten fakt, podając w nawiasach okrągłych jego brzmienie, zaraz po nazwisku oraz imieniu ks. Józefa Janiszewskiego. Jeśli nie zaznaczono inaczej, autor występuje w druku jako Ks. Józef Janiszewski. Wykaz zapisów autorskich: Janiszewski Józef, ks. (krypt. J., X. J. J., pseud. Józef J., Józef Jan., ks. Józef Jan., X. Józef Jan.).

Seret (Siret)

1908:

Janiszewski Józef, ks., *Do czynu, bracia!*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 102, s. 1; [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 45-46.

Janiszewski Józef, ks., *Do Krakowa! Seret, dnia 5 maja 1908*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 37, s. 1; [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 39-41.

Janiszewski Józef, ks., *Królowa Polski*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 99, s. 2-3; [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 58-59.

Janiszewski Józef, ks., *Na dzień 29-go listopada. Odezwa Piotra Wysockiego. Seret, 15 XI 1908*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 96, s. 2; [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 26-27.

Janiszewski Józef, ks., *Ojcu św. Piusowi X. na złote gody Jego Kapłaństwa*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 79, s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Wiosnę wolności daj nam, o Boże! Seret (Bukowina)*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 34, s. 3.

1909:

Janiszewski Józef, ks., *Alleluja. Seret, 8 IV [19]09*, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 24, s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Co jest Ojczyzna? (Rozmowa między matką a dzieckiem). Seret, 1 VII 1909*, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 55, s. 1-2.

Janiszewski Józef, ks., *Do broni, bracia! Seret, [26?] XII 1909*, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 103, s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Gdzie szczęście prawdziwe? Seret, 1 IV [19]09*, „Gazeta Polska”, r. 1909, nr 27, s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Juliuszowi Słowackiemu. Seret, 5 IX 1909*, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 73, s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Już idzie*, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 102, s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Marsz korpusów wakacyjnych. (Śpiewać można na nutę: „Ospaty i gnuśny”)*. Seret, 22 VI 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 54, s. 4; [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 42-43.

Janiszewski Józef, ks., *Modlitwa do Matki Boskiej (Podług niemieckiego)*. Seret, 23 V 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 46, s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Modlitwa Polaka. (Śpiewać można na nutę: „Boże, coś Polskę...”)*. Seret, 1 VI [19]09, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 45, s. 2.

Janiszewski Józef, ks., *Obraz Maryi. (Podług niem.)*. Seret, 7 XII 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 98, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Opiekun Boży*, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 23 (21.03.1909), s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Pieśń na cześć błogosławionego Jakuba Strepy, arcybiskupa lwowskiego w 500-letnią rocznicę śmierci jego błog. (Śpiewać można na nutę „Boże, coś Polskę...”)*. Seret, 17 VI [19]09, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 49, s. 1; [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 60.

Janiszewski Józef, ks., *Powstańmy!* Seret, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 31 (n.18.04.1909), s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Rozmowa ciała z duszą*. Seret, 14 VI 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 49, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *U stóp Jezusa. (Myśl z niem.)*. Seret, 29 XI 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 96, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Serce ludzkie. (Sonet)*. Seret, 3 XII 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 97, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Trzeci maj*. Seret, 30 IV 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 35, s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Widzenie*. Seret, 30 IV 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 41, s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Wielmożnemu panu Bazylemu Mokrańskiemu, Prezesowi „Sokoła” itd. w dzień odjazdu*. Seret, 21 XI 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 94, s. 2.

Janiszewski Józef, ks., *Wielmożnemu panu Dr. Stanisławowi Kwiatkowskiemu, Prezesowi Macierzy polskich instytucji kresowych*. Seret, 22 XII 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 102, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Więzień miłości*. Seret, 17 XII 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 101, s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *W katordze*. Seret, 16 IX 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 76 (c.23.09.1909), s. 2-3; [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 28-32.

1910:

Janiszewski Józef, ks., *Do stóp spiesz Krzyża*. Seret, 1 VIII 1910, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 64, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Głos Polski. Głęboka*, 15 XII 1910, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 101 (n.18.12.1910), s. 1; [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 35-38.

Janiszewski Józef, ks. (Józef Jan...), *Grunwald*. Seret, 12 VII 1910, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 56 s. 1; [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 24-25.

Janiszewski Józef, ks., *Grunwaldzki rok*. Seret, 12 I 1910, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 5, s. 2; [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 23-24.

Janiszewski Józef, ks. (X. J. J.), *Listy Słowackiego do matki*. [rubryka:] *Wiadomości artystyczne i literackie*, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 99, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Modlitwa Polaka (Śpiewać można na nutę „Z dymem pożarów”)*. Seret, 1 VII 1909, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 45, s. 2; pt. *Modlitwa Polaków* [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 13-14.

Janiszewski Józef, ks., *Na błonia!* Seret 17 VII 1910, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 59, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Na poświęcenie „Domu Polskiego” w Waszkowcach n. Czer.* „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 53, s. 1; [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 44-45.

Janiszewski Józef, ks., *Mowa ks. Józefa Janiszewskiego wygłoszona podczas uroczystości poświęcenia Domu Polskiego w Waszkowcach n. Cz.,* „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 54, s. 1-2; nr 55, s. 1.

Janiszewski Józef, ks. (ks. Józef Jan), *Na powitanie J. W. Pana Prezesa Kola Polskiego Dr. Stanisława Głabińskiego w Czerniowcach. Seret, 15 IX 1910,* „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 75, s. 1.

Janiszewski Józef, ks. (Józef J.), *Poświęcenie Domu Polskiego w Waszkowcach n. Cz.,* „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 55, s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Ty boisz się, bracie! Seret 27 VII 1910,* „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 61, s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *U żłóbka (Śpiewać można na nutę „Mędrcy świata, Monarchowie”). (Kolęda). Głęboka, 20 XII 1910,* „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 103, s. 1-2.

Janiszewski Józef, ks., *Ukochanej swej matce. Seret, 10 I 1910,* „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 4 (c.13.01.10), s. 1.

Janiszewski Józef, ks. (X. Józef Jan), *Więcej światła! Seret, 31 VIII 1910,* „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 69 (n.28.08.10), s. 1-2, nr 71 (n.04.09.1910), s. 1-2. [artykuł]

1911:

Janiszewski Józef, ks., *Ballada, jakich – mało (Osnuta na tle prawdziwego zdarzenia),* „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 30, s. 1-2; [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 47-52.

Janiszewski Józef, ks., *Co ty na to, ojczy, który pijesz?* „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 34, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Contra spem spero! (Wbrew nadziei - nie tracę nadziei!). Głęboka, w marcu 1911,* „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 26, s. 3; [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 43-44.

Janiszewski Józef, ks., *Dzbanek łez (Legenda). (Podług niem.). Głęboka (Bukowina),* „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 58, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Hojna ofiara dla Polaków bukowińskich. Głęboka (Bukowina),* „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 86, s. 3. [4 kalendarze w 1449 egz. na r. 1911 od wyd. K. Miarki].

Janiszewski Józef, ks., *Hymn Polaków (Śpiewać można na nutę: „Z dymem pożarów”),* [w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 15-16.

Janiszewski Józef, ks., *Juliuszowi Słowackiemu,* [w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 38-39.

Janiszewski Józef, ks., *Kto rozumniejszy? Głęboka, w marcu 1911,* „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 25 (s.25.03.1911), s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Marsz Polaków Bukowińskich. Śpiewać można na nutę : „Ospały i gnuśny”. Głęboka, w marcu 1911,* „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 24, s. 2; [przedruk] pt. *Marsz Polaków Bukowińskich. (Śpiewać można na nutę: Ospały i gnuśny.)* [w:] *Czołem Ojczyźnie. Zbiór wierszy patriotycznych.* (Wydanie drugie powiększone.). Nakładem Komitetu Wydawnictwa Dzielek Ludowych. Odpowiedzialny redaktor: Bronisław Sokalski, Wydawnictwo Ludowe, Lwów 1912, s. 41-42.

Janiszewski Józef, ks. (X. J. J.), *Najnowszy katalog Wydawnictwa Dzieł Ludowych Karola Miarki w Mikołowie (Nikolai) - r. 1911,* [rubryka:] *Wiadomości artystyczne i literackie,* „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 24, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Niewiasta Katolicka...,* [rubryka:] *Wiadomości artystyczne i literackie,* „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 99 (n. 10.12.1911), s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *O komasacji Polaków na kresach, a w szczególności na Bukowinie,* „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 25, s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Pragnę. Głęboka, w marcu 1911,* „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 27, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Pieśń na cześć świętej królowej Jadwigi. (Śpiewać można na nutę: „O, której berła”).* Głęboka, w kwietniu 1911, „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 33 (n.23.04.1911), s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Przykazanie narodowe. Głęboka, II III 1911,* „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 22, s. 2; ze zmianami pt. *Obowiązki narodowe*, [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 57-58.

Janiszewski Józef, ks., *Trzeci Maj*, [w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 21-23.

Janiszewski Józef, ks., *Widzenie*, [w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 32-35.

Janiszewski Józef, ks., *Z dymem pożarów*, „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 96 (c.30.11.1911), s. 2.

Janiszewski Józef, ks., *Wiosnę wolności daj nam, o Boże!*, [w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 16-19.

Janiszewski Józef, ks. (X. J. J.), *Złote myśli Juliusza Słowackiego*, [rubryka:] *Wiadomości artystyczne i literackie*, „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 42, s. 3. [recenzja z: *Złote myśli Juliusza Słowackiego*, oprac. ks. Józef Makłowicz, Kołomyja 1911]

1912

Janiszewski Józef, ks., *Abstynencja a Pismo święte. (Odczyt wygłoszony przez ks. Józ. Janiszewskiego z Głębokiej na III. Polskim Kongresie Przeciwalkoholicznym we Lwowie,* „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 59, s. 2; nr 60, s. 2; nr 61, s. 2.

Janiszewski Józef, ks., *Alleluja!* [w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 19-20.

Janiszewski Józef, ks., *Co to jest Ojczyzna? (Rozmowa między matką a dzieckiem)*, [w:] *Czołem Ojczyźnie!*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 5-12.

Janiszewski Józef, ks., *Czołem Ojczyźnie! Zbiór wierszy patryotycznych. (Wydanie drugie powiększone.)* Henrykowi Sienkiewiczowi Autorowi Krzyżaków i Trylogii, Niezrównanemu Mistrzowi słowa, Królowi powieści polskiej w dowód najgłębszej czci, szacunku i uwielbienia skromną tę pracę poświęca AUTOR. Hliboka [Głęboka] (Bukowina) 29 listopada 1911, odpowiedzialny redaktor: Bronisław Sokalski, nakładem Komitetu Wydawnictwa Dzielek Ludowych, Wydawnictwo Ludowe, Lwów 1912.

Janiszewski Józef, ks., *Legenda arabska*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 63, s. 3.

Janiszewski Józef, ks. (J. J.), *Legendy o Zbawicielu świata...*, [rubryka:] *Wiadomości artystyczne i literackie*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 44, s. 3.

Janiszewski Józef, ks. (ks. J. J.), *Najprzewielebniejszemu Księdzu Dr. Władysławowi Bandurskiemu Biskupowi Cydońskiemu, sufraganowi Lwowskiemu itd. itd. w dwudziestą piątą rocznicę Jego święceń kapłańskich*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 61, s. 1.

Janiszewski Józef, ks., *Odezwa do ludu polskiego*, [w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 52-53.

Janiszewski Józef, ks., *O toastach*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 69, s. 1-2.

Janiszewski Józef, ks., *Obowiązki narodowe*, [w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 57-58.

Janiszewski Józef, ks., *Oda do wody*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 70, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Powstańmy!*, [w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 53-57.

Janiszewski Józef, ks., *Tatarzy*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 70, s. 1.

Janiszewski Józef, ks. (ks. J.), *III. Polski Kongres Przeciwalkoholowy*, [rubryka:] *Kronika*, „Gazeta Polska”, 30: 1912, nr 59, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Umrę pijakiem! Wiersz osnuty na tle prawdziwego zdarzenia*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 65, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Złote myśli Zygmunta Krasińskiego. Głęboka, w czerwcu 1912,* „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 49, s.1; nr 50, s. 1; nr 51, s. 1-2; nr 52, s. 1-2; nr 53, s. 1; nr 54, s. 1-2; nr 55, s. 1-

2; nr 56, s. 1-2; nr 57, s. 1-2; nr 58, s. 1-2; nr 59, s. 1-2; nr 60, s. 1; nr 61, s. 1; nr 62, s. 1; nr 63, s. 1; nr 64, s. 1-2.

Janiszewski Józef, ks., *Zygmuntowi Krasińskiemu*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 66, s. 3.

1913:

Janiszewski Józef, ks., *Ómy nocne i – ludzie* [wiersz], „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 60, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *I ty czyń także!* (Łuk. 10, 37). *Głęboka, w marcu 1913*, „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 21, s. 2; nr 22, s. 1-2; nr 23, s. 1-2; nr 24, s. 1-2; nr 25, s. 1-2; nr 26, s. 1-2; nr 27, s. 1-2.

Janiszewski Józef, ks., *Kilka myśli o paleniu*, „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 90, s. 3.

Janiszewski Józef, ks. (J.), *Najprzewielebniejszemu ks. pralutowi Józefowi Schmidowi archiprezbiterowi Bukowiny itd., itd. w czterdziestą rocznicę jego święceń kapłańskich* [wiersz], „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 58, s. 2.

Janiszewski Józef, ks., *Smutno mi, Boże!*, „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 50, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Śp. ks. Feliksowi Lewandowskiemu poświęcam*, „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 49, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Złote myśli z dziedziny alkoholizmu zebrał ks. Józef Janiszewski. Głęboka, w czerwcu 1913*, „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 65, s. 1-2; nr 66, s. 1-2; nr 67, 1-2; nr 68, s. 1-2; nr 69, s. 1-2; nr 70, s. 1-2; nr 71, s. 1-2; nr 72, s. 1-2; nr 73, s. 1-2; nr 74, s. 1-2; nr 75, s. 1-2; nr 76, s. 1-2; nr 77, s. 1-2; nr 78, s. 1-2.

1919:

Janiszewski Józef, ks., *Hymn wolnej Polski*, „Głos Ludu”, r. 2: 1919, nr 27, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Hej, w górę serca (Śpiewać można na nutę: „Nie rzucim ziemi”)*, „Głos Ludu”, r. 2: 1919, nr 33, s. 3.

Janiszewski Józef, ks., *Marsz polskich obrońców Ojczyzny*, „Głos Ludu”, r. 2: 1919, nr 32, s. 3-4.

Janiszewski Józef, ks., *Naprzód, Narodzie!*, „Głos Ludu”, r. 2: 1919, nr 31, s. 4.

Janiszewski Józef, ks., *Żart królewski*, „Głos Ludu”, r. 2: 1919, nr 39, s. 1-2.

Twórczość ks. Józefa Janiszewskiego według chronologii powstania lub opublikowania

Poniżej przedstawiono ten sam materiał bibliograficzny, co wcześniej, tylko w zupełnie innym ułożeniu chronologicznym, według dziennych dat powstania lub dni publikacji. Daty wydania oznaczono według następującej kolejności: najpierw miesiąc, potem dzień miesiąca, na końcu rok. Matematyczny znak mniejszości < oznacza, że dany utwór powstał przed datą dzienną jego opublikowania (np. 08.<09.01.1912 – znaczy, że utwór powstał w sierpniu 1912 r., przed dniem 1 września 1912 r.). Nazwy dni tygodnia oznaczono skrótami: c. – czwartek, n. – niedziela, s. – sobota, ś. – środa (dni publikacji gazety). Pytajnik w nawiasie kwadratowym [?] oznacza prawdopodobny dzień powstania danego utworu, zdaniem autora artykułu, na podstawie kontekstu historycznego. Podawano pierwodruk i przedruk.

1908:

04.<26.1908 – *Wiosnę wolności daj nam, o Boże! Seret (Bukowina)*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 34 (n.26.04.1908), s. 3.

05.05.1908 – *Do Krakowa! Seret, dnia 5 maja 1908*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 37 (c.07.05.1908), s. 1.

09.<30.1908 – *Ojcu św. Piusowi X. na złote gody Jego Kapłaństwa*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 79 (c.01.10.1908), s. 1.

11.15.1908 – *Na dzień 29-go listopada. Odezwa Piotra Wysockiego*. Seret, 15 XI 1908, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 96 (n.29.11.1908), s. 2.

12.<10.1908 – *Królowa Polski*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 99 (c.10.12.1908), s. 2-3.

12.<20.1908 – *Do czynu, bracia!*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 102 (n.20.12.1908), s. 1.

1909:

03.<21.1909 – *Opiekun Boży*, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 23 (21.03.1909), s. 1.

04.<18.1909 – *Powstańmy! Seret*, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 31 (n.18.04.1909), s. 1.

04.08.1909 – *Alleluja*. Seret, 8 IV [19]09, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 24, s. 1.

04.30. 1909 – *Trzeci maj*. Seret, 30 IV 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 35, s. 1.

04.30. 1909 – *Widzenie*. Seret, 30 IV 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 41, s. 1.

05.23.1909 – *Modlitwa do Matki Boskiej (Podług niemieckiego)*. Seret, 23 V 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 46, s. 1.

07.01.1909 – *Co jest Ojczyzna? (Rozmowa między matką a dzieckiem)*. Seret, 1 VII 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 55, s. 1-2.

09.05.1909 – *Juliuszowi Słowackiemu*. Seret, 5 IX 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 73 (n.12.09.1909), s.1

09.16.1909 – *W katordze*. „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 76 (c.23.09.1909), s. 2.

11.21.1909 – *Wielmożnemu panu Bazylemu Mokrańskiemu, Prezesowi „Sokoła” itd. w dzień odjazdu*. Seret, 21 XI 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 94, s. 2.

11.29.1909 – *U stóp Jezusa (Myśl z niem.)*, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 96 (c.02.12.1909), s. 3.

12.03.1909 – *Serce ludzkie (Sonet)*, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 97 (n.05.12.1909), s. 3.

12.07.1909 – *Obraz Maryi. (Podług niem.)*, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 98 (ś.08.12.1909), s. 3.

12.17.1909 – *Więzień miłości*. „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 101 (n.19.12.1909), s. 1.

12.22.1909 – *Wielmożnemu panu Dr. Stanisławowi Kwiatkowskiemu, Prezesowi Macierzy polskich instytucji kresowych*. Seret, 22 XII 1909, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 102, s. 3.

12.<24.1909 – *Już idzie*, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 102 (24.12.1909), s. 1.

12.26[?]1909 – *Do broni, bracia!*, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 103 (c.30.12.1909), s. 1.

1910:

01.10.1910 – *Ukochanej swej matce*, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 4 (c.13.01.1910), s. 1.

01.12.1910 – *Grunwaldzki rok* [wiersz], „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 5 (16.01.1910), s. 2.

07.12.1910 – *Grunwald*, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 56 (c.14.07.1910), s. 1.

08.01.1910 – *Do stóp spiesz Krzyża*, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 64 (c.11.08.1910), s. 3.

08.<28.1910 – *Więcej światła! Seret*, 31 VIII 1910, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 69 (n.28.08.1910), s. 1-2; nr 71 (n.04.09.1910), s. 1-2.

09.15.1910 – *Na powitanie J. W. Pana Prezesa Koła Polskiego Dr. Stanisława Głębokiego w Czerniowcach*, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 75 (n.18.09.1910), s. 1.

Głęboka (Adăncata, Hliboka)

1910:

12.<11.1910 – *Listy Słowackiego do matki*, [rubryka:] *Wiadomości artystyczne i literackie*, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 99 (c.11.12.1910), s. 3.

12.15.1910 – *Głos Polski*, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 101 (n.18.12.1910), s. 1.
12.20.1910 – *U źróbka. Śpiewać można na nutę „Mędrcy świata Monarchowie”*. (Kolęda). Głęboka, 20 XII 1910, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 103 (n.25.12.1910), s. 1-2.

1911:

03.11.1911 – *Przykazania narodowe. Głęboka II III 1911*, „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 22 (c.16.03.1911), s. 2; pt. *Obowiązki narodowe* [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie!*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 57-58.
03.<23.1911 – *Marsz Polaków Bukowińskich. Śpiewać można na nutę: „Ospały i gnuśny”*. Głęboka, w marcu 1911, „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 24 (c.23.03.11), s. 2. [przedruk w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ., Lwów 1912, s. 41-42.
03.<25.1911 – *Kto rozumniejszy?*, „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 25 (s.25.03.1911), s. 3.
03.<30.1911 – *Contra spem spero! Wbrew nadziei – nie tracę nadziei!*, „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 26 (c.30.03.1911), s. 3.
03.<31.1911 – *Pragnę. Głęboka, w marcu 1911*. „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 27 (n.02.04.11), s. 3.
04.<13.1911 – *Ballada, jakich – mało (Osnuta na tle prawdziwego zdarzenia)*. Głęboka, w kwietniu 1911 „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 30 (c.13.04.11), s. 1-2; [w:] *Czołem Ojczyźnie*, wyd. 2. powiększ. Lwów 1912, s. 47-52.
04.<23.1911 – *Pieśń na cześć świętej Królowej Jadwigi. (Śpiewać można na nutę: „O, której berła”)*. Głęboka, w kwietniu 1911. „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 33 (n.23.04.11), s. 1.
04.<27.1911 – *Co ty na to, ojcie, który pijesz?* Głęboka, w kwietniu 1911, „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 34, s. 3.
07.<20.1911 – *Dzbanek łez (Legenda)*. (Podług niem.). Głęboka (Bukowina), „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 58, s. 3.
11.<30.1911 – *Z dymem pożarów*, „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 96 (c.30.11.11), s. 2. [artykuł o potrzebie ubezpieczenia przeciwpożarowego].
12.<10.1911 – *Niewiasta Katolicka...* [rubryka:] *Wiadomości artystyczne i literackie*, „Gazeta Polska”, r. 29: 1911, nr 99 (n.10.12.11), s. 3.

1912:

Czołem Ojczyźnie! Zbiór wierszy patryotycznych. (Wydanie drugie powiększone.) Henrykowi Sienkiewiczowi Autorowi Krzyżaków i Trylogii, Niezrównanemu Mistrzowi słowa, Królowi powieści polskiej w dowód najgłębszej czci, szacunku i uwielbienia skromną tę pracę poświęca AUTOR. Hliboka [Głęboka] (Bukowina) 29 listopada 1911, Nakładem Komitetu Wydawnictwa Dzielek Ludowych, Lwów 1912.

06.<02.1912 – *Legendy o Zbawicielu świata...*, [rubryka:] *Wiadomości artystyczne i literackie*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 44 (n.02.06.1912), s. 3.
06.<20.1912 – *Złote myśli Zygmunta Krasińskiego*. Głęboka, w czerwcu 1912, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 49 (20.06.12), s.1; nr 50, s. 1; nr 51, s. 1-2; nr 52, s. 1-2; nr 53, s. 1; nr 54, s. 1-2; nr 55, s. 1-2; nr 56, s. 1-2; nr 57, s. 1-2; nr 58, s. 1-2; nr 59, s. 1-2; nr 60, s. 1; nr 61, s. 1; nr 62, s. 1; nr 63, s. 1; nr 64 (n.11.08.1912), s. 1-2.
07.<24.1912 – *Abstynencja a Pismo święte. (Odczyt wygłoszony przez ks. Józ. Janiszewskiego z Głębokiej na III. Polskim Kongresie Przeciwalkoholicznym we Lwowie.* „Gazeta Polska”, 30: 1912, nr 59 (c.25.07.1912), s. 2; nr 60 (n.28.07.12), s. 2; nr 61 (c.01.08.12), s. 2.
07.<24.1912 – *III. Polski Kongres Przeciwalkoholowy. Kronika.* „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 59 (c.25.07.1912), s. 3.

- 07.<25.1912 – *Najprzewielebniejszemu Księdzu Dr. Władysławowi Bandurskiemu Biskupowi Cydońskiemu, sufraganowi Lwowskiemu itd. itd. w dwudziestą piątą rocznicę Jego święceń kapłańskich*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 61 (c.01.08.12), s. 1;
 08.<08.1912 – *Legenda arabska*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 63 (c.08.08.12), s. 3.
 08.<15.1912 – *Umrę pijakiem! Wiersz osnuty na tle prawdziwego zdarzenia*. [14 x 4w.] „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 65 (c.15.08.12), s. 3.
 08.<18.1912 – *Zygmuntowi Krasińskiemu*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 66 (n.18.08.12), s. 3.
 08.<29.1912 – *O toastach*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 69 (c.29.08.12), s. 1-2.
 08.<09.01.1912 – *Oda do wody*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 70, s. 3.
 08.<09.01.1912 – *Tatarzy*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 70, s. 1.
 09.<05.1912 – J.: *Jak zaprawiać młodzież do czytania książek?* „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 71 (c.05.09.12), s. 2-3.

1913:

- 03.1913, *I ty czyni także! (Łuk. 10, 37). Głęboka, w marcu 1913*, „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 21, s. 2; nr 22, s. 1-2; nr 23, s. 1-2; nr 24, s. 1-2; nr 25, s. 1-2; nr 26, s. 1-2; nr 27, s. 1-2.
 06.<19.1913 – *Śp. ks. Feliksowi Lewandowskiemu poświęcam*, „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 49 (c.19.06.13), s. 3.
 06.<21.1913 – *Smutno mi, Boże!*, „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 50, s. 3.
 07.<20.1913 – *Najprzewielebniejszemu ks. prałatowi Józefowi Schmidowi archiprezbiterowi Bukowiny itd., itd. w czterdziestą rocznicę jego święceń kapłańskich*, „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 58 (n.20.07.1913), s. 2.
 07.<27.1913 – *Ćmy nocne i – ludzie*, „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 60 (n.27.07.1913), s. 3.
 06.<14.1913 – *Złote myśli z dziedziny alkoholizmu zebrał ks. Józef Janiszewski. Głęboka, w czerwcu 1913*, „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 65 (c.14.08.1913), s. 1-2; nr 66, s. 1-2; nr 67, 1-2; nr 68, s. 1-2; nr 69, s. 1-2; nr 70, s. 1-2; nr 71, s. 1-2; nr 72, s. 1-2; nr 73, s. 1-2; nr 74, s. 1-2; nr 75, s. 1-2; nr 76, s. 1-2; nr 77, s. 1-2; nr 78 (n.28.09.1913), s. 1-2.
 11.<09.1913 – *Kilka myśli o paleniu*, „Gazeta Polska”, r. 31: 1913, nr 90 (n.09.11.13), s. 3.

1919:

- 06.<15.1919 – *Hymn wolnej Polski*, „Głos Ludu”, r. 2: 1919, nr 27 (15.06.19), s. 3.
 07.<13.1919 – *Naprzód, Narodzie*, „Głos Ludu”, r. 2: 1919, nr 31 (13.07.19), s. 4.
 07.<20.1919 – *Marsz polskich obrońców Ojczyzny*, „Głos Ludu”, r. 2: 1919, nr 32 (20.07.19), s. 3-4.
 07.<27.1919 – *Hej, w górę serca (Śpiewać można na nutę: „Nie rzucim ziemi”)*, „Głos Ludu”, r. 2: 1919, nr 33 (27.07.1919), s. 3.
 09.<07.1919 – *Żart królewski*, „Głos Ludu”, r. 2: 1919, nr 39 (07.09.19), s. 1-2.

Bibliografia przedmiotowa / Second Literature / Second Bibliography

(O ks. Józefie Janiszewskim):

- [**Bez autora**], *Czołem Ojczyźnie*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 45, s. 3 [odredakcyjna recenzja książki ks. J. Janiszewskiego pt. *Czołem Ojczyźnie*, Lwów 1912].
 [**Bez autora**], *Hold papieżowi*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 101, s. 1-2.
 [**Bez autora**], *Tereszeny, d. 18 lipca 1912*, [rubryka:] *Listy z kraju*, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 58, s. 2.

Banaszak Marian, ks., *Janiszewski Józef (1880-1940), działacz abstynencki, pastoralista*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, red. H.E. Wyczański, L. Grzebień, T. 5, Warszawa 1983, s. 575-578 [T. 1-9, Warszawa 1981-2006].

Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944, oprac. i red. Z. Zieliński, Lublin 1981.

Bujak Jan, *Ksiądz Józef Janiszewski*, [in:] *Relacje Polsko-Rumuńskie. Materiały z sympozjum*, oprac. redakcyjne i korekta Stanisława Jachimowska (teksty w jęz. rum.), [Elżbieta Wieruszewska (teksty polskie)]. Suceava 2004, s. 335-346 [streszczenie w jęz. rum. s. 347].

Catalogus Universi Venerabilis Cleri Secularis et Regularis Archidioeceseos Leopoltanae ritus latini pro Anno Domini... Leopoli 1908-1914.

Członek wydziału, *Z Rudy...* [rubryka:] *Kronika*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 101, s. 3.

Domagała J., *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957, s. 262, poz. 2.

Jacewicz W. i Woś J., *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*, z. 3, Warszawa 1978.

L[azarowicz?], Hliboka, dnia 23 sierpnia [1909], [rubryka:] *Listy z kraju*, „Gazeta Polska”, r. 27: 1909, nr 68, s. 2.

Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945, z. 3, Warszawa 1978, s. 132-133 [Janiszewski Józef].

Nie rozsyłajmy kart noworocznych, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 104, s. 3.

Poświęcenie nowego kościoła w Tereszenach, „Gazeta Polska”, r. 26: 1913, nr 75 (c.18.09.13), s. 3.

Program obchodu jubileuszu papieskiego, [rubryka:] *Kronika*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 99, s. 3.

Przewodnik Bibliograficzny. Warszawa-Kraków 1910.

R. J., *II Zjazd Nauczycielstwa Polskiego na Bukowinie*, „Gazeta Polska”, r. 26: 1908, nr 44, s. 3.

Słownik polskich teologów katolickich, red. H.E. Wyczański, L. Grzebień, t. 1-9, Warszawa 1981-2006.

Słownik pseudonimów pisarzy polskich, pod red. E. Jankowskiego. T. I- V, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1994-1998.

Swoboda W., *Studia o o. M. Kolbe*, Warszawa 1971.

Wiadomości kościelne, [rubryka:] *Kronika*, „Gazeta Polska”, r. 25: 1907, nr 62 (c.01.08.07), s. 3.

Wiadomości kościelne, „Gazeta Polska”, r. 28: 1910, nr 78, s. 2.

Z życia Polonii bukowińskiej, „Gazeta Polska”, r. 30: 1912, nr 1, s. 1-2.

Zbiór poetów polskich XIX w. Księga 7, *Poeci, wierszopisowie, tłumacze poezji obcej w wydawnictwach zwartych [z l. 1759-1972], próba bibliografii*, ułożył i oprac. Paweł Hertz; indeksy do ks. 1-7 oprac. Irena Orlewiczowa, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1975.

Zbiór poetów polskich XIX w., Księga 6, [poprawki i uzupełnienia do ks. 1-5], ułożył i oprac. Paweł Hertz, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1967.

Bibliografia uzupełniająca

Zawiera informacje na temat cyklu tekstów (kolejnych dotychczasowych sześćdziesięciu trzech części) w czasopiśmie „Polonus”, r. :” pt. *Koroniki bukowińskich Polaków*⁸⁴ (2009-2014) w

⁸⁴ Wydawany początkowo w Bukareszcie (od 1991 r.), a potem w Suczawie „Polonus” nie ma określenia roczników. W nawiasach nosi numer ciągły wydawnictwa od początku zaistnienia, a po nim numer bieżący w ramach roku wydania. Periodyk kilkakrotnie zmieniał częstotliwość wydania. Bywał kwartalnikiem, dwumiesięcznikiem, miesięcznikiem, z tym, że raz względnie dwa w roku ukazują się numery podwójne. Podanie roku wydania i numeru wydaje się wystarczająco dokładnym określeniem. W opisach publikacji autor posługiwał się wyłącznie rokiem wydania i numerem w ramach danego roku od nru 1 do nru 12. Cykl artykułów *Z kroniki bukowińskich Polaków* w języku polskim i w

opracowaniu Jana Bujaka. Artykuły te pozwalają zapoznać się z realiami historycznymi, w jakich żył poeta ks. Józef Janiszewski na Bukowinie (kontekst historyczny).

Z kroniki bukowińskich Polaków, „Polonus”, r. : ’’, 2009, numery 4-12, następnie pt. *Kronika bukowińskich Polaków*, „Polonus”, r. : ’’ (2010-2014)⁸⁵:

Bujak Jan, *Z kroniki bukowińskich Polaków. Rok 1909 – Styczeń. Luty. Marzec*, „Polonus”, r. : 2009, nr 4, s. 8-9, 16-20;

Bujak Jan, *Z kroniki bukowińskich Polaków 1909 r. Kwiecień. Maj*, „Polonus”, r. : 2009, nr 5, s. 16-20 = *Din Cronica bucovineni pe Anul 1909. Aprile. Mai*. Tamże, s. 20-23, 27-30, 36.

Bujak Jan, *Z kroniki bukowińskich Polaków 1909 r. Czerwiec*. = *Din Cronica polonezilor bucovineni – Anul 1909. Iunie*, „Polonus”, r. : 2009, nr 6, s. 15-20.

Bujak Jan, *Z kroniki bukowińskich Polaków 1909 r. Lipiec*. = *Din Cronica polonezilor bucovineni – Anul 1909. Iulie*, „Polonus”, r. : 2009, nr 7/8, s. 14-20.

Bujak Jan, *Z kroniki bukowińskich Polaków 1909 r. Sierpień*. = *Din Cronica polonezilor bucovineni – Anul 1909. August*, „Polonus”, r. : 2009, nr 7/8, s. 20-23.

Bujak Jan, *Z kroniki bukowińskich Polaków 1909 r. Wrzesień*. = *Din Cronica polonezilor bucovineni – Anul 1909. Septembrie*, „Polonus”, r. : 2009, nr 9, s. 15-19.

Bujak Jan, *Z kroniki bukowińskich Polaków 1909 r. Październik*. = *Din Cronica polonezilor bucovineni – Anul 1909. Octombrie*, „Polonus”, r. : 2009, nr 10, s. 10-15.

Bujak Jan, *Z kroniki bukowińskich Polaków 1909 r. Listopad*. = *Din Cronica polonezilor bucovineni – Anul 1909. Noiembrie*, „Polonus”, r. : 2009, nr 11/12, s. 14-17, 30-32.

Bujak Jan, *Z kroniki bukowińskich Polaków 1909 r. Grudzień*. = *Din Cronica polonezilor bucovineni – Anul 1909. Decembrie*, „Polonus”, r. : 2009, nr 12, s. 31-37.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1910 r. Styczeń*. = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Ianuarie*, „Polonus”, r. : 2010, nr 1, s. 9-14.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1910 r. Luty*. = *Cronica polonezilor bucovineni. 1910. Februarie*, „Polonus”, r. : 2010, nr 2, s. 9-16, 29-30.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1910 r. Marzec*. = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Martie*, „Polonus”, r. : 2010, nr 3/4, s. 9-13.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1910 r. Kwiecień*. = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Aprilie*, „Polonus”, r. : 2010, nr 3/4, s. 13-19.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1910 r. Maj*. = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Mai*, „Polonus”, r. : 2010, nr 5, s. 9-14.

tłumaczeniu rumuńskim naczelnej redaktorki Stanisławy Jakimowskiej ukazywał się w „Poloniusie” w 2009 r. w numerach 4-12. Od początku 2010 r. do września 2014 r. ta sama kronika ukazywała się pod zmienionym tytułem *Kronika bukowińskich Polaków = Cronica polonezilor bucovineni*. W numerze październikowym (nr 10) z 2014 r. w odcinku zamykającym ten cykl otrzymała tytuł *Kronika bukowińskich Polaków 1909-1914 = Cronica polonezilor bucovineni 1909-1914*. Redakcja zapowiedziała, że od początku 1915 r. publikacja kontynuowana będzie jak w 2014 r. miesięcznymi odcinkami za lata wcześniejsze, odpowiednio za rok 1908, następnie za rok 1907 itd. Pełny wykaz bibliograficzny zamieszczono na końcu niniejszego artykułu jako uzupełnienie informacji o środowisku bukowińskim ks. J. Janiszewskiego.

⁸⁵ Uwaga błąd druku w: **Bujak Jan**, *Kronika bukowińskich Polaków 1910 r. Październik*. = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Octombrie*, „Polonus”, r. : 2010, nr 9/10, s. 40-43 [Tu powtórzone strony 41-42, wskutek czego opuszczono fragment kroniki od 13 do 20 października].

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1910 r. Czerwiec.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Iunie*, „Polonus”, r. : 2010, nr 6, s. 5-9, 28-32.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1910 r. Lipiec.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Iulie*, „Polonus”, r. : 2010, nr 7/8, s. 8-16, 32.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1910 r. Sierpień.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. August*, „Polonus”, r. : 2010, nr 7/8, s. 32-37.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1910 r. Wrzesień.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Septembrie*, „Polonus”, r. : 2010, nr 9/10, s. 34-40.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1910 r. Październik.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Octombrie*, „Polonus”, r. : 2010, nr 9/10, s. 40-43.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1910 r. Listopad.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Noiembrie*, „Polonus”, r. : 2010, nr 11, s. 10-14.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1910 r. Grudzień.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Decembrie*, „Polonus”, r. : 2010, nr 12, s. 25-31.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1911 r. Styczeń.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1911. Ianuarie*, „Polonus”, r. : 2011, nr 1. s. 7-15.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1911 r. Luty.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1911. Februarie*, „Polonus”, r. : 2011, nr 2, s. 8, 14-18.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1911 r. Marzec.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1911. Martie*, „Polonus”, r. : 2011, nr 3, s. 6-7, 17-20.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1911 r. Kwiecień.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Aprilie*, „Polonus”, r. : 2011, nr 4, s. 6-9.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1911 r. Maj.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Mai*, „Polonus”, r. : 2011, nr 5, s. 13-18.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1911 r. Czerwiec.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Iunie*, „Polonus”, r. : 2011, nr 6, s. 7-11.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1911 r. Lipiec.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Iulie*, „Polonus”, r. : 2011, nr 7, s. 6-8.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1911 r. Sierpień.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. August*, „Polonus”, r. : 2011, nr 8, s. 23-29.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1911 r. Wrzesień.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Septembrie*, „Polonus”, r. : 2011, nr 9, s. ??.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1911 r. Październik.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1910. Octombrie*, „Polonus”, r. : 2011, nr 10/11, s. 11-14.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1911 r. Listopad.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1911. Noiembrie*, „Polonus”, r. : 2011, nr 10/11, s. 14-17.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1911 r. Grudzień.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1911. Decembrie*, „Polonus”, r. : 2011, nr 12, s. 19-20.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1912. Styczeń.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1912. Ianuarie*, „Polonus”, r. : 2012, nr 1, s. 17-22.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1912. Luty.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1912. Februarie*, „Polonus”, r. : 2012, nr 2, s. 11-14.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1912. Marzec.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1912. Martie*, „Polonus”, r. : 2012, nr 3, s. 15-17.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1912. Kwiecień.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1912. Aprilie*, „Polonus”, r. : 2012, nr 4, s. 3-7.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1912. Maj.* = *Cronica polonezilor bucovineni. Anul 1912. Mai*, „Polonus”, r. : 2012, nr 5, s. 12-17.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1912. Czerwiec. Lipiec.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1912. Iunie, „Polonus”*, r. : 2012, nr 6/7, s. 14-17; 17-20.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1912. Sierpień.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1912. August, „Polonus”*, r. : 2012, nr 8, s. 14-16.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1912. Wrzesień.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1912. Septembrie, „Polonus”*, r. : 2012, nr 9, s. 26-27.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1912. Październik.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1912. Octombrie, „Polonus”*, r. : 2012, nr 10, s. 16-21.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1912. Listopad.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1912. Noiembrie, „Polonus”*, r. : 2012, nr 11, s. 15-18.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1912. Grudzień.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1912. Decembrie, „Polonus”*, r. : 2012, nr 12, s. 11-14.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913. Styczeń.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913. Ianuarie, „Polonus”*, r. : 2013, nr 1, s. 13-17.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913. Luty.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913. Februarie, „Polonus”*, r. : 2013, nr 2, s. 10-14.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913. Marzec.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913. Martie, „Polonus”*, r. : 2013, nr 3, s. 12-16.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913. Kwiecień.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913. Aprilie, „Polonus”*, r. : 2013, nr 4, s. 8-11.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913. Maj.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913. Mai, „Polonus”*, r. : 2013, nr 5, s. 15-20.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913. Czerwiec.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913. Iunie, „Polonus”*, r. : 2013, nr 6, s. 12-15.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913. Lipiec.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913. Iulie, „Polonus”*, r. : 1913, nr 7/8, s. 18-20; *Sierpień. August. Tamże* s. 20-21.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913. Wrzesień.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913. Septembrie, „Polonus”*, r. : 2013, nr 9, s. 29-30.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913. Październik.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913. Octombrie, „Polonus”*, r. : 2013, nr 10, s. 13-16.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913. Listopad.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913. Noiembrie, „Polonus”*, r. : 2013, nr 11, s. 13-15.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913. Grudzień.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913. Decembrie, „Polonus”*, r. : 2013, nr 12, s. 13-15.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913[1914]. Styczeń-Luty.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1914. Ianuarie-Februarie, „Polonus”*, r. : 2014, nr 2, s. 18-20.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913[1914]. Marzec.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1914. Martie, „Polonus”*, r. : 2014, nr 3 s. 18-20.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913[1914]. Kwiecień.* = *ronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913[1914]. Aprile, „Polonus”*, r. : 2014, nr 4, s. 12-15.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1914. Maj.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1914. Mai, „Polonus”*, r. : 2014, nr 5, s. 20-25.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1914. Czerwiec.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913[1914]. Iunie, „Polonus”*, r. : 2014, nr 6, s. 17-22.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1914. Lipiec.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913[1914]. Iulie, „Polonus”*, r. : 2014, nr 7 s. 16-20.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1913[1914]. Sierpień-Wrzesień.* = *Cronica polonezilor bukowinieni. Anul 1913[1914]. August-Septembrie, „Polonus”*, r. : 2014, nr 8/9, s. 30-33.

Bujak Jan, *Kronika bukowińskich Polaków 1909-1914* [tutaj niektóre fakty z lat 1914-1920]. = *Cronica polonezilor bukowineni. Anul 1909-1914*, „Polonus”, r. : 2014, nr 10, s. 19-26.

Inne prace Jana Bujaka (alfabetycznie):

Bujak Jan, „Nowa Polska” (Bukareszt-Czerniowce 1939-1940), „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, r. 2005, T. 8, Z. 2 (16), s. 71-98.

Bujak Jan, *Bukowina – rzymskokatolickie obiekty sakralne. = Bucovina – obiective sacrale romano-catolice. Rezumat.* [in:] *Świat relacji polsko-rumuńskich. Materiały z sympozjum = Lumea relațiilor polono-române. Materialele simpoziului*, Suceava 2012, s. 319-336.

Bujak Jan, *Bukowińczycy na miarę czasów. Na przykładzie ks. Franciszka Krajewskiego* [in:] *Relacje polsko-rumuńskie = Relatii polono-române*, Suceava 2003 s. 232-242.

Bujak Jan, *Bukowińczycy na miarę czasów. Życie i działalność księży polskich na Bukowinie*, „Polonus. Wydanie specjalne”, Suczawa 2003, s. 33-50.

Bujak Jan, *Czasopiśmiennictwo Polaków bukowińskich wobec napaści niemiecko-radzieckiej na Polskę we wrześniu 1939 r.* [in:] *Druga wojna światowa na tle stosunków polsko-rumuńskich = Al. Doilea război mondial pe fondul relațiilor polono-romane*, Suceava 2000, s. 90-110.

Bujak Jan, *Czasopiśmiennictwo Polaków bukowińskich wobec napaści niemiecko-radzieckiej na Polskę we wrześniu 1939 r.* [in:] *Druga wojna światowa na tle stosunków polsko-rumuńskich. Materiały z sympozjum. = Al doilea război mondial pe fondul relațiilor polono-române. Materialele simposionului*, Związek Polaków w Rumunii „Dom Polski” - Uniunea Polonezilor din România „Dom Polski”, Suceava 2000, s. 90-110, Publicații ale polonezilor bucovinieni și invazia germano-sovietică în Polonia din septembrie 1939. Rezumat, s. 111-112.

Bujak Jan, *Informacja o księżce i prasie w tygodnikach galicyjskich 1772-1900*, Kraków 1989.

Bujak Jan, *Klemens Kościeszka Kolakowski – poeta i dziennikarz – odkrywca, budzielnik i krzepiciel polskości na Bukowinie = Klemens Kościeszka Kolakowski – poet și ziarist – descoperitor, inspirator și animator al spiritului polonez în Bucovina* [in:] *Polska i Rumunia – związki historyczne i kulturowe – przeszłość i dzień dzisiejszy. Materiały z sympozjum. Suceava 2011 = Polonia și România – legături istorice și culturale – trecut și prezent. Materialele simpozionului*. Suceava 2011, s. 334-347.

Bujak Jan, *Ks. Edward Dujak (1911-1987)*, [in:] *Bukowińczycy na miarę czasów. Życie i działalność księży polskich na Bukowinie*, „Polonus. Wydanie specjalne”, Suczawa 2003, tekst w j. pol. s. 38, tekst w j. rum. s. 46-47.

Bujak Jan, *Ks. Franciszek Krajewski (1910-1990)*, [in:] *Bukowińczycy na miarę czasów. Życie i działalność księży polskich na Bukowinie*, „Polonus. Wydanie specjalne”, Suczawa 2003, tekst w j. pol. s. 38-42, tekst w j. rum. s. 47-50.

Bujak Jan, *Ks. Franciszek Wołoszczuk (1899-1934)*, [in:] *Bukowińczycy na miarę czasów. Życie i działalność księży polskich na Bukowinie*, „Polonus. Wydanie specjalne”, Suczawa 2003, tekst w j. pol. s. 36-37, tekst w j. rum. s. 45-46.

Bujak Jan, *Ks. Józef Cewe (1854-1928)*, [in:] *Bukowińczycy na miarę czasów. Życie i działalność księży polskich na Bukowinie*, „Polonus. Wydanie specjalne”, Suczawa 2003, tekst w j. pol. s. 35-36, tekst w j. rum. s. 43-44.

Bujak Jan, *Ksiądz infułat Wojciech Grabowski – superior Księży Misjonarzy, proboszcz w Kaczyce i Czerniowcach i wikariusz generalny Bukowiny* [in:] *Kontakty polsko-rumuńskie na przestrzeni wieków. Materiały z sympozjum. Relatii polono-romane de-a lungul timpului. Materialele simposionului*. Związek Polaków w Rumunii. Uniunea Polonezilor din Romania, Suceava 2001, s. 125-131.

Bujak Jan, *Ksiądz Józef Janiszewski*, [in:] *Relacje Polsko-Rumuńskie. Materiały z sympozjum*, oprac. redakcyjne i korekta Stanisława Jachimowska (teksty w jęz. rum.), [Elżbieta Wieruszewska (teksty w jęz. polskim)], Suceava 2004, s. 335-346 [streszczenie w jęz. rum. s. 347].

Bujak Jan, *Migracje bukowińskich Polaków w latach 1939-1950*=*Migrațiile polonezilor bucovineni în anii 1939-1950* [in:] *We współnocie narodów i kultur: W kręgu relacji polsko-rumuńskich. Materiały z sympozjum = Comunitatea popoarelor și culturilor: În lumea relațiilor polono-române. Materialele simpozionului*. Suceava 2008, s. 15-27.

Bujak Jan, *Niecodzienny dziennik Bukowińczyków = Un ziar „nu de fiecare zi” al polonezilor din Bucovina* [in:] *We współnocie narodów i kultur: W kręgu relacji polsko-rumuńskich. Materiały z sympozjum = Comunitatea popoarelor și culturilor: În lumea relațiilor polono-române. Materialele simpozionului*. Suceava 2008, s. 323-338.

Bujak Jan, *Niecodzienny dziennik Bukowińczyków*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, 2007, T.10, Z.1 (19), s. 31-54.

Bujak Jan, *Pierwszy teatr polski i pierwsze czasopismo polskie w Czerniowcach* [in:] *Blżej siebie. Polacy i Rumuni a historyczne i kulturowe dziedzictwo Europy. Materiały z sympozjum = Mai aproape unii de alții. Polonezii și românii raportați la patrimoniul istoric și cultural al Europei. Materialele simpozionului*, Suceava 2007, s. 103-112.

Bujak Jan, *Polacy w 600-leciu Czerniowiec* [in:] *Relacje polsko-rumuńskie w historii i kulturze. Materiały z sympozjum = Relații polono-române în istorie și cultură. Materialele simpozionului*. Suczawa 2010, s. 365-398.

Bujak Jan, *Polskie organizacje studenckie w Czerniowcach przed I wojną światową = Organizaciile studențești poloneze în Cernăuți înainte de primul război mondial. Rezumat* [in:] *Wielowiekowe bogactwo polsko-rumuńskich związków historycznych i kulturowych = Bogăția multisekulară a legăturilor istorice și culturale polono-române*, Suceava 2014, s. 391-403.

Bujak Jan, *Rola Towarzystwa Szkoły Ludowej w odrodzeniu i utrwaleniu polskości bukowińskich Polaków = Rolul Societății Școlii Populare în renașterea și întărirea* [in:] *Polsko-rumuńskie związki historyczne i kulturowe. Materiały z sympozjum = Legături istorice și culturale polono-române. Materialele simpozionului*. Suceava 2013, s. 462-504.

Bujak Jan, *Święta Anna. Kościół i parafia Storożyniec-Stróżeniec (1864-2005)*, Kraków 2005.

Bujak Jan, *Zaczyny dziennikarstwa polskiego na Bukowinie*, Kraków 2006.

Inne:

Lu. Dz. (oprac.), *Tartaków* [in:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, wyd. pod red. Bronisława Chlebowskiego, Warszawa 1892, t. 12, s. 216-217.

Information about the Author in English / Informacja o autorze po angielsku:

Jan Bujak (born on May 16th 1935 in Nowa Zadowa, Bukowina, Romania), Ph.D., a specialist in Polish studies, bibliographer, historian of the book and of the press, graduate of the Philological Faculty of Warsaw University (1965). He received a doctoral degree from the Pedagogical University in Cracow on the basis of his dissertation «Ruch Literacki 1874-1878» (Krakow 1974), written under the supervision of Prof. Wincenty Danek. From 1958 to 1976 he worked as a teacher of Polish in secondary schools in Olesnica Slaska, Luban Slaski and Cracow. After the doctorate, he started work as a lecturer at the Institute of Library Science of the Pedagogical University in Cracow, which he continued until 2000. He conducted lectures and seminars in research methodology, bibliography, press studies and related auxiliary sciences. He was a member of the Committee of Press Studies of the Cracow Section of the Polish Academy of Sciences and co-operated with the editors of The Polish Bibliographical Dictionary (Institute of History of the Polish Academy of Sciences) and of «Zeszyty Prasoznawcze». He is a historian of the Polish Bukovina and since 1990 he has been co-operating with «Związek Polaków w Rumunii» (The Union of Poles in Romania). He is the author of the following books: «Informacja o książce i prasie w tygodnikach galicyjskich 1772-1900» (Krakow 1989) –

(Information about the books and the press in Galician weeklies 1772-1900), «Sw. Anna. Kosciol i parafia Storożyniec-Strozeniec (1864 – 2005) (Krakow 2005) (St. Anna. The church and the parish Storożyniec-Strozeniec (1864-2005), and «Zaczyny dziennikarstwa polskiego na Bukowinie (Krakow 2006) (Beginnings of Polish journalism in Bukowina). E-mail: jan_bujak[at]onet.pl

[English translation by Teresa Bela]

Information about the Author in Polish / Informacja o autorze po polsku:

Jan Bujak (urodzony 16 maja 1935 r. w Nowej Żadowie na Bukowinie w Rumunii), doktor nauk humanistycznych, polonista, bibliograf, historyk książki i prasy, absolwent studiów magisterskich filologii polskiej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego (1965), absolwent studiów doktoranckich pod kierunkiem prof. dr. Wincentego Danki w krakowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej, gdzie uzyskał doktorat na podstawie rozprawy pt. *Ruch Literacki 1874-1878* (Kraków 1974). Pracował jako nauczyciel języka polskiego w Liceum Ogólnokształcącym w Oleśnicy Śląskiej (1958-1959), Liceum Ogólnokształcącym w Lubaniu Śląskim (1959-1971), III Liceum Ogólnokształcącym w Krakowie (1971-1976). Adiunkt w Instytucie Bibliotekoznawstwa w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (1976-2000), gdzie prowadził wykłady i konwersatoria z zakresu metodologii badań, bibliografii, prasoznawstwa i nauk pomocniczych. Był członkiem Komisji Prasoznawczej krakowskiego Oddziału Polskiej Akademii Nauk, współpracował z redakcjami Polskiego Słownika Biograficznego (Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk) i „Zeszytów Prasoznawczych”. Historyk polskich dziejów Bukowiny, współpracownik Związku Polaków w Rumunii (po 1990 r.). Autor książek: *Informacja o książce i prasie w tygodnikach galicyjskich 1772-1900* (Kraków 1989), *Święta Anna. Kościół i parafia Storożyniec-Strozeniec (1864-2005)* (Kraków 2005), *Zaczyny dziennikarstwa polskiego na Bukowinie* (Kraków 2006). E-mail: jan_bujak[at]onet.pl

Informace o autorovi v češtině / Information about the Author in Czech:

Jan Bujak (nar. 16. 5. 1935 v Novém Žadově na Bukovině v Rumunsku), doktor humanitních věd, polonista, bibliograf, historik knihy a tisku, absolvent magisterských studií polské filologie na Filologické fakultě Vratislavské univerzity (1965), absolvent doktorského studia pod vedením prof. dr. Wincentyho Danki v krakovské Vyšší pedagogické škole, kde obhájil doktorát na základě práce *Ruch Literacki 1874-1878* („Literární život 1874–1878“, Kraków 1974). Působil jako učitel polštiny v gymnáziu ve Slezské Olešnici (Olešnice Śląskie; 1958–1959), v gymnáziu ve Slezské Lubani (Lubaniu Śląskim; 1959–1971), 3. gymnáziu v Krakově (1971–1976). Asistent v Ústavu knihovnictví na Vyšší pedagogické škole Národní vzdělávací komise v Krakově (1976–2000), kde přednášel a vedl semináře z oblasti metodologie výzkumu, bibliografie, tiskových studií a pomocných věd. Byl členem Komise tiskových studií krakovské pobočky Polské akademie věd, spolupracoval s redakcemi Polského biografického slovníku (Ústav historie Polské akademie věd) a Sešitů o tiskových studiích (Zeszytów Prasoznawczych). Historik polských dějin Bukoviny, od r. 1990 spolupracovník Svazu Poláků v Rumunsku. Autor knih *Informacja o książce i prasie w tygodnikach galicyjskich 1772-1900* („Informace o knihách a tisku v haličských týdenících 1772–1900“, Kraków 1989), *Święta Anna. Kościół i parafia Storożyniec-Strozeniec (1864-2005)* („Svatá Anna. Církev a fara Storożyniec-Strozeniec 1864–2005“, Kraków 2005), *Zaczyny dziennikarstwa polskiego na Bukowinie* („Zákvas [rozuměj: počátky] polské žurnalistiky na Bukovině“, Kraków 2006). E-mail: jan_bujak[at]onet.pl

[Český překlad: Libor Martinek]

Informácie o autorovi v slovenčine / Information about the Author in Slovak:

Jan Bujak (nar. 16. 5. 1935 v Novej Žadove na Bukovine v Rumunsku), doktor humanitných vied, polonista, bibliograf, historik knihy a tlače, absolvent magisterských štúdií poľskej filológie na Filologickej fakulte Vroclavskej univerzity (1965), absolvent doktorského štúdia pod vedením prof. dr. Vincenta Danka na krakovskej Vyššej pedagogickej škole, kde obhájil doktorát na základe práce *Ruch Literacki 1874-1878* („Literárny život 1874–1878“; Krakov 1974). Pôsobil ako učiteľ poľštiny na gymnáziu v Sliezskej Olešnici (Oleśnicy Śląskiej; 1958–1959), na gymnáziu v Sliezskej Lubani (Lubaniu Śląskim; 1959–1971), na III. gymnáziu v Krakove (1971–1976). Asistent v Ústave knihovníctva na Vyššej pedagogickej škole Národnej vzdelávacej komisie v Krakove (1976–2000), kde prednášal a vedol semináre z oblasti metodológie výskumu, bibliografie, tlačových štúdií a pomocných vied. Bol členom Komisie tlačových štúdií krakovskej pobočky Poľskej akadémie vied, spolupracoval s redakciami Poľského biografického slovníka (Ústav histórie Poľskej akadémie vied) a Zošitov o tlačových štúdiách (Zeszytów Prasoznawczych). Historik poľských dejín Bukoviny, spolupracovník Zväzu Poliakov v Rumunsku (po r. 1990). Autor kníh *Informacja o księżce i prasie w tygodnikach galicyjskich 1772-1900* („Informácie o knihách a tlači v haličských týždenníkoch 1772–1900“; Krakov 1989), *Święta Anna. Kościół i parafia Storożyniec-Stróżeniec (1864-2005)* („Svätá Anna. Kostol a fara Storożyniec-Stróżeniec 1864–2005“; Kraków 2005), *Zaczyny dziennikarstwa polskiego na Bukowinie* („Zákvas [t. j. počiatky] poľskej žurnalistiky na Bukovine“; Krakov 2006). E-mail: jan_bujak[at]onet.pl

[Slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе по-русски / Справка об авторе на русском языке / Information about the Author in Russian:

Ян Буюк (род. 16 мая 1935 г. в Новой Жадове на Буковине, в Румунии), доктор гуманитарных наук, полонист, библиограф, историк книгопечатания и прессы, выпускник магистратуры польской филологии на филологическом факультете Вроцлавского Университета (1965). Выпускник докторантуры под руководством проф. Винцента Дanka в краковской Высшей Педагогической Школе, где защитил докторскую диссертацию «Литературное движение 1874-1878» (Краков, 1974). Работал преподавателем польского языка в общеобразовательных лицеях в Олеснице Шлёнской (1958-1959), Любане Шлёнском (1959-1971) и Кракове (3-й лицей, 1971-1976). Адъюнкт в Институте Библиотековедения в Высшей Педагогической Школе имени Комиссии Народного Просвещения в Кракове (1976-2000), где преподавал курсы и вёл практическое обучение по методологии, библиографии, истории прессы и специальным курсам. Был членом Комиссии по Истории Прессы в краковском отделении Польской Академии Наук, сотрудничал с редакциями Польского Биографического Словаря (Институт Истории Польской Академии Наук) и «Зешитов Прасознавчых». Историк польской культуры на Буковине, сотрудник Союза Поляков в Румунии (до 1990 г.). Автор книг: «Информация о книге и прессе в галицийских еженедельниках 1772-1900» (Краков, 1989), «Святая Анна. Костёл и парafia Сторожи́нец-Строже́нец (1864-2005)» (Краков, 2005), «Истоки польской мемуаристики на Буковине» (Краков, 2006). E-mail: jan_bujak[at]onet.pl

[Русский перевод: Надежда Георгиевна Колошук]

**Інформація про автора / Довідка про автора українською мовою /
Information about the Author in Ukrainian:**

Ян Бужак (народ. 16 травня 1935 року в Новій Жадові на Буковині, у Румунії), доктор гуманітарних наук, полоніст, бібліограф, історик книгодрукування і преси, абсолювент (випускник) магістерських студій з польської філології на філологічному відділенні Вроцлавського Університету (1965). Закінчив докторантські студії під керівництвом проф. Вінцента Данка у краківській Вищій Педагогічній Школі, де захистив докторську працю під назвою «Літературний рух 1874-1878» (Краків, 1974). Працював викладачем польської мови в загальноосвітніх ліцєях в Олесьніці Шльонській (1958-1959), Любані Шльонській (1959-1971) та Кракові (3-й ліцей, 1971-1976). Ад'юнкт в Інституті Бібліотекознавства у Вищій Педагогічній Школі імені Комісії Народної Освіти у Кракові (1976-2000), де викладав дисципліни і вів практичні заняття з методології, бібліографії, історії преси та спецкурси. Був членом Комісії Пресознавчої краківського відділу Польської Академії Наук, співпрацював із редакціями Польського Біографічного Словника (Інститут Історії Польської Академії Наук) та «Зошитів Пресознавчих». Історик польської культури на Буковині, співробітник Спілки Поляків у Румунії (до 1990 р.). Автор книг: «Інформація про книгу і пресу у галицьких тижневиках 1772-1900» (Краків, 1989), «Свята Анна. Костел і парафія Сторожинець-Строженець (1864-2005)» (Краків, 2005), «Початки польського щоденникарства на Буковині» (Краків, 2006). E-mail: jan_bujak[at]onet.pl

[Український переклад Надія Георгіївна Колошук]

**Звесткі пра аўтараў па-беларуску /
Information about the Author in Belarusian:**

Ян Бужак (нар. 16 мая 1935 г. у Новай Жадове на Букавіне ў Румыніі), кандыдат гуманістычных навук, паланіст, бібліёграф, гісторык кнігадрукавання і прэсы, выпускнік магістратуры польскай філологіі на філалагічным факультэце Уроцлаўскага ўніверсітэта (1965), выпускнік аспірантуры пад кіраўніцтвам праф. Вінцэнта Данка ў кракаўскай Вышэйшай педагагічнай школе, дзе абараніў кандыдацкую дысертацыю *Літаратурны рух 1874 — 1878* (Кракаў, 1974). Працаваў выкладчыкам польскай мовы ў агульнаадукацыйным ліцэі ў Алесніцы Сілезскай (1958 — 1959), агульнаадукацыйным ліцэі ў Любані Сілезскім (1959 — 1971) і трэцім агульнаадукацыйным ліцэі ў Кракаве (1971 — 1976). Выкладчык у інстытуце бібліятэчнаўства ў Вышэйшай педагагічнай школе імя Камісіі нацыянальнай адукацыі ў Кракаве (1976 — 2000), дзе праводзіў лекцыі і семінары па метадалогіі даследаванняў, бібліяграфіі, гісторыі прэсы і спецыяльных дысцыплінах. Быў членам Камісіі гісторыі прэсы кракаўскага аддзялення Польскай акадэміі навук, супрацоўнічаў з рэдакцыямі Польскага бібліяграфічнага слоўніка (Інстытут гісторыі Польскай акадэміі навук) і *Прэсознаўчых Сшыткаў*. Гісторык польскай Букавіны, супрацоўнік Саюза палякаў у Румыніі (да 1990 г.). Аўтар кніг: *Інфармацыя аб кнізе і прэсе ў галіцкіх шматгодніках 1772 — 1900* (Кракаў, 1989), *Святая Ганна. Касцёл і парафія Старажэнец — Стражэнец* (1864 — 2005) (Кракаў, 2005), *Пачаткі польскай журналістыкі на Букавіне* (Кракаў, 2006). E-mail: jan_bujak[at]onet.pl

[Тлумачэнне на беларускую мову: Olga Pańkova, Helena Żurawlowa]

AGNIESZKA SOJKA (Cracow, Poland)

E-mail: a.sojka[at]iphils.uj.edu.pl

The Values of *Sacrum* and *Sanctum* in the Lyrics of Polish Religious Songs after 1945

The aim of the present article is to show how the religious values of *sacrum* and *sanctum* are realized through the medium of linguistic and musical means of expression in Polish religious songs created after 1945¹. The author considers religious songs as multi-faceted acts of auto- and social communication.

The methods employed by the author are analysis of song lyrics, as well as analysis of selected aspects of the musical component of the songs. The main results are as follows: the analyses reveal that the lyrics of the religious songs are imbued with the values of *sacrum* and *sanctum*, expressed through the choice of topics, the words and phrases used, and a type of poetic specific for *sacrum*. As a consequence, the songs provide vessels for religious values. Moreover, the structures of the songs are such that they include, as their inherent components, the author and the addressee of the values of *sacrum* and *sanctum*.

In this study, Polish religious songs from the period after 1945 are treated as a source of knowledge about man, God, and the world of values, including religious values of *sacrum* and *sanctum*. The collected research material (a repertoire of songs) has been organized according to name, character and subject matter (the main thematic thread). To summarise, the themes of songs refer to the deepest existential issues, and the main subjects are: God and a human being in relation to the Absolute as well as to another human being.

Manifestations of *sacrum* in the themes and vocabulary used in the songs

A representative list of thematic threads in the researched songs includes: God, man, life, dignity, freedom, vocation, happiness, love, community, solitude, suffer-

¹ The present paper is based on the author's research for her PhD thesis, written in Polish, which analyzed the Polish song material (her doctoral dissertation *vide*: Agnieszka Sojka, *Wychowawcze funkcje polskiej pieśni religijnej po 1945 roku* [Educational functions of Polish religious songs after 1945], the Institute of Education of the Faculty of Philosophy of the Jagiellonian University, Cracow 2002). It does not include English translations of the songs, focusing rather on the conclusions drawn from that research.

ing, death. The focus is not just on these motives, and the thematic circle expands to incorporate the conceptual dimension, a specific vision of the relationship between God and man, or more generally, God and the world. The characteristic themes found in the lyrics of religious songs include: human life in its earthly and eternal dimensions, individual's vocation, the everyday intertwined with the transcendental, or the motif of consecration. Based on text analysis, the outlined vision can be described as religious philosophy/ religious view of life. The themes of songs were sourced from beliefs and tradition. The lyrical world of the studied songs is a religious world created through juxtaposition of images of material reality and the supernatural. Embedded in the lyrics is a religious theory of reality, which assumes the world's natural governing principles. Thus one of the levels of the discussed values is revealed, where they can be exposed and at the same time experienced by the recipient in the process of aesthetic experience. This is mediated through language, and specific vocabulary can be identified using pre-defined categories. The expressions and phrases used in Polish religious songs can be classed as referring to people, qualities, symbols, and the reality of the religious world:

- Divine Persons: God the Father, the Son, and the Holy Spirit, appearing under numerous names (The Holy Trinity, Jesus, The Saviour, The Lord, The Victor, The Creator, The Source, The Beginning, The Giver, The Eternal Thought, The Comforter);
- Qualities: 'Blessed', 'Gracious', 'Benevolent', 'Omnipotent', 'Holy';
- Reality of the religious world: God's presence, the Face of God, The Kingdom of Truth and Justice, spirit, consecration, mercy, renewal, reconciliation;
- Symbols: the holy altar, the gates of the Kingdom, traveller, fire, heat, light, brightness, secret, a new man, children of light, Lord's bread, the living bread, God's bread, the breath of Spirit, the grain of life, the full Truth, the fire of life, Life and Awaiting,

The religious symbols send the recipients to an extra-empirical reality and open them to the invisible, the spiritual world, thus revealing the value to the recipient.

The poetics of *sacrum*

The content of the studied material pertains to religious feelings, convictions and preferences. These experiences demand co-participation and communion of feelings – the pre-conditions for understanding. It is a form of a very honest prayer which introduces an intimate atmosphere filled with trust. And so a certain type of devout religiousness emerges in the form of humble submission. The

religious dimension of the poems is expressed in „songified” religious lyrics, where expression equals emotional piety: it denotes calm and trust. The character of a religious song as a genre determines its specific view of the world.

The question about the poetics of *sacrum* emerges at this point. Literature on the subject defines it as a set of means of expressions in the service of the idea of *sacrum*, i.e. its exponents on the textual level. How does *sacrum* manifest itself in the structure of the texts? It comprises elements such as: an autonomous function of words (which bring truth about the world and man) and words – symbols².

The study uncovered an area of religious values which allows to unveil a vision of the world and man, and the place of God within it, of supernatural and religious beings, and finally, a system of values transmitted in the religious songs through words, the religious sense of the songs, symbols and images. Discussing a religious experience that triggers an active response in an individual in the process of realising the values, Rev. M.M.A. Krąpiec OP says: “Religious feelings are among the deepest in human beings, (...) religion permeates all conscious areas of human life and psyche – and these feelings are expressed in a conscious religious stance, expressed also through song. A song is as if a synthesis of human feelings, for both the cognitive and the emotional elements, the language and the melody make up a religious song as an expression of human feeling both in private and as part of a community”³. Therefore religious songs can be treated as a spontaneous answer and at the same time an expression of personal response to the calling of God. The author refers to songs as one of the means of expression of religious values. A song is a synthesis of a man’s religious experience as well as his experience of religious values, and thus also of the two qualities in question: *sacrum* and *sanctum*.

The sacred character of religious songs as transmitters of religious values

Stefan Sawicki⁴, an expert on the subject of axiology in literary studies, discussed it in three areas. The first area deals with description and interpretation of values manifesting themselves in literature in various ways. The other two areas cover the oldest issues of the value of the literary work itself and the study of literature as a value “for”. This article focuses on the first area of study. According to S. Sawicki, “values revealed by literature are an immanent world of values of the

² *Folklor; sacrum, religia. Praca zbiorowa*, ed. Jerzy Bartmiński, Maria Jasińska-Wojtkowska, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 1995, pp. 294, [2].

³ *Polskie śpiewy religijne społeczności katolickich. Studia i materiały*, vol. 1, ed. Bolesław Bartkowski, cooperation Karol Mrowiec, Jan Stęszewski, TNKUL, Lublin 1990, p. 7.

⁴ Stefan Sawicki, *Problematyka aksjologiczna w badaniach literackich*, [in:] *Problematyka aksjologiczna w nauce o literaturze. Studia*, ed. Stefan Sawicki, Andrzej Tyszczyk, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1992, p. 95-110.

work: the axiological qualities of the structural element and the values evoked by the literary work”⁵.

As literary works of art, the Polish religious songs build a world of values, taking as their subject the human life in its spiritual and psychophysical dimensions. Portraying the world and the place a human being occupies in it, they opt to subscribe to a specific hierarchy of values and an idea of life which can be described as religious. The reality is always presented in the songs in terms of values, and thus it is a reality of values.

The view of culture as deriving from religion and opinions about religious context of poetry have been quoted in works of numerous scholars, including Christian Dawson, Ernst Cassirer, Mircea Eliade. In their opinion religions are the creative force in culture. M. Eliade suggests a strong relationship between man and religion, which is naturally embedded in the essence of humanity. “Regardless of how desacralized the world becomes, a man who has chosen a secular life is never able to free himself entirely from the religious attitude. (...) Even the most desacralized existence retains traces of religious valorization of the world⁶”. This quotation shows a human being in a dimension deeper than simply living here and now, *hic et nunc*, but internally focused on transcending his worldly life and the pursuit of God. That inner desire, manifested as a constant drive to develop oneself, can focus on the shaping of the spiritual life of an individual. The whole world of culture, understood as an externalized world of values, helps to develop a human being as a whole.

Maria Jasińska-Wojtkowska lists the following criteria that help classify poetry as religious⁷:

- the ability to identify with a certain religion,
- a scale of experience,
- a degree of contact with a deity,
- the attitude of a lyrical subject,
- the object of the experience,
- stylistic outlook,
- and indicators of the religious character of the text⁸:

⁵ Ibidem, p. 96.

⁶ Mircea Eliade, *Sacrum, mit, historia. Wybór esejów*, selection and introduction by Marcin Czerwiński, translated by Anna Tatarkiewicz, 2. edition, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1974, p. 51. The English quotation is a translation from the Polish version, not from the original text.

⁷ Maria Jasińska-Wojtkowska, *Problematyka badań nad liryką religijną*, [head-line:] *Komisja do Badań nad Literaturą Katolicką. Posiedzenie z dnia 14 maja 1957 r.*, [in:] *Sprawozdania z czynności wydawniczej i posiedzeń naukowych oraz kronika Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego nr 8 za okres od 1 stycznia 1957 r. do 31 grudnia 1957 r.*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1958, s. 57-59.

- perceiving the world through the prism of the highest values,
- affirmation of the highest values in the world created in the text,
- a positive attitude of the lyrical subject to these values.

Religious song is a genre of religious poetry singled out mainly on the basis of the lyrics, but also meeting the requirements of the classification above; it is the poetry that deals with man in the space of God⁹. This description embodies the essence of religious song as a product of culture, but also as a medium for the values of *sacrum* and *sanctum*.

Religious song as a message directed at a recipient has to achieve the goal intended by the sender. The direction of the communication, called “a function” due to its clear aim, is “written into” the text. Its primary function is to contact the Absolute. In every religion, contact with God is made through certain religious practices, e.g. prayer. As a cultural phenomenon, religious song is an expression of belief in God and at the same time of willingness to enter into dialogue and make contact with the Absolute. The songs evoke religious values, and their experience makes the contact possible. The song engages the entire being and all human faculties, and introduces man into the reality of the supernatural world. It especially happens through auto-communication, where the sender is simultaneously the recipient. *Sacrum* is the primary value, coming across very strongly in the analysed texts. The term was introduced into European philosophy of art and culture by the aforementioned M. Eliade. Referring to Rudolf Otto and Gerard van der Leeuw, he proposed a study of the reality through the categories of *sacrum-profanum*. The study of the songs has demonstrated that *sacrum* as the value exists objectively and also as an internal object of literary and musical experience (the songs are considered in their entirety, with attention paid to both verbal and musical dimensions). *Sacrum* evoked by religious songs encompasses the entirety of their themes and plots. From a theological point of view, the manifestation of the value can be compared to the salvation history, where everything has been included within God’s plan of salvation, and as such is consecrated, touched with holiness. The human being and the surrounding world are seen through the prism of God-given holiness. However, in his freedom, man can choose to accept or to reject this proposition. When considering the value of *sacrum*, I took into account various sacred elements related to the religious attitude, to all things supernatural, to qualities which repre-

⁸ Maria Jasińska-Wojtkowska, *Sacrum w poezji Leopolda Staffa*, [in:] *Polska liryka religijna*, ed. Stefan Sawicki, Piotr Nowaczyński, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1983, p. 371-422, serie: Religijne tradycje literatury polskiej, ed. Stefan Sawicki, vol. 1.

⁹ See: Zofia Zarębianka, *Co to jest poezja religijna?*, „Horyzonty Wiary. Zeszyty Instytutu Kultury Religijnej przy Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, vol. 2: 1991, No. 8, p. 71-82, especially p. 81.

sent sacred values for man. Roman Ingarden¹⁰ speaks about the so called metaphysical qualities revealed by the literary work to the recipient. Drawing on this idea one can point to metaphysical qualities evoked by the studied songs: holiness, sinfulness, sublimity. The latter quality refers to a deeper theological meaning of religious songs, namely to the motif of the saving sacrifice of Jesus, and also evokes moral values such as generosity and devotion. As stressed by R. Ingarden, the essence of these qualities consists in the inability to define them in rational terms, but the recipient may grasp them in the moment of their realization - in the situations presented in the songs where the qualities are made real.

Analysis of chosen religious songs which exemplify the values of *sacrum* and *sanctum*

Analysis of the songs has demonstrated that the metaphysical qualities that are being considered here are evoked in particular by pieces which take the lyrics from the Bible, e.g.:

“Christ suffered for you, leaving you an example, that you should follow in his steps” /song “Christ suffered for us”, text taken from 1 Peter, 2:21-24/.

Beyond all questions, the mystery of godliness is great/ He appeared in a body/ was taken up in glory /song “How great, oh God”, text from 1 Timothy, 3:16 and Romans 8/.

Living in the world and experiencing different values, man responds to his calling. Deep down, human beings in their essence want to pursue a life of holiness. This becomes clear in moments of realisation of the fragility of life, of insufficiency in the face of new areas of existence. The key is to develop sensitivity that enables the human soul to find the value of *sacrum* in itself.

The religious subject matter of the analysed material has been already established in the initial stages of the study and this compels us, in a way, to deal with the problem of transcendence. How does transcendence work and how does it manifest itself in this kind of poetry? The phenomenological approach allowed us to uncover the essence of religious song, and thus to define what this phenomenon consists in. Religious values in the song can be intuitively detected on first hearing. However, to understand their deeper meaning, the subject of the analysis (religious song) must be treated as a phenomenon. According to the methodological principles of phenomenology, to “transcend” in this context simply means to go beyond the current knowledge about the song. It also means an attempt to enter a world of the supernatural and to extract what at first glance appear to be religious qualities of

¹⁰ Roman Ingarden, *O dziele literackim. Badania z pogranicza ontologii, teorii języka i filozofii literatury*, [translation by Maria Turowicz], Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960, pp. 489, [2].

the songs. These qualities are visible already at the linguistic level of the songs. Specific vocabulary is used by the authors. This is the first indicator of a religious character of the songs. The verbal and musical layers make the scholar feel the sacred dimension of the text already on first encounter. Naturally, the scholars will base their judgement on the previous experience of such feelings or atmosphere of a song, but they will also rely on their intuitive feeling about the character of the work. This is exemplified by texts by Marek Skwamicki with music by Marian Machura, e.g. the song "Cross, my Cross". On hearing the lyrics and the melody, a calm, contemplative atmosphere of the song becomes apparent. The religious character is underlined by simplicity of the melodic line and of the text. Its religious dimension can be best expressed as a prayer – reflection on one's own life, or on the condition of man in general. Reception of the song depends on a number of factors, most prominently on the sensitivity of the recipient; however, already the first exposure to the work allows us to establish its genre. The certainty about the quality of the song comes with a deeper experience of the song and with recognition of its value. Performing or perceiving a song can bring an experience of religious values through the axiological experience of the work. What I mean is a total immersion into the content of the song and focusing on a single element that has most affected our consciousness. It has to be done without reaching out for our knowledge and experience, but only trying to grasp what is characteristic of the text, the thing that gives it its sacred dimension. At this point a special kind of attitude to such religious texts has to be highlighted.

The notion of *sacrum* refers to the sphere of man's attitude to the world, to the way of experiencing and interpreting the reality and to transcendence. The phenomenological description of holiness by R. Otto¹¹ seems useful here. He understands divinity – *numinosum* – as an a priori value that is unknowable and inexpressible, secret, attainable in contemplation, inspiring simultaneous fear and fascination – *mysterium tremendum et fascinas* – a value beyond moral value judgement. On the other hand, M. Eliade¹² defines *sacrum* as a source of strength, constancy and permanence, which reveals itself in acts of hierophany, which are historically changeable and involve not only god figures and holy people, but also objects, animals, plants. Accordingly, the sphere of *sacrum* can expand or contract: with certain rites what is secular can become sacred, and what is sacred can become profane. M. Eliade wrote: "Space is not homogenous for a religious man. [...] And so there is a sacred space, strong and important and there are other areas, not sacred and thus without structure and consistency, in another words, amorphic. [...]"

¹¹ Rudolf Otto, *Świętość. Elementy irracjonalne w pojęciu bóstwa i ich stosunek do elementów racjonalnych*, translated by Bogdan Kupis, [the introduction by Józef Keller], Thesaurus Press, Wrocław 1993, pp. 218, [1].

¹² M. Eliade, *Sacrum...*, op cit., p. 61-62.

Appearing, *sacrum* ontologically defines the world. In homogenous and infinite space, boundless, where there is no point of reference, where there can be no direction, hierophany reveals an absolute constant point, the middle”¹³.

The world of values represented in Polish religious songs evokes holiness and encourages holiness. Everything that takes place in life can become sacred; every sphere of life can take on a holy character. The act of experiencing *sacrum* therefore entails self-determination of an individual as an integral part of the world, connected to it with a secret mystical tie.

The value of *sanctum* is manifested in the texts of the songs of worship. In the majority of cases the lyrics are based on the words of the Bible and accompanied by melody.

“Praise be to the God and Father of our Lord Jesus Christ (...) /song “Praise be to the God”, text Ephesians, 1:3-14/.

“God, the blessed and only Ruler, the King of kings and Lord of lords, who alone is immortal (...) To him be honour and might for ever.” /song “The blessed and only Ruler”, text from 1 Timothy, 6:15-16/.

The value of *sanctum* features in the texts of the songs as praise of God that is above everyone and everything. R.Otto writes of fearful praise which desires to acknowledge and celebrate what is truly worthy of glory¹⁴.

The values created in religious songs indicate a sacred character of analysed works. Both *sacrum* and *sanctum* are available to the recipient as part of an aesthetic experience.

Man and God – sender and recipient of the values of *sacrum* and *sanctum* in the structure of the lyrics

In a song seen as an act of communication, there is a sender who communicates a message to the recipient, which means there are two people using the same code. The relationship between them is based on an exchange of words, thoughts and feelings. The message is transmitted to the recipient through the communication channel – in this case air, but also paper (depending on the type of contact between the sender and the recipients). A medium for transmitting the message - sound wave, print or tape – is a necessary condition for the message to be effectively delivered.

The sender and the recipient feature in songs as necessary participants of the act of communication. The author of the lyrics and the music is the original sender, but the performer of the song should also be considered, and can be defined as a secondary sender. The Divine Person is the addressee (the intended recipient) in

¹³ Ibidem.

¹⁴ See: R. Otto, *ibidem*, p. 79.

religious songs. To the same degree, a listener or a performer is also a recipient. The recipients of the message are both an individual and a community which comes into any contact with the song.

The knowledge of the specific religious language employed in the lyrics is crucial for decoding the studied songs. The language refers to the sphere of *sacrum* and is used to transmit religious values. Studies of religious language stress its importance in religious life¹⁵. In the religious songs the language used in the analysed songs evokes a sacred reality through the use of religious symbols.

The sender of the song (the author of the lyrics, the composer) is the obvious force behind it. But so is the recipient, since communication with them is the goal of the message. The other indispensable elements are the message itself (lyrics, melody) and a code, and finally, the relationship between the sender and the recipient.

The contact between the sender and the recipient is made at the moment when the song reaches the recipient. In songs this is the start of an extra-verbal relationship, based on a common code – in this case the reality of faith. The faith enables understanding of the song-message addressed to the recipient. Religious song has an inherent point of view in relation to the knowledge of the existence of God: it is a world of faith, shared by the sender and the recipient. The character of the genre of religious song predetermines its viewpoint. The song reflects the consciousness of both the lyrical subject and the addressee.

A model *homo religiosus* seeks to experience the value of *sacrum*, even if the search is chaotic, without a clear goal, experiencing different values but without a notion of any hierarchy. The deeper dimension of *homo religiosus* touches the very essence of the religious experience, which is experiencing the value of *sacrum* as a religious value. In Christianity this state is referred to as conversion through the experience of the Living God – (Person) and starting a personal relationship with him. A religious experience which encompasses the whole person and deeply touches his existence leaves an indelible mark on the human being. At this level the person consciously responds to an inner desire to experience *sacrum* and feels religious values as transcending the human nature, weak and insufficient. In this sense the person, described as *homo viator*¹⁶, has identified the ultimate aim, has given his life a direction and is now trying not to delay achieving the goal. He is

¹⁵ See: Irena Bajerowa, *Rola języka we współczesnym polskim życiu religijnym. Wprowadzenie do dyskusji*, [in:] *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*, eds. Maria Karpluk, Jadwiga Sambor, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1988, p. 9-20, serie: (Katolicki Uniwersytet Lubelski. Zakład Badań nad Literaturą Religijną, vol. 13). It was also published in another version. See: Irena Bajerowa, *O języku współczesnego życia religijnego*, „W Drodze”, 9: 1981, No. 9, p. 43-50.

¹⁶ See: Gabriel Marcel, *Homo viator. Wstęp do metafizyki nadziei*, translated by Piotr Lubicz, Afterword by Antoni Podsiad, „Pax”, Warszawa 1984, pp. 315, [4].

aware of his path and internally convinced that achieving the goal will lead him to good. The “good” may be understood in different ways and often depends on the hierarchy of values adopted by an individual, which is the supreme value that dictates his choices and governs other values. To the religious man that emerges from the lyrics of religious songs, God is the supreme value and good. In the texts we deal with a deepening of sensitivity in order to enable the human soul to find *sacrum* in itself. Everything that takes place in life can become sacred; every sphere of life can take on a holy character. The act of experiencing *sacrum* therefore entails self-determination of an individual as an integral part of the world, connected to it with a secret, mystical tie. The experience of the Absolute, despite its mystery, will leave a deep lasting impression on the subject’s consciousness.

The very name of the form of religious songs provides the clue to their thematic focus. It presents a specific way of seeing the world, life and man which takes into account the existence of the Divine Person. A song may also provide role models that reach into the very essence of the human nature. Everyone is familiar with the sphere of religion or faith, whether they declare themselves as believers or negate the supernatural. This declaration itself reveals an individual attitude of man to higher values. The answer is the choice of each individual. Person. Spatial distance appears as a fear of God, not terror and anxiety, but experiencing *sacrum* as wonder, admiration, (*misterium fascinans*)¹⁷. It is at this point when the category of *sanctum*, semantically related to that of *sacrum*, is revealed¹⁸

Abstract (Summary) in English:

The article presents an overview and analysis of a research study of the repertoire of Polish religious songs after 1945. The article aims to present how the religious values of *sacrum* and *sanctum* are realized in them through the medium of linguistic and musical means of expression. The author also examines the categories of religious poetry as proposed by Maria Jasińska-Wojtkowska, and considers religious songs as multi-faceted acts of auto- and social communication. A phenomenological perspective adopted by the songs encourages holiness and acts of goodness through the pursuit of God – the supreme value.

The article is an original text. Its goal is to demonstrate how the religious values of *sacrum* and *sanctum* are realized through the medium of linguistic and musical means of expression in Polish religious songs created after 1945. The author considers religious songs as multi-faceted acts of auto- and social communication.

¹⁷ See: R. Otto, *ibidem*, p. 59-67.

¹⁸ *Ibidem*, p. 78.

The methods employed by the author are analysis of song lyrics, as well as analysis of selected aspects of the musical component of the songs. The main results are as follows: the analyses reveal that the lyrics of the religious songs are imbued with the values of *sacrum* and *sanctum*, expressed through the choice of topics, the words and phrases used, and a type of poetics specific for *sacrum*. As a consequence, the songs provide vessels for religious values. Moreover, the structures of the songs are such that they include, as their inherent components, the author and the addressee of the values of *sacrum* and *sanctum*.

The results of the analyses may be employed further as a basis for continued research, in particular in the following areas: reception of religious songs; practical applications of the reception of religious songs, both in pedagogical work and in the context of child education and socialization, especially in terms of religious upbringing and education. The songs encourage holiness and acts of goodness through the pursuit of God, the supreme value. The article also explores the social impact religious songs have on an individual's attitude to the world and interaction with the religious community.

The article's original contribution consists mainly in the research perspective it applies to the analyses of the research material, i.e. the author's hermeneutic and phenomenological approach. Moreover, the article's strong point lies in its comprehensive treatment of songs as both literary and musical works.

Key words:

religious song, sacred, *sacrum*, *sanctum*, God, religion, values, religious themes, song, religious poetry, culture

Bibliography

Bajerowa Irena, *O języku współczesnego życia religijnego*, „W Drodze”, 9: 1981, No. 9, p. 43-50.

Bajerowa Irena, *Rola języka we współczesnym polskim życiu religijnym. Wprowadzenie do dyskusji*, [w:] *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*, red. tomu Maria Karpluk, Jadwiga Sambor, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1988, p. 9-20, series: (Katolicki Uniwersytet Lubelski. Zakład Badań nad Literaturą Religijną, vol. 13).

Eliade Mircea, *Sacrum, mit, historia. Wybór esejów*, selection and introduction Marcin Czerwiński, translated by Anna Tatarkiewicz, 2. ed., Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1974, pp. 298.

Folklor, sacrum, religia. Praca zbiorowa, ed. Jerzy Bartmiński and Maria Jasińska-Wojtkowska, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 1995, pp. 294, [2].

Ingarden Roman, *O dziele literackim. Badania z pogranicza ontologii, teorii języka i filozofii literatury*, [translation by Maria Turowicz], Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960, pp. 489, [2].

Jasińska-Wojtkowska Maria, *Problematyka badań nad liryką religijną*, [nadtytuł:] *Komisja do Badań nad Literaturą Katolicką. Posiedzenie z dnia 14 maja 1957 r.*, [in:] *Sprawozdania z czynności wydawniczej i posiedzeń naukowych oraz kronika Towarzystwa Naukowego Katolickiego*

Uniwersytetu Lubelskiego nr 8 za okres od 1 stycznia 1957 r. do 31 grudnia 1957 r., Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1958, p. 57-59.

Jasińska-Wojtkowska Maria, *Sacrum w poezji Leopolda Staffa*, [in:] *Polska liryka religijna*, eds. Stefan Sawicki, Piotr Nowaczyński, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1983, p. 371-422, series: *Religijne tradycje literatury polskiej*, ed. Stefan Sawicki, vol. 1.

Marcel Gabriel, *Homo viator. Wstęp do metafizyki nadziei*, translated by Piotr Lubicz, after-word by Antoni Podsiad, „Pax”, Warszawa 1984, pp. 315, [4].

Otto Rudolf, *Świętość. Elementy irracjonalne w pojęciu bóstwa i ich stosunek do elementów racjonalnych*, translated by Bogdan Kupis, [introduction by Józef Keller], Thesaurus Press, Wrocław 1993, pp. 218, [1].

Polskie śpiewy religijne społeczności katolickich. Studia i materiały, vol. 1, scholar edition Bolesław Bartkowski, cooperation Karol Mrowiec, Jan Sześzewski, TNKUL, Lublin 1990, pp. 397, [3], series: (*Źródła i Monografie / Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, vol. 117).

Problematyka aksjologiczna w nauce o literaturze. Studia, eds. Stefana Sawicki, Andrzej Tyszczyk, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1992, pp. 549, [7].

Sawicki Stefan, *Problematyka aksjologiczna w badaniach literackich*, [in:] *Problematyka aksjologiczna w nauce o literaturze. Studia*, ed. Stefan Sawicki, Andrzej Tyszczyk, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1992, p. 95-110.

Sojka Agnieszka, *Wychowawcze funkcje polskiej pieśni religijnej po 1945 roku* [Educational functions of Polish religious songs after 1945], the Institute of Education of the Faculty of Philosophy of the Jagiellonian University, Cracow 2002. The doctor's thesis at Jagiellonian University Archives in Cracow.

Zarębianka Zofia, *Co to jest poezja religijna?*, „Horyzonty Wiary. Zeszyty Instytutu Kultury Religijnej przy Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, 2: 1991, No. 8, p. 71-82.

Information about the Author in English:

Agnieszka Sojka, PhD. She has a doctoral degree in humanities (specialization in education). From 2003 to 2006 she was an assistant at the Institute of Education of the Jagiellonian University in Krakow and after her doctorate she was a lecturer at the Section of Cultural Education (2006-2010). At present (since 2010) she is a lecturer at the Section of Cultural Education and History of Pedagogical Ideas of the Jagiellonian University. She graduated from the Section of Vocal Studies at the Secondary Music School in Krakow (1995) and was a music instructor in the local Cultural Centre “Podgórze” (2002-2004). She also finished the Archdiocese Organist School associated with the Institute of Sacred Art at the Pontifical Academy of Theology in Krakow (1996). She graduated with an M. A. from the Institute of Education of the Jagiellonian University in Krakow (1997) and then took up studies in sacred music at the Institute of Church Music of the Pontifical Academy of Theology in Krakow (1997-2002). At the Academy she also completed her M. A. studies at the Faculty of the History of the Church having written a thesis on contemporary music culture, the basis of her research being the Youth Festival of Religious Songs ‘Sacrosong’ (Krakow 2002). In the same year she defended her doctoral dissertation entitled *Wychowawcze funkcje polskiej pieśni religijnej po 1945 roku* [Educational functions of Polish religious songs after 1945] at the Institute of Education of the Faculty of Philosophy of the Jagiellonian University. She specializes in the pedagogy of culture, cultural education, social and cultural animation, and media education. Her book publications include the following: *Literatura – Człowiek – Wartość. Księga Jubileuszowa dedykowana Bogusławowi Żurakowskiemu z okazji 50-lecia twórczości i 25-lecia pracy naukowej* [Literature – Man – Values. A volume in honour of Bogusław Żurakowski to celebrate the 50th anniversary of his work and 25th anniversary of his research], (co-edited with

Dariusz Piotr Klimczak, Krakow 2007), *Człowiek i Bóg w pieśni. Studium antropologiczno-pedagogiczne* [Man and God in song. An anthropological and pedagogical study], (Krakow 2008), *Jesteśmy: aktywizacja twórcza i społeczna osób z zaburzeniami psychicznymi* [We are : creative and social activation of persons with psychic disorders], (co-edited with Dariusz Piotr Klimczak, Krakow 2013). E-mail address: a.sojka[at]uj.edu.pl

[English translation by Teresa Bela]

Information about the Author in Polish / Informacja o Autorce (po polsku):

Agnieszka Sojka, PhD, doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, nauczyciel akademicki w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie – asystent (2003–2006) i adiunkt w Zakładzie Pedagogiki Kultury (2006–2010), obecnie adiunkt w Zakładzie Pedagogiki Kultury i Historii Idei Pedagogicznych UJ (od 2010-). Instruktor artystyczny w zakresie muzyki w Domu Kultury „Podgórze” (2002–2004). Ukończyła Wydział Wokalny Państwowej Szkoły Muzycznej II Stopnia w Krakowie (1995). Ukończyła Archidiecezjalną Szkołę Organistowską przy Instytucie Sztuki Sakralnej w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (1996). Ukończyła magisterskie studia pedagogiczne w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego (Kraków 1997). Studiowała muzykę sakralną w Instytucie Muzyki Sakralnej (Instytucie Muzyki Kościelnej) na Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (1997–2002). Ukończyła tamże studia magisterskie na Wydziale Historii Kościoła, uzyskując ‘licencjat’ na podstawie pracy o współczesnej kulturze muzycznej na przykładzie *Sacrosongu* (Kraków 2002). Obroniła pracę doktorską pt. *Wychowawcze funkcje polskiej pieśni religijnej po 1945 roku* w Instytucie Pedagogiki na Wydziale Filozoficznym UJ (2002). Specjalizuje się w zakresie pedagogiki kultury, edukacji kulturalnej, animacji społeczno-kulturowej i edukacji medialnej. Książki: *Literatura – Człowiek – Wartość. Księga Jubileuszowa dedykowana Bogusławowi Żurakowskiemu z okazji 50-lecia twórczości i 25-lecia pracy naukowej* (współredakcja: Dariusz Piotr Klimczak, Kraków 2007), *Człowiek i Bóg w pieśni. Studium antropologiczno-pedagogiczne* (Kraków 2008), *Jesteśmy: aktywizacja twórcza i społeczna osób z zaburzeniami psychicznymi* (współredakcja: Dariusz Piotr Klimczak, Kraków 2013). E-mail: a.sojka[at]uj.edu.pl

Informace o autorce v češtině / Information about the Author in Czech:

Agnieszka Sojka, PhD, doktorka humanitních věd v oblasti pedagogiky, akademický pracovník na Ústavu pedagogiky Jagellonské univerzity v Krakově – asistentka (2003–2006), adjunkt v katedře pedagogiky kultury (2006–2010), v současnosti adjunkt v katedře pedagogiky kultury a dějin pedagogických idejí UJ (od r. 2010). Umělecká instruktorka v oblasti hudby v Domě kultury Podgórze (2002–2004). Vystudovala Vokální fakultu Státní hudební školy 2. stupně v Krakově (1995) a Arcidiecézní varhanní školu při Ústavu náboženského umění v Papežské teologické akademii v Krakově (1997–2002). Tamtéž absolvovala magisterské studium na Fakultě dějin církve, kde získala licenci [licenciát, diplom] na základě práce o současné hudební kultuře na příkladu *Sacrosongu* (Krakov 2002). Obhájila doktorskou práci *Didaktická funkce polské náboženské písně po r. 1945* na Ústavu pedagogiky Filozofické fakulty UJ (2002). Specializuje se v oblasti pedagogiky kultury, kulturního vzdělávání, společensko-kulturní animace a mediálního vzdělávání. Publikace: *Literatura – Człowiek – Wartość. Księga Jubileuszowa dedykowana Bogusławowi Żurakowskiemu z okazji 50-lecia twórczości i 25-lecia pracy naukowej* [Literatura, člověk, hodnota. Jubilejní kniha věnovaná Bogusławu Żurakowskiemu u příležitosti 50 let tvorby a 25 let vědecké práce] (spolupráce na redakci s Dariuszem Piotrem Klimczakem, Krakow 2007), *Człowiek i Bóg w pieśni. Studium antropologiczno-pedagogiczne* [Člověk a Bůh v písni. Antropologicko-pedagogická studie] (Krakov 2008), *Jesteśmy: aktywizacja twórcza i społeczna osób z zaburzeniami psychicznymi* [Jsme: tvůrčí a sociální aktivizace

osob s psychickými problémy] (spolupráce na redakci s Dariuszem Piotrem Klimczakem, Krakov 2013). E-mail: a.sojka[at]uj.edu.pl

[Český překlad: Libor Martinek]

Informácie o autorke v slovenčine / Information about the Author in Slovak:

Agnieszka Sojka, PhD, doktorka humanitných vied v oblasti pedagogiky, akademický pracovník v Ústave pedagogiky Jagellonskej univerzity v Krakove – asistentka (2003 – 2006), asistentka na katedre pedagogiky kultúry (2006 – 2010), v súčasnosti asistentka na katedre pedagogiky kultúry a dejín pedagogických idejí UJ (od r. 2010). Umelecká inštruktorka v oblasti hudby v Dome kultúry Podgórze (2002 – 2004). Vyštudovala Vokálnu fakultu Štátnej hudobnej školy 2. stupňa v Krakove (1995) a Arcidiecéznu organovú školu pri Ústave náboženského umenia v Pápežskej teologickej akadémii v Krakove (1997 – 2002). Tamtiež absolvovala magisterské štúdium na Fakulte dejín cirkvi, kde získala licenciu [diplom] na základe práce o súčasnej hudobnej kultúre na príklade *Sacrosongu* (Krakov 2002). Obhájila doktorskú prácu *Didaktická funkcia poľskej náboženskej piesne po r. 1945* v Ústave pedagogiky Filozofickej fakulty UJ (2002). Špecializuje sa v oblasti pedagogiky kultúry, kultúrneho vzdelávania, spoločensko-kultúrnej animácie a mediálneho vzdelávania. Publikácie: *Literatúra, človek, hodnota. Jubilejná kniha venovaná Boguslavu Żurakowskému pri príležitosti 50 rokov tvorby a 25 rokov vedeckej práce* (v spolupráci na redakcii s Dariuszom Piotrom Klimczakom, Krakov 2007), *Človek a Boh v piesni. Antropologicko-pedagogická štúdia* (Krakov 2008), *Sme: tvorivá a sociálna aktivizácia osôb s psychickými problémami* (v spolupráci na redakcii s Dariuszom Piotrom Klimczakom, Krakov 2013). E-mail: a.sojka[at]uj.edu.pl

[Slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе по-русски / Справка об авторе на русском языке/ Information about the Author in Russian:

Агнешка Сойка, доктор философии (PhD), доктор гуманитарных наук по специальности «педагогика», преподаватель Института Педагогики в Ягеллонском Университете Кракова – ассистент (2003-2006) и адъюнкт в Заведении Педагогики и Культуры (2006-2010); в нынешнее время адъюнкт в Заведении Педагогики, Культуры и Истории Педагогических Идей в Ягеллонском Университете (с 2010 г.). Художественный руководитель музыкальных кружков в Доме Культуры «Подгоже» («Подгорье», 2002-2004). Окончила вокальное отделение государственной музыкальной школы II степени в Кракове (1995), Архиепископскую Школу Органистов при Институте Сакрального Искусства в Папской Теологической Академии Кракова (1996). Окончила магистерский педагогический курс в Институте Педагогики Ягеллонского Университета (Краков, 1997). Изучала сакральную музыку в Институте Сакральной Музыки (Институт Церковной Музыки) в Папской Теологической Академии в Кракове (1997-2002). Там же закончила магистерские студии в отделении Истории Церкви, получив звание лицензиата после защиты исследования о современной музыкальной культуре на примере *Sacrosong'a* (Краков, 2002). Защитила докторскую диссертацию «Воспитательные функции польской религиозной песни после 1945 года» в Институте Педагогики на философском факультете ЯУ (2002). Специализируется в сфере педагогики, культуры, культурологического образования, общественно-культурной анимации и медиального образования. Книги: «Литература – Человек – Ценность. Юбилейная книга в честь Богуслава Журавовского по поводу 50-летия творчества и 25-летия научной работы» (редактор в соавторстве с Дариушем-Петром Климчаком; Краков, 2007), «Человек и Бог в песне. Антрополого-педагогические исследования» (Краков, 2008), «Мы есть: творческая и общественная активизация личностей с

психическими отклонениями» (редактор в соавторстве с Дариушем Климчаком; Краков, 2013).
E-mail: E-mail: a.sojka[at]uj.edu.pl

[Русский перевод: Надежда Георгиевна Колошук]

**Інформація про автора / Довідка про автора українською мовою /
Information about the Author in Ukrainian:**

Агнешка Сойка, доктор філософії (PhD), доктор гуманітарних наук у галузі педагогіки, викладач Інституту Педагогіки в Ягеллонському Університеті Кракова – асистент (2003-2006) та ад'юнкт у Закладі Педагогіки і Культури (2006-2010); наразі ад'юнкт у Закладі Педагогіки, Культури та Історії Педагогічних Ідей у Ягеллонському Університеті (із 2010 р.). Художній керівник музичних гуртків у Домі Культури «Подгоже» («Підгір'я», 2002-2004). Закінчила вокальний відділ державної музичної школи II ступеня у Кракові (1995). Закінчила Архієпископську Школу Органістів при Інституті Сакрального Мистецтва у Папській Теологічній Академії Кракова (1996). Закінчила магістерські педагогічні студії в Інституті Педагогіки Ягеллонського Університету (Краків, 1997). Вивчала сакральну музику в Інституті Сакральної Музики (Інститут Церковної Музики) у Папській Теологічній Академії у Кракові (1997-2002). Там само закінчила магістерські студії у відділі Історії Церкви, здобувши звання ліценціата на підставі праці про сучасну музичну культуру на прикладі *Sacrosong*'у (Краків, 2002). Захистила докторську працю «Виховні функції польської релігійної пісні після 1945 року» в Інституті Педагогіки на філософському факультеті ЯУ (2002). Спеціалізується в галузі педагогіки культури, культурологічної освіти, суспільно-культурної анімації та медійної освіти. Книги: «Література – Людина – Цінність. Ювілейна книга на пошану Богуслава Жураковського з приводу 50-ліття творчості та 25-ліття наукової праці» (редактор у співпраці з Дариушем-Петром Клімчаком; Краків, 2007), «Людина і Бог у пісні. Антропологічно-педагогічні студії» (Краків, 2008), «Ми є: творча і суспільна активізація осіб із психічними відхиленнями» (редактор у співпраці з Дариушем Клімчаком; Краків, 2013). E-mail: a.sojka[at]uj.edu.pl

[Український переклад Надія Георгіївна Колошук]

**Звесткі пра аўтараў па-беларуску /
Information about the Author in Belarusian:**

Агнешка Сойка, PhD, кандыдат гуманітарных навук у галіне педагогікі, выкладчык інстытута педагогікі Ягелонскага Універсітэта ў Кракаве — асістэнт (2003 — 2006) і ад'юнкт на кафедры педагогікі і культуры (2006 — 2010); на дадзены момант ад'юнкт на кафедры педагогікі, культуры і гісторыі педагагічных ідэй Ягелонскага Універсітэта (з 2010 г.). Мастацкі інструктар у галіне музыкі ў Доме культуры "Падгужэ" (2002 — 2004). Скончыла вакальнае аддзяленне дзяржаўнай музычнай школы II ступені ў Кракаве (1995). Скончыла Архідыяцэзійную школу арганістаў пры інстытуце сакральнага мастацтва ў Папскай тэалагічнай акадэміі Кракава (1996). Скончыла магістэрскі педагагічны курс у інстытуце педагогікі Ягелонскага Універсітэта (Кракаў, 1997). Вывучала сакральную музыку ў інстытуце сакральнай музыкі (інстытут касцёльнай музыкі) у Папскай тэалагічнай акадэміі Кракава (1997 — 2002). Там жа скончыла магістэрскі курс на аддзяленні Гісторыі Касцёла, зрабіўшы ліцэнцыят на падставе даследавання аб сучаснай музычнай культуры на прыкладзе *Sacrosong*'а (Кракаў, 2002). Абараніла кандыдацкую дысертацыю *Выхаваўчыя функцыі польскай рэлігійнай песні пасля 1945 года ў інстытуце педагогікі на філасофскім факультэце Ягелонскага Універсітэта* (2002). Спецыялізуецца ў галіне педагогікі, культуры, культуралагічнай адукацыі, грамадска-культурнай анімацыі і медыяльнай адукацыі. Кнігі: *Літаратура — Чалавек -*

Кашитоўнасць. Юбілейная кніга ў гонар Багуслава Журакоўскага з нагоды 50- годдзя творчасці і 25-годдзя навуковай працы (сумеснае рэдагаванне з Д. П. Клімчакам; Кракаў, 2007), *Чалавек і Бог у песні. Антрапа-педагагічныя даследаванні* (Кракаў, 2008), *Мы ёсць: творчая і грамадская актывізацыя асоб з псіхічнымі адхіленнямі* (сумеснае рэдагаванне з Д. П. Клімчакам; Кракаў, 2013). E-mail: a.sojka[at]uj.edu.pl

[Тлумачэнне на беларускую мову: Eugeniusz Pańkow, Walentyna Żardziecka]

AGNIESZKA SOJKA (Cracow, Poland)

E-mail: a.sojka[at]iphils.uj.edu.pl

Wartości *sacrum* i *sanctum* kreowane w tekstach polskich pieśni religijnych po 1945 roku

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie wartości *sacrum* i *sanctum* kreowanych w polskich pieśniach religijnych powstałych po 1945 roku¹. Autorka w trakcie badań posłużyła się przede wszystkim analizą tekstu słownego pieśni, ale również wzięła pod uwagę elementy dzieła muzycznego. Główne wyniki analiz ujawniły wpisane w teksty repertuaru pieśniowego wartości *sacrum* i *sanctum*, które przejawiają się poprzez tematykę, używane zwroty, specyficznej poetyce *sacrum* i wynikającym z niej sakralnym charakterze pieśni będących nośnikiem wartości religijnych oraz w strukturze pieśni, w którą wpisani są nadawca i odbiorca wartości *sacrum* i *sanctum*.

Polską pieśń religijną powstałą po roku 1945 traktuję jako źródło wiedzy o człowieku, Bogu oraz świecie wartości. Wśród nich znajdują się religijne wartości, jakimi są *sacrum* oraz *sanctum*. Zgromadzony materiał badawczy w postaci repertuaru pieśniowego został uporządkowany zarówno pod względem nazwy, charakteru jak i tematyki (głównego wątku tematycznego). Można scharakteryzować go w następujący sposób: tematyka pieśni odwołuje się do tego, co najgłębsze, egzystencjalne, a głównym przedmiotem treści pieśni jest Bóg i osoba człowieka będącego w relacji do Absolutu oraz innej istoty ludzkiej.

Przejawy *sacrum* w tematyce oraz zwrotach używanych w repertuarze pieśniowym

Wśród reprezentatywnych wątków tematycznych badanych pieśni można wyróżnić: Boga, człowieka, życie, godność, wolność, powołanie, szczęście, miłość, wspólnotę, samotność, cierpienie, śmierć. Koncentracja wokół wymienionych

¹ Niniejszy artykuł oparto o badania autorki zawarte w pracy doktorskiej, w której zanalizowała polski materiał pieśniowy (praca doktorska vide: Agnieszka Sojka, *Wychowawcze funkcje polskiej pieśni religijnej po 1945 roku*, Instytut Pedagogiki Wydziału Filozoficznego, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2002). Artykuł nie zawiera tekstów pieśni, skupiając się raczej na wnioskach wywiedzionych z badań.

motywów nie ogranicza się jedynie do nich, a krąg tematyczny rozszerza się do wymiaru koncepcji, określonej wizji relacji Boga i człowieka, czy w ogóle – Boga i świata. Charakterystyczne tematy poruszane w tekstach pieśni religijnych to: życie człowieka w wymiarze doczesnym i wiecznym, powołanie człowieka, codzienność spleciona z transcendencją, wątek uświęcenia. Na podstawie przeprowadzonej analizy tekstowej można określić zarysowaną wizję jako światopogląd religijny. Tematów pieśni dostarczyły wzory czerpane z wierzeń i tradycji. Świat poetycki w badanych pieśniach to świat religijny zbudowany poprzez zestawienie obrazów rzeczywistości materialnej oraz świata nadprzyrodzonego. W teksty badanego repertuaru pieśniowego „wpisana” jest religijna teoria rzeczywistości, która przyjmuje naturalne prawa rządzące światem. Odsłania się tym samym jeden z poziomów omawianych tu wartości, na którym mogą one być ujawnione a zarazem przeżywane przez odbiorcę w procesie przeżycia estetycznego. Dokonuje się to poprzez warstwę słowną językową analizowanego materiału i można określić konkretne słownictwo porządkując je według ustalonych kategorii. W polskich pieśniach religijnych wyróżniam zwroty odnoszące się do osób, przymiotów, symboli oraz sformułowania dotyczące rzeczywistości świata religijnego:

- Osoby Boskie: Bóg Ojciec, Syn Boży i Duch Święty, występujące pod różnymi nazwami (Trójca, Jezus, Zbawiciel, Pan, Zwycięzca, Stwórca, Źródło, Początek, Dawca, Przedwieczna Myśl, Pocieszyciel);
- Przymioty: 'Błogosławiony', 'Miłosierny', 'Łaskawy', 'Wszechmocny', 'Święty';
- Rzeczywistość świata religijnego: Boża obecność, oblicze Pana, Królestwo prawdy i sprawiedliwości, duch, uświęcenie, zmiłowanie, odnowienie, pojednanie;
- Symbole: ołtarz święty, bramy królestwa, wędrowiec, ogień, żar, światło, blask, tajemnica, nowy człowiek, dzieci światłości, Pański chleb, chleb żywy, Boski chleb, tchnienie Ducha, ziarno życia, Prawda pełna, ogień życia, Życie i Oczekiwanie.

Symbole religijne odsyłają odbiorcę do rzeczywistości pozaempirycznej, otwierają go na świat niewidzialny – świat ducha, a tym samym odsłaniają przed odbiorcą wartość *sacrum*.

Poetyka *Sacrum*

Treść zgromadzonego materiału dotyczy religijnych odczuć, przekonań, a także preferencji. Przeżycia te wymagają od człowieka współuczestniczenia, wspólnoty przeżyć, co warunkuje zrozumienie. Jest to forma modlitwy płynącej z głębi duszy, która wprowadza w atmosferę bardzo osobistą i pełną ufności. Jawi się

więc typ religijności żarliwej w formie pokornego oddania. Religijność wierszy wyraża się w „upieśniowionej” liryce religijnej, gdzie ekspresja odpowiada pobożności uczuciowej; konotuje spokój, ufność, zawierzenie. Charakter gatunku (określonego genologicznie), jakim jest pieśń religijna, nadaje mu określony światopogląd.

Pojawia się pytanie o poetykę *sacrum*. W literaturze przedmiotu definiowana jest ona jako zespół środków wyrazu podporządkowanych idei *sacrum*, tj. będących jej eksponentami na płaszczyźnie tekstu. Jak przejawia się *sacrum* w samej strukturze tekstów? Konstytuują ją takie elementy, jak autonomiczna funkcja słowa (słowo niesie tu prawdę o świecie i człowieku) oraz słowa-symbole².

Ujawniona w toku badań sfera wartości religijnych pozwala na odsłonięcie wizji świata i człowieka oraz miejsca w niej Boga, istot nadprzyrodzonych i religijnych, w końcu systemu wartości przekazywanych w pieśniach religijnych przez słowo, religijny sens utworów, symbolikę, obrazy. Powołuję się w tym miejscu na wypowiedź ks. M. M. A. Krapca OP na temat przeżycia religijnego, które decyduje o aktywności jednostki w procesie urzeczywistniania wartości:

„Przeżycia religijne należą do najgłębszych w człowieku, (...) religia przenika wszelkie świadome regiony ludzkiego życia i ludzkiej psychiki – przeżycia te znajdują swój wyraz w świadomej religijnej postawie wyrażającej się także w śpiewie. Pieśń jest jakby syntezą ludzkich przeżyć, albowiem i treści poznawcze i uczuciowe, język i melodia składają się na religijną pieśń jako wyraz przeżycia człowieka i w samotności, i we wspólnocie”³.

Można więc traktować pieśń religijną jako spontaniczną odpowiedź i równocześnie wyraz postawy osobowej na uświadomione sobie wezwanie Boga. Rozważania autor odnosi do pieśni jako jednej z form wyrazu wartości religijnych. Pieśń jest syntezą zarówno doświadczenia religijnego człowieka, jak i jego przeżycia wartości religijnych, a tym samym dwóch interesujących nas tu jakości, jakimi są *sacrum* oraz *sanctum*.

Sakralny charakter pieśni religijnej jako nośnika wartości religijnych

Na temat problematyki aksjologicznej w badaniach literackich wypowiadał się m.in. znawca zagadnienia, Stefan Sawicki⁴, ujmując ją w trzech kręgach badań.

² *Folklor, sacrum, religia. Praca zbiorowa*, red. Jerzy Bartmiński i Maria Jasińska-Wojtkowska, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 1995, ss. 294, [2].

³ *Polskie śpiewy religijne społeczności katolickich. Studia i materiały*, t. 1, redakcja naukowa Bolesław Bartkowski, współpraca Karol Mrowiec, Jan Sęszewski, TNKUL, Lublin 1990, s. 7, seria: (Źródła i Monografie / Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, t. 117).

⁴ Stefan Sawicki, *Problematyka aksjologiczna w badaniach literackich*, [w:] *Problematyka aksjologiczna w nauce o literaturze. Studia*, pod red. Stefana Sawickiego, Andrzeja Tyszczyka, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1992, s. 95-110.

Pierwszy z nich – to opis i interpretacja wartości ujawniających się w literaturze na różne sposoby. Pozostałe dwa obszary obejmują najstarszą problematykę dotyczącą samej wartości dzieła oraz badania literatury jako wartości „dla”. Rozważania podjęte w niniejszym artykule dotyczą przede wszystkim pierwszego z wyróżnionych kręgów. Jak pisze S. Sawicki:

„wartości ujawniane przez literaturę to immanentny świat wartości utworu: aksjologiczne nacechowanie poszczególnych elementów strukturalnych oraz wartości przez utwór ewokowane”⁵.

Polskie pieśni religijne jako utwory literackie kreują świat wartości, podejmując tematykę życia ludzkiego w aspekcie zarówno duchowym, jak i psychofizycznym. Ukazując świat, a w nim miejsce człowieka, wyraźnie opowiadają się za określoną hierarchią wartości oraz koncepcją życia, którą można nazwać religijną. Rzeczywistość jawi się zawsze w pieśniach w aspekcie wartości, dlatego też jest to rzeczywistość wartościowa.

Poglądy o religijnym rodowodzie kultury oraz sakralnych koneksjach liryki przywoływane są w wypowiedziach różnych badaczy, m.in. Christiana Dawsona, Ernsta Casirera, Mircea Eliadego, którzy uznają religię za siłę twórczą kultury. Wypowiedź M. Eliadego wskazuje na bardzo mocny związek samego człowieka z religią, która jest naturalnie wpisana w istotę człowieczeństwa:

„Niezależnie od stopnia desakralizacji świata do jakiego doszliśmy, człowiek, który opowiedział się za życiem świeckim nie jest w stanie wyzwolić się bez reszty z postawy religijnej. (...) Najbardziej nawet zdesakralizowana egzystencja zachowuje jeszcze ślady religijnej waloryzacji świata”⁶.

Cytat ów ukazuje człowieka w wymiarze głębszym, nie tylko żyjącego tu i teraz *hic et nunc*, ale ukierunkowanego wewnątrz na transcendowanie swego ziemskiego życia i dążenie ku Bogu. Owo wewnętrzne pragnienie, ujawniające się w stałym nastawieniu człowieka na rozwój może kierować się na kształtowanie duchowego życia jednostki. Cały świat kultury rozumiany jako uzewnętrzniony świat wartości służy całościowemu rozwojowi człowieka.

Mówiąc o poezji religijnej, Maria Jasińska-Wojtkowska wyznacza kryteria klasyfikacyjne, wedle których dany utwór określany jest jej mianem⁷:

⁵ Ibidem, s. 96.

⁶ Mircea Eliade, *Sacrum, mit, historia. Wybór esejów*, wybór i wstęp Marcin Czerwiński, przełożyła Anna Tatarkiewicz, wyd. 2., Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1974, s. 51.

⁷ Maria Jasińska-Wojtkowska, *Problematyka badań nad lirką religijną*, [nadtytuł:] *Komisja do Badań nad Literaturą Katolicką. Posiedzenie z dnia 14 maja 1957 r.*, [w:] *Sprawozdania z czynności wydawniczej i posiedzeń naukowych oraz kronika Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego nr 8 za okres od 1 stycznia 1957 r. do 31 grudnia 1957 r.*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1958, s. 57-59.

- możliwość identyfikacji z określonymi religiami,
- skala przeżyć,
- stopień kontaktu z bóstwem,
- postawa podmiotu mówiącego,
- przedmiot przeżycia,
- ukształtowanie stylistyczne;
- oraz wyznaczniki sakralności tekstu⁸:
- widzenie świata w aspekcie wartości najwyższych,
- afirmacja wartości najwyższych w świecie przedstawionym przez tekst,
- pozytywny stosunek do nich podmiotu mówiącego.

Pieśń religijna, będąc gatunkiem poezji religijnej przede wszystkim ze względu na tekst, ale i stosując powyższą klasyfikację, jest poezją o człowieku w przestrzeni Boga⁹. W tym sformułowaniu zawiera się istota pieśni religijnej jako wytworu kultury, ale również jako nośnika wartości *sacrum* oraz *sanctum*.

Pieśń religijna jako komunikat skierowany na odbiorcę nastawiona jest na pewien cel zamierzony przez nadawcę. Tenże kierunek działania komunikatu, ze względu na określony cel nazwany funkcją, „wpisany” jest w tekst. Funkcją nadrzędną jest kontakt z Absolutem. Nawiązanie kontaktu z Bogiem, w każdej religii dokonuje się poprzez określone praktyki religijne np. modlitwę. Pieśń religijna jako zjawisko kulturowe jest wyrazem zarówno wiary w Boga, jak i chęci wejścia w dialog z Absolutem, nawiązania z Nim kontaktu. Można wskazać na wartości religijne ewokowane przez utwory, których przeżycie umożliwia ów kontakt. Pieśń - angażując całego człowieka, bo oddziałuje na wszystkie władze - wprowadza go w rzeczywistość świata nadprzyrodzonego. Szczególnie dokonuje się to poprzez autokomunikację, w której nadawca wykonując pieśń jest równocześnie odbiorcą. *Sacrum* jest naczelną wartością, narzucającą się wprost w tekstach analizowanych pieśni. Termin ten w nurt myśli europejskiej, na teren kultury i sztuki wprowadził wspomniany już religiolog M. Eliade. Nawiązując do Rudolfa Otto oraz Gerarda van der Leeuwa, wysunął propozycję badania rzeczywistości poprzez kategorie *sacrum-profanum*. Badania repertuaru pieśniowego wykazały, iż wartość ta istnieje w sposób obiektywny, ale również jako wewnętrzny przedmiot przeżycia literacko-muzycznego (utwór traktowany jest całościowo,

⁸ Maria Jasińska-Wojtkowska, *Sacrum w poezji Leopolda Staffa*, [w:] *Polska liryka religijna*, red. Stefan Sawicki, Piotr Nowaczyński, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1983, s. 371-422, seria: Religijne tradycje literatury polskiej, red. Stefan Sawicki, vol. 1.

⁹ Vide: Zofia Zarębianka, *Co to jest poezja religijna?*, „Horyzonty Wiary. Zeszyty Instytutu Kultury Religijnej przy Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, r. 2: 1991, zeszyt 8, s. 81.

uwzględniając warstwę muzyczną i słowną). *Sacrum* ewokowane przez pieśni religijne w ich polu tematycznym obejmuje całość poruszanych wątków. Z teologicznego punktu widzenia, można porównać przejawianie się owej wartości do historii zbawienia ludzkości, w której wszystko objęte zostało Bożym planem zbawienia. Wobec powyższego jest uświęcone, naznaczone świętością. Człowiek i otaczający go świat jest rozpatrywany przez pryzmat świętości, danej przez Boga, jednakże w swej wolności może przyjąć lub odrzucić taką propozycję. Rozpatrując wartość *sacrum* wzięłam pod uwagę różne elementy sakralne związane z religijną postawą, z tym co nadnaturalne, z jakościami występującymi jako wartości sakralne dla człowieka. Roman Ingarden mówi o tzw. jakościach metafizycznych, które dzieło literackie odsłania przed odbiorcą¹⁰. Nawiązując do tej koncepcji można wskazać ewokowane przez badane pieśni jakości metafizyczne: świętość, grzeszność, wzniosłość. Ostatnia z wymienionych odnosi się do głębszego znaczenia teologicznego pieśni religijnych, mianowicie motywu ofiary zbawczej Jezusa, a także dotyczy wartości moralnych, takich jak ofiarność czy poświęcenie. Jak podkreślał R. Ingarden istota omawianych tu jakości tkwi w niemożności określenia ich na sposób rozumowy, ale odbiorca może uchwycić je w ich realizacji; w sytuacjach będących przedmiotem pieśni, w których realizowane są dane jakości.

Analiza wybranych pieśni religijnych egzemplifikujących wartości *sacrum* i *sanctum*

Analiza repertuaru pieśniowego wykazała, iż rozważane tu jakości metafizyczne ewokowane są szczególnie przez utwory, których tekst jest zaczerpnięty z Biblii np.:

„Chrystus cierpiał za nas i wzór nam zostawił,

Byśmy poszli za Nim, Jego śladami. /pieśń „Chrystus cierpiał za nas”, tekst z Pierwszego Listu Św. Piotra 2, 21-24/.

„Jakże wielka jest, o Boże, / Tajemnica Twej miłości. / (...) / Oto Syn Twój, Jezus Chrystus, / W ludzkim ciele się objawił. / Umęczony był i umarł. / (...) / Wyniesiony był do chwały / co przewyższa wszystkie nieba, / (...)” /pieśń „Jakże wielka jest, o Boże”, tekst z Pierwszego Listu Św. Pawła do Tymoteusza 2,16 oraz z Listu Św. Pawła do Rzymian 8/.

Człowiek, żyjąc w świecie, doświadczając różnego rodzaju wartości, na swój sposób przeżywając je, odpowiada na swoje powołanie. Powyższe stwierdzenie nie byłoby jednak pełne bez dopowiedzenia, że człowiek jest w swojej istocie nastawiony na życie w świętości. Może przekonać się o tym w momencie do-

¹⁰ Roman Ingarden, *O dziele literackim. Badania z pogranicza ontologii, teorii języka i filozofii literatury*, [przekładu dokonała Maria Turowicz], Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960, ss. 489, [2].

świadczenia kruchości życia, niewystarczalności, wobec wciąż nowych obszarów egzystencji. Chodzi tu o pogłębienie wrażliwości, by uzdolnić wewnątrz człowieka do odnalezienia w sobie samym wartości *sacrum*.

Analizowany materiał pieśniowy pozwolił już na wstępie stwierdzić o jego religijnej zawartości treściowej, która narzuca niejako element transcendencji. Na czym polega i w czym ujawnia się owa transcendencja? Fenomenologiczne podejście badawcze dostarczyło możliwości odkrycia istoty pieśni religijnej, a tym samym odpowiedzi na pytanie, czym jest ów fenomen. Intuicyjnie można wyczuć wartości religijne przy pierwszym niemalże kontakcie z pieśnią. Jednakże by odnaleźć ich głębszy sens, należy popatrzeć na przedmiot analizy (pieśń religijną) jako na fenomen. W myśl założeń badawczych fenomenologii, transcendentować znaczy tu tyle, co przekroczyć dotychczasowy stan wiedzy o pieśni. Oznacza to także próbę wejścia w świat czegoś, co nadprzyrodzone i wydobyć tego, co jawi się nam w pierwszym oglądzie jako jakości religijne tych pieśni. Owe jakości zaznaczają się już na poziomie języka pieśni. Występuje określone słownictwo, którym posługują się autorzy pieśni. Ono jako pierwsze pozwala na stwierdzenie, że charakter owych tekstów jest właśnie religijny. Warstwa słowna i muzyczna sprawiają, że badacz odczuwa sakralny wymiaru tekstu już przy pierwszym zetknięciu się z nim. Oczywiście jest, iż stwierdzając ów klimat czy nastrój pieśni, badacz opiera się na wcześniej zdobytej wiedzy, ale też w głębi swego „ja” intuicyjnie wyczuwa charakter dzieła. Przykładem mogą być m.in. teksty autorstwa Marka Skwarnickiego z muzyką Mariana Machury np. pieśń pt. „Krzyżu mój, Krzyżu”. Już w trakcie słuchania zarówno tekstu jak i melodii odczuwa się spokojny, kontemplatywny nastrój pieśni. Religijny charakter podkreśla prostota zarówno w prowadzeniu linii melodycznej, ruchem sekundowym jak i w warstwie tekstowej. Jej sakralny wymiar najprościej ująć w kategorii tekstu nadającego się do modlitwy - refleksji nad własnym życiem, czy w ogóle kondycją człowieka. Odbiór utworu zależy od wielu czynników, wśród których najważniejszym jest wrażliwość odbiorcy dzieła, jednakże, by stwierdzić do jakiej grupy może być zaliczone owo dzieło, wystarczy już pierwszy z nim kontakt. Pewność co do jakości dzieła osiągamy, gdy głębiej przeżywamy pieśń i rozpoznajemy jej jakość. Percypując czy też wykonując pieśń religijną, można doświadczyć wartości religijnych poprzez przeżycie aksjologiczne danego utworu. Mam tu na uwadze głębokie wejście w treści zawarte w tekstach pieśniowych i skupienie swej uwagi na jednym elemencie, który najmocniej przemówił do naszej świadomości, ale nie odwołując się do naszej wiedzy, doświadczenia, przeżyć, a jedynie uchwytując to co dla danego tekstu charakterystyczne, to co nadaje mu ów sakralny wymiar. Należy zwrócić uwagę w tym momencie na szczególny rodzaj nastawienia w podejściu do tekstu.

Pojęcie *sacrum* odnosi się do sfery postaw człowieka wobec świata, do sposobu przeżywania i interpretowania rzeczywistości oraz do transcendencji. Nasuwa

się tu skojarzenie z fenomenologicznym opisem świętości przez R. Otto¹¹. Rozumie on boskość – *numinosum* - jako wartość czysto aprioryczną, niepoznawalną i niewyraźną, tajemniczą, dostępną kontemplacji, budzącą równocześnie lęk i fascynację – *mysterium tremendum et fascinans* – wartość nie podlegającą ocenie moralnej. Z kolei sposób rozumienia *sacrum* przez M. Eliadego¹² opisuje je jako źródło siły, trwałości, niezmienności, ujawniające się w aktach hierofanii, które są zmienne historycznie i angażują nie tylko postaci boskie, świętych ludzi, ale też przedmioty, zwierzęta, rośliny. Odpowiednio do tego sfera *sacrum* może się rozszerzać lub zwężać: to co świeckie może ulegać sakralizacji, dzięki zastosowaniu określonych rytuałów, to co sakralne zaś profanacji. M. Eliade napisał: „Dla człowieka religijnego przestrzeń nie jest jednorodna. [...] Jest więc obszar święty, a więc mocny, ważny i są inne obszary, nie uświęcone a więc pozbawione struktury i konsystencji, jednym słowem amorficzne. [...] *Sacrum* przejawiając się ustawia ontologicznie świat. W przestrzeni jednorodnej i nieskończonej, bezkresnej, w której nie ma żadnego punktu oparcia, w której nie może być mowy o żadnym ukierunkowaniu, hierofania objawia absolutny punkt stały, środek”¹³.

Świat wartości ukazany w polskich pieśniach religijnych ewokuje świętość, nawołuje do świętości. Wszystko co dzieje się w życiu człowieka może zostać uświęcone, każdej sferze nadany zostaje charakter świętości. Akt przeżywania *sacrum* polega więc na samookreśleniu się jednostki, jako integralnej części świata związanej z całością tajemną, mistyczną więzią.

Przejawem wartości *sanctum* są teksty pieśni uwielbienia. Najczęściej treść oparta jest na słowach Pisma Świętego, do których ułożona zostaje melodia.

„Niech będzie błogosławiony Bóg i Ojciec / Pana naszego Jezusa Chrystusa / (...) / pieśń „Niech będzie błogosławiony”, tekst Ef 1, 3-14/

„Błogosławiony i jedyny Władco, / Królu królujących i Panie panujących, / Jedyny mający niesmiertelność, / (...) / Tobie cześć i moc wiekuista. / (...) / pieśń „Błogosławiony i jedyny Władco”, tekst z 1 Tym 6, 15-16/

Wartość *sanctum* istnieje w tekstach pieśni jako pochwała Boga, który przewyższa wszystko i wszystkich. R. Otto pisze o pełnej bojaźni pochvale, która chce uznać i sławić coś, co w swej istocie jest godne pochwały¹⁴.

Wartości kreowane w utworach słowno-muzycznych o tematyce religijnej wskazują na sakralny charakter analizowanych utworów. Zarówno wartość *sacrum*, jak i *sanctum* są dostępne odbiorcy w przeżyciu estetycznym.

¹¹ Rudolf Otto, *Świętość. Elementy irracjonalne w pojęciu bóstwa i ich stosunek do elementów racjonalnych*, przełożył Bogdan Kupis, [wstęp pióra Józefa Kellera], Thesaurus Press, Wrocław 1993, ss. 218, [1].

¹² M. Eliade, *ibidem*, s. 61-62.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Vide.: R. Otto, *ibidem*, s. 79.

Człowiek i Bóg - nadawca i odbiorca wartości *sacrum* i *sanctum* w strukturze tekstów pieśni

W pieśni, jako akcie komunikacji, istnieje nadawca, który przekazuje komunikat odbiorcy, czyli istnieją dwie osoby rozumiejące się, tj. posługujące się tym samym kodem. Między nimi zachodzi swoistego typu relacja oparta na wymianie słów, uczuć, myśli. Przekaz dociera do odbiorcy przez kanał komunikacyjny, którym jest powietrze, ale także papier w zależności od rodzaju kontaktu między nadawcą i odbiorcą. Koniecznym elementem dotarcia przekazu są nośniki przekazywanej informacji – fala głosowa, farba drukarska, taśma magnetofonowa.

Nadawca i odbiorca w pieśniach występują jako niezbędni uczestnicy aktu komunikacyjnego. Pierwotnym nadawcą jest autor tekstu i muzyki, ale występuje też osoba wykonawcy utworu, którego można nazwać nadawcą wtórnym. Adresatem (zamierzonym odbiorcą) w pieśniach religijnych jest Osoba Boska. W tej samej mierze co Bóg, jest nim słuchacz lub wykonawca danego utworu. Odbiorcą komunikatu jest zarówno jednostkowy człowiek, jak i zbiorowość ludzka mająca jakikolwiek kontakt z pieśnią.

Istotne znaczenie dla zrozumienia kodu badanych pieśni ma znajomość specyfiki języka religijnego, którym posługują się teksty pieśniowe. Język ten odnosi się do sfery *sacrum* i za jego pomocą dokonuje się przekaz wartości religijnych. Badacze języka religijnego podkreślają jego znaczenie w życiu religijnym¹⁵. W analizowanych pieśniach używany język religijny odsyła do rzeczywistości sakralnej poprzez operowanie symbolami religijnymi.

Oczywistym sprawcą zaistnienia pieśni jest jej nadawca (autor tekstu, kompozytor melodii), ale i odbiorca, z którym porozumienie jest celem komunikatu. Nieodczownymi elementami są sam przekaz (tekst, melodia) oraz kod, w końcu wzajemne relacje, w jakich pozostają nadawca i odbiorca.

W momencie dotarcia pieśni od odbiorcy do nadawcy rodzi się między nimi kontakt. Elementem owym w pieśniach jest nawiązanie relacji pozawerbalnej, opartej na wspólnym kodzie znaczeniowym, jakim jest tutaj rzeczywistość wiary. Właśnie wiara pozwala na zrozumienie przekazu słowno-muzycznego skierowanego przez nadawcę do odbiorcy. W pieśń religijną „wpisany” jest określony świat, czy nawet światopogląd odnoszący się do świadomości istnienia Boga; jest to świat wiary wspólny odbiorcy i nadawcy. Charakter gatunku, jakim jest pieśń religijna,

¹⁵ Vide: Irena Bajerowa, *Rola języka we współczesnym polskim życiu religijnym. Wprowadzenie do dyskusji*, [w:] *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*, red. tomu Maria Karpluk, Jadwiga Sambor, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1988, s. 9-20, seria: (Katolicki Uniwersytet Lubelski. Zakład Badań nad Literaturą Religijną, t. 13). Ten sam artykuł był uprzednio publikowany w innej wersji pod innym tytułem. Vide: Irena Bajerowa, *O języku współczesnego życia religijnego „W Drodze”* r. 9: 1981, nr 9, s. 43-50.

nadaje mu pewien światopogląd. Odbijają się w pieśni treści świadomości podmiotu mówiącego i odbiorcy.

Wzór *homo religiosus* pragnący przeżycia wartości *sacrum* jest istotą poszukującą, jednakże jak gdyby po omacku, bez wyraźnie sprecyzowanego celu, doświadczając wszelakich wartości, ale nie dość wyraziście uporządkowanych wedle określonej hierarchii. Głębszy wymiar *homo religiosus* dotyka już istoty przeżycia religijnego, a mianowicie doświadczenia wartości *sacrum* jako wartości religijnej. W chrześcijaństwie stan ów określa się nawróceniem poprzez doświadczenie Boga Żywego – (Osoby) i nawiązania z Nim relacji osobistej. Przeżycie religijne obejmujące całego człowieka oraz głęboko i silnie dotykające samego jestestwa pozostawia niezatarte piętno na człowieku. Człowiek religijny na tym poziomie świadomie odpowiada na wewnętrzne pragnienia doświadczenia *sacrum* oraz przeżywa wartości religijne jako realizację przekraczania ludzkiej natury obdarzonej słabością i niewystarczalnością. W tym wymiarze człowiek, określany jako *homo viator*¹⁶, znalazł cel ostateczny, nadał swemu życiu kierunek i stara się nie opóźniać osiągnięcia celu. Świadomy jest swej drogi i przekonany wewnętrznie, iż realizowanie celu prowadzi go do dobra. Owo dobro może być pojmowane na różne sposoby i często zależy ono od przyjętej przez danego człowieka hierarchii wartości, od tego, jaka wartość jest dla niego naczelną i według której, z wielu różnorodnych wartości, czyni on swe wybory oraz wokół której koncentrują się pozostałe wartości. Dla człowieka religijnego, który jawi się z tekstów pieśni religijnych, wartością najwyższą a zarazem dobrem jest Bóg. W tekstach repertuaru mamy do czynienia z pogłębieniem wrażliwości, by uzdolnić wewnątrz człowieka do odnalezienia w sobie samym wartości *sacrum*. Wszystko co dzieje się w życiu człowieka może zostać uświęcone, każdej sferze nadany zostaje charakter świętości. Akt przeżywania *sacrum* polega więc na samookreśleniu się jednostki jako integralnej części świata związanej z całością tajemną, mistyczną więzią. Doświadczenie przez człowieka Absolutu, pomimo swej tajemnicy, pozostanie w świadomości jako głębokie i intensywne pozostawiające na podmiocie przeżywającym niezatarte piętno.

Pieśni religijne już samą nazwą swej formy wskazują na kierunek wyznaczony w sferze treści. Jest to określony sposób patrzenia na świat, życie oraz człowieka uwzględniający w nim istnienie Osoby Boga. Pieśń może dostarczać również wzorów osobowych odnoszących się do istoty człowieczeństwa, dotykając samego wnętrza człowieka. Sfera religii, czy wiary jest znana każdej istocie ludzkiej, zarówno deklarującej się jako wierząca czy też negująca to, co nadprzyrodzone. W deklaracji tkwi już indywidualny stosunek człowieka do wartości wyższych. Odpowiedź to wybór każdego jednostkowo potraktowanego człowieka.

¹⁶ Vide: Gabriel Marcel, *Homo viator. Wstęp do metafizyki nadziei*, przełożył Piotr Lubicz, posłowie Antoni Podsiad, „Pax”, Warszawa 1984, ss. 315, [4].

Dystans przestrzenny jawi się jako bojaźń Boża, nie lęk i niepokój, ale odczucie *sacrum* jako podziw, zdziwienie, zachwyt (*misterium fascinans*)¹⁷. Ujawnia się w ten sposób bliska jej znaczeniowo kategoria *sanctum*¹⁸.

Abstract (Summary) in Polish / Abstrakt (Streszczenie) po polsku:

Prezentowany tekst jest rodzajem artykułu oryginalnego. Celem jest ukazanie wartości *sacrum* i *sanctum* kreowanych w polskich pieśniach religijnych powstałych po 1945 roku. Autorka w trakcie badań posłużyła się przede wszystkim analizą tekstu słownego pieśni, ale również wzięła pod uwagę elementy dzieła muzycznego.

Główne wyniki analiz ujawniły wpisane w teksty repertuaru pieśniowego wartości *sacrum* i *sanctum*, które przejawiają się poprzez tematykę, używane zwroty, specyficzną poetykę *sacrum* i wynikającym z niej sakralnym charakterze pieśni będących nośnikiem wartości religijnych oraz w strukturze pieśni, w którą wpisani są nadawca i odbiorca wartości *sacrum* i *sanctum*.

Wyniki analiz mogą stanowić podstawę do dalszych badań, szczególnie w zakresie recepcji pieśni oraz jej zastosowania praktycznego zarówno w pracy pedagogicznej, jak i wychowawczej, szczególnie w zakresie pedagogiki religijnej

Oryginalność artykułu stanowi specyficzna perspektywa badawcza przyjęta w trakcie analiz materiału badawczego, którą jest hermeneutyczno-fenomenologiczne nastawienie badawcze autorki, a także całościowa analiza dzieła literacko-muzycznego jaką jest pieśń.

Kluczowe słowa:

Pieśń religijna, *sacrum*, *sanctum*, Bóg, religia, wartości, poezja religijna, kultura.

Abstract (Summary) in English:

The article presents an overview and analysis of a research study of the repertoire of Polish religious songs after 1945. The article aims to present how the religious values of *sacrum* and *sanctum* are realized in them through the medium of linguistic and musical means of expression. The author also examines the categories of religious poetry as proposed by Maria Jasińska-Wojtkowska, and considers religious songs as multi-faceted acts of auto- and social communication. A phenomenological perspective adopted by the songs encourages holiness and acts of goodness through the pursuit of God – the supreme value.

¹⁷ Vide: R. Otto, *ibidem*, s. 59-67.

¹⁸ *Ibidem*, s. 78.

The article is an original text. Its goal is to demonstrate how the religious values of *sacrum* and *sanctum* are realized through the medium of linguistic and musical means of expression in Polish religious songs created after 1945. The author considers religious songs as multi-faceted acts of auto- and social communication.

The methods employed by the author are analysis of song lyrics, as well as analysis of selected aspects of the musical component of the songs. The main results are as follows: the analyses reveal that the lyrics of the religious songs are imbued with the values of *sacrum* and *sanctum*, expressed through the choice of topics, the words and phrases used, and a type of poetics specific for *sacrum*. As a consequence, the songs provide vessels for religious values. Moreover, the structures of the songs are such that they include, as their inherent components, the author and the addressee of the values of *sacrum* and *sanctum*.

The results of the analyses may be employed further as a basis for continued research, in particular in the following areas: reception of religious songs; practical applications of the reception of religious songs, both in pedagogical work and in the context of child education and socialization, especially in terms of religious upbringing and education. The songs encourage holiness and acts of goodness through the pursuit of God, the supreme value. The article also explores the social impact religious songs have on an individual's attitude to the world and interaction with the religious community.

The article's original contribution consists mainly in the research perspective it applies to the analyses of the research material, i.e. the author's hermeneutic and phenomenological approach. Moreover, the article's strong point lies in its comprehensive treatment of songs as both literary and musical works.

Key words:

Religious song, sacred, *sacrum*, *sanctum*, God, religion, values, religious themes, song, religious poetry, culture

Bibliography / Bibliografia:

Bajerowa Irena, *O języku współczesnego życia religijnego*, „W Drodze”, t. 9: 1981, nr 9, s. 43-50.

Bajerowa Irena, *Rola języka we współczesnym polskim życiu religijnym. Wprowadzenie do dyskusji*, [w:] *O języku religijnym. Zagadnienia wybrane*, red. tomu Maria Karpluk, Jadwiga Sambor, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1988, s. 9-20, seria: (Katolicki Uniwersytet Lubelski. Zakład Badań nad Literaturą Religijną, t. 13).

Eliade Mircea, *Sacrum, mit, historia. Wybór esejów*, wybór i wstęp Marcin Czerwiński, przełożyła Anna Tatarkiewicz, wyd. 2., Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1974, ss. 298.

Folklor, sacrum, religia. Praca zbiorowa, red. Jerzy Bartmiński i Maria Jasińska-Wojtkowska, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 1995, ss. 294, [2].

Ingarden Roman, *O dziele literackim. Badania z pogranicza ontologii, teorii języka i filozofii literatury*, [przekładu dokonała Maria Turowicz], Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960, ss. 489, [2].

Jasińska-Wojtkowska Maria, *Problematyka badań nad liryką religijną*, [nadtytuł:] *Komisja do Badań nad Literaturą Katolicką. Posiedzenie z dnia 14 maja 1957 r.*, [w:] *Sprawozdania z czynności wydawniczej i posiedzeń naukowych oraz kronika Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego nr 8 za okres od 1 stycznia 1957 r. do 31 grudnia 1957 r.*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1958, s. 57-59.

Jasińska-Wojtkowska Maria, *Sacrum w poezji Leopolda Staffa*, [w:] *Polska liryka religijna*, red. Stefan Sawicki, Piotr Nowaczyński, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1983, s. 371 - 422, seria: *Religijne tradycje literatury polskiej*, red. Stefan Sawicki, vol. 1.

Marcel Gabriel, *Homo viator. Wstęp do metafizyki nadziei*, przełożył Piotr Lubicz, posłowie Antoni Podsiad, „Pax”, Warszawa 1984, ss. 315, [4].

Otto Rudolf, *Świętość. Elementy irracjonalne w pojęciu bóstwa i ich stosunek do elementów racjonalnych*, przełożył Bogdan Kupis, [wstęp pióra Józefa Kellera], Thesaurus Press, Wrocław 1993, ss. 218, [1].

Polskie śpiewy religijne społeczności katolickich. Studia i materiały, t. 1, redakcja naukowa Bolesław Bartkowski, współpraca Karol Mrowiec, Jan Stęszewski, TNKUL, Lublin 1990, ss. 397, [3], seria: *(Źródła i Monografie / Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, t. 117)*.

Problematyka aksjologiczna w nauce o literaturze. Studia, pod red. Stefana Sawickiego, Andrzeja Tyszczyka, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1992, ss. 549, [7].

Sawicki Stefan, *Problematyka aksjologiczna w badaniach literackich*, [w:] *Problematyka aksjologiczna w nauce o literaturze. Studia*, pod red. Stefana Sawickiego, Andrzeja Tyszczyka, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1992, s. 95-110.

Sojka Agnieszka, *Wychowawcze funkcje polskiej pieśni religijnej po 1945 roku*, Instytut Pedagogiki. Wydział Filozoficzny Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2002. Praca doktorska w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Zarębianka Zofia, *Co to jest poezja religijna?*, „Horyzonty Wiary. Zeszyty Instytutu Kultury Religijnej przy Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie”, r. 2: 1991, zeszyt 8, s. 71-82.

Information about the Author in English:

Agnieszka Sojka, PhD. She has a doctoral degree in humanities (specialization in education). From 2003 to 2006 she was an assistant at the Institute of Education of the Jagiellonian University in Krakow and after her doctorate she was a lecturer at the Section of Cultural Education (2006-2010). At present (since 2010) she is a lecturer at the Section of Cultural Education and History of Pedagogical Ideas of the Jagiellonian University. She graduated from the Section of Vocal Studies at the Secondary Music School in Krakow (1995) and was a music instructor in the local Cultural Centre “Podgórze” (2002-2004). She also finished the Archdiocese Organist School associated with the Institute of Sacred Art at the Pontifical Academy of Theology in Krakow (1996). She graduated with an M. A. from the Institute of Education of the Jagiellonian University in Krakow (1997) and then took up studies in sacred music at the Institute of Church Music of the Pontifical Academy of Theology in Krakow (1997-2002). At the Academy she also completed her M. A. studies at the Faculty of the History of the Church having written a thesis on contemporary music culture, the basis of her research being the Youth Festival of Religious Songs ‘Sacrosong’ (Krakow 2002). In the same year she defended her doctoral dissertation entitled *Wychowawcze funkcje polskiej pieśni religijnej po 1945 roku* [Educational functions of Polish religious songs after 1945] at the Institute of Education of the Faculty of Philosophy of the Jagiellonian

University. She specializes in the pedagogy of culture, cultural education, social and cultural animation, and media education. Her book publications include the following: *Literatura – Człowiek – Wartość. Księga Jubileuszowa dedykowana Bogusławowi Żurakowskiemu z okazji 50-lecia twórczości i 25-lecia pracy naukowej* [Literature – Man – Values. A volume in honour of Bogusław Żurakowski to celebrate the 50th anniversary of his work and 25th anniversary of his research], (co-edited with Dariusz Piotr Klimczak, Krakow 2007), *Człowiek i Bóg w pieśni. Studium antropologiczno-pedagogiczne* [Man and God in song. An anthropological and pedagogical study], (Krakow 2008), *Jesteśmy: aktywizacja twórcza i społeczna osób z zaburzeniami psychicznymi* [We are : creative and social activation of persons with psychic disorders], (co-edited with Dariusz Piotr Klimczak, Krakow 2013). E-mail address: a.sojka[at]uj.edu.pl

[English translation by Teresa Bela]

Information about the Author in Polish / Informacja o Autorce (po polsku):

Agnieszka Sojka, PhD, doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, nauczyciel akademicki w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie – asystent (2003-2006) i adiunkt w Zakładzie Pedagogiki Kultury (2006-2010), obecnie adiunkt w Zakładzie Pedagogiki Kultury i Historii Idei Pedagogicznych UJ (od 2010-). Instruktor artystyczny w zakresie muzyki w Domu Kultury „Podgórze” (2002-2004). Ukończyła Wydział Wokalny Państwowej Szkoły Muzycznej II Stopnia w Krakowie (1995). Ukończyła Archidiecezjalną Szkołę Organistowską przy Instytucie Sztuki Sakralnej w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (1996). Ukończyła masterskie studia pedagogiczne w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego (Kraków 1997). Studiowała muzykę sakralną w Instytucie Muzyki Sakralnej (Instytucie Muzyki Kościelnej) na Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (1997-2002). Ukończyła tamże studia masterskie na Wydziale Historii Kościoła, uzyskując ‘licencjat’ na podstawie pracy o współczesnej kulturze muzycznej na przykładzie *Sacrosongu* (Kraków 2002). Obroniła pracę doktorską pt. *Wychowawcze funkcje polskiej pieśni religijnej po 1945 roku* w Instytucie Pedagogiki na Wydziale Filozoficznym UJ (2002). Specjalizuje się w zakresie pedagogiki kultury, edukacji kulturalnej, animacji społeczno-kulturowej i edukacji medialnej. Książki: *Literatura – Człowiek – Wartość. Księga Jubileuszowa dedykowana Bogusławowi Żurakowskiemu z okazji 50-lecia twórczości i 25-lecia pracy naukowej* (współredakcja: Dariusz Piotr Klimczak, Kraków 2007), *Człowiek i Bóg w pieśni. Studium antropologiczno-pedagogiczne* (Kraków 2008), *Jesteśmy: aktywizacja twórcza i społeczna osób z zaburzeniami psychicznymi* (współredakcja: Dariusz Piotr Klimczak, Kraków 2013). E-mail: a.sojka[at]uj.edu.pl

Informace o autorce v češtině / Information about the Author in Czech:

Agnieszka Sojka, PhD, doktorka humanitních věd v oblasti pedagogiky, akademický pracovník na Ústavu pedagogiky Jagellonské univerzity v Krakově – asistentka (2003–2006), adjunkt v katedře pedagogiky kultury (2006–2010), v současnosti adjunkt v katedře pedagogiky kultury a dějin pedagogických idejí UJ (od r. 2010). Umělecká instruktorka v oblasti hudby v Domě kultury Podgórze (2002–2004). Vystudovala Vokální fakultu Státní hudební školy 2. stupně v Krakově (1995) a Arcidiecézní varhanní školu při Ústavu náboženského umění v Papežské teologické akademii v Krakově (1997–2002). Tamtéž absolvovala masterské studium na Fakultě dějin církve, kde získala licenci [licenciát, diplom] na základě práce o současné hudební kultuře na příkladu *Sacrosongu* (Krakov 2002). Obhájila doktorskou práci *Didaktická funkce polské náboženské písně po r. 1945* na Ústavu pedagogiky Filozofické fakulty UJ (2002). Specializuje se v oblasti pedagogiky kultury, kulturního vzdělávání, společensko-kulturní animace a mediálního vzdělávání. Publikace: *Literatura –*

Człowiek – Wartość. Księga Jubileuszowa dedykowana Bogusławowi Żurakowskiemu z okazji 50-lecia twórczości i 25-lecia pracy naukowej [Literatura, człowiek, hodnota. Jubilejní kniha věnovaná Bogusławu Żurakowskiému u příležitosti 50 let tvorby a 25 let vědecké práce] (spolupráce na redakci s Dariuszem Piotrem Klimczakem, Krakov 2007), *Człowiek i Bóg w pieśni. Studium antropologiczno-pedagogiczne [Človek a Bůh v písní. Antropologicko-pedagogická studie]* (Krakov 2008), *Jesteśmy: aktywizacja twórcza i społeczna osób z zaburzeniami psychicznymi [J sme: tvůrčí a sociální aktivizace osob s psychickými problémy]* (spolupráce na redakci s Dariuszem Piotrem Klimczakem, Krakov 2013). E-mail: a.sojka[at]uj.edu.pl

[Český překlad: Libor Martinek]

Informácie o autorkе v slovenčine / Information about the Author in Slovak:

Agnieszka Sojka, PhD, doktorka humanitných vied v oblasti pedagogiky, akademický pracovník v Ústave pedagogiky Jagellonskej univerzity v Krakove – asistentka (2003 – 2006), asistentka na katedre pedagogiky kultúry (2006 – 2010), v súčasnosti asistentka na katedre pedagogiky kultúry a dejín pedagogických idejí UJ (od r. 2010). Umelecká inštruktorka v oblasti hudby v Dome kultúry Podgórze (2002 – 2004). Vyštudovala Vokálnu fakultu Štátnej hudobnej školy 2. stupňa v Krakove (1995) a Arcidiecéznu organovú školu pri Ústave náboženského umenia v Pápežskej teologickej akadémii v Krakove (1997 – 2002). Tamtiež absolvovala magisterské štúdium na Fakulte dejín cirkvi, kde získala licenciu [diplom] na základe práce o súčasnej hudobnej kultúre na príklade *Sacrosongu* (Krakov 2002). Obhájila doktorskú prácu *Didaktická funkcia poľskej náboženskej piesne po r. 1945* v Ústave pedagogiky Filozofickej fakulty UJ (2002). Špecializuje sa v oblasti pedagogiky kultúry, kultúrneho vzdelávania, spoločensko-kultúrnej animácie a mediálneho vzdelávania. Publikácie: *Literatúra, człowiek, hodnota. Jubilejní kniha venovaná Bogusławu Żurakowskiému pri príležitosti 50 rokov tvorby a 25 rokov vedeckej práce* (v spolupráci na redakcii s Dariuszom Piotrom Klimczakom, Krakov 2007), *Človek a Bóg w pieśni. Antropologiczno-pedagogická štúdia* (Krakov 2008), *Sme: tvorivá a sociálna aktivizácia osôb s psychickými problémami* (v spolupráci na redakcii s Dariuszom Piotrom Klimczakom, Krakov 2013). E-mail: a.sojka[at]uj.edu.pl

[Slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе по-русски / Справка об авторе на русском языке/ Information about the Author in Russian:

Агнешка Сойка, доктор философии (PhD), доктор гуманитарных наук по специальности «педагогика», преподаватель Института Педагогики в Ягеллонском Университете Кракова – ассистент (2003-2006) и адъюнкт в Заведении Педагогики и Культуры (2006-2010); в нынешнее время адъюнкт в Заведении Педагогики, Культуры и Истории Педагогических Идей в Ягеллонском Университете (с 2010 г.). Художественный руководитель музыкальных кружков в Доме Культуры «Подgórze» («Подgórze», 2002-2004). Окончила вокальное отделение государственной музыкальной школы II ступени в Кракове (1995), Архиепископскую Школу Органистов при Институте Сакрального Искусства в Папской Теологической Академии Кракова (1996). Окончила магистерский педагогический курс в Институте Педагогики Ягеллонского Университета (Краков, 1997). Изучала сакральную музыку в Институте Сакральной Музыки (Институт Церковной Музыки) в Папской Теологической Академии в Кракове (1997-2002). Там же закончила магистерские студии в отделении Истории Церкви, получив звание лицензиата после защиты исследования о современной музыкальной культуре на примере *Sacrosong'a* (Краков, 2002). Защитила докторскую диссертацию «Воспитательные

функции польской религиозной песни после 1945 года» в Институте Педагогики на философском факультете ЯУ (2002). Специализируется в сфере педагогики, культуры, культурологического образования, общественно-культурной анимации и медиального образования. Книги: «Литература – Человек – Ценность. Юбилейная книга в честь Богуслава Журавовского по поводу 50-летия творчества и 25-летия научной работы» (редактор в соавторстве с Дариушем-Петром Климчаком; Краков, 2007), «Человек и Бог в песне. Антрополого-педагогические исследования» (Краков, 2008), «Мы есть: творческая и общественная активизация личностей с психическими отклонениями» (редактор в соавторстве с Дариушем Климчаком; Краков, 2013). E-mail: E-mail: a.sojka[at]uj.edu.pl

[Русский перевод: Надежда Георгиевна Колошук]

**Інформація про автора / Довідка про автора українською мовою /
Information about the Author in Ukrainian:**

Агнешка Сойка, доктор філософії (PhD), доктор гуманітарних наук у галузі педагогіки, викладач Інституту Педагогіки в Ягеллонському Університеті Кракова – асистент (2003-2006) та ад'юнкт у Закладі Педагогіки і Культури (2006-2010); наразі ад'юнкт у Закладі Педагогіки, Культури та Історії Педагогічних Ідей у Ягеллонському Університеті (із 2010 р.). Художній керівник музичних гуртків у Домі Культури «Подгоже» («Підгір'я», 2002-2004). Закінчила вокальний відділ державної музичної школи II ступеня у Кракові (1995). Закінчила Архієпископську Школу Органістів при Інституті Сакрального Мистецтва у Папській Теологічній Академії Кракова (1996). Закінчила магістерські педагогічні студії в Інституті Педагогіки Ягеллонського Університету (Краків, 1997). Вивчала сакральну музику в Інституті Сакральної Музики (Інститут Церковної Музики) у Папській Теологічній Академії у Кракові (1997-2002). Там само закінчила магістерські студії у відділі Історії Церкви, здобувши звання ліценціата на підставі праці про сучасну музичну культуру на прикладі Sacrosong² у (Краків, 2002). Захистила докторську працю «Виховні функції польської релігійної пісні після 1945 року» в Інституті Педагогіки на філософському факультеті ЯУ (2002). Спеціалізується в галузі педагогіки культури, культурологічної освіти, суспільно-культурної анімації та медійної освіти. Книги: «Литература – Людина – Цінність. Ювілейна книга на пошану Богуслава Журавовського з приводу 50-ліття творчості та 25-ліття наукової праці» (редактор у співпраці з Дариушем-Петром Клімчаком; Краків, 2007), «Людина і Бог у пісні. Антропологічно-педагогічні студії» (Краків, 2008), «Ми є: творча і суспільна активізація осіб із психічними відхиленнями» (редактор у співпраці з Дариушем Клімчаком; Краків, 2013). E-mail: a.sojka[at]uj.edu.pl

[Український переклад Надія Георгіївна Колошук]

**Звесткі пра аўтараў па-беларуску /
Information about the Author in Belarusian:**

Агнешка Сойка, PhD, кандыдат гуманітарных навук у галіне педагогікі, выкладчык інстытута педагогікі Ягелонскага Універсітэта ў Кракаве — асістэнт (2003 — 2006) і ад'юнкт на кафедры педагогікі і культуры (2006 — 2010); на дадзены момант ад'юнкт на кафедры педагогікі, культуры і гісторыі педагагічных ідэй Ягелонскага Універсітэта (з 2010 г.). Мастацкі інструктар у галіне музыкі ў Доме культуры "Падгужэ" (2002 — 2004). Скончыла вакальнае аддзяленне дзяржаўнай музычнай школы II ступені ў Кракаве (1995). Скончыла Архідыяцэзіяльную школу арганістаў пры інстытуце сакральнага мастацтва ў Папскай тэалагічнай акадэміі Кракава (1996). Скончыла магістрскі педагагічны курс у інстытуце

педагогікі Ягелонскага Універсітэта (Кракаў, 1997). Вывучала сакральную музыку ў інстытуце сакральнай музыкі (інстытут касцёльнай музыкі) у Папскай тэалагічнай акадэміі Кракава (1997 — 2002). Там жа скончыла магістэрскі курс на аддзяленні Гісторыі Касцёла, зрабіўшы ліцэнцыят на падставе даследавання аб сучаснай музычнай культуры на прыкладзе *Sacrosong'a* (Кракаў, 2002). Абараніла кандыдацкую дысертацыю *Выхаваўчыя функцыі польскай рэлігійнай песні пасля 1945 года ў інстытуце педагогікі на філасофскім факультэце Ягелонскага Універсітэта* (2002). Спецыялізуецца ў галіне педагогікі, культуры, культуралагічнай адукацыі, грамадска-культурнай анімацыі і медыяльнай адукацыі. Кнігі: *Літаратура — Чалавек - Каштоўнасць. Юбілейная кніга ў гонар Багуслава Журакоўскага з нагоды 50- годдзя творчасці і 25-годдзя навуковай працы* (сумеснае рэдагаванне з Д. П. Клімчакам; Кракаў, 2007), *Чалавек і Бог у песні. Антрапа-педагагічныя даследаванні* (Кракаў, 2008), *Мы ёсць: творчая і грамадская актывізацыя асоб з псіхічнымі адхіленнямі* (сумеснае рэдагаванне з Д. П. Клімчакам; Кракаў, 2013). E-mail: a.sojka[at]uj.edu.pl

[Тлумачэнне на беларускую мову: Eugeniusz Pańkow, Walentyna Żardziecka]

II. Book Reviews

(II. Recenzje książek)

ГРОДНА.
Вуліца старога горада.

Ilustracja 5. *Grodno. Ulica Starego Miasta. Panorama.* Rysunek ze zbiorów prywatnych (Grodno, Białoruś).

MAŁGORZATA KOWALIK (Lublin, Poland)

E-mail: kowalik06[at]o2.pl

[Rec.:] *Pedagogiczna inspiracja w nauczaniu Jana Pawła II*, red. Marian Nowak, Cezary Kalita, Instytut Pedagogiki Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Papieża Jana Pawła II, Biała Podlaska 2005, 486 s.

Wśród licznych opracowań naukowych ta publikacja zajmuje miejsce szczególne, będąc pokłosiem pierwszej konferencji naukowej poświęconej papieżowi Janowi Pawłowi II, zorganizowanej bezpośrednio po jego śmierci. Stanowi asumpt zarówno do swoistej mobilizacji środowiska dydaktycznego i naukowego do kolejnych tego typu inicjatyw, jak i świadczy również o szczególnym znaczeniu papieskiego nauczania, dającego szansę na owocne prowadzenie badań naukowych, refleksji i codziennych decyzji.

Redaktorzy, pisząc *Wstęp*, ukazali genezę dzieła, zaakcentowali wymowny dowód wartości i ogrom aktualności wielkiego pontyfikatu, wypunktowali cel wydania książki odzwierciedlony w tematyce trzech części publikacji.

Obszerna Książka składa się z trzech dużych, zasadniczych części (oznaczone cyferami rzymskimi: I., II., III.). Z kolei części te są przeważnie podzielone na podrozdziały (oznaczone literami arabskimi: A., B., C.).

Część I. książki pt. *Patronat im. Jana Pawła II w PWSZ w Białej Podlaskiej - jego podstawy i znaczenie dla środowiska, regionu i edukacji* zawiera 17 artykułów.

Część II. książki nosi tytuł *Jan Paweł II dla pedagogiki i wychowania* składa się z 20 artykułów.

Część III. książki zatytułowana jest *Jan Paweł II wobec problemów pedagogiki społecznej* mieści w sobie 13 tekstów.

Część I. pt. *Patronat im. Jana Pawła II w PWSZ w Białej Podlaskiej – jego podstawy i znaczenie dla środowiska, regionu i edukacji* jest trójdzielna i składa się z trzech podrozdziałów (A., B., C.).

W pierwszym podrozdziale (A.) pt. *Jan Paweł II a Region Bialsko-Podlaski i miasto* znajduje się pięć artykułów.

Na początku ks. Marian Nowak omówił *Związek Ojca Świętego Jana Pawła II z Podlasiem i Ziemią Białą*. Przypomniął biografię papieża Jana Pawła oraz kronikę oficjalnych jego relacji z Ziemią Podlaską.

Ks. Infułat Antoni Laszuk w artykule pt. *Wspomnienie z autopsji o papieżu Janie Pawle II* opisał swoje osobiste kontakty z Ojcem Świętym, podkreślając jego modlitewne skupienie zauważone zwłaszcza podczas mszy św. Zachęcił do wcielenia we wszystkie płaszczyznach życia ewangelicznych wskazań papieża.

Wiesław Romanowicz w rozważaniach pt. *Ekumenizm w świadomości studentów PWSZ w Białej Podlaskiej w kontekście Encykliki Jana Pawła II „Ut unum sint”* przedstawił stosunek badanych do ruchu ekumenicznego (84 procent zainteresowanych tematyką), następnie postawę ekumeniczną jako cel wychowania religijnego i skonstatował, że Jan Paweł II otwiera młodego człowieka na drugą osobę, uczy szacunku wobec inności.

Cztery współautorki – Magdalena Szyc, Justyna Ołtuszyk, Magdalena Daniluk, Iwona Łukaszuk-Tazin – studentki PWSZ w Białej Podlaskiej w artykule pt. *Jan Paweł II jako Patron Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Białej Podlaskiej w opinii studentów* udowodniły rzeczowo, że Jan Paweł II jest dla większości młodzieży wzorem do naśladowania, wyraża szacunek, pogłębia ich wiarę, niesie wartości uniwersalne, a jego nauczanie pomaga w trudach codziennego życia, jednoczy ludzi różnych wyznań na świecie. Zobrazowały, że 86,5 procent studentów tej uczelni popiera sprzeciw Jana Pawła II wobec aborcji. Autorki akcentowały, że papież z Polski był święty za życia.

Andrzej Kasprzyk w wystąpieniu pt. *Wędrowki Karola Wojtyły po Polsce* przedstawił ich mapę. Zaznaczył urzeczenie Karola Wojtyły górami i przybliżył historię jego górskich wycieczek. Dostrzegł, że podążanie szlakiem ojczystych wędrowek papieża uczy, że polska ziemia jest związana z niebem.

W drugim podrozdziale (B.) pt. *Jan Paweł II a młodzież* pomieszczono osiem tekstów.

Ks. Bp Henryk Tomasik w artykule pt. *Jan Paweł II a Światowe Dni Młodzieży* przypomniał, że celem tego przedsięwzięcia religijnego było wspólne wyznanie wiary w Jezusa Chrystusa, umocnienie u młodzieży poczucia przynależności do Kościoła. Omówił historię Światowych Dni Młodzieży i przedstawił obraz dojrzałego, młodego chrześcijanina w nauczaniu Jana Pawła II, zwracając uwagę na następujące aspekty: 1. prawidłowy obraz Pana Boga, 2. pełnię prawdy o Bogu z objawienia, które przyniósł Jezus Chrystus, 3. afirmację Jezusa Chrystusa („tak” dla Boga), 4. postawę modlitwy i kontemplacji, 5. poprawny obraz człowieka, 6. „projekt życia” oparty o Ewangelię, 7. wybór zakorzeniony w wartościach, 8. poprawnie ukształtowane sumienie, 9. dążenie do doskonałości (perfekcjonizm), 10. udział w budowaniu nowej cywilizacji, 11. przebywanie pod opieką Najświętszej Maryi Panny.

Cezary Kalita w artykule pt. *Jan Paweł II – dydaktyczny aspekt autoironii* postulował przyjęcie myśli, wzorów, norm, poglądów Jana Pawła II za własne w procesie dydaktycznym, zarówno przez uczniów, jak i nauczycieli. Czerpiąc wzorce ze spuścizny Jana Pawła II, człowieka świętego, pedagodzy mają czynić

dobro i miłować innych, dążyć do zmian na lepsze, być pokornymi, chronić się przed grzechem pychy przy pomocy autoironii.

Dorota Kornas-Biela w rozważaniach pt. *Młodość i starość: wspólne oblicze. Na podstawie Listu Ojca Świętego Jana Pawła II do osób w podeszłym wieku* udowodniła, że ten dokument osobisty posłużył papieżowi do podzielenia się własną refleksją z ludźmi starszymi, do zaproszenia ich do wspólnego zastanowienia się nad tym, czego doświadczają oraz do umocnienia w drodze ku wieczności.

Ks. Piotr Mazur w artykule *Program wychowawczy nowej ewangelizacji w ujęciu Jana Pawła II* omówił pojęcie nowej ewangelizacji, która posiada trzy formy: działalność misyjną, pracę duszpasterską, ewangelizację społeczeństw zdechrystianizowanych, akcentując przy tym, że nadrzędnym jej zadaniem jest formacja sumienia zgodnie z Ewangelią i przykazaniami Bożymi. Przedstawił współczesne wyzwania wobec sekularyzacji, potrzebę poznania prawdy o sobie, odkrywania nadprzyrodzonej godności i powołania do życia z Bogiem, dawania świadectwa życia, powołania do świętości oraz wykorzystanie w tym dziele współczesnej techniki, a wszystko po to, by nastąpił integralny rozwój człowieka i osiągnięcie przez niego świadomej wiary.

Ks. Leonard N. Sadowski w refleksji pt. *Zatroskanie Jana Pawła II o życie wewnętrzne kapłanów nauczających i wychowujących młode pokolenie* przypomniał, że Jan Paweł II pragnął, by kapłani stawali się bardziej świętymi, pogłębiali wiarę u siebie i młodzieży, pracowali nad sobą, mieli nadzieję w powodzenie wychowawcze w katechezie, miłowali wspólnotę szkolną, byli przekonani, że wiara ostatecznie zwycięży świat, stosowali się do Dekalogu i Ewangelii, wymagali od siebie osobistego wysiłku formacyjnego, unikali zdenerwowania, przesady, gwałtowności, frustracji, konfliktów, wewnętrzną moc i optymizm pedagogiczny czerpali z Prawdy Jezusa, byli gorliwi, nie rezygnowali z pokory sługi Bożego, podtrzymywali gorliwość u uczniów, codziennie się modlili, wiedli nienaganne życie, korzystali z Sakramentów Świętych, żyli Ewangelią, naśladowali gorliwość Apostołów, pragnęli adoracji Jezusa w Najświętszym Sakramencie, z szacunkiem odnosili się do wszelkich praktyk religijnych dzieci i młodzieży, permanentnie wdzięczni za przynależność do Kościoła, odznaczali się duchową radością i pamiętali, że kapłańska aktywność wypływa z bezinteresownej miłości do młodego pokolenia o podłożu nadprzyrodzonym.

Michał Dobrynin w artykule pt. *Polityka ateistyczna w ZSRR a osobliwości wychowania religijnego dzieci i młodzieży katolickiej w Białorusi* przedstawił losy Kościoła Katolickiego na Białorusi oraz odrodzenie świadomości narodowej i religii katolickiej, które zaczęło się intensywnie z rozpowszechnianiem słowa Bożego przez Ojca Świętego Jana Pawła II.

Marta Borys i Edyta Borys-Frończuk w wystąpieniu pt. *Jan Paweł II – świadek i apostoł prawdy* zaakcentowały niezmiennie wartości: Boga i Prawdę przekazywane światu przez Ojca Świętego. Zagadnienie to rozwinęły w trzech punktach:

1.) prawda o człowieku, 2.) prawda o Kościele i świecie, 3.) prawda jako zasadnicza wartość w procesie wychowania i skonstatowały, że Ojczyzna jest „ziemią żywną”, kiedy ma ludzi świętych.

Ewa Kozłowska i Beata Wołoszewska w rozważaniach pt. *Jan Paweł II – osoba znacząca dla studentów pedagogiki PWSZ w Białej Podlaskiej* podały wyniki swoich badań ankietowych w tejże uczelni, stwierdzając, że przebadano 67,4 procent ogółu studentów PWSZ, z czego dla 97,9 procent respondentów Papież jest osobą znaczącą. Skonstatowały, że 83 procent osób badanych stosuje „czasami” nauki głoszone przez Jana Pawła II, a 12,7 procent respondentów kieruje się owym nauczaniem papieskim „często”.

W trzecim podrozdziale (C.) pt. *Jan Paweł II w dziele odkrywania zadań i tożsamości szkoły* znajdują się cztery artykuły.

W pierwszym z nich Dorota Marchel pt. *Programy wychowawcze w szkołach noszących imię Papieża Jana Pawła II* przyjęła założenie, że fundamentem programu wychowania dla ‘szkół papieskich’ stała się społeczna nauka Kościoła. Autorka odpowiedziała na pytanie, jak pracować nad młodym pokoleniem, aby człowiek był taki, jak nauczał Jan Paweł II?

Ks. Adam Maj w artykule pt. *Inspiracje pedagogiczne Jana Pawła II w kreowaniu koncepcji szkoły katolickiej* omówił tożsamość szkoły katolickiej, jej wymiar chrześcijański, integralną formację, rolę uczniów, nauczycieli i rodziców związanych z Chrystusem dającym Ducha Świętego.

Barbara Kulczycka w tekście pt. *Prawa dziecka w nauczaniu Jana Pawła II i ich ochrona* skonstatowała, że z godności dziecka jako osoby wyprowadza się prawa dziecka. Godność ta pochodzi od Boga – Dawcy życia, które człowiek powinien nieustannie szanować.

Ks. Marian Nowak, omawiając *Misję szkoły wyższej (zawodowej) w świetle nauczania Ojca Świętego Jana Pawła II*, uwzględnił aspekt szkoły w funkcji poszukiwania prawdy oraz przekazu wartości i tradycji, społeczną służebność wspólnoty akademickiej oraz współtwórczą funkcję edukacji w szkole wyższej. Wykazał nowatorskie ujęcia Papieża oraz charakterystyczne cechy uczelni wyższej: dialog pomiędzy rozumem i wiarą, troskę o etyczny wymiar nauki, katolicką perspektywę teologiczną, zaangażowanie w służbę Ludowi Bożemu.

W części II. książki pt. *Jan Paweł II dla pedagogiki i wychowania* zawierające razem 20 tekstów znajduje się parę podrozdziałów (A., B.): A. *Filozoficzno-antropologiczne podstawy pedagogiki* i B. *Dziedziny i struktura procesu wychowania w nauczaniu Jana Pawła II*.

W pierwszym podrozdziale (oznaczonym jako A.) ujętym jako *Filozoficzno-antropologiczne podstawy pedagogiki* zaprezentowało się dziewięć autorów.

Zygmunt Markocki w artykule pt. *Personalizm filozoficzny w koncepcji wychowania Jana Pawła II* przypomniał, że wychowawcom-nauczycielom są potrzebne następujące elementy: autorefleksja, dialog z innymi nauczycielami,

kontakt z uniwersytetem i samodzielne studiowanie. Autor ten postulował zmiany odnośnie do doboru i merytorycznej oceny nauczycieli – to nie powinni być urzędnicy (funkcjonariusze) oświatowi, lecz profesorowie i odpowiednio zorganizowane zespoły nauczycieli. Zaapelował o taki rodzaj edukacji, aby w europejskich strukturach wspólnotowych nie zatracić swej tożsamości narodowej i chrześcijańskiej, ale aby ubogacić ją i świat własną tradycją.

Stanisław Chrobak w rozważaniach pt. *Miejsce odpowiedzialności w personalistycznej filozofii wychowania Karola Wojtyły – Jana Pawła II* wyjaśnił pojęcie odpowiedzialności. Nadto omówił podmiot odpowiedzialności – jej istotę i treść oraz odpowiedzialność pedagogiczną. Podkreślił przy tym konieczność przekazania studentom nie tylko wiedzy, ale i znajomości samego człowieka – jego godności własnej, historii życia, odpowiedzialności moralnej i cywilnej, powołania duchowego oraz związków z ludzkością.

Helena Konowaluk i Grażyna Gołub w artykule pt. *Myśląc Człowiek. Karola Wojtyły antropologia personalistyczna*, po pierwsze, uwzględniły personalizm jako punkt wyjścia, w tym – wolność osoby, jej powołanie do miłości, duchowy, aksjologiczny wymiar kontaktu z innymi osobami oraz transcendencję ujawniającą się w działaniu związanym z doświadczeniem moralnym. Po wtóre, zajęły się personalistyczną koncepcją człowieka. Stwierdziły, że Karol Wojtyła uznał naukę św. Tomasza za punkt wyjścia dla personalizmu.

Justyna Truskolaska w tekście pt. *Kategorie osoby i czynu w personalizmie etycznym Karola Wojtyły i ich konsekwencja pedagogiczna* ukazała znaczenie Wojtyliańskiej etyki personalistycznej we współczesnej pedagogice, zwłaszcza istotną funkcję „osoby i czynu”.

Edward Borodijuk w studium pt. *Odpowiedzialność etyczna pedagoga w nauczaniu Jana Pawła II* postulowała potrzebę istnienia pedagogów i nauczycieli rzetelnie wymagających od siebie oraz od innych, zachwycająco prezentujących wiedzę i prawidłowo wykorzystujących własne umiejętności interpersonalne.

Katarzyna Gabrys w artykule pt. *Odpowiedzialność jako kluczowa wartość w wychowaniu. Rozważania na kanwie koncepcji personalistycznej Karola Wojtyły* omówiła korzenie odpowiedzialności, urzeczywistnianie się wartości, relację wychowawczą i drogi rozwijania odpowiedzialności.

Marek Sokołowski w tekście pt. *Miedzy wiarą i kulturą. Media w nauczaniu Jana Pawła II* przedstawił zagadnienie Kościoła Katolickiego w epoce globalnej komunikacji, wiarę i religię w świecie mediów, misję Kościoła w erze komputerów oraz ważność i aktualność przesłania Jana Pawła II.

Witold Starnawski w artykule pt. *Prawda osobowa – fundament pedagogiki Jana Pawła II* udowodnił tezę, że siła oddziaływania Jana Pawła II opiera się na dwóch następujących zasadach: 1) całościowości jego myśli, która daje spójny obraz środowiska, zakorzeniony w filozofii i sięgający teologii oraz 2) perfekcyj-

zmie egzystencjalnym, skoro doskonałościowe (perfekcjonistyczne) ujęcie pedagogii dotyczy istoty każdego człowieka.

Mariusz Ryszkowski w rozważaniach pt. *Tomistyczno-fenomenologiczne źródła antropologii Jana Pawła II* omówił realizm tomistyczny oraz fenomenologię w antropologii Karola Wojtyły i skonstatował, że wyczerpujące studia z zakresu filozofii człowieka i etyki przyczyniły się u Jana Pawła II do głębokiego rozumienia drugiego człowieka, służby oraz miłości dla niego.

W drugim podrozdziale (B. noszącym tytuł *Dziedziny i struktura procesu wychowania w nauczaniu Jana Pawła II*) w ramach części drugiej (*Jan Paweł II dla pedagogiki i wychowania*) zaprezentowano jedenaście kolejnych tekstów.

Alina Rynio w artykule *Metodyczno-strukturalne elementy procesu integralnego wychowania osoby w nauczaniu Jana Pawła II* stwierdziła, że wypowiedzi Papieża były atrakcyjne i dla wszystkich czytelne. Postawiła dwie tezy. Po pierwsze, papieski sposób rozumienia procesu integralnego wychowania osoby oraz jego metodyczno-strukturalne elementy świadczą o przejrzystości pedagogicznej w papieskiej koncepcji. Po wtóre, istnieją różnorodne sposoby budzenia z uśpienia moralnego na drodze wychowania. Do elementów współtworzących proces integralnego wychowania osoby zaliczyła: aktywność podmiotowo-osobową, autorytet, spotkanie, dialogi, cierpienie, odniesienie do dobra, prawdy i piękna.

Ks. Eugeniusz Mitek w tekście pt. *Jan Paweł II o formacji intelektualnej kapłanów katechizujących w szkole* napisał o potrzebie permanentnej formacji intelektualnej kapłanów i jej kierunkach, wskazując na nowe ukazanie posługi i życia kapłanów w nauczaniu papieża.

Anna Lendzion w studium pt. *Kształtowanie charakteru w poglądach antropologiczno-etycznych Karola Wojtyły i w nauczaniu Jana Pawła II* omówiła proces kształtowania samowiedzy, samoposiadania i samoopanowania, integrowanie dynamizmów człowieka, przewyższanie w sobie człowieka „niższego”, poznawanie prawdy, czynienie dobra, bycia człowiekiem sumienia.

Edyta Wolter w artykule pt. *Pedagogiczne aspekty postaw interpersonalnych w ujęciu Jana Pawła II* postulowała (za Janem Pawłem II) podmiotowe traktowanie ludzi i zwierząt, cywilizację miłości oraz eschatologiczne spełnienie.

Anna Sudewicz i Karol Sudewicz w tekście pt. *Kultura i wychowanie w ujęciu Jana Pawła II* przypomnieli Wojtyliańską koncepcję wychowania przez kulturę (czyli w istocie – starogrecką *paideię*) stanowiącą bogactwo duchowe każdego człowieka i ukazali obowiązki wychowawców w świetle nauki Papieża.

Ks. Roman Jusiak w artykule pt. *Elementy społeczno-kulturowe w pedagogii ewangelicznej Jana Pawła II* ogólnie scharakteryzował myśl Jana Pawła II dotyczącą wychowania, jego pogląd na wychowanie religijne, następnie omówił społeczne oraz kulturowe elementy procesu wychowania religijnego, które umożliwiają zwrócenie się człowieka ku Chrystusowi.

Ojciec Wojciech Podlecki z Instytutu Pedagogiki PWSZ w Białej Podlaskiej w studium pt. *Etyczno-moralne aspekty w służbie życiu ludzkiemu w nauczaniu Jana Pawła II* wskazał na świętość życia ludzkiego jako wartość szczególnie ważną, bo prawo człowieka do życia stoi u podstaw wszystkich innych, niezbywalnych, pozostałych praw ludzkich.

Andrzej Kasprzyk w opracowaniu na temat *Kapliczki i krzyże przydrożne* zaprezentował swoiste kompendium wiedzy o tych obiektach, które odznaczają się różnorodnością form i bogactwem architektonicznym.

Małgorzata Piasecka, Katarzyna Piasecka w artykule pt. *Szczególne powołanie artysty w świetle dokumentów papieskich* zarysowały problematykę procesu twórczego i wybrane uwagi Jana Pawła II nt. artystów, konstatując, że każdy ochrzczony przede wszystkim powołany jest do tworzenia osobistej świętości.

Ewa Kozłowska w opracowaniu pt. *Wychowanie do samowychowania w ujęciu personalistycznym* przypomniała papieskie słowa skierowane do wychowawców dotyczące kwestii afirmacji młodego człowieka z umiłowaniem go dla niego samego i bycia bliskim przewodnikiem świadomie kształtującym rozwój religijny młodzieży.

Dariusz Adamczyk w artykule pt. *Postawa służby na wzór Chrystusa istotą samowychowania nauczyciela* omówił służbę nauczyciela jako powołanie oraz dojrzałość, życie nauczyciela wg nauki Chrystusa i niezłomne Jego naśladowanie.

Ostatnia, trzecia część książki nosi tytuł: *Jan Paweł II wobec problemów pedagogiki społecznej* i zawiera trzynaście rozważań i nie ma tu już jakiegokolwiek podziału na podrozdziały.

Ojciec Jerzy Marian Cygan OFM Cap w artykule pt. *Duszpasterstwo trampingowe w propozycji ks. Karola Wojtyły i Jerzego Ciesielskiego* omówił narodziny duszpasterstwa turystycznego i Wojtyliańską, pionierską działalność duszpasterską.

Henryk Cudak w tekście pt. *Wychowanie dzieci we wspólnocie rodzinnej w nauczaniu Jana Pawła II* odtworzył ponadczasową papieską koncepcję oddziaływania wychowawczego rodziny.

Beata Ecler-Nocoń w artykule pt. *Wychowanie prorodzinne a miłość w ujęciu Karola Wojtyły* omówiła istotne aspekty Wojtyliańskiej koncepcji miłości, jakimi są etyka (moralność) oraz osoba (osobowość) wychowawcy odpowiedzialnego za przygotowanie młodych ludzi do życia w małżeństwie i rodzinie.

Barbara Kiereś w opracowaniu pt. *Familiaris consortio jako inspiracja dla wychowania do życia w rodzinie* postawiła tezę o konieczności obrony wzoru tradycyjnej rodziny i tradycyjnego modelu małżeństwa w celu obrony kultury chrześcijańskiej i cywilizacji łacińskiej.

Danuta Opozda w tekście pt. *Zasady komplementarności w realizacji wychowawczej funkcji rodziców w świetle przesłania Jana Pawła II* omówiła charakteryzujące się wielością zadań i różnorodnością wymagań funkcje rodzicielskie, by pomóc człowiekowi odczytać i zrozumieć ideę kobiecości i męskości.

Katarzyna Piasecka w artykule pt. *Wychowanie do odpowiedzialnego rodzicielstwa w dokumencie Jana Pawła II* przedstawiła i podsumowała wyniki ankiety, potwierdzając potrzebę wychowania do odpowiedzialnego macierzyństwa i ojcostwa współpracującego z Bogiem w dziele stworzenia i cieszącego się z otrzymanego daru życia.

Sławomir Cudak w opracowaniu pt. *Miłość małżeńska w nauczaniu Jana Pawła II* przypomniał papieskie nauczanie o miłości w małżeństwie, która pozwala stworzyć szczęśliwą rodzinę.

Dorota Tomczyszyn w artykule pt. *Pro chose czy pro women? Papież Jan Paweł II w obronie życia dziecka* podjęła pozytywną, papieską koncepcję obrony życia, i kwestię ubolewania Ojca Świętego nad negatywnymi zjawiskami aborcji oraz cywilizacji śmierci. Przypomniała jego apel o poszanowanie kobiety w Polsce.

Ewa Domagała-Zysk w tekście pt. *Pedagog wobec osoby niepełnosprawnej i chorej w świetle nauczania Jana Pawła II* wykazała wiele głębokich i aktualnych treści papieskiego przesłania do osób pracujących z chorymi i niepełnosprawnymi oraz papieskie wezwanie do budowania cywilizacji życia i jego zachętę do czerpania inspiracji z Ewangelii.

Bożena Sidor w artykule pt. *Osoba niepełnosprawna jako podmiot działań rehabilitacyjnych w świetle nauczania Jana Pawła II* zaakcentowała przekonanie Ojca Świętego o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego oraz to, że osoba cierpiąca przez swoje ograniczenia bardziej uwydatnia tajemnice osoby ludzkiej z całą godnością i wielkością.

Aleksandra Borowicz w opracowaniu pt. *Nauczanie Jana Pawła II wobec osób niesłyszących* omówiła duszpasterską troskę papieża o niesłyszących oraz kwestię poszanowania każdego życia.

Ewa Pawłowicz, Sebastian Sobczuk i Joanna Waszczuk w tekście pt. *Potrzeba wychowania proekologicznego w nauczaniu Jana Pawła II* zaprezentowali papieską myśl na temat poszanowania środowiska naturalnego, umiłowania przyrody oraz kwestię wychowania proekologicznego.

Ks. Wiesław Haczekiewicz w artykule pt. *Troska Jana Pawła II o kapłanów pracujących w szkole i parafii* przedstawił troskę Ojca Świętego o rozwój Kościoła Chrystusowego, biskupów i kapłanów, wysoko ceniąc sobie ich duchową formację.

Prezentowana tu w skrócie książka jest różnorodną tematycznie i pokazną pod względem objętościową publikacją. Ów obszerny tom refleksji przyniósł wyrazistą prezentację świętości Jana Pawła II i przedstawił zagadnienie Jego owocnego życia i ciągłej inspiracji papieskim nauczaniem. Doniosłość tej publikacji wynika też z rzetelnych analiz i zreferowania poglądów, które wskazują ponadczasową drogę pedagogii.

Bibliography / Bibliografia:

Pedagogiczna inspiracja w nauczaniu Jana Pawła II, ed. Marian Nowak, Cezary Kalita, Instytut Pedagogiki Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Papieża Jana Pawła II, Biała Podlaska 2005, 486 p.

Key words: education, pedagogy, Christian pedagogics, religious education, John Paul II

Information about the Author in English / Informacja o autorce po angielsku:

Malgorzata Kowalik, a holder of a Ph. D. degree in literary studies, graduated from the Department of Polish Studies at Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. She obtained her doctoral degree from the Pedagogical University of Bydgoszcz in 1998, on the basis of her thesis entitled "O nowelistyce Henryka Sienkiewicza" [On Henryk Sienkiewicz's short fiction]. She is the author of a few books, e.g. *Rodzinne strony Henryka Sienkiewicza* [Henryk Sienkiewicz's homeland], (Świdnik 1993) and *Wychowanie do apostołstwa świeckich in the poems of Stanisław Jachowicz* [Education for laymen's apostolic teaching in the poetry of Stanisław Jachowicz], (Stalowa Wola 2003), among others. She cooperates with the Catholic University of Lublin, is a member of the Christian Pedagogical Group which operates under the auspices of The Polish Academy of Sciences. She has been writing for the Catholic weekly "Niedziela" since about 1993; in 2012 she was awarded - by the editors of the weekly - with the medal "Mater Verdi". E-mail address: kowalik06[at]o2.pl

[English translation by Teresa Bela]

Informacja o autorce po polsku / Information about the Author in Polish:

Malgorzata Kowalik, dr n. hum., literaturoznawczyni, ukończyła filologię polską w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, obroniła pracę doktorską pt. *O nowelistyce Henryka Sienkiewicza* w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy (1998). Autorka książek, wydała m.in. *Rodzinne strony Henryka Sienkiewicza* (Świdnik 1993) i *Wychowanie do apostołstwa świeckich w wierszach Stanisława Jachowicza* (Stalowa Wola 2003), współpracownica Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, członkini Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej działającego pod patronatem Polskiej Akademii Nauk, współpracownica tygodnika katolickiego „Niedziela” (od ok. 1993), odznaczona medalem „Mater Verdi”, przyznany przez „Niedzielę” (2012). E-mail: kowalik06[at]o2.pl

Informace o autorce v češtině / Information about the Author in Czech:

Malgorzata Kowalik, doktorka humanitních věd, vystudovala polonistiku na Univerzitě Marie Curie-Skłodowské v Lublinu. Doktorskou práci *O nowelistyce Henryka Sienkiewicza* („O novelistic Henryka Sienkiewicze“) obhájila na Vyšší pedagogické škole v Bydhošti v r. 1998. Knižně vydala mj. *Rodzinne strony Henryka Sienkiewicza* („Rodné strany Henryka Sienkiewicze“, Świdnik 1993) a *Wychowanie do apostołstwa świeckich w wierszach Stanisława Jachowicza* („Vychování k světskému apoštolství v básních Stanisława Jachowicze“, Stalowa Wola 2003). Spolupracuje s Katolickou univerzitou v Lublinu, je členkou Skupiny křesťanské pedagogiky působící pod patronátem Polské akademie věd, od r. 1993 spolupracuje s katolickým týdeníkem Niedziela („Neděle“). Byla oceněna medailí Mater Verdi, který jí udělil týdeník Niedziela. E-mail: kowalik06[at]o2.pl

[Český překlad: Libor Martinek]

Informácie o autorke v slovenčine / Information about the Author in Slovak:

Małgorzata Kowalik, doktorka humanitných vied, vyštudovala polonistiku na Univerzite Márie Curie-Skłodowskiej v Lubline. Doktorskú prácu *O nowelistyce Henryka Sienkiewicza* („O novelistike Henryka Sienkiewicza“) obhájila na Vyššej pedagogickej škole v Bydhošti v r. 1998. Knižne vydala okrem iného *Rodzinne strony Henryka Sienkiewicza* („Rodné strany Henryka Sienkiewicza“; Świdnik 1993) a *Wychowanie do apostołstwa świeckich w wierszach Stanisława Jachowicza* („Výchova k svetskému apoštolátu v básňach Stanisława Jachowicza“; Stalowa Wola 2003). Spolupracuje s Katolíckou univerzitou v Lubline, je členkou Skupiny kresťanskej pedagogiky pôsobiacej pod patronátom Poľskej akadémie vied, od r. 1993 spolupracuje s katolíckym týždenníkom *Niedziela* („Nedeľa“). Bola ocenená medailou Mater Verdi, ktorú jej udelil týždenník *Niedziela*. E-mail: kowalik06[at]o2.pl

[Slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе по-русски / Справка об авторе на русском языке / Information about the Author in Russian:

Малгожата Ковалик, доктор гуманитарных наук, литературовед. Закончила курс польской филологии в Университете Марии Кюри-Скłodовской в Люблине и защитила докторскую диссертацию «О новеллистике Генрика Сенкевича» в Высшей Педагогической Школе в Быдгоще (1998). Автор книг: «Родные места Генрика Сенкевича» (Свидник, 1993) и «Воспитание мирян до апостольства в стихах Станислава Яховича» (Стальова Воля, 2003). Сотрудница еженедельника «Niedziela» (с 1993 г.). Награждена медалью «Mater Verdi», присуждённой «Недзелей» (2012). E-mail: kowalik06[at]o2.pl

[Русский перевод: Надежда Георгиевна Колошук]

Інформація про автора / Довідка про автора українською мовою / Information about the Author in Ukrainian:

Малгожата Ковалик, доктор гуманітарних наук, літературознавець. Закінчила курс польської філології в Університеті Марії Кюрі-Скłodовської в Любліні і захистила докторську дисертацію «Про новелістику Генріка Сенкевича» у Вищій Педагогічній Школі в Бидгощі (1998). Авторка книг: «Родинні місця Генріка Сенкевича» (Сьвидник, 1993) та «Виховання мирян до апостольства у віршах Станіслава Яховича» (Стальова Воля, 2003). Співробітниця тижневика «Niedziela» (із 1993 р.). Нагороджена медаллю «Mater Verdi», котра присуджена їй тижневиком у 2012 р. E-mail: kowalik06[at]o2.pl

[Український переклад Надія Георгіївна Колошук]

Звесткі пра аўтараў па-беларуску / Information about the Author in Belarusian:

Малгажата Кавалік, к. гум. н., літаратуразнаўца, скончыла польскую філалагію Люблінскага ўніверсітэта Марыі Кюры-Скłodоўскай, абараніла кандыдацкую дысертацыю па тэме *Аб навелістыцы Генрыка Сянкевіча ў Вышэйшай педагагічнай школе ў Быдгашчы* (1998). Аўтар кніг, выдала, у прыватнасці, *Родныя старонкі Генрыка Сянкевіча* (Свіднік 1993) і *Выхаванне да апостальства свецкіх у вершах Станіслава Яховіча* (Сталёва Воля 2003), супрацоўніца Люблінскага каталіцкага ўніверсітэта, член таварыства хрысціянскай педагогікі, якое дзейнічае пад паранатам Польскай акадэміі навук, супрацоўніца каталіцкага штотыднёвіка *Нядзеля* (прыбл. з 1993), па ініцыятыве якога ўзнагароджана медалём "Mater Verdi" (2012). E-mail: kowalik06[at]o2.pl

[Тлумачэнне на беларускую мову: Eugeniusz Pańkow, Wiktoria Wasilewicz]

III. Reports

(III. Sprawozdania)

Ilustracja 6. *Grodno. Kościół Przenajświętszej Bogurodzicy. Połowa XVII w.*
Rysunek ze zbiorów prywatnych (Grodno, Białoruś).

LWOWSKA NARODOWA AKADEMIA MUZYCZNA (Lwow, Ukraine)

Odezwa Lwowskiej Narodowej Muzycznej Akademii im. M. Łysenki do akademii muzycznych na Ukrainie, a także do światowej wspólnoty muzycznej

Lwowska Narodowa Akademia Muzyczna im. M. Łysenki inicjuje zorganizowanie 30 marca 2014 roku koncertu-requiem ku czci poległych Bohaterów Majdanu „Niebiańskiej Sotni”. 21 listopada 2013 roku tysiące studentów wyszło na ulice i place swoich miast, występując przeciwko wstrzymaniu przez rząd Ukrainy pertraktacji dotyczących podpisania Umowy Stowarzyszeniowej z Unią Europejską. Poprzez swój pokojowy protest studenci manifestowali dążenie Ukrainy do bycia częścią wielkiej europejskiej rodziny, by stać się państwem, w którym są przestrzegane podstawowe prawa i wolności człowieka.

Przestępcza władza rozpędziła pokojowych demonstrantów deklarujących ogólnoeuropejskie wartości. 30 listopada [2013 r.] setki młodych studentów podkreślających pokojowy charakter swojej akcji, zostało w Kijowie bestialsko pobitych przez specjalne oddziały milicji. Kilkudziesięciu demonstrantów trafiło do szpitala w ciężkim stanie, niektórzy zaginęli w niezbadanych okolicznościach.

Zszokowani i oburzeni Ukraińcy licznie wyszli na Majdan Niezależności w Kijowie, domagając się ukarania winnych za pobicie studentów oraz dymisji zbrodniczej władzy. Po upływie dwóch miesięcy poparcie dla protestujących na ulicach Kijowa wzrastało, natomiast dyktatorska władza Wiktora Janukowycza z każdym dniem słabła. Deklarując w słowach rzekomą gotowość pójścia na ustępstwa, 18 lutego [2014 r.] Wiktor Janukowycz oraz podporządkowani mu dowódcy sił zbrojnych wydali rozkaz użycia broni przeciwko pokojowym demonstrantom. W dniach 18-20 lutego [2014] prawie sto osób zginęło z rąk snajperów i funkcjonariuszy oddziałów specjalnych milicji. Wśród zabitych są naukowcy, wykładowcy, studenci, nauczyciele, malarze, architekci, reżyserzy teatralni, działacze społeczni. Krew tych ludzi stała się wyrokiem dla zbrodniczej dyktatury. Ta „Niebiańska Sotnia” ofiarowała swoje życie w imię wolności milionów Ukraińców. Swoim bohaterskim uczynkiem [ci ludzie] podarowali szansę na zbudowanie nowego, demokratycznego państwa.

Przez cały okres walki z władzą Ukraińcy odczuwali szczere poparcie ze strony naszych europejskich przyjaciół i partnerów. Biorąc pod uwagę fakt, że

Bohaterowie Majdanu oddali swoje życie nie tylko za Ukrainę, a również za ogólnoeuropejskie wartości, wolności i prawa człowieka, zwracamy się do zakładów muzycznych, społeczności muzycznej na Ukrainie i świecie z prośbą, aby poprzeć inicjatywę przeprowadzenia koncertów-requiem 30 marca 2014 roku, to znaczy po upływie 40 dni od początku masowego rozstrzeliwania demonstrantów.

Lwowska Narodowa Akademia Muzyczna im. M. Łysenki 30 marca 2014 roku w hołdzie pomordowanym Bohaterom „Niebiańskiej Sotni” organizuje wykonanie *Requiem* W. A. Mozarta w Soborze Św. Jura we Lwowie.

Władze uczelni

P.S. Prosimy wszystkich, którzy popierają tę odezwę, by przesłać ją dalej swoim partnerom i kolegom.

ANNA ZAWADZKA-GOŁOSZ (Cracow, Poland)
[Akademia Muzyczna w Krakowie]
E-mail golosz[at]wp.pl

Przemówienie przed koncertem pt. *Pamięci Ofiar Majdanu*

Witając Państwa i bardzo dziękując za obecność Państwa na tym koncercie, chciałam powiedzieć parę słów i „wejść” między dźwięki Barbera i Hindemitha z małym komentarzem. Ten skromny koncert jest jednym z wielu, jakie dziś towarzyszą w bardzo szczególny sposób smutkowi ukraińskiego narodu, oddającego dzisiaj hołd ofiarom protestu na Majdanie. Dziś w Soborze św. Jura we Lwowie wykonuje się właśnie *Requiem* W.A. Mozarta – w tej chwili. I Akademia Muzyczna – Narodowa Akademia Muzyczna we Lwowie, zwróciła się do szerokiej społeczności, właściwie europejskiej, do wielu, wielu ośrodków kulturalnych, artystycznych i naukowych – z odezwą, z apelem, by te środowiska towarzyszyły dzisiaj ukraińskim artystom, również dźwiękiem, również koncertem – *requiem*.

I jest to moment, który towarzyszy chwili pamięci poświęconej ofiarom przemocy. Trzeba zdać sobie sprawę z tego, że pośród tych ofiar znaleźli się również wykładowcy, studenci, artyści, dziennikarze... To jest właściwie nie do wyobrażenia. Wśród nich znaleźli się ludzie tak młodzi, jak ci, którzy dzisiaj grają w tej orkiestrze; znaleźli się też pedagodzy, doktoranci (też będziemy mieli wśród wykonawców doktorantów).

Dlatego trudno było milczeć i nie odpowiedzieć na odezwę kolegów ze Lwowa, z którymi akurat krakowskie środowisko łączy bardzo długa, głęboka współpraca kulturalna. Jesienią wielu polskich kompozytorów – krakowskich kompozytorów, miało swoje kolejne wykonania na Festiwalu Muzyki Współczesnej (*Kontrasty*) we Lwowie. W dzisiejszy wieczór – tak jak wspomniałam – odbywa się wiele koncertów. We Wrocławiu wykonywane jest *Requiem c-moll* i *Marsz Żałobny* Luigię Cherubiniego. W Kaliszu również ten sam program: Filharmonia Kaliska z Chórem Filharmonii Wrocławskiej, pod batutą Andrzeja Kosendiaka – dyrektora Filharmonii Wrocławskiej.

Polski Związek Chórów i Orkiestr w Szczecinie oraz Katedra Dyrygentury Chóralnej Akademii Sztuk w Szczecinie mają dzisiaj koncert z cyklu „Arcydzieła Literatury Chóralnej” i przed koncertem zapraszają do wspólnego wykonania *Lacrimosa* z *Requiem* Mozarta. W Bydgoszczy – Akademia Muzyczna (ze wsparciem Wojewódzkiego Ośrodka Kultury i Sztuki) wykonuje *Requiem c-moll*

Johanna Michaela Haydna (to jest młodszy brat słynnego Józefa Haydna). W Katowicach również dzisiaj wieczorem był koncert wokalny z literaturą sakralną. Ten koncert jest bardzo skromny. Ale jest on zrywem serca młodych ludzi: studentów, doktorantów, absolwentów, młodego dyrygenta, młodego altowiolisty – naszego przyjaciela, Syryjczyka, więc on też „gra o tym samym”.

Artyście jest szczególnie trudno pojąć ograniczenie wewnętrznej wolności człowieka. I dzisiejszy koncert jest po prostu takim rodzajem wypowiedzi moralnej, [takim rodzajem] małego traktatu moralnego, który mówi o sprzeczności wobec jakiegokolwiek przemocy, wobec kogokolwiek – kimkolwiek by on nie był. W czasach demokracji europejskiej, kiedy społeczności przywykły do tego, że wychodzi się na ulicę i manifestuje się swoje spojrzenie, swoją myśl, swoją opozycyjną filozofię i jest to forma wypowiedzi (jeśli inne zawodzą), do której przywykliśmy. Zdarzenia na Majdanie w tym kontekście szokują i przytłaczają, wstrząsają do głębi normalnych ludzi.

Mówienie „NIE” złu, brak zgody na tłumienie prawa do wyrażania własnej opinii przez każdego człowieka powinno być tak oczywiste, jak oddychanie. I ważne byłoby dzisiaj, żeby nie udało się wmówić światu, że każda reakcja na zło ma wydźwięk polityczny i wymaga od człowieka heroizmu. Wówczas nie byłibyśmy zdolni do reagowania na zadawanie bólu zwierzęciu albo [na] dewastowanie natury. Każdy normalny człowiek ocala to swoje człowieczeństwo poprzez zdolność do zwykłego i małego „NIE” wobec najmniejszego zła.

Ale jeśli to zło jest tak wielkie, że przerasta nasze wyobrażenie, bo oznacza zabicie drugiego człowieka, to wtedy brak reakcji oznacza po prostu przyzwolenie.

Koncert pt. *Pamięci Ofiar Majdanu*

Program koncertu:

Samuel Barber – *Adagio for strings*

Paul Hindemith – *Trauermusik*

Miejsce: Bazylika oo. franciszkanów w Krakowie, ul. Franciszkańska 2

Czas: 30 marca 2014, godzina 20:15,

Wystąpili: *Krakowscy muzycy akademicki*

Motto koncertu: *Kiedy brak słów, zostaje muzyka*

АННА ЗАВАДСЬКА-ГОЛОШ (Краків, Польща)
[Музична академія у Кракові]
E-mail golosz[at]wp.pl

Виступ перед концертом «Пам'яті жертв Майдану»:

Вітаємо всіх присутніх і щиро дякуємо за присутність на цьому концерті; хотіла би сказати у моєму коментарі кілька слів стосовно творів Барбера і Гіндеміта. Цей скромний концерт – один із багатьох, якими нині солідаризуємося з горем українського народу, що віддає шану жертвам протестів на Майдані. Нині в Соборі Св. Юра у Львові виконується «Реквієм» В. А. Моцарта – у цей самий час. І Музична академія – Національна музична академія у Львові – звертається до широкої громадськості, власне, до європейської, до багатьох-багатьох культурних, мистецьких і наукових осередків із відозвою, аби ті підтримали наразі українських артистів – дзвінком чи концертом-реквіємом.

Це момент, що супроводжує хвилю поминань, присвячених жертвам перемоги. Треба усвідомлювати, що серед тих жертв – викладачі, студенти, артисти, журналісти... То, властиво, не для вразливої уяви. Серед них і молоді люди, і такі, які грають у цьому оркестрі; там є також педагоги, докторанти (серед виконавців теж кілька докторантів). Тому важко було мовчати і не відповісти на звернення колег зі Львова, з якими краківський мистецький осередок підтримує тривалу і глибоку співпрацю. Восени чимало польських композиторів – краківських композиторів – мали чергові виступи на Фестивалі сучасної музики («Контрасти») у Львові. Нинішнього вечора – як уже згадано – відбувається багато концертів. У Вроцлаві виконується Requiem c-moll і «Жалобний марш» Луїджі Керубіні. У Каліші та сама програма: Калішська філармонія з хором Вроцлавської філармонії, під управлінням Анджея Косендяка – директора Вроцлавської філармонії.

Польська хорова спілка, Щецинський оркестр та диригентська кафедра Хорової академії мистецтв у Щеціні мають наразі концерт із циклу «Шедеври хоральної літератури»¹ і перед концертом запрошують до спільного виконання *Lacrimoso* / «Лакрімозо» з «Реквієму» Моцарта. У Бидгощі – Музична академія (за підтримки воєводського осередку культури і мистецтва) виконує Requiem c-moll Йоганна Міхаеля Гайдна (молодшого брата

¹ Шедеври хоральної літератури [Шедеври хоральної музики].

славетного Йозефа Гайдна). В Катовіцах також сьогодні увечері був вокальний концерт хоральної музики і сакральної літератури.

Цей концерт дуже скромний. Але він є поривом серця молодих людей: студентів, докторантів, випускників, молодого диригента, молодого альтиста – нашого приятеля Сирийчика, таким чином він «грає про те саме». Артистові особливо важко зрозуміти обмеження питомої людської свободи. І нинішній концерт – це спосіб морального вираження підтримки, своєрідний маленький моральний трактат, котрим висловлюємо спротив усякому насильству проти будь-якої людини – ким би вона не була.

У часи європейської демократії суспільство звикло до того, що виходити на вулиці та маніфестувати свої надії, свою опозиційність – то форма самовияву, до якої звикли. Події на Майдані у тому контексті шокують і пригнічують, приголомшують загибеллю звичайних людей.

Вимовлене злу «НІ», незгода з відбиранням права кожної людини висловлювати власну думку повинні бути такими очевидними, як дихання. І важливо у цьому випадку, щоб не видалося світові, що кожна реакція на зло є політичним винятком і вимагає від людини героїзму. Тоді ми не були би здатні реагувати на завдавання болю живій істоті (тварині) чи на спустошення природи. Кожна нормальна людина осягає свою людяність через здатність до звичайного і малого «НІ» проти найменшого зла.

Але якщо зло таке велике, що перевершує нашу уяву, бо означає вбивство іншої людини, – тоді брак реакції на нього означає просто мовчазну співучасть.

[Український переклад: Надія Георгіївна Колошук (Луцьк, Україна)]

Концерт-вшанування жертв Майдану

Програма концерту:

Семюел Барбер, *Адажіо для струнних*

Пауль Гіндеміт, *Траурна музика*

Місце: базиліка отців францисканців у Кракові, вул. Францисканська, 2

Час: 30 березня 2014, о 20.15

Виступили: «Краківські академічні музики»

Мотто концерту: „Коли бракує слів, застається музика”

[Український переклад: Надія Георгіївна Колошук (Луцьк, Україна)]

Information about the Author in English / Informacja o Autorce po angielsku:

Anna Krystyna Zawadzka-Golosz (born 1955), profesor of Fine Arts, composer and teacher; she graduated from the Academy of Music in Cracow in 1981, having studied first the theory of music and then composition under the supervision of Prof. Krystyna Moszumańska-Nazar (graduation in 1987). She additionally studied both subjects in Folkwang Hochschule für Musik, Theater und Tanz in Essen-Wenden (Germany) in 1986-1987, where her teachers were Wolfgang Hufschmidt and Nicolaus A. Huber. Dealing with the field of electro-acoustic music, she cooperated with the Experimental Studio of the Polish Radio in Warsaw and the Electronic Studio of the Academy of Music in Krakow. She took part in International Summer Courses for Young Composers in Kazimierz Dolny (1983-1986), where she worked with world-famous composers such as Witold Lutosławski and Iannis Xenakis. In 1988 her music piece *Witraż II na zespół kameralny* [Stained glass II for chamber music ensemble] was awarded 2nd prize at the Competition of the Young of the Polish Composers' Union. Her work includes chamber music, symphonic and electro-acoustic pieces. She was granted the title of professor in the field of musical arts in 2011. She is working at the Faculty of Composition, Interpretation and Musical Education of the Academy of Music in Krakow. She teaches a class in composition and is Director of the Institute of Composition, Conducting and Theory of Music. E-mail: golosz[at]wp.pl

[English translation by Teresa Bela]

Information about the Author in Polish / Informacja o Autorce po polsku:

Anna Krystyna Zawadzka-Golosz (urodziła się w 1955 r.), profesor sztuk pięknych, kompozytorka i pedagogka, absolwentka studiów z teorii muzyki w krakowskiej Akademii Muzycznej (1981). Ukończyła także kompozycję w klasie prof. Krystyny Moszumańskiej-Nazar (Kraków, Akademia Muzyczna, 1987). Studia w zakresie kompozycji i teorii uzupełniła w Folkwang Hochschule für Musik, Theater und Tanz w Essen-Werden (Niemcy) u Wolfganga Hufschmidta i Nicolause A. Hubera (1986-1987). Współpracowała z Eksperymentalnym Studium Polskiego Radia w Warszawie i Studium Elektronicznym Akademii Muzycznej w Krakowie w zakresie tworzenia muzyki elektroakustycznej. Uczestniczyła w Wakacyjnych Międzynarodowych Kursach dla Młodych Kompozytorów w Kazimierzu Dolnym nad Wisłą (1983-1986), podczas których współpracowała ze światowej sławy kompozytorami takimi jak Witold Lutosławski oraz Iannis Xenakis. W Konkursie Młodych Związku Kompozytorów Polskich otrzymała II nagrodę za utwór pt. *Witraż II na zespół kameralny* (1988). W jej dorobku twórczym są utwory kameralne, symfoniczne i elektroakustyczne. Uzyskała tytuł profesora w zakresie sztuk muzycznych (2011). Pracuje jako adiunkt w Akademii Muzycznej w Krakowie na Wydziale Twórczości, Interpretacji i Edukacji Muzycznej. Prowadzi tu klasę kompozycji oraz jest dyrektorem Instytutu Kompozycji, Dyrygentury i Teorii Muzyki (od 2005 r.). E-mail: golosz[at]wp.pl

Informace o autorce v češtině / Information about the Author in Czech:

Anna Krystyna Zawadzka-Golosz (narodila se v r. 1955), profesorka krásných umění, skladatelka a pedagožka, absolventka oboru Teorie hudby na Hudební akademii v Krakově (1981). Vystudovala rovněž kompozici ve třídě prof. Krystyny Moszumańské-Nazar (Krakov, Hudební akademie, 1987). Studium hudební kompozice a teorie si doplnila ve Folkwang Hochschule für Musik, Theater und Tanz v Essen-Werdenu (Německo) u Wolfganga Hufschmidta a Nicolause A. Hubera (1986–1987). Spolupracovala s Experimentálním studiem Polského rozhlasu ve Varšavě a Elektronickým studiem Hudební akademie v Krakově v oblasti tvorby elektroakustické hudby. Účastnila se Letních mezinárodních kurzů pro mladé skladatele v Dolním Kazimierzi nad Vislou (1983–1986), během kterých

spolupracovala se svetov  proslulými skladateli jako Witold Lutos wski a Iannis Xenakis. V Soutěži mladých Svazu polských skladatel  obdržela II. cenu za dílo „Vitraz  II pro komorn  soubor“ (*Witraz  II na zespol  kameralny*, 1988). V její tvorbě se nacházejí komorn , symfonick  a elektroakustick  skladby. Byla jmenována profesorkou hudebního umění (2011). Pracuje jako adjunkt v Hudební akademii v Krakově na Fakultě tvorby, interpretace a hudební výchovy, kde vede t idu kompozice a je vedoucí Ústavu skladby, dirigování a teorii hudby (od r. 2005). E-mail: golosz[at]wp.pl

[ esk  překlad: Libor Martinek]

Informácie o autorke v slovenčine / Information about the Author in Slovak:

Anna Kristina Zawadzka-Golosz (naroden  v r. 1955), profesorka krásných umění, skladatel ka a pedagogick , absolventka odboru teória hudby na Hudobnej akademii v Krakove (1981). V studovala taktiež kompoziciu v triede prof. Kristiny Moszuma nsk -Nazar (Krakov, Hudobn  akademia, 1987). Št di  hudobnej kompozicie a teórie si doplnila vo Folkwang Hochschule f r Musik, Theater und Tanz v Essen-Werdenu (Nemecko) u Wolfganga Hufschmidta a Nicolausa A. Hubera (1986-1987). Spolupracovala s Experimentálním št di m Poľského rozhlasu vo Varšave a Elektronickým št di m Hudobnej akademie v Krakove v oblasti tvorby elektroakustickej hudby. Zúčastnila sa Letn ch medzinárodných kurzov pre mladých skladatel ov v Dolnom Kazimierzi nad Vislou (1983-1986), počas ktorých spolupracovala so svetozn m mi skladatel mi ako Witold Lutos wski a Iannis Xenakis. V S t a i mladých Zväzu polských skladatel ov získala II. cenu za dielo „Vitraz  II pre komorn  súbor“ (*Witraz  II na zespol  kameralny*, 1988). V jej tvorbe sa nachádzajú komorn , symfonick  a elektroakustick  skladby. Bola menov na za profesorku hudobného um nia (2011). Pracuje ako odborn  asistent/adjunkt na Hudobnej akademii v Krakove na Fakulte tvorby, interpretácie a hudobnej výchovy, kde vedie t idu kompozicie a je vedúcou Ústavu skladby, dirigovania a teórie hudby (od r. 2005). E-mail: golosz[at]wp.pl

[Slovensk  překlad: Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе по-русски / Справка об авторе на русском языке/ Information about the Author in Russian:

Анна Кристина Завадская-Голош (г.р. 1955) – преподаватель искусств, композитор и педагог, выпускница курсов теории музыки в краковской Музыкальной Академии (1981). Закончила также курс композиции в классе профессора Кристины Мошуманьской-Назар (Краков, Музыкальная Академия, 1987). Обучение композиции и теории закончила в Folkwang Hochschule (Высшая школа музыки, театра и танца) в Эссен-Вердене (Германия) у Вольфганга Хуфшмидта и Николауса А. Хубера (1986-1987). Сотрудничала с экспериментальной студией польского радио в Варшаве и электронной студией Музыкальной Академии в Кракове, занимаясь созданием электронно-акустической музыки. Принимала участие в работе вакационных Международных курсов для молодых композиторов в Казимеже Дольным над Вислой (1983-1986), во время работы курсов сотрудничала со всемирно известными композиторами, такими, к примеру, как Витольд Лютославский или Яннис Ксенакис. В конкурсе молодых, организованном Союзом Польских Композиторов, получила вторую премию за произведение «Витраж II для камерного ансамбля» (1988). В её творческом багаже – камерные произведения, симфонические и электронно-акустические. Получила звание профессора по специальности «преподавание музыки» (2011). Работает в должности адъюнкта в Музыкальной Академии в Кракове на отделении творчества, интерпретации и музыкального образования. Ведёт классы

композиции и является директором Института композиции, дирижёрского мастерства и теории музыки (с 2005 г.). E-mail: E-mail: golosz[at]wp.pl

[Русский перевод: Надежда Георгиевна Колошук]

Інформація про автора / Довідка про автора українською мовою / Information about the Author in Ukrainian:

Анна Крістіна Завадська-Голош (р. н. 1955), професор мистецтв, композиторка і педагог, випускниця студій із теорії музики у краківській Музичній Академії (1981). Скінчила також курс композиції у класі професора Крістіни Мошуманської-Назар (Краків, Музична Академія, 1987). Студії з композиції і теорії музики завершила у Folkwang Hochschule (Вища школа музики, театру і танцю) в Ессен-Вердені (Німеччина) у Вольфганга Гуфшмідта і Ніколауса А. Губера (1986-1987). Співпрацювала з експериментальною студією польського радіо у Варшаві та електронною студією Музичної Академії у Кракові, створюючи електронно-акустичну музику. Брала участь у вакаційних Міжнародних курсах для молодих композиторів у Казимежі Дольним над Віслою (1983-1986), співпрацювала там зі всесвітньовідомими композиторами – Вітольдом Лютославським та Яннісом Ксенакісом. У конкурсі молодих композиторів, організованому Спілкою Польських Композиторів, отримала другу премію за твір «Вітраж II для камерного ансамблю» (1988). У її творчому доробку є твори камерні, симфонічні та електронно-акустичні. Здобула звання професора у царині викладання музики (2011). Працює на посаді ад'юнкта а Музичній Академії у Кракові на відділенні творчості, інтерпретації та музичної освіти. Веде класи композиції, є директором Інституту композиції, диригентської майстерності та музичної теорії (із 2005 р.). E-mail: E-mail: golosz[at]wp.pl

[Український переклад Надія Георгіївна Колошук]

Звесткі пра аўтараў па-беларуску / Information about the Author in Belarusian:

Ганна Крыстына Завадзка-Голаш (нарадзілася ў 1955 г.), прафесар выяўленчага мастацтва, кампазітар і педагог, выпускніца Кракаўскай музычнай акадэміі па спецыяльнасці *тэорыя музыкі*. Скончыла, таксама, кампазіцыю ў класе праф. Крыстыны Машуманскай-Назар (Кракаў, музычная акадэмія, 1987). Вышэйшую адукацыю ў галіне кампазіцыі і тэорыі дапоўніла ў Folkwang Hochschule Für Musik, Theater und Tanz у Эсэн Вердэне (Германія) у Вольфганга Хуфшмідта і Нікалауса А. (1986 — 1987). Супрацоўнічала з эксперыментальнай студыяй польскага радыё ў Варшаве і электроннай студыяй Кракаўскай музычнай акадэміі ў галіне стварэння электраакустычнай музыкі. Прымала ўдзел у канікулярных міжнародных курсах для маладых кампазітараў у Казімежы-Дольным (1983 — 1986), падчас якіх супрацоўнічала з сусветна вядомымі кампазітарамі такімі, як Вітальд Лютаслаўскі і Яніс Ксенакіс. У конкурсе Саюза маладых польскіх кампазітараў заняла другое месца за верш пад назвай *Вітраж II для камернага ансамбля* (1988). Сярод яе творчых дасягненняў камерныя, сімфанічныя і электраакустычныя творы. Атрымала тытул прафесара ў галіне музычнага мастацтва (2011). Працуе ў якасці ад'юнкта ў Кракаўскай музычнай акадэміі на факультэце творчасці, інтэрпрэтацыі і музычнай адукацыі. Вядзе клас кампазіцыі і з'яўляецца дырэктарам інстытута кампазіцыі, дырыжыравання і тэорыі музыкі (з 2005 года).

[Тлумачэнне на беларускую мову: Eugeniusz Pańkow, Tatiana Kowalczyk]

IV. A Sacred Picture

(IV. Obraz sakralny)

ГРОДНА.
Катэдраальны (Фарны) касцёл. Помнік XVII ст.

Ilustracja 7. *Grodno. Kościół katedralny (farny), zabytek XVII stulecie. Panorama.*
Rysunek ze zbiorów prywatnych (Grodno, Białoruś).

ANNA MARTA ŻUKOWSKA (Poland)

E-mail: anmartzuk[at]interia.pl

Częstochowska Ikona Matki Bożej

Wizerunek Matki Bożej Częstochowskiej, zwanej też Czarną Madonną (łac. *Imago thaumaturga Beatae Virginis Mariae Immaculatae Conceptae, in Claro Monte – Jasnogórski Cudowny Obraz Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej*), jest jednym z najstynniejszych obrazów chrześcijańskich z pogranicza kulturowego między katolickim Zachodem i ortodoksyjnym Wschodem. Nazwa ‘Czarnej Madonny’ pochodzi od szerniającego dymu świec powierzchni malowidła. W tradycji wschodniej wizerunek znany jest jako Częstochowska Ikona Matki Bożej, Częstochowska Ikona Bogarodzicy lub Belska Ikona Matki Bożej. Obraz przedstawiający Matkę Bożą z Dzieciątkiem Jezus otoczony jest szczególnym kultem religijnym wśród wiernych Kościoła Rzymskokatolickiego oraz Cerkwi Prawosławnej.

Proweniencja obrazu, autorstwo i data jego powstania nie są znane (istnieją tu liczne legendy¹). Książę Władysław Opolczyk prawdopodobnie zabrał ikonę Matki Bożej z Belsa i przekazał paulinom na Jasnej Górze do ufundowanego przez siebie w 1382 r. klasztoru. Ikona jasnogórska stała się palladium Rzeczypospolitej i celem pielgrzymek chrześcijańskich. W skarbcu paulińskiego klasztoru znajdują się wota pątników i metalowe szaty (tzw. ‘sukienki’) ze szlachetnych kruszców, wysadzone drogimi kamieniami, które nakłada się na ikonę.

Ikona malarsko jest wariantem bizantyńskiego typu Hodegetrii. Przedstawia frontalnie stojącą Maryję, trzymającą na lewej ręce Dzieciątko Jezus, które patrzy w stronę widza. Na ikonie Maryja opiera prawą rękę na piersi. Syn Boży w karminowej szacie, jak Pantokrator uniesioną ku górze prawą ręką błogosławi a w lewej ręce trzyma księgę Słowa (jako *Logos*). Ciemne szramy (rysy) na prawym policzku i szyi Madonny są śladem uszkodzenia z czasu napaści husyckiej (1430) albo w XIV w. zostały powtórzone przez ikonopiscę za pierwotną wersją obrazu (za wcześniejszym o dwa-trzy wieki pierwowzorem ikony z ok. XI-XII w.²). Suknia Maryi jest ciemnogrnatowa (pierwotny barwnik niebieski z czasem

¹ K. Onasch, Annemarie Schnieper, *Ikony. Fakty i legendy*, Wydawnictwo ARKADY, Warszawa 2013, s.163.

² K. Onasch..., op. cit., s.164.

poczeriał), ozdobiona motywami złotych lilii. Na maforionie nad czołem Dziewicy wśród lilii namalowano gwiazdę sześcioramienną. Głowy Maryi i Jezusa otoczono połączonymi ze sobą złotymi nimbami, kontrastującymi z ciemnymi karnacjami twarzy Matki i Jej Syna. Tło ikony jest zielone (seledynowo-zielone). Częstochowska (Belska) Ikona Matki Bożej posiada wiele kopii i podobizn, które można spotkać zarówno w świątyniach katolickich, jak i prawosławnych.

Bibliografia

Onasch Konrad, Schnieper Annemarie, *Ikony. Fakty i legendy*, [tłum. z ang. Zofia Szanter, z niem. Mariusz Smoliński (fragm.), przekł. z grec. fragm. hymnów i tekstów liturgicznych Henryk Paprocki, Wydawnictwo ARKADY, Warszawa 2013, 301, [1] s.

Abstract / Summary: A picture on the cover of this volume:

The author of the picture: unknown. The title: *The Icon of Mother of God from Czestochowa*. Painting technique: tempera on wood. The wooden original board dimensions: 122,2 x 82,2 x 3,5 cm. Place of exposition of original icon: The Church of Our Lady from Czestochowa (Jasna Gora, Czestochowa). The copy of this icon. Painting technique: tempera on wood. The wooden board dimensions: 44 x 30 x 2 cm. The copy picture on the cover this volume was painted by Krzysztof Cudo. Place of exposition of the copy - in private collection.

Abstrakt / streszczenie: Obraz na okładce tego woluminu:

Autor obrazu: nieznany. Tytuł: *Matka Boska Częstochowska*. Technika malarska: tempera na desce. Wymiary oryginalnej tablicy drewnianej 122,2 x 82,2 x 3,5 cm. Miejsce ekspozycji oryginalnej ikony: Kaplica Matki Bożej Częstochowskiej (Jasna Góra, Częstochowa). Kopia ikony. Technika: tempera na desce. Tablica drewniana o wymiarach: 44 x 30 x 2 cm. Kopię obrazu na okładce tego tomu namalował Krzysztof Cudo. Miejsce ekspozycji kopii – w kolekcji prywatnej.

The title in English: *The Icon of Mother of God from Czestochowa*

Słowa-kłucze:

malarstwo religijne, malarstwo sakralne, Kościół Rzymskokatolicki, ikona Matki Bożej Częstochowskiej,

Keywords:

religious painting, sacred painting, the Roman Catholic Church, Icon of Mother of God from Czestochowa

Information about the Author in English:

Anna Marta Żukowska, PhD, associate professor at the Department of Nursery School Pedagogy, the Faculty of Pedagogy and Psychology of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. She specializes in the history of the education in visual arts, in aesthetic education and art therapy. She

graduated from the Institute of Artistic Education at the Marie Curie-Skłodowska University (Lublin 1978) focusing her interests on sculpture and painting, wrote her doctoral dissertation entitled *Nauczanie rysunku w polskim szkolnictwie ogólnokształcącym w latach 1918-1939* [Teaching Drawing in Polish Schools in the Years 1918-1939] and was granted a post-doctoral degree in humanities (in 2011) on the basis of her monograph *Rysunek i wychowanie plastyczne w szkolnictwie ogólnokształcącym w Polsce po II wojnie światowej* [Drawing and Education in Visual Arts in Polish Schools after World War II]. She was Head of the Department of Visual Arts Education at the Institute of Fine Arts, the Artistic Faculty of the Maria Curie-Skłodowska University. Her publications include: *Kształcenie i dokształcanie nauczycieli rysunku dla potrzeb szkół ogólnokształcących w II Rzeczypospolitej* (Lublin 2003) [Educating Teachers of Drawing for the Needs of Primary and Secondary Schools in Poland between the World Wars], *Sztuka. Edukacja. Współczesność* (editor: Lublin 2007), [Art. Education. Contemporary Times], *Rysunek i wychowanie plastyczne w szkolnictwie ogólnokształcącym w Polsce po II wojnie światowej* [Drawing and Education in Visual Arts in Polish Schools after World War II] (Lublin 2009), *Koncepcje edukacji plastycznej w Polsce Ludowej* (ed. Mirosława Pawlik-Zalewska, Lodz 2009), [Conceptions of Education in Visual Arts in the Polish People's Republic], *Edukacyjny i terapeutyczny aspekt sztuki* (editor: Lublin 2013) [Educational and Therapeutic Aspects of Art]. Alongside with her academic work, she develops her artistic interests in practice. Her work includes religious art such as "The Sacred Heart of Jesus", "The Heart of Mary", "Our Lady of the Rosary", "Our Lady of the Priests". These paintings are up in the Church of Our Lady of Sorrows at Krasnik. E-mail: anmartzuk[at]interia.pl

[English translation by Teresa Bela]

Informacja o Autorce po polsku / Information about the Author in Polish:

Anna Marta Żukowska, Prof. Ph.D., prof. nadzw., doktor habilitowany nauk humanistycznych, profesorka Zakładu Pedagogiki Przedszkolnej Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie. Specjalizuje się w zakresie: historii edukacji plastycznej, wychowania estetycznego, arteterapii. Ukończyła studia pedagogiczne z ukierunkowaniem na rzeźbę i malarstwo w Instytucie Wychowania Artystycznego w Uniwersytecie Marii Curie Skłodowskiej (Lublin 1978), doktorat uzyskała na podstawie dysertacji: *Nauczanie rysunku w polskim szkolnictwie ogólnokształcącym w latach 1918-1939*, habilitowała się w 2011 r. na podstawie rozprawy *Rysunek i wychowanie plastyczne w szkolnictwie ogólnokształcącym w Polsce po II wojnie światowej*. W latach 2004-2011 pełniła funkcję kierownika Zakładu Edukacji Plastycznej w Instytucie Sztuk Pięknych Wydziału Artystycznego UMCS. Monografie: *Kształcenie i dokształcanie nauczycieli rysunku na potrzeby szkół ogólnokształcących II Rzeczypospolitej* (Lublin 2003); *Sztuka. Edukacja. Współczesność* (redakcja, Lublin 2007); *Rysunek i wychowanie plastyczne w szkolnictwie ogólnokształcącym w Polsce po II wojnie światowej* (Lublin 2009); *Koncepcje edukacji plastycznej w Polsce Ludowej*, monografia zbiorowa pod red. Mirosławy Zalewskiej Pawlak (Łódź 2009); *Edukacyjny i terapeutyczny aspekt sztuki* (redakcja, Lublin 2013). Równolegle z działalnością naukową rozwija zainteresowania artystyczne. Jest autorką obrazów sakralnych: „Serce Jezusa”, „Serce Maryi”, „Matka Boska Różańcowa”, „Matka Boska Kapłańska” wyeksponowanych w Kościele Matki Boskiej Bolesnej w Kraśniku. E-mail: anmartzuk@interia.pl

Informace o autorce v češtině / Information about the Author in Czech:

Anna Marta Żukowska, Prof. Ph.D., mimořádná prof., docentka humanitních věd, profesorka katedry předškolní pedagogiky Fakulty pedagogiky a psychologie Univerzity Marie Curie Skłodowské v Lublinu. Specializuje se v oblasti dějin výtvarné výchovy, estetické výchovy a arteterapie. Vystudovala pedagogiku se zaměřením na výtvarné umění v Ústavu umělecké výchovy Univerzity Marie Curie Skłodowské (Lublin 1978), doktorát získala na základě disertace *Účinka malby v polském všeobecně*

vzdělávacím školství v letech 1918–1939, habilitovala se na základě práce *Kresba a výtvarná výchova v polském všeobecně vzdělávacím školství po druhé světové válce*. V letech 2004–2011 zastávala funkci vedoucí katedry výtvarné výchovy v Ústavu krásných umění Umělecké fakulty UMCS. Monografie: *Vzdělávání a dovedávání učitelů malby pro potřeby všeobecně vzdělávacích škol II. Polské republiky* (Lublin 2003); *Umění. Vzdělávání. Současnost* (redakce, Lublin 2007); *Malířství a výtvarná výchova ve všeobecně vzdělávacím školství v Polsku po druhé světové válce* (Lublin 2009); *Koncepce výtvarné výchovy v Polské lidové republice*, kolektivní monografie v red. Mirosławy Zalewské-Pawlak (Łódź 2009); *Výchovný a terapeutický aspekt umění* (redakce, Lublin 2013). Zároveň s vědeckou činností rozvíjí umělecké zájmy. Je autorkou sakrálních obrazů Ježíšovo srdce, Mariino srdce, Matka Boží Růžencová, Matka Boží Kaplanská vystavených v Kostele Matky Boží Bolesné v Krašniku. E-mail: anmartzuk[at]interia.pl

[český překlad: Libor Martinek]

Informácie o autorke v slovenčine / Information about the Author in Slovak:

Anna Marta Żukowska, Prof. Ph.D., mim. prof., docentka humanitných vied, profesorka Katedry predškolskej pedagogiky Fakulty pedagogiky a psychológie Univerzity Márie Curie-Sklodovskej v Lubline. Špecializuje sa na oblasť: dejiny výtvarnej výchovy, estetickej výchovy, arteterapie. Vyštudovala pedagogiku so zameraním na rezbárstvo a výtvarné umenie v Ústave umeleckej výchovy Univerzity Márie Curie-Sklodovskej (Lublin 1978), doktorát získala na základe dizertácie: *Wzrost malarstwa w polskim ogólnokształcącym szkolnictwie w latach 1918 – 1939*, habilitovala sa v r. 2011 na základe práce *Kresba a výtvarná výchova vo všeobecnovzdelávacom školstve v Poľsku po druhej svetovej vojne*. V rokoch 2004 – 2011 zastávala funkciu vedúcej Katedry výtvarnej výchovy v Ústave Krásnych umení Umeleckej fakulty UMCS. Monografie: *Vzdelávanie a ďalšie vzdelávanie učiteľov malby pre potreby všeobecnovzdelávacích škôl II. Poľskej republiky* (Lublin 2003); *Umenie. Vzdelávanie. Súčasnosc* (redakcia, Lublin 2007); *Malba a výtvarná výchova vo všeobecnovzdelávacom školstve v Poľsku po druhej svetovej vojne* (Lublin 2009); *Koncepcia výtvarnej výchovy v Poľskej ľudovej republike*, kolektívna monografia v red. Mirosławy Zalewskej-Pawlakovej (Łódź 2009); *Výchovný a terapeutický aspekt umenia* (redakcia, Lublin 2013). Zároveň s vedeckou činnosťou rozvíja umelecké záujmy. Je autorkou sakrálnych obrazov: „Serce Jezusa”, „Serce Maryi”, „Matka Boska Różańcowa”, „Matka Boska Kapłańska” vystavených v kostole Matky Božej Bolesnej v Krašniku. E-mail: anmartzuk[at]interia.pl

[trans. Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе по-русски / Information about the Author in Russian:

Анна Марта Жукowska, проф. Ph.D., экстраординарный профессор, доктор гуманитарных наук, профессор кафедры дошкольной педагогики на психолого-педагогическом факультете в Университете Марии Кюри-Склодовской в Люблине. Специализируется в области художественного образования, эстетического воспитания и арттерапии. Получила образование по резьбе и живописи в Институте художественного воспитания в Университете Марии Кюри-Склодовской (Люблин, 1978). Защитила докторскую степень на основании диссертации «Обучение рисунку в польских общеобразовательных школах в 1918-1939 годах», хабилитирована в 2011 году на основании монографии «Рисунок и художественное образование в общеобразовательных школах Польши после Второй мировой войны». В 2004-2011 годах исполняла обязанности руководителя кафедры художественного образования в Институте искусств на Художественном отделении Университета Марии Кюри-Склодовской. Монографии: «Обучение и переобучение учителей рисования для общеобразовательных школ Второй Речи Посполитой» (Люблин, 2003), «Искусство. Образование. Современность» (редактирование; Люблин, 2007), «Рисование и художественное воспитание в общеобразовательных школах Польши после Второй мировой войны» (Люблин, 2009), «Концепция художественного

образования в Народной Польше» (коллективная монография под ред. Мирославы Залевской; Лодзь, 2009), «Образовательный и терапевтический аспекты искусства» (редактирование; Люблин, 2013). Одновременно с научной деятельностью занималась творчеством. Является автором сакральных произведений: «Сердце Иисуса», «Сердце Марии», «Матерь Божья Ружанцова», «Матерь Божья Капланская», выставляемых в костёле Матери Божьей Болесной в Краснике. E-mail: anmartzuk[at]interia.pl

[Русский перевод: Надежда Георгиевна Колошук]

**Інформація про автора / Довідка про автора українською мовою /
Information about the Author in Ukrainian:**

Анна Марта Жуковська, проф., доктор гуманітарних наук (Ph.D.), надзвичайний професор на кафедрі дошкільної педагогіки у відділі педагогіки і психології Університету Марії Кюрі-Скłodовської в Любліні. Спеціалізується в царині історії художньої освіти, естетичного виховання та арттерапії. Закінчила студії зі спеціалізацією «різьба та малярство» в Інституті мистецького виховання в Університеті Марії Кюрі-Скłodовської в Любліні (1978). Захистила докторську ступінь на підставі дисертації «Навчання рисунку в польських загальноосвітніх школах у 1918-1939 роках»; габілітована в 2011 р. на підставі праці «Рисунок і художнє виховання в загальноосвітніх школах Польщі після Другої світової війни». У 2004-2011 роках виконувала обов'язки керівника відділу художнього виховання в Інституті мистецтв Художнього відділу в Університеті Марії Кюрі-Скłodовської. Монографії: «Навчання та перекваліфікація вчителів малювання для загальноосвітніх шкіл Другої Речі Посполитої» (Люблін, 2003), «Мистецтво. Освіта. Сучасність» (редагування; Люблін, 2007), «Малювання та художнє виховання у загальноосвітніх школах Польщі після Другої світової війни» (Люблін, 2009), «Концепція художньої освіти в Народній Польщі» (колективна монографія під ред. Мирослави Залевської; Лодзь, 2009), «Освітній і терапевтичний аспекти мистецтва» (редагування; Люблін, 2013). Водночас із науковою діяльністю займалася творчістю. Є автором сакральних творів «Серце Ісуса», «Серце Марії», «Мати Божа Ружанцова», «Мати Божа Капланська», котрі виставлено у костелі Матері Божої Болесної у Краснику. E-mail: anmartzuk[at]interia.pl

[Український переклад Надія Георгіївна Колошук]

Звесткі пра аўтара па-беларуску / Information about the Author in Belarusian:

Анна Марта Жукоўска, праф. Ph.D., праф. надзв., доктар гуманітарных, прафесар кафедры дашкольнай педагогікі факультэта педагогікі і псіхалогіі Універсітэта Марыі Кюры-Складоўскай у Любліне. Спецыялізуецца ў галіне: гісторыі выяўленчага выхавання, эстэтычнага выхавання, тэрапіі праз мастацтва. Скончыла педагогіку па спецыяльнасці скульптура і жывапіс у Інстытуце мастацкага выхавання Універсітэта Марыі Кюры-Складоўскай (Люблін 1978), ступень кандыдата навук прысуджана на падставе дысертацыі: Выкладанне малюнка ў агульнаадукацыйнай школе Польшчы ў 1918 — 1939 гадах, ступень доктара хабілітаванага атрымала ў 2011 г. на падставе даследавання Малюнак і выяўленчае выхаванне ў агульнаадукацыйнай школе Польшчы пасля II сусветнай вайны. У 2004 — 2011 гадах была загадчыкам кафедры выяўленчага выхавання ў Інстытуце мастацтваў факультэта мастацтваў УМКС. Манаграфіі: Навучанне і давучанне настаўнікаў малюнка для агульнаадукацыйных школ II Рэчы Пасталітай (Люблін 2003); Мастацтва. Выхаванне. Сучаснасць (рэдакцыя, Люблін 2007); Малюнак і выяўленчае выхаванне ў агульнаадукацыйнай школе Польшчы пасля II сусветнай вайны; Канцэпцыі выяўленчага

выхавання ў Народнай Полышчы, калектыўная манаграфія пад рэд. Міраславы Залеўскай Паўляк (Лодзь 2009); Адукацыйны і тэрапеўтычны аспект мастацтва (рэдакцыя, Люблін 2013). Паралельна з навуковай дзейнасцю развіваюцца творчыя інтарэсы. З’яўляецца аўтарам сакральных карцін: „Сэрца Ісуса”, „Сэрца Марыі”, „Боская Маці Ружанцавая”, „Боская Маці Святарская”, выстаўленых у Касцёле Пакутуючай Боскай Маці ў Красьніку. E-mail: anmart-zuk[at]interia.pl

[Тлумачэнне на беларускую мову: Eugeniusz Pańkow і Olga Pańkowa]

V. Information for Authors

(V. Informacje dla Autorów)

ГРОДНА.
Свята-Раства Багародзіцы жаночы манастыр. Помнік пач. XVIII ст.

Ilustracja 8. *Grodno. Święta Owczarnia Bogarodzicy. Klasztor (monaster) żeński. Zabytek, początek XVIII w. Rysunek ze zbiorów prywatnych (Grodno, Białoruś).*

Evaluation Form

Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education

CODE of the reviewed article (identification details, including author's name, affiliation, title, and rank are encoded and known only to the editorial board up to the time of publication, because of the double-blind review process)

Title of the reviewed article (text)

Topic of the reviewed article (text)

The review of the article

Rank/title, first name and surname of the reviewer:

1. Table of evaluation according to the criteria

The criteria of evaluation for the text review and the assesment of coherence between the text and the criteria:	Very weak	Marginal	Acceptable	Good	Excellent
1. Coherence with the profile of the journal					
2. Originality (does the text contain new, important research statements or results, or new, significant information)					
3. Quality of scholarly methodology (research methodology, application of proper methods for research and the principles of publishing scholarly texts)					
4. Practical applicability					
5. Completeness (are all elements of the scholarly text present)					
6. Comprehension by the reader (is the text coherent and logical)					
7. Quality of references and documentation (footnotes)					
8. Structure and style of presentation [organization of material and style of presentation]					
9. Clarity/quality of tables, diagrams					
10. Relevance or topicality of the subject					

Implications: Does the text correctly identify its implications for further scholarly research, theoretical or practical solutions, or social development?	
---	--

Does the text reveal or illustrate a connection between theory and practice?	
Can this text be used in practical education, further research, utilizing the input of the article?	
Are the research results presented in the text coherent with the research issues?	

2. RECOMMENDATION

Recommendation/Quality of the article: (please mark only one answer)

ACCEPT WITHOUT REVISIONS (recommended unconditionally)

Accept **after minor** editorial revisions (recommended with some revisions – text fails several criteria)

Accept **after serious** revisions (another review required) (not recommended, text shows promise but does not fulfill the criteria in its current form)

REJECT WITH POSSIBILITY OF REVISION AND RESUBMISSION

REJECT (text does not fulfill the criteria)

signature of the reviewer (or a sign):

3. JUSTIFICATION

.....

.....

.....

[Scholarly value of the reviewed text (no more than 600 characters)]

4. Comments on particular points (1-10) of the criteria:

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.

[no more than 600 characters]

.....

Legible signature of the Reviewer

Place....., date (dd.mm.yyyy)

Формуляр рецензии

Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education

КОД рецензируемой статьи (идентифицирующие данные - фамилия и имя Автора, его место работы, научная степень и звание - закодированы и известны только Редакции до момента публикации, поскольку процесс рецензирования анонимный в обоих случаях) ...

Название рецензируемой статьи (текста)

Тематика рецензируемой статьи (текста)

Рецензия статьи Степень/звание, имя и фамилия Рецензента:

Таблица оценки рецензента по критериям

Критерии рецензирования текста и оценка соответствия текста критериям:	Очень слабое	Слабое (граничное)	Приемлемое	Хорошее	Очень хорошее
1. Соответствие тематике журнала					
2. Оригинальность (есть ли в новые, важные результаты исследований, новая научная информация, т. е. 'добавочная стоимость')					
3. Качество научного уровня (исследовательская методология, точное использование методов исследования и требований к публикациям научных текстов)					
4. Практическое значение					
5. Полнота (присутствие всех составляющих научного текста)					
6. Связь с читателем (последовательность и логичность содержания)					
7. Качество ссылок, качество цитирования (ссылок)					
8. Организация и способ подачи информации (содержания)					
9. Ясность / качество оформления таблиц, диаграмм					
10. Актуальность темы					

Итоги: Правильно ли определено в тексте влияние содержания на осуществление научных исследований, теоретических и практических	
---	--

исследований или на общественную жизнь?	
Наблюдается ли в тексте связь между теорией и практикой?	
Может ли текст использоваться в практике обучения, в дальнейших исследованиях?	
Совпадают ли результаты исследования, представленные в тексте, с научными выводами?	

2. РЕКОМЕНДАЦИЯ

Рекомендация / Качество статьи: (отметить только один ответ)

ПОДДЕРЖИВАЮ БЕЗ ИЗМЕНЕНИЙ (рекомендуется без условий)

Рекомендуется **после некоторых** правок редакции (рекомендуется с условием – текст не соответствует нескольким критериям)

Рекомендуется после **значительных** правок (требуется повторная рецензия) (не рекомендуется, текст не соответствует критериям)

НЕ РЕКОМЕНДУЕТСЯ, ВОЗВРАЩАЕТСЯ (в данном виде) (отклоняется, текст не отвечает требованиям)

Собственноручная подпись Рецензента

3. ОБОСНОВАНИЕ

.....

[ценность рецензируемого текста (максимум 600 знаков)]

4. Некоторые замечания по отдельным пунктам (1-10) критериев:

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.

[максимум 600 знаков]

.....
 Собственноручная читаемая подпись Рецензента

Город..... дата (день-месяц-год)

Formularz recenzji

Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education

KOD recenzowanego artykułu (dane identyfikacyjne nazwisko i imię Autora, jego afiliacja, stopień i tytuł, są zakodowane i znane tylko Redakcji aż do momentu publikacji, ponieważ proces recenzowania jest podwójnie anonimowy)

Tytuł recenzowanego artykułu (tekstu)

Tematyka recenzowanego artykułu (tekstu)

Recenzja artykułu

Stopień/tytuł, imię i nazwisko Recenzenta:

1. Tabela oceny recenzenckiej według kryteriów

Kryteria recenzji tekstu i ocena zgodności tekstu z kryteriami:	Bardzo słaba	Marginalna	Akceptowalna	Dobra	Bardzo dobra
1. Zgodność z tematyką czasopisma					
2. Oryginalność (czy tekst zawiera nowe, ważne ustalenia badawcze, nowe, znaczące informacje, tj. 'wartość dodana')					
3. Jakość warsztatu naukowego (metodologia badawcza, czy autor stosuje prawidłowe metody badań i czy stosuje zasady wymagane dla publikacji tekstów naukowych)					
4. Przydatność praktyczna					
5. Kompletność (czy są wszystkie elementy tekstu naukowego)					
6. Komunikacja z czytelnikiem (czy treść jest spójna, logiczna?)					
7. Jakość odniesień do literatury, jakość cytowań (przypisów)					
8. Organizacja i sposób prezentacji treści					
9. Przejrzystość / jakość sporządzenia tabel, wykresów					
10. Aktualność tematu					

Implikacje: Czy tekst prawidłowo identyfikuje wpływ jego treści na realizację badań naukowych, przedsięwzięć teoretycznych, praktycznych lub rozwój społeczności?	
Czy tekst stanowi pomost pomiędzy teorią i praktyką?	

Czy tekst może być wykorzystany w praktyce edukacji, w dalszych badaniach?	
Czy wyniki badawcze przedstawione w tekście są zbieżne z wnioskami badawczymi?	

2. REKOMENDACJA

Rekomendacja / Jakość artykułu: (proszę zaznaczyć tylko jedną odpowiedź)

DO ZAAKCEPTOWANIA BEZ ZMIAN (rekomenduję bezwarunkowo)

Do akceptacji **po drobnych** poprawkach redakcyjnych (rekomenduję warunkowo – tekst nie spełnia paru kryteriów)

Do akceptacji **po znaczących** poprawkach (wymagana ponowna recenzja) (nie rekomenduję, tekst nie spełnia kryteriów)

NIE ZAAKCEPTOWANY, ODRZUCONY (w obecnej postaci) (odrzucaam, tekst nie spełnia kryteriów)

własnoręczny podpis Recenzenta (lub parafka)

3. UZASADNIENIE

.....

.....

.....

[merytoryczne walory recenzowanego tekstu (maksymalnie 600 znaków)]

4. Ewentualne uwagi do poszczególnych punktów (1-10) kryteriów:

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.

[maksymalnie 600 znaków]

.....
własnoręczny, czytelny podpis Recenzenta

Miejscowość....., data (dd.mm.rrrr)

The Authors of Texts in the Issue 1 (5) 2014

Autorzy tekstów w tomie 1 (5) 2014

Oleksandr Grigorovič Astaf'ëv [Aleksandr Grigor'evič Astaf'ev, Oleksandr Grigorovich Astafiev, Oleksandr Astafiev (Олександр Григорович Астаф'єв, Александр Григорьевич Астафьев)], Prof. PhD with habilitation, Doctor of Philology, a professor at Taras Shevchenko Kiev National University (Kiev, Ukraine).

Jan Bujak, PhD, the Pedagogical university in Cracow (Cracow, Poland).

Ol'ga Mihajlivna Ciganok [Ol'ga Mihajlovna Cyganok, Olga Tsyganok (Ольга Михайлівна Циганок, Ольга Михайловна Цыганок)], C. Sci. [PhD], Candidate of Science, a postdoctoral student at Taras Shevchenko Kiev National University (Kiev, Ukraine).

Beata Maria Gaj, PhD with habilitation, professor at the Cardinal Stefan Wyszyński University (Warsaw, Poland).

Małgorzata Kowalik, PhD, a cooperator of Lublin Catholic John Paul II University (Lublin, Poland).

Charles Stephen Kraszewski, PhD, a professor of Comparative Literature at King's College (Wilkes-Barre, Pennsylvania, USA).

Agnieszka Sojka, PhD, a lecturer at the Jagiellonian University (Cracow, Poland).

Marek Mariusz Tytko, PhD, a scholar at the Jagiellonian University (Cracow, Poland).

Anna Zawadzka-Golosz, PhD with habilitation, a profesor of the Music University (Cracow, Poland)

Anna Marta Żukowska, PhD with habilitation, a professor at Maria Curie-Skłodowska University (Lublin, Poland).

The Authors of the Reviewed Papers in the Issue 1 (5) 2014:

Autorzy artykułów recenzowanych w tomie nr 1 (5) 2014:

Oleksandr Grigorovič Astaf'ëv [Aleksandr Grigor'evič Astaf'ev, Oleksandr Grigorovich Astafiev, Oleksandr Astafiev (Олександр Григорович Астаф'єв, Александр Григорьевич Астафьев)], Prof. PhD with habilitation, Doctor of Philology, a professor at Taras Shevchenko Kiev National University (Kiev, Ukraine).

Jan Bujak, PhD, the Pedagogical unoversity in Cracow (Cracow, Poland).

Ol'ga Mihajlivna Ciganok [Ol'ga Mihajlovna Cyganok, Olga Tsyganok (Ольга Михайлівна Циганок, Ольга Михайловна Цыганок)], C. Sci. [PhD], Candidate of Science, a postdoctoral student at Taras Shevchenko Kiev National University (Kiev, Ukraine).

Beata Maria Gaj, PhD with habilitation, professor at the Cardinal Stefan Wyszyński University (Warsaw, Poland).

Charles Stephen Kraszewski, PhD, a professor of Comparative Literature at King's College (Wilkes-Barre, Pennsylvania, USA).

Agnieszka Sojka, PhD, a lecturer at the Jagiellonian University (Cracow, Poland).

**Religious and Sacred Poetry:
An International Quarterly
of Religion, Culture and Education**

Informacja o Przewodniczącym Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry”:

Information about the Chief of the International Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [in Polish]:

Bogusław Żurkowski (Prof. UJ dr hab., Ph.D.), emerytowany profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Jagiellońskiego, doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie nauk filologicznych, pedagogiki, specjalności: dydaktyka, kulturoznawstwo, literaturoznawstwo. Nauczyciel akademicki Uniwersytetu Jagiellońskiego (1982-2010), wicedyrektor Instytutu Pedagogiki (1996-2002), założyciel Zakładu Wychowania przez Sztukę (1996-2000), założyciel i kierownik Zakładu Pedagogiki Kultury (2000-2009), profesor Gdańskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej (2010-2013), pracownik naukowo-dydaktyczny Katedry Edukacji Artystycznej, Zakładu Wychowania przez Sztukę i Literaturę w Wyższej Szkole Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” (Towarzystwa Jezusowego) w Krakowie (1994-2004), pracownik naukowo-dydaktyczny Instytutu Filologii Polskiej w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu (1968-1982), rozprawa habilitacyjna: *Literatura – Wartość – Dziecko* (Kraków 1993), habilitacja (Wydział Filozoficzny UJ, Kraków 1994), dysertacja doktorska *W świecie poezji dla dzieci* (WSP Opole 1975). Zainteresowania badawcze multidyscyplinarne (pedagogika kultury, literaturoznawstwo, wychowanie przez literaturę i sztukę, komunikacja kulturowa, edukacja aksjologiczna, aksjologia literatury, wychowanie literackie, dziecko i sacrum). Różne doświadczenia pozaakademickie: twórczość poetycka, praktyczna animacja kultury literackiej („Poezja i Gwiazdy”), krytyka literacka. Członek PEN-Clubu, wielokrotnie demokratycznie wybierany głosami pisarzy – wiceprezes (1992-1996) i prezes (1996-2008) Krakowskiego Oddziału Stowarzyszenia Pisarzy Polskich (w tym czasie członkami tego Oddziału m.in. było dwoje polskich noblistów: Czesław Miłosz i Wisława Szymborska). Laureat Nagrody Międzynarodowej PEN-Clubu (Londyn 1964), jedyny polski laureat Nagrody Międzynarodowej Fundacji Carlo Collodi „Pinocchio” (Rzym 1983). Jako poeta reprezentował Polskę (czytał wiersze) w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku (V 2000). Rzymski katolik.

Kontakt e-mail: boguslaw.zurkowski[at]gmail.com
lub przez sekretarza:
marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl
marek.mariusz.tytko[at]gmail.com
[at] = @

<http://www.religious-and-sacred-poetry.info>

**Information about the Chief of the International
Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [in English]:**

Bogusław Żurkowski (Prof. Dr hab. Ph.D.) is a retired extraordinary professor of Jagiellonian University and a doctor habilitatus of the humanistic sciences in philology and pedagogy with specializations in didactic studies, cultural sciences, and literary studies. He was an academic teacher of the Jagiellonian University (1982-2010), the vice-president of the Pedagogical Institute (1996-2002), the founder of the Institution of Education through Art (1996-2000), the founder and the head of the Institution of the Pedagogy of Culture (2000-2009), a professor of the Higher Humanistic School in Gdańsk (2010-2013), a scholar and teacher of the Department of Artistic Education, a scholar and teacher at the Institution of Education through Art and Literature in the Higher School of Philosophy and Pedagogy „Ignatianum” (Jesuits) in Cracow (1994-2004), and a scholar and teacher in Institute of Polish Philology in the Higher School of Pedagogy in Opole (1968-1982). His dissertation for his habilitation was, „Literatura – Wartość - Dziecko” [“Literature – Value – Child”] (Kraków 1993). His doctoral dissertation was, „W świecie poezji dla dzieci” [“In the World of Poetry for Children”] (WSP Opole 1975). He has multidisciplinary fields of investigation: pedagogy of culture; literary studies; education through literature and art; communication of culture; axiological education; axiology of literature; literary education. He has diversified experiences of creativity in poetry, practical animation of literary culture („Poezja i Gwiazdy” – „Poetry and Stars”), and literary criticism. He is a member of PEN-Club. He has been elected by writers to be vice-president (1992-1996) and president (1996-2008) of the Cracow Department of the Polish Writers’ Society (when two Polish laureates of the Nobel prize belonged to the department: Czesław Miłosz and Wisława Szymborska). He is a laureate of the International PEN-Club Prize (London 1964) and the only Polish laureate of the International Foundation Carlo Collodi „Pinocchio” Prize (Rome 1983). As a poet, he represented Poland in the United Nations Organization in New York (May 2000) by reading poems. He is a Roman Catholic.

e-mail: boguslaw.zurakowski[at]gmail.com

or through his secretary:

marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

marek.mariusz.tytko[at]gmail.com

[at] = @

<https://www.religious-and-sacred-poetry.info>

(Translated by Sr Adelajda Sielepin CHR, Mark Simon Bonnet and Muir Alan Evenden)

**Informacja o Redaktorze Naczelnym
i Sekretarzu Międzynarodowej Rady Naukowej
„Religious and Sacred Poetry”:**

**Information about Editor-in-Chief
and the Secretary of the International Scholarly Board
of *Religious and Sacred Poetry* [in Polish]:**

Marek Mariusz Tytko (M.A., Ph.D.), doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki (2007), dysertacja doktorska pt. *Stefana Szumana koncepcja wychowania przez sztukę*, dotycząca również wychowania przez literaturę piękną (Kraków 2006); absolwent trzech Wydziałów: 1) Filozoficzno-Historycznego, 2) Filologicznego i 3) Filozoficznego w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (Polska), historyk sztuki, pedagog, informacjolog, pracownik Uniwersytetu Jagiellońskiego (od 1991 r.), obecnie nauczyciel akademicki, wcześniej pracownik naukowo-dydaktyczny Instytutu Filologii Polskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (1997-1998), zainteresowania badawcze multidyscyplinarne (pedagogika, filozofia, literaturoznawstwo, historia kultury, historia sztuki i literatury, informacja naukowa i bibliotekoznawstwo), różnorodne doświadczenia pozaakademickie: twórczość poetycka, praktyczna animacja kultury literackiej, artystycznej i religijnej, rzymski katolik, otwarty na wartości patriotyczne, chrześcijańskie, rodzinne, narodowe kultur europejskich.

kontakt e-mail:

marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

marek.mariusz.tytko[at]gmail.com

[at] = @

<http://www.religious-and-sacred-poetry.info>

**Religious and Sacred Poetry:
An International Quarterly
of Religion, Culture and Education**

**Information about Editor-in-Chief
and the Secretary of the International Scholarly Board
of *Religious and Sacred Poetry* [in English]:**

Marek Mariusz Tytko (M.A., Ph.D.) is a doctor of humanistic sciences in pedagogy (2007). His doctoral dissertation was, “Stefana Szumana koncepcja wychowania przez sztukę” [“Stephan Szuman’s concept of educating through art”]. He is a graduate of Jagiellonian University in three faculties: 1) history, 2) philology, and 3) philosophy. He is a historian of art, a pedagogue and a scientific information specialist. Since 1991, he has been employed at Jagiellonian University. From 1997 to 1998, he was a scholar and teacher in the Institute of Polish Philology at the Higher School of Pedagogy in Cracow. He has multidisciplinary fields of research in pedagogy, philosophy, literary studies, the history of culture, the history of art, the history of literature, science information and library studies. He has rich private experience in writing poetry and the practical animation of literary, artistic, and religious culture. He is Roman Catholic and open for patriotic, Christian, familial, and national values of European cultures.

e-mail contact:

marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl
marek.mariusz.tytko[at]gmail.com

[at] = @

<https://www.religious-and-sacred-poetry.info>

(Translated by Sr Adelajda Sielepin CHR, Mark Simon Bonnet and Muir Alan Evenden)

**Religious and Sacred Poetry:
An International Quarterly
of Religion, Culture and Education**